

NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES

I. OBRES GENERALS I BIBLIOGRAFIES

Dictionary of the Middle Ages. Joseph STRAYER, editor in Chief. Volume 4. Nova York 1984, XVI i 620 pp.

No sembla haver-hi en aquest volum altre article que toqui el nostre tema fora d'*Eiximenis, Francesc*, de Jill Webster (416-417). — J. P. E. [3190]

Dictionary of the Middle Ages. Joseph STRAYER, editor in Chief. Volume 5. Nova York 1985, XVI i 682 pp.

Toquen el nostre tema: *Famine in the Islamic World*, de Geert Groote (5); *Ferrer I (The Elder)*, Jaime (sic), de Mary Grizzard (49-50); i *Florus of Lyons*, d'Allen Cabaniss (111-112). — J. P. E. [3191]

Dictionary of the Middle Ages. Joseph STRAYER, editor in Chief. Volume 6. Nova York 1985, XVI i 670 pp.

Assenyaem l'article *Huguet, Jaime* (sic), de Mary Grizzard (328). — J. P. E. [3192]

Dictionnaire de Spiritualité, Ascétique et Mystique. Fasc. LXXX-LXXXII. Piatti-Prêtres du Coeur de Jésus, París, Beauchesne 1985, col. 1409-2176.

Els tres fascicles contenen pàgines dedicades a *Pierre d'Aliaga*, d'Isidoro de Villapadierna (1502-1503); *Pierre Claver, saint* (1548); *Pierre Nolasque, saint* (1629); *Pierre Pascual, saint*, de Juan Devesa (1634-1639); *Planes, Bernardin*, de Domènec M. Cardona (1800-1801); i *Planes, Jérôme*, de Domènec M. Cardona (1801). — J. P. E. [3193]

Dizionario Biografico degli Italiani, 31, *Cristaldi-Della Nave*, Roma 1985, XX i 804 pp.

Cauen d'alguna manera en el nostre camp d'estudi els articles dedicats a *Cruïlles (Cruïllas)*, *Berenguer*, de Salvatore Fodale (271-273); *Cubello, Antonio*, d'Evandro Putzulu (277-279); *Cubello, Leonardo*, d'Evandro Putzulu (279-282); *Curlo, Giacomo*, de G. Petti Balbi (Curlo fou cronista d'Alfons el Magnànim a Nàpols i Cònsol dels catalans a Gènova) (457-461); *Cutelli, Vincenzo*, de G. Fallico (533-534: en la seva biografia figura que fou visitador del bisbat de Tortosa abans de 1576, visita que degué acabar amb la redacció d'un informe). — J. P. E. [3194]

Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane diretto da Angelo DI BERARDINO. Volume I. AF, Casale Monferrato 1983, XXVI pp. i 1412 col.

Aquest primer volum conté els següents articles, amb la respectiva bibliografia, que poden interessar els lectors d'ATCA: *Baleari*, de Pere de Palol (468-469); *Barcellona*,

de Pío de Luis (475-476); *Consenzio*, d'Eugenio Romero Pose (766-767); *Eulalia di Barcellona*, de Victor Saxer (1279-1280); *Eutropio di Valenza*, de Mario Simonetti (1309-1310); *Eutropio il presbitero*, de Manuel Díaz y Díaz (1310); *Fruttuoso di Tarragona*, de Víctor Saxer (1401). — J. P. E. [3195]

Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane diretto da Angelo Di BERARDINO. Volume II. GZ, Casale Monferrato 1983, XXIV i 1413-3630 col.

Trobem en el segon volum *Gerona*, de Pío de Luis (1481); *Giovanni di Biclaro*, de Mario Simonetti (1545-1546); *Giustiniano di Valenza*, de Manuel Díaz y Díaz (1628); *Giusto di Urgel*, de Mario Simonetti (1640); *Imerio di Tarragona*, de Manuel Díaz y Díaz (1757-1758); *Ispanica (liturgia)*, de Jordi Pinell (en particular II, a): *La scuola Tarraconense* (1843-1844); *Lérida*, de Pío de Luis (1935); *Paciano*, de Mario Simonetti (2560-2561); *Quirico di Barcellona*, de Manuel Díaz y Díaz (2965); *Severo di Minorica*, d'Eugenio Romero Pose (3185-3186); *Simproniano*, d'Angelo di Berardino (3211-3212); *Tarragona*, de Pere de Palol (3346-3349); *Tarragonese (Tarraconensis)*, de Pere de Palol (3349-3351); *Tarrasa (antica Egara)*, de Pío de Luis (3351-3352). — J. P. E. [3196]

Pedro SÁINZ RODRÍGUEZ, *Antología de la literatura espiritual española. II. Siglo XVI (Volumen I)* (Espirituales Españoles A 28), Madrid 1983, 822 pp. *II. Siglo XVI (Volumen II)* (Espirituales Españoles A 28), Madrid 1984, 774 pp. *III. Siglo XVII* (Espirituales Españoles A 28), Madrid 1985, 700 pp.

El primer volum de la sèrie, dedicat a l'època medieval fou presentat dins ATCA 3 (1984), 354, núm. 1389. En el primer dels volums dedicats al segle XVI, hom troba fragments de Garsia Jiménez de Cisneros (23-30), del *Spill de vida religiosa*, ací sota el títol de *El deseoso* (55-64), de Juan de Cazalla, vulgaritzador del *Liber de homine* de Ramon de Sibiuda (121-133), de Joan Lluís Vives (325-340), de Sant Tomàs de Villanueva (403-433) i de Jeroni Nadal (485-499). En el segon volum del segle XVI trobem Antoni Cordeses (167-174), Andreu Capella (253-259), i Diego Pérez de Valdivia (464-508). El volum dedicat al segle XVII conté pàgines que reproduïxen fragments de Jeroni Cantó (135-147) d'Alonso Pastor, d'Aiora (531-543), de Vicent Olleme, de València (545-551) i de Joan de Rocabertí (553-577). — J. P. E. [3197]

Antonio GARCÍA Y GARCÍA, *Iglesia, Sociedad y Derecho* (Bibliotheca Salmanticensis. Estudios 74), Salamanca 1985, 484 pp.

Aquest aplec d'estudis del professor de la Universidad Pontificia de Salamanca en conté dos que ens afecten: *Valor y proyección histórica de la obra jurídica de S. Raimundo de Penyafort*, publicat el 1963, i *El jurista catalán Guillem de Vallseca. Datos biográficos y tradición manuscrita de sus obras*, publicat el 1973. — J. P. E. [3198]

Pere BOHIGAS, *Sobre manuscrits i biblioteques*. Pròleg d'Amadeu-J. SOBERANAS I LLEÓ (Textos i estudis de cultura catalana 10), Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1985, 292 pp.

El pròleg explica la gènesi i les vicissituds del *Repertori de manuscrits catalans* i les principals publicacions de Pere Bohigas que hi fan referència. El cos del volum és format per la primera presentació de l'empresa, publicada el 1926, *El repertori de ma-*

nuscrits catalans (9-19); la continuació publicada l'any sobre, amb el sotstítol de *Missió a Anglaterra* (20-70; i la publicada els anys 1930-1931, amb el títol de *El repertori de manuscrits catalans de la Institució Patxot: Missió de París. Biblioteca Nacional* (1926-1927) (71-261). Segueixen *Petita contribució a l'inventari d'obres catalanes de pietat popular anteriors al segle XIX*, de 1955 (262-272), *L'inventari d'Antoni Callís, jurista i bibliòfil. Amb una curiosa notícia sobre la llibreria de Barcelona en el segle XV*, de 1954 (273-275) i *Notes sobre la utilització de les biblioteques al final de l'Edat Mitjana*, de 1974 (276-288). — J. P. E. [3199

Antoni COMAS I PUJOL, *Estudis de literatura catalana (segles XVI-XVIII)*. Pròleg de Martí de RIQUER. Edició a cura de August BOVER I FONT i Montserrat de CIURANA i TORRELLA (Biblioteca Torres Amat 13), Barcelona 1985, 246 pp.

Martí de Riquer desgrana en el pròleg els seus records relatius a l'alumne Antoni Comas (9-11). Segueixen dues notes autobiogràfiques, que reconstrueixen els records mataronins d'infantesa (12-19). L'aplec d'estudis d'història literària conté els set següents: *Problemàtica de la «Decadència»*, de 1980 (30-39), pàgines farcides de referències a autors del segle XVI; *Introducció a la poesia de Joan Pujol*, en castellà, de 1971 (40-62); *Un escriptor místic català del segle XVII: fra Antoni de Sant Maties*, de 1981 (63-105) (cf. ATCA, 2 (1983), 572, núm. 1029); *Les excel·lències de la llengua catalana*, de 1967 (106-141); *La consciència històrico-política en els poetes catalans del segle XVIII*, de 1976 (142-160); *Una traducció catalana d'Ovidi de fra Agustí Eura*, de 1973 (161-179); *Pastoril sobre la Nativitat de Jesuchrist, en tres actes mesclats de cants (Nota introductòria de Joaquim Vilà i Folch)*, de 1984 (180-223; cf. ATCA, 5 (1986), 551-552, núm. 3098); i *Una defensa de la llengua i de la literatura catalanes de la darrera del segle XVIII*, de 1968 (224-239). Les darreres pàgines contenen la bibliografia d'Antoni Comas, establerta per Immaculada Baldocchi i Puig i Montserrat de Ciurana i Torrella (240-243). — J. P. E. [3200

Josep M.ª FONT I RIUS, *Estudis sobre els drets i institucions locals de la Catalunya medieval*. Col·lectànea de treballs del professor J. M.ª F. i R., amb motiu de la seva jubilació acadèmica, Publicacions de la Universitat de Barcelona 1985, XXII i 770 pp.

En les pàgines inicials (XIII-XXI), Jesús Lalinde Abadía dibuixa la semblança investigadora del professor Font i Rius, en la qual subratlla la relació envers el mestre Luis García de Valdeavellano, fins que ell mateix esdevindria «mestre» a Barcelona, preocupat tant per les classes com per la biblioteca del Departament d'Història del Dret (XIV-XVII). Mestre per mèrits propis, acumulats durant una vida d'investigador, amb dues obres centrals: *Los orígenes del régimen municipal en Cataluña*, tesi doctoral, i *Cartas de población y franquicia de Cataluña* (1969 i 1983) (XVII-XVIII). La vàlua intel·lectual del professor Font i Rius ha estat reconeguda a l'estranger (XVIII). La semblança s'acaba amb els trets personals indispensables. L'aplec de treballs recull els publicats dins «Anuario de historia del derecho español» i en d'altres obres menys accessibles. Són dividits en quatre seccions; la primera porta el sotstítol de *Restauració i enfranquiment de comunitats locals* i engloba *Chartes de peuplement et de franchises de la Catalogne*, de 1967 (5-10), *Franquicias urbanas medievales de la Catalunya Vella*, de 1961-1962 (11-34), *Franquicias locales en la comarca del Alt Berguedà (Pirineo Catalán)*, de 1954 (35-54), *La reconquista de Lleida y su proyección en el orden jurídico*, de 1949 (55-73), *La comarca de Tortosa a raíz de la Reconquista cris-*

tiana (1148), de 1953 (75-92), *Entorn de la restauració cristiana de Tarragona. Esquema de la seva ordenació jurídica inicial*, de 1966 (93-111), *Notas sobre la evolución jurídico-pública de una comunidad local en el Pirineo catalán: Ager*, de 1950 (113-124), *Vallverd: Gènesi històrica d'una comarca rural en l'Alta Conca de Barberà*, de 1975 (125-138). La segona secció és destinada a *Textos de dret local i comarcal* i conté *El procés de formació de les Costums de Tortosa*, de 1973 (141-161), *Las redacciones iniciales de usos y costumbres de Tortosa*, de 1979 (163-193), *Costumbres de Tàrrega*, de 1953 (195-205), *El antiguo derecho local de la ciudad de Balaguer*, de 1982 (207-278; cf. ATCA 3 (1984), 319, núm. 1229). La tercera secció acull estudis sobre *Règim municipal: Orígenes del règimen municipal de Catalunya*, de 1945 (281-560), *La Carta de Seguridad de Ramón Berenguer IV a las morerías de Ascó y Ribera del Ebro (Siglo XII)*, de 1977 (561-576), *Génesis y Manifestaciones iniciales del régimen municipal en Catalunya*, de 1967 (577-597), *Un problème de rapports: Gouvernements urbains en France et en Catalogne (XII^e et XIII^e siècles)*, de 1957 (599-610), *La administración financiera en los municipios catalanes medievales*, de 1982 (611-637), *Valencia y Barcelona en los orígenes de su régimen municipal*, de 1974 (639-657), *Jaume I i la municipalitat de Barcelona*, de 1977 (659-684), *La universidad de prohombres de Ribera de Barcelona y sus ordenanzas marítimas (1258)*, de 1981 (685-712; cf. ATCA 3 (1984), 321, núm. 1238), *Jaume I i la creació del Municipi Targarí*, de 1978 (713-721), *Poblats i municipis a la Cerdanya medieval*, de 1983 (723-734; cf. ATCA 4 (1985), 511, núm. 1881). La quarta secció és dedicada al *Règim senyorial-local* i engloba *Els orígens del co-senyoriu andorrà*, de 1955 (737-757) i *Del domini pobletà sobre la vila de Verdú*, de 1966 (759-767). — J. P. E.

[3201

Pere PUJOL I TUBAU, *Obra completa*. A cura de Joan RIERA I SIMÓ. Valls d'Andorra, Editorial Andorra 1984, XVI i 730 pp.

En la introducció, l'editor recorda les principals dades i dates biogràfiques de Pere Pujol (1887-1962) (IX-X), deixeble a Vic de Josep Gudiol i Cunill i després subratlla la significació de les seves publicacions basades, principalment, en els tresors de l'arxiu i de la biblioteca capitular de la Seu d'Urgell, alguna de les quals, per la seva extensió, no ha pogut ésser inclosa en el present aplec, com és ara el *Compendium Constitutionum Cathalonie de Narcís de Sant Dionís*, dins «Revista Jurídica de Catalunya», XXXIII (1927), 231-274 i 440-467. Els acollits en aquestes pàgines són cinquanta-un, la major part dels quals recau en el nostre camp. Destaquem *Antics inventaris del bisbat d'Urgell*, de 1911-1912 (3-14), *Documents en vulgar dels segles XI, XII i XIII procedents del bisbat d'Urgell*, de 1913 (19-38), *De la cultura catalana medieval: una biblioteca dels temps romànics*, de 1913 (47-54), *Un altre manuscrit català del Flos Sanctorum*, de 1914 (59-75), *Els dos missals mixtos de la Seu d'Urgell. Les seves donacions*, de 1915-1917 (81-86), *L'acta de consagració i dotació de la catedral d'Urgell de l'any 819 o 839*, de 1917 (87-106), *Els testaments de tres bisbes d'Urgell*, de 1915-1920 (107-116), *De paleografia visigòtica a Catalunya: el Còdex de l'Apocalipsi, de Beat, de la catedral d'Urgell*, de 1917 (117-140), *El manuscrit de les homilies de Sant Gregori, de la catedral de Barcelona*, de 1918-1919 (149-159), *Contractes de còpia, venda i préstec de llibres del segle XIV*, de 1918-1919 (161-162), *Bibliografia tretze d'alguns inventaris de l'Arxiu de la Catedral d'Urgell*, de 1918-1919 (163-169), *Arxiu de la batllia de Cardona*, de 1918-1919 (171-177), *L'estatut de règim interior del seminari de la Seu d'Urgell (any 1600)*, de 1919 (179-186), *Dos himnes en honor de Santa Maria, provinents de l'escola poètica de Ripoll*, de 1919-1920 (187-191), *El manuscrit de la Vulgata de la catedral d'Urgell*, de 1920-1922 (193-247), *El «Liber Comes» de la par-*

ròquia d'Encamp, de 1920-1922 (249-259), *El breviari de Cuixà*, de 1920-1922 (261-275), *Sant Josep de Calasanz, oficial del Capítol d'Urgell*, de 1921 (277-338), *El sermó de sant Just, bisbe d'Urgell, en la solemnitat de sant Vicenç Màrtir (Traslladat i comentat pel pare Jaume Pasqual)*, de 1921 (339-351), *Quatre peces de litúrgia popular*, de 1922-1923 (359-363), *Les dues bulles de la catedral d'Urgell enviades a Roma*, de 1927 (429-440), *Antoni Janer i Catà, mercader, a la Seu d'Urgell, a finals del segle XVI*, de 1933 (473-554), *Notes i documents sobre construcció de retaules en l'alt país d'Urgell*, de 1936 (591-611), *La cultura pirinenca en l'alta edat mitjana*, de 1948 (623-640), *El ritu de l'administració del viàtic en el ritual urgellità de l'any 1617*, de 1965 (641-648), *Notes d'arxiu*, de 1918-1920 (564-659), dos contractes per a la construcció de retaules, de 1921 (660-663) i *Privilegi dels canonges d'Urgell*, de 1927 (664-665). La recopilació és completada amb un Índex onomàstic (687-716) i un d'analític (717-725).
J. P. E. [3202

Jordi RUBIÓ i BALAGUER, *Història de la literatura catalana*. Volum I. Pròleg de Martí de RIQUER (Obres de Jordi Rubió i Balaguer I), Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1984, 492 pp.

Jordi RUBIÓ i BALAGUER, *Història de la literatura catalana*. Volum II (Obres de Jordi Rubió i Balaguer III), Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1985, 266 pp.

La nota editorial informa del propòsit de publicar les obres completes de Jordi Rubió i Balaguer, començant per la traducció catalana de la *Història de la literatura catalana*, inclosa en la *Historia general de las literaturas hispánicas*, dirigida per Guillem Díaz-Plaja. La traducció del text d'aquest primer volum és de T[eresa] Clota. Martí de Riquer remarca la preparació de Jordi Rubió, ja gràcies a la dedicació del seu pare, Antoni Rubió i Lluch, i desgrana les successives més importants publicacions sobre la literatura catalana globalment considerada o sobre alguna de les seves etapes. Se centra, després, en la *Història de la literatura*, de la qual remarca la constant ampliació dels successius capítols, l'interès a mantenir els fenòmens literaris en connexió amb la dinàmica de la vida col·lectiva i la riquesa de nous punts de vista, exposats sempre amb elegància i excellent gust literari. El primer volum comprèn des dels inicis a començaments del segle XVI.

El segon, traduït per B. Badia, s'ocupa dels segles XVI, XVII i XVIII. — J. P. E.

[3203-3204

Joan OLEZA, Josep Ll. SIRERA, *Història i Literatures* (Descobrim el País Valencià 21), València, Institució Alfons el Magnànim 1985, 150 pp.

Resum de la història literària del País Valencià, qualsevulla que sigui la llengua en la qual les obres que en són la base hagin estat escrites: àrab, llatina, catalana i castellana. La part anterior a la Renaixença ocupa les pàgines 11-78. Les dues primeres són agrupades en sengles capítols temàtics, les altres exposades en seguici cronològic, amb un clar predomini del segle XV (29-59), mentre els dos anteriors són englobats en un únic capítol (21-28) i també els tres següents, sota el títol de *La Decadència* (61-77).
J. P. E. [3205

Vicent RIBES IBORRA, *El segle XVIII* (Descobrim el País Valencià 20), València, Institució Alfons el Magnànim 1985, 92 pp.

L'autor defineix així el seu treball: «... una exposició general i bàsica del tema»

feta a base dels nombrosos estudis publicats sobre aquella centúria a València, aplegats en la bibliografia (89-91); més encara, afirma que «hi ha un fil conductor de tota la història del segle XVIII valencià: la tinença de la terra» (7) i això significa que el rerafons social no és industrial sinó agrícola. L'exposició dedica un capítol, el darrer (69-94) a l'aspecte cultural que qualifica d'ensopiment i descriu com d'«extremada decadència cultural», en la qual només sobresurten figures esporàdiques: Joan Bta. Corachan i Tomàs Vicent Tosca al començament, Manuel Martí i Gregori Maians a mitjan segle. Aquest darrer viuria molt de temps fora i també emigrarien la major part dels deixebles, la generació de final de segle. Els que restarien, podrien canviar estatuts i trajectòria de la Universitat, el 1786, essent rector Josep Blasco (73-74). La plena integració en la «patria española» només permetia algun record inoperant de la tradició antiga (75). L'Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles canalitzaria una doctrina estètica totalment lliurada al neo-classicisme i, encara més, a la destrucció del barroc i del gòtic (76-78). El teatre tingué dificultats àdhuc a trobar local, els sermons eren en general barrocs, el primer diari, fundat el 1790, *Diario de Valencia*, integrava la varietat de temes en la línia imposada per «uns burgesos d'una accentuada religiositat i conservadorisme, tocats d'un xic d'ingenuïtat» (83). — J. P. E. [3206]

Pere LLUÍS FONT, *Esquema històric de la filosofia catalana*, dins «Enrahonar. Quaderns de Filosofia», 10 (1984), 183-189.

L'article comença amb unes observacions prèvies: paral·lisme entre filosofia i nació catalana, ús primerenc del català en la filosofia, fil de continuïtat en la preocupació pedagògica. El període de normalitat és el que va de Ramon Llull a Ramon de Sibiuda, pren arrancada en sant Ramon de Penyafort i té una manifestació important en el *Pugio fidei* de Ramon Martí. En Llull «la febre de renovar l'Europa cristiana, de combatre els heterodoxos i de convertir els infidels» va unida a l'assumpció de la llengua popular, cosa que, segons Hegel, «forma part essencial del moviment d'alliberament de l'esperit» (184). Amb Arnau de Vilanova es confirma que medieval no s'identifica amb escolàstic. Enumerats els principals autors de les escoles tomista i escotista i quel·que autor jueu, arribem a Anselm Turmeda, el qual «exposà irònicament els seus dubtes sobre la validesa de la visió medieval del món» (185), a l'elegant escepticisme de Bernat Metge, al flaïre a «devotio moderna» perceptible en Antoni Canals i, sobretot a Ramon de Sibiuda, pont entre el pensament medieval i els primers humanistes per la seva síntesi filosòfico-teològica metodològicament antropocèntrica i «racionalista». L'única gran figura del segle XVI és Joan Lluís Vives, amb el seu recurs a l'experiència. L'atonía de la segona escolàstica serà sotraguejada pels novatores valencians, Tomàs Vicent Tosca i Joan Baptista Coratjà, línia que desembocaria en Gregori Maians i Ciscar i en el metge-filòsof Andreu Piquer i Arrufat, mentre els jesuïtes de Cervera es mantenien eclèctics i a Mallorca Jaume Custurer i Antoni Ramon Pasqual feien «aportacions valuoses a l'erudició lulliana» (186). — J. P. E. [3207]

Alain GUY, *Historia de la filosofía española* (Autores, textos y temas de filosofía 3), Barcelona, Anthropos 1985, 582 pp.

Les primeres dues-centes dinou pàgines són dedicades a exposar la filosofia elaborada pels pensadors cristians d'Espanya abans del segle XIX. Tal filosofia, fins al començament de l'edat moderna, és predominantment catalana. És exposada a base de breus paràgrafs dedicats a cada un dels autors (Ferrer de Catalunya, Bernat de Trilha, Ramon Martí, Antoni Andreu, Pere Tomàs, Francesc Eiximenis, Nicolau Eimeric, Joan de

Montsó, sant Vicent Ferrer, Antoni Canals i Bernat Metge), però fa l'excepció de dedicar capítols sencers a Ramon Llull, a Ramon de Sibiuda, a Arnau de Vilanova i a Anselm Turmeda. Les pàgines dedicades a Llull (29-42), més que un intent d'exposar les bases del lulisme són una informació del seu ensenyament sobre els diversos tractats filosòfics. Les dedicades a Sibiuda insisteixen més en la seva racionalitat radical (43-48). Arnau de Vilanova, ultra un científic, hauria estat, en tant que pensador, un visionari amb voluntat de configurar la política (49-52). Turmeda seria un pensador que dubta entre dues grans tradicions espirituals (53-56). En l'edat moderna, en canvi, només trobem dos capítols dedicats a pensadors destacables: Joan Lluís Vives (74-80) i Andreu Piquer i Arrufat (190-202), el primer per la seva consciència del destí popular de tota mena de béns, dels espirituals mitjançant la pedagogia, dels materials mitjançant una major justícia; el segon per la seva reflexió aprofundida entorn de les exigències del coneixement científic. Hi ha, encara, espais menys extensos dedicats a la política respectuosa de Frederic Furió i Ceriol (155-156), a l'atenció envers la ciència moderna de Tomàs Vicent Tosca i de Joan Baptista Berni (176-177), a l'intent de síntesi entre escolàstica i ciències matemàtiques i naturals dels jesuïtes de Cervera (218-219), al progressisme de Ramon Campos (206-210), amb un peu ja en el segle XIX. Afegim el paràgraf dedicat a Gregori Maians i Ciscar (203-204) i la referència al lulisme de Sebastián Izquierdo (172-173). — J. P. E. [3208

Melquiades ANDRÉS, director, *Historia de la teología española. I. Desde sus orígenes hasta fines del siglo XVI*, Madrid, Fundación Universitaria Española 1983, 748 pp.

Obra formada per capítols juxtaposats d'autors diversos. En el primer, de Santiago Fernández Ardanaz, sobre l'època hispano-romana, trobem qualque referència a Pacià de Barcelona i al seu perdut *Cervulus*, prova de la lluita contra la superstició pagana (29), o a la seva prosa, única vigorosa entre els escriptors hispànics contemporanis (35), o a les seves homilies (52). Les pàgines 185-186 contenen indicacions bibliogràfiques sobre Pacià de Barcelona i sobre Simpronà, la 198 sobre Vigilantius, les 202-203 sobre Siagrius i Consentius, la 205 sobre Dexter i la 206 sobre Pere de Lleida. En el del mateix autor dedicat a l'època hispano-visigòtica, ultra referències esparses a autors nostres, trobem informació bibliogràfica sobre Just d'Urgell (313), Justinià de València (313-314), Eutropi de València (318-319), Joan de Biclara (320-321), Quirze i Idali de Barcelona (335). Amalio Bayón, en parlar dels segles VIII-X, dedica dues pàgines a Fel·li d'Urgell, en les quals segueix Agobard de Lió (373-375) i dues més als teòlegs en la cort de Carlemany, Teodulf d'Orleans i Claudi de Torí (385-387), als quals atribueix el mèrit d'haver impulsat les escoles parroquials i d'haver impugnat les restes del paganisme que veia lligades al culte a les imatges, respectivament. Bonifacio Palacios dedica una pàgina a Renall i al seu *Liber de corpore Domini*, contra Berenguer de Tours (427-428), i dues a Duran d'Osca i a la seva controvèrsia escripturística contra els diversos capítols de la doctrina dualista (433-435). Bartolomé Parera escriu el capítol corresponent a la Baixa Edat Mitjana, la meitat del qual és dedicat a Ramon Llull (447-470). Punt de partença són quatre ideals: el de la cristiandat universal, el de l'actuació missionera, el de la ciència i mètode de validesa universal i el del lliurament fins al martiri (448-449). El primer problema és el de les relacions entre la fe i la ciència, car Llull actua a l'interior de la fe, però d'altra banda propugna el criteri absolut de la racionalitat autèntica (451) a la llum de la bondat plena de Déu, suprema perfecció i absoluta plenitud. La racionalitat a l'interior de la fe arribaria, segons Llull, a distingir la fe falsa de la verdadera, no pas a demostrar el contingut místic de la fe (452), sota l'impuls d'allò que seria el punt més profund de la doctrina luliana en el tema de

la relació fe i raó: la doctrina de l'engrandiment o eixamplament de l'esperit (453), en una dialèctica de l'enriquiment espiritual arrelada en l'amor (455). En relació a la doctrina de principis absoluts (dignitats) i relatius, la simbolització de les figures no seria secundària (457 i 461). Llull seguiria la línia doctrinal de sant Agustí i de Sant Bonaventura, per un camí que parteix de la realitat sensible, ascendeix fins a la realitat divina i d'allí descendeix cognoscitivament, com si realitzés una conciliació entre agustinisme i aristotelisme (458). Dins la teoria lulliana de la realitat única en ascens i descens, hi hauria tres plans distingibles: l'apologetic, el teològic i l'espiritual-místic. L'apologètica lulliana no seria purament negativa ans també positiva, ja que es proposaria de conduir a la fe la raó dels infidels (463), més encara, pressuposaria una certa capacitat de la raó elevada per la fe de copsar quelcom de la intel·ligibilitat dels misteris (465). En teologia, la bondat porta a les processions trinitàries, a l'encarnació del Verb i a la concepció immaculada de Maria (465-466). Unificació i elevació presideixen la doctrina sobre la mística (467). La segona part del capítol és destinada a la presentació de les dues escoles, franciscana i dominicana, cosa que proporciona ocasió per a presentar els mestres deixebles de Duns Escot a Catalunya (Antoni Andreu, Alfred Gonter, Pere Tomàs, Guillem Rubió i d'alguna manera Pedro de Atarrabia), en una trajectòria que va de posicions escotistes a occamistes (478-486). Les dues pàgines dedicades als dominicans es limiten a parlar de Ferrer de Catalunya (487-488), a mig camí entre l'agustinisme i l'aristotelisme. En el capítol destinat al segle xv, Miguel Avilés, dedica algun paràgraf a Pere de Luna (500-501), Vicent i Bonifaci Ferrer (501-502) i a Sanç Porta (502), a Felip de Malla (507-508), Joan de Palomar (509-511), Joan de Casanova (526), a la *Disputa de Tortosa* (530-531), a Guillem de Tous (536), a Jaume Peres de València (536-537), a Antoni Canals, Antoni Vilaregut i Pere Mollà (540), i a Ramon Sibiuda (546-548). Melquiades Andrés, en el seu capítol dedicat als corrents del segle xvi, esmenta Joan Baptista Anyès (586), la Universitat de València (601), Dídac Mas (607), Joan Lluís Vives (618, 633), Garsías de Cisneros (650, 655-656), Jeroni Nadal (674), Tomàs de Vallgornera (690), Andreu Capella (697), Benet Vila (710). — J. P. E. [3209

Evangelista VILANOVA, *Història de la Teologia cristiana. Dels orígens al segle xv* (Col·lectània Sant Pacià XXXII), Barcelona, Facultat de Teologia i Editorial Herder 1984, 787 pp.

Els teòlegs catalans compareixen en parlar de la teologia carolíngia: Teodulf d'Orleans s'ocupava de problemes pastorals (273), Feliu d'Urgell seria conseqüència de l'arianisme visigot i de la necessitat de confrontació amb els musulmans (274), Claudi de Torí, en criticar el culte (només l'exagerat?) a les imatges, atacaria les darreres manifestacions de paganisme (275). Assenyalem, encara, qualche referència a Florus de Lió (272, 287). Tot el capítol novè de l'obra és dedicat a la *Teologia als Països Catalans (segles XIII i XIX)* (625-689). Hi ha una secció inicial destinada a dibuixar el marc: la convivència de les tres religions, la qual té una manifestació característica en la controvèrsia amb els jueus (Barcelona 1263, Tortosa 1413) (625-627). Per part cristiana, la teologia no tingué a Catalunya suport universitari fins en data tardana (Lleida 1430) (628-629), i per això, en aquest moment, es basa en els estudis dels ordes, i la de controvèrsia, en particular, en els «studia linguarum» (631). Les escoles teològiques, vinculades als ordes religiosos, s'enfrontaren particularment en el tema de la Puríssima Concepció de Maria (632). Segueixen els apartats dedicats als principals teòlegs: Ramon de Penyafort (633-636), en el qual és subratllat el fet d'ésser mentor espiritual de Jaume I, el d'ésser teòric de les relacions amb els no cristians amb els conseqüents

estudis de llengües, l'influx en Ramon Llull i en Ramon Martí i el magisteri personal a través de la *Summa*. El nucli del pensament de Llull seria inequívocament platònic i per això, tot i la presentació personalíssima d'elements doctrinals com és ara dignitats i correlatius, el fons de la doctrina reproduiria la línia agustiniana i bonaventuriana de l'escala de les criatures. L'escola lulliana hauria florit sobretot a París (637-647). D'entre els primers mestres dominicans (Ferrer de Catalunya, Pau Cristià, Pere d'Albalat) destaca Ramon Martí, en el qual cal distingir dues etapes, la dedicada a la confrontació amb els musulmans, encara agustiniana, i la del *Pugio fidei*, de confrontació amb el judaisme, basada en el tomisme (647-654). D'Arnau de Vilanova hom subratlla sobretot el contingut doctrinal vinculat a l'*Alia informatio beguinorum* (654-658). Entre els seguidors de Tomàs d'Aquino no dominicans, l'autor destaca Guiu Terrena, Joan d'Aragó i Bernat Oliver (658-663). L'escola franciscana tingué a Catalunya un grup de mestres de molta categoria, d'entre els quals sobresurten les obres de Francesc Eiximenis, entre la pastoral, la teocràcia i els espirituals (663-671). Hi ha, encara, entre els dominicans, una línia fortament configurada pel servei immediat a l'ortodòxia, en la qual trobem la figura de Nicolau Eimeric, particularment interessant per a nosaltres pel seu anti-lullisme (671-675). Vicent Ferrer evolucionà d'una posició semblant vers una activitat pastoral d'ampí programa catequístic (675-680). Resten els autors de l'humanisme devot: Felip de Malla, amb la seva visió còsmica de la redempció, i Ramon de Sibiuda, amb la seva gran influència en el moviment de la «Devotio moderna», en són protagonistes (680-689). Alguna referència a Llull en les pàgines dedicades a Nicolau de Cusa completen el panorama (734-739). — J. P. E. [3210]

Articles sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del Regne d'Aragó al «Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar», de Pascual MADOZ. Amb un pròleg d'Antoni PLADEVALL, Barcelona, Curial 1985, 610 i 648 pp.

Antoni Pladevall defineix els dos volums, «reproducció facsimilar i ordenació alfabètica, en la qual ha calgut respectar l'ordenació castellana, dels articles de l'obra de Madoz relatiu a la Catalunya de les quatre províncies... amb dos apèndixs, un sobre Andorra... i un altre sobre les terres administrativament aragoneses que han conservat la parla catalana» (5), conjunt d'articles al qual els editors han afegit uns índexs toponímics amb les equivalències entre les grafies actuals i les emprades per Madoz en els topònims, als quals es refereix la seva obra. Tot i ésser aquesta escrita i publicada durant el segle XIX, entra ací perquè els articles contenen referència als autors antics, grecs o llatins, que esmentaren poblacions nostres, a la documentació històrica relativa a les diverses poblacions i pel fet de transcriure inscripcions anteriors al segle XIX, com és ara en els articles relatiu a Aldea (I, 29), Amposta (I, 46), Ampurdán (I, 49), Ampurias (I, 50-53) i Ausetania (I, 92), d'entre els que es troben en la secció de la lletra «A». — J. P. E. [3211]

Catálogo de monumentos y conjuntos de la Comunidad Valenciana. I (Alaquàs-Oribuela). II (Paterna-Zucaina), València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana 1983, XX i 740, XX i 1052 pp.

Tal com diu el títol, l'obra és destinada a la descripció de monuments. Però alguns d'ells entren directament en el nostre tema, com és ara la Universitat de València, II, 819-845, la Universitat antiga de Gandia, I, 433-438 o el monestir del Corpus Christi de Llutxent, antic estudi general per a l'orde dominicà, I, 514-520. El mateix es pot

dir de la Festa d'Elx, I, 398-405. Assenyalem, encara, les dues seccions de bibliografia, I, 699-705 i II 993-1002. Molts monuments porten inscripcions, moltes de les quals són ací transcrites, per exemple, I, 159, 488; II, 23, 132, 458, 459-460, 646, 651, 691, 744, 777, 898, 926. Les il·lustracions reproduïxen sovint plans, dibuixos o croquis del segle XVIII: II, 228, 543 (de Vicent Tosca); II, 107, 109, 110, 125, 127, 309 (d'Alexandre de Laborde); I, 61, 77, 543, 815, 863 (d'altres). Les descripcions es basen sovint en el *Llibre dels fets* de Jaume I (I, 188, 227, 542; II, 66, 174-175, 978), en el *Llibre del repartiment* (I, 116, 128, 155, 277, 496; II, 914-915, 943, 965, 969), en autors antics com Sili Itàlic, II, 933; en geògrafs àrabs: Yaqub (I, 573; II, 36), Al-Idrisi (I, 380; II, 108), Ibn-Sahib al-Sala (II, 881), Abd al-Basid (II, 934), Al-Udri (I, 194), Al-Razi (I, 668) o en fonts diverses, començant per ACA (I, 26). — J. P. E.

[3212-3213]

M.^a del Carmen BARCELÓ TORRES, *Precisiones sobre algunos arabismos en valenciano y otros nuevos*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 25-28.

Tant els nous com els ja coneguts, als quals l'autora considera que cal afegir un nou significat, són extrets de la documentació medieval valenciana (25). Pertanyen al primer grup «aldeha», víctima immolada en la pasqua gran musulmana; «alfabub», gra lliurat com a tribut; «alfosma», garba; «assicac», document de dotació d'una núvia; «assumen(t)», mesura de superfície; «atzemi», registre o llibre de comptes; «sabia», fembra pública. Pertanyen al segon grup «alamí», veguer del rei o del senyor d'un lloc; «alfacara» («alfatara, alfatra»), canalització, però «alfatra» també significa impost; «algoalja», tros de terra posat en cultiu; «almenara», peça de pedra o fusta, foradada al centre, per on passa l'aigua destinada a regar; i «xortí», saig. — J. P. E.

[3214]

Joan PUIG i RIBERA, *Algunes oracions remeieres*, dins «Recerques. Terres de Ponent», VII (1985), 167-188.

Aplec i transcripció de quaranta fórmules, en general de conjur, trameses per persones vivents l'any 1799, però possiblement rebudes de temps anteriors al segle XIX. J. P. E.

[3215]

Carles DUARTE, Josep FERRER, Ramon TORRENTS, *L'aprofitament de la documentació medieval en l'establiment del llenguatge administratiu català actual*, dins «Revista de Llengua i Dret», núm. 4 (novembre de 1984), 3-9.

Aquestes pàgines cerquen «contribuir a superar l'absència de criteris per a l'aprofitament de la documentació històrica del llenguatge administratiu», intent realitzat a base dels *Usatges de Barcelona*, del *Llibre de les costums de Tortosa*, dels *Furs de València*, del *Llibre del Consolat de Mar*, de les *Constitucions de Catalunya*, dels parlaments a les Corts i de la *Pràctica, forma y stil de celebrar corts generals de Catalunya* i de diversa documentació d'arxiu. Els autors reconeixen «el gran interès» de les fórmules tradicionals i alhora reafirmen «la necessitat de tractar amb una extrema precaució el manlleu directe de formes medievals» (4). Consideren encertades locucions com «per raó de», «a raó de», «per què» «a efecte de», «amb/per correu cuitat», «al comptant», «a càrrec/risca/perill», «remoure», «ratificar», «fermar dret», «menar un plet», «esmenar (un delictes)», «cassar», «fermança», «messió», «allongament», «incoriment», «requesta», «clam» i els adjectius «comptador» i «semovent». Els autors aconsellen l'ús dels verbs «vedar», «anotar» i «seguir-se» i del sintagma «crida i cerca» (7-8). — J. P. E.

[3216]

Joan VENY, *Etimologia ictionímica. El català petarc, Crenilabrus scina*, dins *Symbol. Mitxelena I*, 753-761.

L'article conté la transcripció de quatre fragments medievals, on es troba «pot» en sentit de «llavi» (756). — J. P. E. [3217]

Joan BASTARDAS, *Sobre el mot català ES 'Impediment'*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 29-32.

L'article comença aplegant onze fragments de documents, datats entre 1035 i començos del segle XII (*Usatges*), en els quals hom troba «es» (o «has», llatinitzat «eso», «esum», plural «esos»), sempre en sintagmes gairebé calcats: «es passat/transacto/transito», el significat del qual sembla clar: «impediment/obstacle», sentit que confirmen les paraules equivalents: «occasio», «incumbrus», «excusatio» i la traducció catalana primitiva dels *Usatges*: «justa scusa», no, en canvi, la traducció de 1412, l'autor de la qual escriví «res». «Es=impediment» era usat als comtats de Barcelona, Rosselló, Urgell i Pallars. — J. P. E. [3218]

Raimon ALAMANY I SESÉ, *Sobre la construcció en les expressions de data. Edició de la polèmica entre Joan Coromines i Antoni Rovira i Virgili*, dins «Revista de Llengua i Dret», núm. 4 (novembre de 1984), 83-110.

Un dels elements que entraren en la discussió fou l'*Epistolari del segle XV*, publicat l'any 1926 per Francesc Martorell i Trabal (88-89) i algun altre text antic (104). L'apèndix primer és dedicat a *Les fórmules antigues* (106-107). — J. P. E. [3219]

Enric GUITER, *El català del nord*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 149-158.

Són reproduïts en l'article el paràgraf del tractat de Corbell, en el qual Sant Lluís, rei de França, renunciava a la sobirania sobre els nou comtats de Catalunya (150) i recordats documents diversos de la resistència rossellonesa a integrar-se a França durant els segles XVII i XVIII (151). — J. P. E. [3220]

Eduardo BLANCO FERRER, *La posizione linguistica del catalano nella Romania*, dins «Zeitschrift für Romanische Philologie», 102 (1986), 132-178.

Article de tesi: «la tipologia della lingua catalana si pone in netto contrasto con le strutture del portoghese e dello spagnolo; essa mostra, invece, uno stretto rapporto con le lingue oltrepirenaiche, specie con il gruppo occitanoromanzo» (172). Els diversos elements de prova exposats en les pàgines de l'article provenen de textos que cauen en el camp d'estudi d'ATCA. — J. P. E. [3221]

M.^a Angels HERNÁNDEZ I PUIG, *Addenda a les Actes del Congrés*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 5 (1985), 247-263.

Llistat de correccions o d'afegits, disposat seguint l'ordre de pàgines de cada un dels dos toms d'actes del *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya* [cf. ATCA 5 (1986), 579], volum, en el qual hom pot trobar els resums dels estudis complets o corregits en les pàgines que presentem. El mateix volum de «Pedralbes» conté vuit comunicacions no publicades en les esmentades *Actes*, ultra una lletra de Charles-Olivier Carbonell i el discurs del secretari general del Congrés, Joan Bada i Elías, en l'acte de clausura (13-17). — J. P. E. [3222]

Arcadi GARCIA SANZ, *La pena de galeres en la història del dret i de la literatura de l'Edat Mitjana al Renaixement*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 129-138.

El vaixell és símbol de la inestabilitat de la vida en certes poesies d'Ausiàs Marc (129), també de l'encert en les decisions. L'autor es proposa d'aportar quelcom al tema de la xurma (130). Recorda la nomenclatura catalana dels remers (131-132), el conjunt dels quals constituïa la «xurma». El contracte de treball era «acordament en taula». La diversitat quant a garanties legals davant el fet de veure's algú forçat a galeres en el dret valencià i en el català, més protector dels drets personals aquell, ocupa les pàgines 134 i 135. L'autor de *Curial i Güelfa*, tant com domina les tècniques del torneig desconeix les de la mar, coneixement en el qual destaquen Bernat Desclot i sobretot Ramon Muntaner (136-137). Al final, l'autor recorda l'episodi de *El Quijote*, en el qual el protagonista visita galeres amarrades al port de Barcelona (138). — J. P. E.

[3223]

Maria Teresa FERRER I MALLOL, *La redempció de captius a la corona catalano-aragonesa (segle XIV)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 15 (1985), 237-297.

Estudi basat només en les dades que proporcionen algunes sèries documentals d'ACA (*Cancelleria*, registres i cartes reials, i *Reial Patrimoni*). Després d'exposar algunes característiques generals dels documents (raó de la captivitat, situació dels captius, en particular a Granada, perill de defecció), agrupa els casos en els apartats següents: fugues (241-244), intercanvi de captius cristians en terres de moros i de moros en terres cristianes (244-251, amb particular atenció als intercanvis realitzats en compliment de tractats de pau), rescat (251-261) i redempció de captius per exees o alfaquecs, per mercaders o per ordes religiosos (261-274). En el curs de l'exposició surten alguns noms de personatges que cauen de ple en el nostre tema; l'infant fra Pere d'Aragó (254) [ja Gregori XI, el 1375 l'havia encarregat d'aplegar almoines per a la redempció de captius, amb butlla publicada tant per Konrad Eubel dins *Bullarium Franciscanum* com per Lucas Wadding dins *Annales minorum*; Urbà VI el tornà a encarregar del mateix servei en els regnes de la corona catalano-aragonesa, de Castella i de Navarra en data desconeguda; acabo de publicar aquesta butlla en *Nous fons de la Biblioteca Vaticana sobre el Cisma d'Occident i Catalunya (amb excepció de l'època de Benet XIII)*, dins *Jornades sobre el Cisma d'Occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià*. Primera part, Barcelona 1986, 150-151]; fra Martí d'Ateca [dominicà, amb el qual mantingué polèmica Arnau de Vilanova] i Domènec Llull [si no fill, potser nét o parent Ramon Llull]. L'exposició és completada amb cinc quadres: d'almoines donades pel rei a ex-captius (275-277); de llicències reials per a acaptar a favor de captius (278-282); d'ex-captius sarraïns sortits de Barcelona entre 1368 i 1386 (283-284); d'ex-captius sarraïns sortits de València entre 1351 i 1384 (285-289) i d'expedicions de redempció realitzades per l'orde de la Mercè, segons Tirso de Molina (290-291). En apèndix són transcrites «in extenso» sis lletres reials, del mateix arxiu, de 1377 a 1401 (292-297). La carta cinquena consta redactada per Bernat Metge l'any 1393 (295-296). — J. P. E.

[3224]

Martí de RIQUER, *Heràldica catalana des de l'any 1150 al 1550*. Volum I, Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema 1983, 353 pp.

L'obra defineix la seva intenció «d'iniciar l'estudi de l'heràldica catalana medieval i de la primera meitat del segle XVI» (74) a base d'unes fonts molt concretes que són els armorials de Steve Tamborino, els de Salamanca, de Tolosa de Llenguadoc, l'ano-

menat de Llupià i els dos atribuïts a Bernat Mestre. Essent, doncs, un llibre d'iniciació, «va ordenat com un tractat normal d'heràldica, o sia que descriu i analitza els esmalts (metalls i colors) i les penes, o folres, les peces i les figures, les particions de l'escut i la gramàtica del blasó», amb transcripcions constants de definicions o fragments dels armorials esmentats o d'obres contemporànies, tals com el *Primer del crestià*, de Francesc Eiximenis, la *Vesió* de Bernat de So, l'*Arbre d'honor*, de Gabriel Turell (75), obres que també són constantment emprades en la introducció destinada a exposar els elements bàsics de l'heràldica, en la qual trobem una llista de segells de menestrals catalans del segle XIII-XIV (23), versos de Dionís Guiot a honor d'Alfons el Magnànim (24), fragments de *Tirant lo Blanc* (25, 33, 50, 56) de *Lletres de batalla* (31), de Pere Miquel Carbonell (32) i de *Curial e Güelça* (34), ultra una informació sobre armorials i heraldistes catalans (64-68). — J. P. E. [3225]

Blanca GARÍ, *El linaje de Entença en el Mediterráneo del s. XIII*, dins «XI Congreso III», 151-163.

Les vicissituds d'un llinatge poden explicar la tònica general de davallada de la noblesa catalana del segle XIII. Ultra l'ACA, ha proporcionat documentació bàsica Sevilla, Archivo Ducal de Medinaceli, *Entenza*, lligall 1. Els Entença reberen una branca dels Castellvell a darreries del segle XII. La corona procurava, ni que fos per compra, concentrar els títols i el d'Entença passaria a mans de Jaume II amb el comtat de Ribagorça (152). Una Entença (Saurina) es casaria amb Roger de Llúria (153), però el cap de la casa, Berenguer d'Entença, protagonitzaria una de les darreres mostres d'exèrcit privat dins la Companyia Catalana d'Orient. Els documents, parcialment transcrits, demostren que durant el segle XIII els canvis són resultat de quatre transformacions: la del sistema de filiació, la del sistema d'aliances matrimonials, la del concepte de consanguinitat i la de la funció de l'homenatge feudal. Hi ha en la pàgina 158 l'arbre genealògic. — J. P. E. [3226]

Joana CANALS I RAMON, *L'hereu. Una institució en crisi* (Biblioteca biogràfica catalana), Barcelona 1985, 238 pp.

En les pàgines del llibre, d'interès preferentment sociològic i jurídic, trobem reproducció de la pàgina que conté la figuració de l'atemptat de Joan de Banyamàs a Ferran II, el Catòlic (57), de l'encapçalament de la Sentència arbitral de Guadalupe (59) (totes dues sense referència arxivística), del plànol de la Torre Fontoner, de Sant Genís d'Horta, protocolitzat per Josep Amat i Reixac el 1728 i conservat a Barcelona, AHPN (83). Assenyalem la part dedicada als capítols matrimonials (124-134) i la transcripció d'un testament de 1735 (174-176). La profecia atribuïda a sant Vicent Ferrer, reproduïda en la pàgina 171, sembla ésser un full de propaganda a favor de l'arxiduc Carles d'Àustria. — J. P. E. [3227]

Carmen CASTILLO, *El progreso de la Epigrafía romana de Hispania (1977-1982)*, dins «Emerita», LIII (1985), 205-248.

Una de les troballes més importants hauria estat la del bronze de Contrebia [reductat, segons que sembla, per un funcionari de Tarragona, cf. ATCA, 4 (1985), 551-552, núm. 2035] (205; cf. 212). Trobem en l'article informació sobre revistes noves o renovades («Fonaments», «Faventia», «Lucentum», «Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat») (207), sobre col·leccions epigràfiques recents relatives a Castelló de

la Plana, València capital (309) i Sagunt (210), sobre troballes recents a Barcelona i a Empúries (210-211), sobre la vida a la ciutat de Tarragona (214) i a València (215), sobre «senatores» de Tarragona (220), vies i miliaris (228-229, nota 121 i 122), «terra sigillata» (234, nota 148), bases d'estàtua de la Tarraconense (236), inscripcions a Barcelona (243) i en la Tarraconense (243-248, en particular 247-248). — J. P. E. [3228

Jordi PONS, *Documentació i bibliografia de la Ribagorça de l'època romana*, dins «Urgellia», 6 (1983 [1985]), 501-509.

Entre els materials d'època romana trobats en la comarca n'hi ha de lapidaris, procedents de diferents indrets situats amb preferència en les valls dels rius. El tema fins ara més estudiat és el de l'epigrafia, a base de quatre làpides (502), les dades de les quals poden ésser completades amb les que proporcionen la donació a Assan i el testament del diaca Vicentius d'Osca entorn de 550 i encara amb les més primitiva documentament del diaca Vincentius d'Osca entorn de 550 i encara amb la més primitiva docu- les pàgines 505-509. — J. P. E. [3229

Medioevo latino. Bolletino bibliografico della cultura europea dal secolo VI al XIII, VI (1983 [1985]), XLVIII i 919 pp.

Trobem en aquest volum bibliografia recent sobre Agobard de Lió (15), *Annales Barcinonenses* (36), antifoners de països catalans (41), Antoni Andreu (42), Arnau de Bretós (44), Arnau de Vilanova (44-47), Bernat Oliver (74), *Carmina Rivipullensia* (92), *Chronicon Dertusense II* (95), *Chronicon Rivipullense alterum* (96), *Chronicon Rotense* i *Chronicon Rotense alterum* (96), Claudius Taurinensis (98), *Collectio Dertusensis tertia* (101), *Collectio Tarraconensis* (103), Dhuoda (115), Durandus de Huesca (118), Ermengaudus Urgellensis (123), Eutropius de Valentia (125), *Forma sacramenti iudaeorum* (129), Guido Terrena (167), Idalgherius Vicensis (207), Iohannes Biclarenensis (213), Oliva Ausonensis sive Vicensis (266), *Ordinatio ecclesiae Valentinae* (267), Petrus de Cardona (274), *Pontificale Rotense* (281), *Pontificale Vicense* (282), *Privilegium canonicorum Urgellensium* (283), Raymundus Lullus (286-293), Raymundus Lullus ps. (293), Raymundus Martini (294), Raymundus de Pennaforti (294-295), *Sacramentarium Barcinonense* (308), *Sacramentarium Rivipullense* (311), *Sacramentarium Rotense* (311), *Sacramentarium Sancti Felicis* (311), *Sacramentarium Vicense* (312), Aemilianus Cucullatus Tarracone (352), Fructuosus Tarraconensis, Augurius et Eulogius (369), Vincentius Valentiae mr. (395), Vitalis de Canellas (397). Hi ha algunes referències i resums en la secció dedicada a biblioteques medievals (464-472) i menys nombrosos en d'altres. — J. P. E. [3230

Catàleg d'obres exposades, dins *Exposició. Girona dins la formació de l'Europa medieval 785-1213*, Girona 1985, 135-170.

Moltes de les cent-dues peces exposades i catalogades contenen inscripcions o són documents o llibres. Les inscripcions són indicades i de vegades transcrites en les explicacions que acompanyen les reproduccions fotogràfiques; pertanyen a peces de ceràmica (núms. 2-3), a monedes (núms. 8-9 i 72-96), a làpides (núms. 5, 12, 27, 28, 99-101) i a d'altres objectes (núms. 29, 48, 50). Hi ha documents en pergami (núms. 25, 35-36, 61-62 i 102); i volums o fragments (núms. 30, 34, 57-59). — J. P. E. [3231

Theaurus. L'Art als bisbats de Catalunya 1000/1800. 24 desembre 1985 / 2 març 1986, Barcelona, Fundació de la Caixa de Pensions 1985, 182 pp.

Ultra un bon nombre de referències a fons manuscrits o a obres literàries medievals esparses en les diverses aportacions integrades en aquest llibre i en particular en la de Joaquín Yarza Luaces, *La imatge del bisbe en el gòtic català*, 119-136, trobem reproduccions de pàgines del Beatus de Girona (36), del *Missal de Sant Ruf de Tortosa* (42 i 144), del tapís de la creació, de Girona (42), del *Llibre Verd* de la ciutat de Barcelona, ara a l'AHCB (120) i de la *Biblia* de Lleida (143). Les pàgines finals (167-178) contenen l'inventari de peces exposades. Cauen en el nostre camp els números 39-46, 56, 95 i 127-129; les més modernes tenen marques d'argenter o inscripcions, transcrites en les respectives fitxes. — J. P. E. [3232

Xavier BARRAL I ALTET, *Els eclesiàstics arqueòlegs a Catalunya*, dins *Theaurus. L'art als bisbats de Catalunya 1000/1800*. 24 desembre 1985 / 2 març 1986, Barcelona, Fundació de la Caixa de Pensions 1985, 77-103.

A diferència del volum, al qual pertany, per al qual «Catalunya» és incompleta per la seva limitació al Principat, les pàgines de Barral s'estenen també als comtats del Rosselló, Conflent i Cerdanya. Comença recordant els precedents, que arribarien fins a Joan Gaspar Roig i Jalpí i es convertirien en l'escola de Bellpuig de les Avellanes durant el segle XVIII, abans d'arribar a Jaume Villanueva i a Roc d'Olzinelles en el pas del s. XVIII al XIX. Després, ja en començar el segle actual, trobaríem la gran generació del primer terç d'aquesta centúria amb noms com els de Felip Torreilles i Joan August Brutails als comtats, Gaietà Barraquer i Roviralta a Barcelona, Josep Gudiol a Vic, Sanç Capdevila i Felip a Tarragona, Joan Serra i Vilaró a Solsona i a Tarragona, seguits, fins als nostres dies, per Eduard Junyent i Subirà a Vic i Josep Vives a Barcelona i Pere Pujol i Tubau a la Seu d'Urgell. Són recordades en aquestes pàgines les publicacions d'aquests autors, en moltes de les quals es concentren els resultats d'un estudi arqueològic i d'una recerca arxivística. — J. P. E. [3233

Matias DELCOR, *Les prêtres érudits du Roussillon aux XIX^e et XX^e siècles*, dins «Revue d'Histoire de l'Église en France», LXXI (1985), 25-46.

Visió de conjunt de les aportacions dels clergues erudits del Rosselló, posteriors a la Revolució Francesa, partint del quadre que el 1895 en féu Felip Torreilles, en el qual res no es pot comparar ni als germans Villanueva ni al treball de Josep de Mora i Catà, en la direcció de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (30). Destaquen, però, Josep Tolrà de Bordàs i el seu *L'Ordre de saint François d'Assise en Roussillon*, París i Perpinyà 1884 (32-33), Agustí Parès i la seva inèdita *Chronique du chapitre cathédrale d'Elne*, en cinc volums (33), Francesc Font, historiador de Cuixà i de Sant Martí de Canigó, i el mateix Torreilles, historiador de la Revolució Francesa al Rosselló, de l'ensenyament en la mateixa comarca (35-39) i pare espiritual de la generació que entre 1920 i 1933 mantingué la «Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan» (39-45). — J. P. E. [3234

Jaume de PUIG I OLIVER, *Josep M. de Casacuberta editor de textos catalans antics*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 4 (1985), 451-454.

L'autor centra el seu record en la col·lecció «Els Nostres Clàssics», en resumeix els propòsits inicials i l'evolució vers «el rigor crític habitual en les modernes edicions

de textos: estudi de la tradició manuscrita, notes crítiques al text, aparat de fonts, glosari, etc.» (451), elenca els textos publicats per Casacuberta i completa la informació amb l'esment dels textos editats en d'altres col·leccions de la mateixa editorial «Col·lecció Popular Barcino» i «Crestomaties Barcino» (453-454). — J. P. E. [3235]

Pere BOHIGAS, *L'obra impresa de Jordi Rubió*, dins «Butlletí de la Biblioteca de Catalunya», 9 (1981 [1985]), 9-13.

Resum i interpretació biogràfica del personatge, traspasat l'any 1982. La seva activitat pública anà molt més enllà de l'obra impresa, en la qual allò que més abunda «són treballs de bibliografia i d'història del llibre i de les biblioteques» (11) i és remarcable pel seu rigor i pel fet de fonamentar-se en una base documental solidíssima. Els temes principals són la *Crònica de Desclot*, Ramon Llull, els secretaris reials i l'humanisme a Catalunya, el llatí de la cancelleria. — J. P. E. [3236]

Amadeu-J. SOBERANAS, *Bibliografia de Jordi Rubió i Balaguer*, dins «Butlletí de la Biblioteca de Catalunya», 9 (1981 [1985]), 15-52.

Recopilació dels escrits de Jordi Rubió i Balaguer, impresos o difosos per ràdio, ordenats seguint la successió dels anys en què consten fets públics, entre 1905 i 1982. Són quatre-cents seixanta-tres i són completats per la llista d'estudis i notes sobre Jordi Rubió i Balaguer (53-63). — J. P. E. [3237]

Vicent SIMBOR, *Manuel Sanchis Guarnier, historiador i crític de la literatura*, dins «Misc. Sanchis Guarnier I», LI-LV.

En la bibliografia del prof. Sanchis Guarnier hi ha deu estudis de literatura catalana medieval, el comú denominador dels quals seria el rigor científic i la documentació completa. L'autor en destaca *El cant de la Sibilla. Antiga cerimònia religiosa de 1956* i l'estudi preliminar a *Les trobes en labors de la Verge Maria*, de 1974 i 1979. Cal afegir-hi el treball sobre història del teatre a València. — J. P. E. [3238]

Frederic V. LLOPIS BAUSET, *Bibliografia de Manuel Sanchis Guarnier*, dins «Misc. Sanchis Guarnier I», XV-XVIII.

Llista dels cent setze llibres i articles publicats per Manuel Sanchis i Guarnier, distribuïda en llibres i opuscles (trenta dos), introduccions, pròlegs i edicions de textos (vint) i extrets o capítols de revistes, congressos i miscel·lànies (seixanta-quatre). — J. P. E. [3239]

Jaume PÉREZ MUNTANER, *Record del mestre Manuel Sanchis Guarnier*, dins «Misc. Sanchis Guarnier I», XXI-XXIV.

Resum biogràfic atent tant als anys de formació com sobretot al mestratge de Manuel Sanchis i Guarnier primer a Mallorca, al costat de Francesc de Borja Moll, com a València, on reféu la presència de la llengua catalana en la facultat de filologia. L'autor remarca en la producció escrita de l'homenatjat, els capítols de lingüística, de geografia i cultura popular i d'historiador de la literatura, en la qual es troben estudis dedicats a Ramon Llull, Francesc Eiximenis, Sant Vicent Ferrer, Antoni Canals i Ausiàs March. J. P. E. [3240]

Rosanna CANTAVELLA, *Manuel Sanchis Guarner, professor*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», XXV-XXVI.

Remarca l'anormalitat que fou el marc dins el qual s'hagué de realitzar el mestratge de Sanchis i Guarner, el respecte envers l'alumne i l'arrelament a València. Al final, fa llista de les assignatures professades des de 1943 a Mallorca fins al 1981 a València, així com també de tesis doctorals i tesines de llicenciatura dirigides per ell. — J. P. E. [3241]

Antoni FERRANDO, *Manuel Sanchis Guarner, historiador de la llengua*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», XXVII-XXXV.

Anàlisi dels punts bàsics que enceten i clouen l'activitat d'escriptor de Sanchis Guarner: *La llengua dels valencians*, de 1933, i el primer volum d'*Aproximació a la història de la llengua catalana*, de 1980: la llengua és l'expressió oral de la idiosincràsia col·lectiva (XXVII). Aplicat el principi a la parla dels valencians, dona, després d'un primer moment limitat a exposar parers d'altri (XXVIII), la declaració que «no existeix una llengua valenciana distinta de la catalana» (XXIX) i que la depuració del valencià ha de consistir a acostar-lo al dels grans escriptors medievals. La parla valenciana no tindria relació d'identitat amb la parla mossàrab dels valencians ans procediria de la importació de la conquesta, moltes variants de la qual procedirien del substrat mossàrab (XXX). Un altre substrat seria el pre-romà, el qual explicaria l'actual fragmentació dialectal de la llengua catalana (XXXI) i la identitat dialectal entre València, Tortosa i Lleida. Les edicions de textos i els estudis d'història literària omplien buits i desmuntaven fantasies «llemosinistes» (XXXIII). L'atenció a la història externa de la llengua durant els segles XVI-XVIII és ocasió d'insistir en el principi que «la llengua és un procés dinàmic igual que la cultura», aplicat a la situació d'aquells temps (XXXIII-XXXIV). — J. P. E. [3242]

Tine BARRAS, David A. BARRAS, *Catalan Studies. Literature*, dins «The Year's Work in Modern Language Studies», 46 (1984 [1985]), 393-407.

Aquestes pàgines continuen per a les publicacions dels anys 1983 i 1984 la informació resumida dins ATCA 4 (1985), 500, núm. 1836. Les pàgines 394-401 contenen notícies sobre autors i obres que recauen en el nostre període d'estudi. — J. P. E. [3243]

Jaime SALVÁ, *La Societat Arqueològica Luliana y su «Bolletí»*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 3-8.

Nascuda d'un grup de collegials i d'antics collegials de la Sapiència (4), la Societat, a partir de la seva legalització l'any 1881, ha estat constant a enriquir la biblioteca, en la qual destaca el legat Aguiló, dins el qual hi ha el manuscrit que conté la *Vezió de Bernat de So* (5), a aplegar el patrimoni arqueològic-artístic (6) i a oferir els resultats de la recerca entorn de temes mallorquins, entre els quals destaca el lullisme, en el «Bolletí», però també edicions de textos, com és ara les *Constitucions e Ordinacions del Regne de Mallorca*, el *Libro de las antigüedades del convento de Sant Francisco*, el *Llibre d'òbits de Sant Domingo*, el *Noticiari del Dr. Fiol* i quantitat innombrable de documentació d'arxiu (6). — J. P. E. [3244]

Bibliografía Històrica Tarraconense. VIII. Edició a cura de Francesc Xavier RICO·MÀ VENDRELL i Salvador·J. ROVIRA i GÓMEZ (Biografia i bibliografia 9), Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses 1985, 174 pp.

Prosseguint la sèrie ja coneguda dels nostres lectors [cf. ATCA, 5 (1986), 358, núm. 2446], el present volum ofereix els resums núms. 1523-1916, completats per tres taules, d'autors ressenyats (157-159), de llocs (161-166) i de persones (167-172). Trobem indicacions bibliogràfiques relatives a Vicent Garcia (24, núm. 1571; 77, núm. 1667), Laurent Lipp (21, núm. 1560), Antoni Martí i Franquès (14, núm. 1527) i Sinibald de Mas (17, núm. 17, núm. 1540). Essent impossible d'indicar els estudis que es basen en documentació inèdita, assenyalem, almenys, els relatius a la Universitat de Cervera (34, núm. 1599), al Col·legi de Jesuïtes de Tarragona (106, núm. 1755) i a l'Escola Nàutica de Barcelona (20, núm. 1556). Hi ha aplegades notícies sobre estudis relatius a goigs diversos (78, núm. 1670; 86, núm. 1705), a una llibreta de comptes de primeries del s. XVIII (71, núm. 1561), a una *Oració a la Mare de Déu de Pallerols* de darreries del s. XIV (60, núm. 1625), a sermons de 1678 (81, núm. 1680), als *Costums de Tortosa* (59, núm. 1624). Són particularment abundants els estudis basats en cadastres (61, núm. 1627; 65, núm. 1633 i 1635, 1636, 1794, 1841 i 1878), en documentació relativa a jueus (74, núm. 1660-1662; 142, núm. 1880; 143, núm. 1882-1884; 45, núms. 1887-1888) o en llibres parroquials (62, núm. 1631; 63, núm. 1632). Esmement, finalment, les pàgines que elenquen els articles de la «Gran Enciclopèdia Aragonesa» i del volum setzè de la «Gran Enciclopèdia Catalana» (37-48 i 48-55, respectivament) relatius a persones o institucions de l'actual província de Tarragona. — J. P. E. [3245

Jesús LALINDE ABADÍA, *Las Instituciones de la Corona de Aragón en el Mediterráneo del Vespro (1276-1337)*, dins «XI Congreso I», 143-166.

Repàs de les aportacions bibliogràfiques publicades abans de 1981 sobre tema d'institucions, tant dels estats peninsulars com insulars de la corona catalano-aragonesa i de Sicília. En visió general presenta les institucions no institucionalitzades en el dret constituït dels estats (ordes militars, germandats, unions), dels funcionaris, de la posició més güelfa o més gibellina en relació a la Santa Seu, dels tractats de pau, de les institucions mercantils, dels diversos regnes de la corona, del comte-rei, de les corts i del pactisme i dels diversos nivells de l'administració pública, a la qual pertanyen els notaris. — J. P. E. [3246

Joan VILAGRASA i IBARZ, *Una bibliografía sobre el fet urbà de Lleida*, dins «Ilerda», XLVI (1985), 197-223.

Les pàgines inicials expliquen la distribució de les referències bibliogràfiques en sis apartats; el destinat a *Història i divulgació històrica* (203-206), tal com diu l'autor, és aquell «on es poden trobar notícies del desenvolupament urbà de Lleida des del segle XVII... a més dels textos d'història general de Lleida que abasten èpoques molt anteriors» (198), ultra les bibliografies anteriors sobre la ciutat, no infreqüents. — J. P. E. [3247

Kurt und Roswitha REICHENBERGER, *Die Erfassung der älteren spanischen Literatur. Standardwerke, laufende Projekte, Forschungsvorhaben*, dins «Gutenberg-Jahrburg», 60 (1985), 281-302.

La informació de l'article abasta tot l'Estat Espanyol i comença amb les bibliografies del segle XVIII del tipus de la de Nicolàs Antonio. En la secció d'inventaris «regionals» només trobem una obra dedicada a Benet Montfort (285). Les pàgines destinades a catàlegs de biblioteques n'indiquen quatre d'espanyoles, sis de nord-americanes i quinze de pertanyents a països de la comunitat econòmica europea, nou de les quals són italianes. Tot un apartat és dedicat a bibliografies de peces de teatre, amb indicació de quaranta-sis reculls publicats, però la notícia relativa al catàleg dels manuscrits teatrals en català de l'Institut del Teatre de Barcelona es troba fora de la secció acabada d'esmentar i en nota (301, nota 11). — J. P. E. [3248

Klaus REINHARDT, *Bibelkommentare spanischer Autoren des 16. und 17. Jahrhunderts: Autoren C*, dins «Revista Española de Teología», 44 (1984), 55-111.

Aquest article conté notícies biogràfiques i bibliogràfiques dels següents autors nostres: Candel, Gregori, de València (61), Jeroni Cantó, d'Alcoi (64), Andreu Capella, bisbe de la Seu d'Urgell (65), Joan Bta. Cardona, bisbe de Perpinyà, de Vic i de Tortosa (69-70), Jeroni Miquel Calmell, català (70), Carxes, Gaspar (74-75), Cases, Magí, professor de retòrica de la universitat de Barcelona (75-76), Cassanyac, bisbe de Mallorca (76), Català de Montsonís, Gaspar, de València (88), Cifré, Joan Albert, de Ciutat de Mallorca (95), Colín, Francesc, de Ripoll (96), Conques, Jeroni (97), Cortès, Josep, de Montserrat (103), Costa, Raimon, de Barcelona (104), Cruïlles, Francesc, de València (104), Cruïlles, Pere, de Valls (104). [Hom pot veure els articles anteriors resumits dins ATCA, 2 (1983), 549, núm. 944 i 4 (1985), 617, núm. 2253]. — J. P. E. [3249

Aurora GARCÍA BALLESTEROS, Enrique POZO RIBERA, *Trabajos sobre población escritos por geógrafos o publicados en revistas geográficas hasta 31 de diciembre de 1984*, dins «Estudios Geográficos», XLVI (1985), 251-280.

Tant en l'apartat dedicat a les Illes Balears (261-262) com en els de Catalunya (268-271) i del País Valencià (279-280) hi ha un nombre considerable d'estudis basats en textos o documents anteriors al segle XIX. — J. P. E. [3250

Manuel RIU [I RIU], *Bibliografía útil per a l'estudi i classificació de la ceràmica popular medieval*, dins *Ceràmica grisa i terrissa popular de la Catalunya medieval* («Acta mediaevalia», annex 2), Barcelona, Facultat de Geografia i Història 1984, 241-263.

L'autor indica que el recull no és ni crític ni exhaustiu, ans destinat a una primera ajuda orientadora de no especialistes que en un moment determinat necessiten informació sobre un tema de ceràmica catalana o hispànica en general. Les indicacions bibliogràfiques són aplegades en deu apartats: problemes o visions de conjunt, els documents i la ceràmica, alguns aspectes tècnics, aspectes metodològics, ceràmiques tardorromanes i visigòtiques, tallers i forns de ceràmica medievals, ceràmiques musulmanes medievals, ceràmiques hispanes cristianes de l'alta edat mitjana, ceràmica hispano cristiana de la baixa edat mitjana i ceràmiques estrangeres i hispàniques al món. — J. P. E. [3251

Carlos SÁEZ, *Las Vísperas Sicilianas en la historiografía castellana*, dins «XI Congreso IV», 181-186.

Exposició comparativa de les narracions d'aquell episodi per part de tres autors castellans que escriviren històries generals d'Espanya: Juan de Mariana, Modesto Lafuente Zamalloa i Antonio Ballesteros y Beretta. El primer potser conegué Jerónimo Zurita, el tercer el segueix fidelment; el dos primers, en canvi, es fan ressò d'una tradició semi-llegendària (185). — J. P. E. [3252]

Francesco GIUNTA, *Acquisizioni documentarie sulla Sicilia Aragonese*, dins «Archivio Storico Siciliano», serie IV, vol. VIII (1982), 47-60.

Visió de conjunt dels treballs realitzats i publicats des de començaments del segle XVI entorn de la documentació del segle i mig d'història siciliana anomenada Edat Aragonesa, amb particular atenció als realitzats sota els auspicis de la «Società Siciliana per la Storia Patria» fundada el 1873 (50-53), entre els quals destaca la col·lecció de «Documenti per servire alla storia di Sicilia» i la revista «Archivio Storico Siciliano», on aviat foren publicats documents procedents d'ACA. El sisè centenari de les Vespres Sicilianes fou ocasió d'insistir en aquell camp d'estudi, al qual es dedicà Isidoro Carini durant la seva missió a Espanya, i el volum *De rebus Regni Siciliae*, edició de dos registres d'ACA, *Canc.*, amb documents dels anys 1281-1283. Després de la segona guerra mundial repregué l'interès per la Sicília Aragonesa, però ja no amb perspectiva illenca, ans mediterrània i europea (54). Altra vegada l'ACA permetia d'inaugurar col·lecció nova, la d'«Acta Siculo-Aragonensia». La correspondència dels germans Jaume II i Frederic III de Sicília i d'altres temes han relançat els «Documenti...» (54). Amb motiu del setè centenari de les Vespres, la investigació s'ha concentrat en l'ACA, l'Arxiu Secret Vaticà i els de Sicília (55). Aquests darrers han proporcionat les majors sorpreses, tant entorn de 1285 com entorn de Martí l'Humà (55-59). — J. P. E. [3253]

Alfonso LEONE, *Il Regno di Napoli e l'età aragonese*, dins «Medioevo. Saggi e rassegne», 9 (1984), 149-167.

Article alhora informació bibliogràfica i reflexió historiogràfica. És informació dels estudis publicats els darrers decennis amb perspectiva econòmica, internacional i mediterrània, superant la historiografia nacionalista de la primera meitat del segle. En el nou planteig, hom cerca de veure allò que representà Nàpols, tant com a productora de riquesa com en tant que lloc d'inversió de la gran banca, en aquell conjunt d'estats col·locats dins la sobirania del rei de Catalunya-Aragó. La nova visió judica de forma diversa l'actuació econòmica i administrativa dels catalans a Nàpols, alhora que demana «un congruo ampliamento del parco documentario» (160). — J. P. E. [3254]

BASILÍ DE RUBÍ, *Expansió cultural del franciscanisme a Catalunya en la dècada 1926-1936*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya 1985, 72 pp.

La segona part de l'opuscle és dedicada a *El franciscanisme en treballs científics* (37-62) i conté considerable informació bibliogràfica d'aquells anys sobre l'escola franciscana medieval a Catalunya (42-48), amb atenció particular a Francesc Eiximenis (48-49), i a Ramon Llull (49-60). — J. P. E. [3255]

Augusto SEGOVIA, *Boletín de Historia de la Teología en el periodo 1500-1800*, dins «Archivo Teológico Granadino», 48 (1985), 284-463.

Troblem en aquest butlletí bibliogràfic resums de Basili de Rubí, *Els caputxins a la Barcelona del segle XVIII* (290-291), de Ramon Robres i Lluch, *Al filo del cuarto centenario teresiano* (305) i d'articles sobre Jeroni Nadal i Sanç Porta (315). — J. P. E. [3256]

Collectanea Franciscana. Bibliographia Franciscana. Tomus XIV principaliora completens opera annis 1974-1980 edita, Roma, Istituto Storico dei Capuccini 1984, 814 pp.

La secció de catàlegs de manuscrits (13-14) conté cinc fitxes que cauen en el nostre tema. Ultra algun treball escadusser (245, núm. 2958), trobem seccions senceres dedicades a Ramon Llull (325-338, núms. 4072-4243), a Francesc Eiximenis (364-367, núms. 4563-4601). Altra vegada hi ha moltes indicacions en la secció d'història de l'orde (523-533, núms. 6602-6742). Hom pot veure també la pàgina 171, núms. 2026-2028 sobre Arnau de Vilanova i Ramon de Sibüda. — J. P. E. [3257]

II. ESTUDIS DE REFERÈNCIA LOCAL

Maria Rosa MUÑOZ POMER, *El quint del peix de l'Albufera i el terç del delme de la mar fins 1431*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 1 (1985), 43-59.

En el primer moment de la conquesta, Jaume I s'havia reservat el cinquè dels peixos pescats en l'Albufera de València i el desè o delme dels pescats en la mar (dret que es partiria entre rei, bisbe i capítol, un terç a cada un). Aquest i altres drets reials relacionats amb l'Albufera foren venuts en moments en què era urgent de disposar de diners, com el de les guerres amb Castella en la segona meitat del segle XIV. L'autora aplega ací les notícies referents als drets esmentats trobades en l'Arxiu del Regne de València, *Reial i Mestre racional* (d'aquesta han estat revisats els cinquanta primers volums d'*Entrades i eixides*, 52, nota 54). Les pàgines 54-56 esquematitzen tots els elements, actius, passius, impositius i penals que formaven aquell impost i les 57-59 la llista dels arrendataris coneguts, de 1310 a 1429. El 1431 tornava al patrimoni reial (43). Els drets eren arrendats per 140.000 sous el 1348, per 136.000 el 1353 i per 120.000 el 1356 (45). — J. P. E. [3258]

Empar FELIPÓ I ORTS, *Notes sobre l'arbitri del vi a l'Horta-Albufera (1626-1631)*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 1 (1985), 105-119.

Les corts de Montsó de 1626 tragueren del regne de València 1.080.000 lliures per a la guerra, pagadores en quinze anys. Sospesat tot, hom es decidí a favor d'un nou arbitri sobre el vi, per les raons exposades en un *Memorial* ací transcrit, de València, AMV, *Manuale de Consells*, A-153 (117-119). L'aplicació concreta de vint sous per seixantena de caners de vi era determinada per la *Explicación de la creencia de la carta de su magestad...*, conservada, amb tota l'altra documentació sobre l'afer, a València, ARV, *Reial*, reg. 531, la qual col·locava les poblacions de l'Horta en la zona més gravada, raó per la qual l'autora esbrina les dades sobre producció de vi en l'indret a base de la documentació de l'ARV, *Generalitat, Llibres del manifest del vi* (110). La recaptació local de l'impost fou regulada pels *Capítols del vi*, ací resumits (114-115), i publicats amb crida ací transcrita (115-116), així com mostres de la reacció de diversos estaments (Joan Porcar, D. i A. Vich) (116-117). — J. P. E. [3259]

Marc ESCOLÀ PONS, *De la granja cistercenca de Vinganya (Alcarràs, Segrià)*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 57-58 (1984-1985), 203-213.

Els historiadors de Poblet localitzen la granja de Vinganya, donada al monestir el 1153 per Guerau de Jorba, a Serós, prop de riu Segre. El document, però, especifica que l'objecte de la donació es troba entre Alcarràs i Fraga, part de sobre el camí reial, detall que no encaixa amb la localització esmentada i sí amb la partida de Vinganya o Minganya d'Alcarràs. L'autor il·lustra la nova ubicació amb dos mapes (208-209) i publica quatre documents, d'on es dedueix que cal distingir entre la granja d'Avinganya (de Serós?) i la torre d'Avinganya o Vinganya, d'Alcarràs (210-213). Els documents es troben a Madrid, AHN, *Poblet*, carpeta 2001, 2002 i 2007. — J. P. E.

[3260]

Fernando ANDRÉS ROBRES, *La fábrica de cerámica de Alcora. Algunas reflexiones sobre su arrendamiento en 1750*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 261-275.

El contracte d'arrendament de la fàbrica de pisa de l'Alcora, datat el 9 de juny de 1750, trobat per l'autor a València, Col·legi del Patriarca, Protocols notariais Pere Rodrigo 1750, ací transcrit (270-275), en el qual el comte d'Aranda, Pere Pau Ximénez de Urrea, es reserva la supervisió tant del funcionament com de la feina feta en la fàbrica i atorga la fàbrica per una quantitat relativament baixa, 2.162 lliures anyals durant quatre anys, és interpretat per l'autor en la introducció com a mostra d'empresa en la qual s'havia introduït la divisió de feines dins un procés de producció i s'havia adquirit l'instrumental convenient (266), però també com un cas més de concessió de domini útil per part del senyor (267-268). — J. P. E.

[3261]

Vicent TEROL I GRAU, *Anàlisi demogràfica de la població d'Algemesí segons el Cens de Floridablanca (1787)*, dins «Saitabi», XXXV (1985), 219-238.

La primera part de l'estudi esbrina la fiabilitat del cens de Floridablanca, comparant-lo amb d'altres del segle XVIII (el d'Aranda, per exemple) i, sobretot, amb les dades ofertes pels llibres sacramentals de la parròquia de Sant Jaume d'Algemesí relatiu al segle XVIII, ací indicats (220, nota 4). El resultat és que aquell cens «no gaudeix de les garanties totals de fiabilitat» (225). Això no obstant, essent l'únic mitjà disponible per al darrer quart del segle XVIII, l'autor en presenta les dades estadístiques, també amb l'ajut de gràfics (233) i de setze quadres i arriba a la conclusió que durant la dècada 1781-1790, Algemesí tingué un creixement vegetatiu lleugerament superior al 2 % anyal, malgrat la paulatina disminució de la natalitat, que es posà sota el quaranta per mil. La mortalitat es col·locà sota el vint per mil. — J. P. E.

[3262]

Carmen BARCELÓ TORRES, *Almodóvar. Una població de la cora de Tudmir sepultada en las dunas de Guardamar del Segura*, dins «Saitabi», XXXV (1985), 59-71.

Una primera part de l'estudi recorda l'aparició moderna del topònim durant la segona meitat del segle XVIII i els intents de localització prop Guardamar, distinta però d'aquesta població (60); després, l'autora aplega totes les referències al topònim, tant en fonts àrabs com cristianes, fins que para de comparèixer, ja vora mitjan segle XV (61-62). El topònim és àrab, detall que permet a l'autora de manifestar dubtes sobre l'autenticitat del *Pacte de Tudmir* (63-64) i sobre el moment de la fundació d'Almodóvar, ja ben islamitzat abans de 944, data d'una làpida àrab trobada prop Guardamar

(67), sense que sigui possible afirmar si fou de fundació musulmana o si era anterior (68). L'article s'acaba amb llista de fonts (69) i bibliografia (70-71). — J. P. E.

[3263]

Francesc FITÉ I LLEVOT, *Reculls d'història de la vila d'Àger. I. Període antic i medieval*, Àger 1985, 580 pp.

El volum és dividit en dues parts ben definides. La primera, a la qual són destinades les 395 primeres pàgines, és una reconstrucció del passat antic i medieval de la vila. La segona (397-577) és apèndix documental, on són transcrits set documents: *l'Inventari dels béns de l'hospital de Sant Joan*, del 1439 (398-401); *Libre dels censals e deutes que fa la universitat d'Àger*, de 1441 ençà (401-407); *Libre dels conseylls e ordinacions fetes per los pahers e prohòmens de la vila d'Àger*, des de 1417 (407-556); *Llibre de l'estima dels béns de la vila d'Àger*, de la primera meitat del segle XV (556-562); fragment del *Llibre de les imposicions*, corresponent als anys 1442-1444 (562-564); i altre fragment del *Llibre de rebudes i pagaments* (565-574), tots, sembla, de l'Arxiu Municipal d'Àger i un fragment de *Fogatge de 1490*, d'ACA, *Reial Patrimoni, Fogatges*, A 401 (575-577). La primera part és narració d'esdeveniments o fets coneguts de les successives èpoques prehistòrica, romana, paleocristiana, musulmana i posterior a la reconquesta, aquesta centrada en Arnau Mir de Tost i els seus descendents, en el temple i canònica de Sant Pere d'Àger i en les altres esglésies i capelles de la vall i en l'estructura municipal de la vila amb particular atenció a la paeria. La narració es caracteritza amb tres línies constants de base: el fet de col·locar les dades locals dins el marc més ampli de les terres de ponent, de Catalunya i àdhuc d'Europa, el de l'exploració de les dades procedents de l'arqueologia i el de l'aprofitament de les recents publicacions documentals, com són les que defineixen «Urgellia» des del seu començament. En el curs, doncs, de l'exposició són esmentades les fonts relatives, tant cristianes com àrabs (*Cròniques* d'Abu Marwan Ibn Haygan, d'Ibn Hayyan, d'Al-Razi i d'Al-Udri, 67-69, 75-77 i 83-84, respectivament), però sobretot cal recordar el regest o resum documental de cent vint peces relatives a Arnau Mir de Tost en les pàgines 141-172 i el text de les *Ordinacions fetes e ordenades per los pahers o prohòmens de la vila de Àger*, del 1278 (327-339). Remarquem, encara, la notícia de l'esmentat Arnau Mir present a Barcelona en l'acte de promulgació dels *Usatges* l'any 1068 (117), la que la col·legiata i canònica d'Àger haurien estat guiades en els moments fundacionals pel vigatà Ramon, «levita et caput scolae» (118) i després per Reiner, gramàtic i prebost (121). Ultra les fonts arxivístiques d'ACA, de Lleida, Arxiu de la Seu i locals, cal remarcar l'obra de Jaume Caresmar, *Compendi de tots els instruments antics i moderns que's troban en lo arxiu de la molt insigne iglésia collegial de Sant Pere d'Àger*, de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 941 i d'altres fons de la mateixa biblioteca. — J. P. E.

[3264]

Philippe ARAGUÀS, *Les chateaux d'Arnau Mir de Tost. Formation d'un grand domaine féodal en Catalogne au milieu du XI^e siècle*, dins *Les pays*, 61-73.

L'autor divideix l'activitat conqueridora d'Arnau Mir de Tost en quatre etapes: abans de 1033, consolidació de l'herència; 1033-1047, reconquesta de la Conca de Tremp i del Montsec; 1047-1055, arrelament del domini en la comarca reconquerida; i 1055-1065, reconquesta de Ribagorça amb l'ajut del rei. Aquesta activitat és reconstruïda a base de la documentació salvada i publicada per Pere Sanahuja i de la d'ACA. L'autor procura de col·locar en els períodes per ell establerts la construcció dels cas-

tells: Llordà en el segon, Àger en el terç; i, segurament, Mur, Luzàs i Vicamp en el quart. — J. P. E. [3265]

Josep M.^a LLOBET I PORTELLA, *Notícia de dos pergamins d'Agramunt del segle XIV*, dins «Recerques. Terres de Ponent», VII (1985), 163-166 i tres fotografies.

Presentació, regist i explicació dels dos documents, ara a Cervera, Arxiu Històric Comarcal, amb els quals el comte d'Urgell atorgava dues franqueses al comú d'Agramunt, la llibertat de coure pa en forn divers del comtal, als flequers el 1309, i la que no es pogués introduir a la vila vi ni verema de forasters. — J. P. E. [3266]

Lluís PONS I SERRA, *Uns contractes de conreu de començaments del segle XVIII a la Ribera de Sió*, dins «Recerques. Terres de Ponent», VII (1985), 189-205.

Els contractes, ací transcrits (199-205), són datats entre els anys 1702 i 1706 i es troben a la Seu d'Urgell, Arxiu Diocesà, *Fons d'Agramunt*. L'autor exposa amb més detenció drets i obligacions de les dues parts contractants, amo del mas i masover, d'una banda (194-197) i les notícies sobre fruits, de l'altra (197). — J. P. E. [3267]

Joan NOVELL I BALAGUERÓ, *Els Privilegis d'Agramunt*, dins «Recerques. Terres de Ponent», VII (1985), 207-236.

Llista dels setze documents constitucionals del dret municipal d'Agramunt, de 1163 a 1413, amb indicació dels fons arxivístics coneguts i de les edicions (215-218), sis dels quals, datats entre 1163 i 1253, són ací reproduïts en traducció catalana (219-233), precedits per unes pàgines, en les quals l'autor recorda la posició del comtat d'Urgell en la Catalunya Carolíngia, les successives dinasties comtals urgellenques i la constitució municipal d'Agramunt dins el comtat d'Urgell després de la reconquesta. Les darreres pàgines ofereixen una cronologia bàsica (234-235) i un aplec de bibliografia (236). — J. P. E. [3268]

Jesús MIRALLES I PORCAR, *Dades sobre població en l'època pre-estadística: Atzeneta del Maestrat, 1279-1757*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 10 (abril-junio 1985), 47-52.

Aplec de dades demogràfiques procedents de Madrid, AHN, *Ordres militars*, lligall 6489, Arxiu Episcopal de Tortosa, Arxiu Parroquial d'Atzeneta i Arxiu municipal de Culla. Les notícies són aplegades per segles. La pàgina 48 ofereix la taula de tots els pobles del Maestrat per als anys 1363, 1429, 1438, 1492, 1565-72 i 1609. Atzeneta tenia cent vuitanta-dos focs en la primera data i cent vuitanta-quatre en la darrera, havent arribat a noranta-tres el 1492. Algunes notícies són donades amb fragments del text original. — J. P. E. [3269]

Gaspar FELIU [I MONTFORT], *Al-Mansur, Barcelona i Sant Cugat*, dins «Acta historica et archaeologica mediaevalia», 4 (1982), 49-54.

Lectura crítica de la documentació relativa a la presa de Barcelona per Al-Mansur el 985 amb el resultat que «l'ocupació de Barcelona no va poder ser gaire llarga ni per tant la destrucció i el saqueig massa sistemàtics» (50), ja que hi hauria hagut molts defensors salvats en torres de la muralla que haurien resistit (51). I els monjos de Sant Cugat morts haurien estat només la meitat (53). — J. P. E. [3270]

José M. MARTÍ BONET, *Los privilegios papales y las parroquias de la diócesis de Barcelona*, dins «*Anthologica Annua*», 30-31 (1983-1984 [1985]), 295-323.

Resumit el sistema de «capellanies», que desembocaria en el dret de patronat i de presentació per a regir una església, l'autor transcriu la butlla de Silvestre II, «*Quoniam concedenda*», procedent d'ACA i ja coneguda, de 1002, amb la qual confirma a Sant Cugat la possessió d'un nombre considerable d'esglésies i de propietats (300-303). Divuit anys més tard, Calixt II col·locava Sant Cugat i totes les seves possessions directament sota el govern del Papa (304), possessions que anaven creixent amb el pas dels anys, tal com hom pot veure en comparar l'enumeració que en fa Urbà II el 1098 (305-307) i la ja coneguda de Calixt II (307-309): amb vint-i-dos anys hi ha quaranta-cinc esglésies més; també les concessions són més àmplies (309). El bisbe de Barcelona en protestà, cosa que conduí a una concòrdia, difícil de portar a la pràctica, en la qual l'abat continuava tenint el dret de presentació (312-313). Cosa semblant succeí en relació al capítol de Barcelona, inicialment integrat pel bisbe com a president, però tant com bisbe i capítol es diferenciaven, el capítol adquiria drets sobre esglésies del bisbat, que la butlla de 1391 elevava a seixanta-dues (317-318). En acabar el segle xv el bisbat de Barcelona tenia dues-centes sis parròquies, trenta-dues de les quals eren de patronat, ultra les seixanta-dues del capítol i les de Sant Cugat (319-322). — J. P. E.

[3271]

T[homas] N. BISSON, *Coinages of Barcelona (1209 to 1222): the documentary evidence*, dins *Studies in Numismatic Method presented to Philip Grierson* edited by C. N. L. BROOKE, B. H. I. H. STEWART, J. G. POLLARD and T. R. VOLK, Cambridge, University Press 1983, 193-204.

Entre 1209 i 1222 es produïren una sèrie de mutacions en les monedes, conegudes per documentació, sense que s'hagin conservat exemplar(s) de les successives variants i emissions. L'autor es proposa manifestar que la documentació pot clarificar la situació i política monetària de començaments del segle XIII a Catalunya. La primera font és el *Chronicon Barcinonense* i les *Rúbriques de Bruniquer*. El *Chronicon* és detallat i precís, les *Rúbriques* confuses, però tant l'un com l'altre saben poc de la situació anterior al 1209. Les mutacions provocaren confusió i hom hagué de cercar l'equivalència del sou barceloní amb les altres monedes, una mostra de la qual s'ha conservat a l'ACB, *Diversorum C*, ací publicada (200). Altra documentació del mateix arxiu o de l'ACA presenta comptes que semblen ésser només explicables per les successives variacions en la moneda (198). Un manament de Jaume I, datat el 28 de desembre del 1222 i ací publicat (201) confirmava la reintroducció del sou de doblenc en comptes del de quern i la nova paritat amb la marca de plata. — J. P. E.

[3272]

Carme BATLLE I GALLART, *La casa burguesa en la Barcelona del siglo XIII*, dins *La societat*, 9-51.

Part d'un estudi més global sobre Barcelona en el segle XIII, dedicada a la casa i a les obres. L'autoritat competent era el batlle reial, el qual, però, just en acabar el segle, perdria part de les seves atribucions, encarregades a l'obrer de la ciutat (11); el batlle demanava el parer d'entesos i de prohoms, i tots s'atenien a les *Consuetuds de la ciutat de Barcelona sobre les servituds de cases e honors*, també anomenades *Ordinacions d'En Santacília* (10-17). Tant els defores com la distribució interna d'una casa de mitjan segle XIII són conegudes per un plet relatiu a la de Berenguer Durfort. Les vistes i les aigües eren els elements més conflictius i per això més detallats en les

Ordinacions i en les sentències judicials (17-27). Les notícies barcelonines sobre picapedrers, molers, llambarders o paletes i fusters i sobre els corresponents materials i llurs preus són aplegades en les pàgines finals (28-35), abans dels registres i transcripció d'onze documents, de 1239 a 1292, tots de l'ACB (36-51). Remarquem, encara, en relació a l'esmentat Berenguer, la transmissió d'una generació a l'altra, d'una caixa amb els documents familiars (2). — J. P. E. [3273]

Carme BATTLE, *Les relacions entre Barcelona i Sicília a la segona meitat del segle XIII*, dins «XI Congresso II», 147-185.

Aportació de dades, no sobre contactes oficials, ans sobre la iniciativa privada, «l'origen de l'obertura de la ruta marítima entre Catalunya i Orient» (147). Benjamí de Tudela dóna testimoni que els catalans freqüentaven la via d'Ultramar durant el segle XII i entorn de 1256 són documentades colònies a Sicília, a Bugia i a Sant Joan d'Acre i a final de segle a Sardenya. Condició prèvia era la nau, i l'autora aplega notícies de finals del segle XII i principis del segle XIII sobre diverses sorts de naus posseïdes per barcelonins (148). La documentació de l'ACB, *Diversorum C*, li permet d'aplegar les primeres notícies sobre negociants catalans a Sicília i al sud d'Itàlia, a partir de 1238. Destaquen Bernat Sesfont, el seu fill Jaume i els successors de Pere de Malla (149-152). La mateixa font li permet de conèixer barcelonins en el mercat del diner després de les Vespres Sicilianes, entre els quals es troba Guillem Llull a l'Aquila durant la dècada de 1290 [cf. ATCA, 1 (1982), 15] i una sentència d'arbitratge entre Jaume Dierga i Pere de Talarn (152-156). Encara la mateixa font li permet de conèixer barcelonins establerts a Sicília; destaquen dues certificacions de mort de dos catalans (Guillem Sarriera i Bartomeu des Callís); en la segona, de 1287, és present el cònsol (159); i els altres catalans, d'alguna forma, acompanyants del rei, futur Jaume II, a Sicília, entre els quals destaca Ramon Marquet (161). L'apèndix documental conté transcripció completa i registre de nou peces del fons esmentat, entre 1257 i 1297 (163-179). J. P. E. [3274]

R[afael] CONDE Y DELGADO DE MOLINA, *Coniazioni di moneta italiana a Barcellona con destinazione Sardegna*, dins «Medioevo. Saggi e Rassegne», 9 (1984), 109-118.

Article traduït del castellà per Patrizia Fabricatore Irace. Petició de Pere el Cerimoniós i resposta de les corts de Montsó, concedint 325.000 lliures per a la defensa de Sardenya (110). Una de les necessitats fou la moneda, tancada la ceca de Villa de Chiesa / Iglésias. L'autor explica els diversos extrems d'una operació d'encuny de florins de Florència destinats a Sardenya. La font és ACA, *Reial Patrimoni*, Mestre racional 368a, d'on són transcrits alguns fragments. — J. P. E. [3275]

EQUIP BROIDA, *Els atuells de terrissa a les llars barcelonines vers l'any 1400*, dins *Ceràmica grisa i terrissa popular en la Catalunya medieval* («Acta / medievalia». Annex 2), Barcelona, Facultat de Geografia i Història 1984, 199-239.

Les autores defineixen el seu treball «petita aportació al coneixement de la ceràmica medieval a base de donar les referències dels atuells de terrissa que trobem inventariats a les llars barcelonines de les darreries del segle XIV i primera meitat del XV» (199). Els inventaris a base dels quals s'ha realitzat el recompte són 23, explicats en les pàgines 202-206, la localització arxivística dels quals es troba en la pàgina 238-239. Explicat el sentit d'inventari i d'encant, hom remarca que el treball s'ha limitat

als estris que consten ésser de terrissa (201), completat, però, amb les explicacions de Francesc Eiximenis i del *Llibre de Sent Soví*, sobretot en l'aspecte utilitari de les diverses peces (208-216). Després de la llista de preus dels atuells de terrissa (216-221), ve llur descripció (221-223) i el vocabulari de les paraules que en els inventaris estudiats els designen (224-227) i s'acaba amb la llista alfabètica de totes les peces (228-238). — J. P. E. [3276]

Montserrat RIBOT I IGLÉSIAS, *L'aristocràcia barcelonina al regnat de Carles II. Primera aproximació*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 5 (1985), 237-245.

Resum de tesi de llicenciatura. La investigació es basa en sèries diverses d'ACA, *Generalitat*, d'ADB, *Testaments i causes pies*, d'AHCB, *Deliberacions del Consell de Cent*, d'AHPB i de la Biblioteca de Catalunya, *Fulletons Bonsoms*. El seu primer apartat és un resum de la doctrina contemporània sobre el fet nobiliari i la seva justificació (239), en un moment en el qual la política reial de concessions provoca una allau de nous que desfigura el grup tradicional. Dins l'estudi de les bases econòmiques, de la significació social i de l'influx polític de l'aristocràcia, l'autora fa referència als «trenta-cinc documents del jurista Antoni de Vilaplana, que són il·lustratius d'una fórmula de comportament aristocràtic» (240) i als capbreus a l'hora de precisar les bases econòmiques de les famílies nobles (244). L'autora assenyala, encara, que la posició político-econòmica anava vinculada a elements culturals i a una pedagogia específiques, aquesta darrera personificada en el col·legi de Cordelles i en els seus ideals de conducta cavalleresca, instrucció constant en llatí o castellà i èmfasi en el refinament de l'individu. — J. P. E. [3277]

Ramon GRAU, Marina LÓPEZ GUALLAR, *L'urbanisme de la il·lustració a Barcelona: el memorial de Francesc Canals (4 de maig de 1786)*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 5 (1985), 59-79.

Després de la *Nova Planta* la suprema autoritat de Barcelona, també en el pla urbanístic, era el Capità General. Les novetats, doncs, eren presidides per la conjunció de bellesa, ordre i utilitat estratègica. La recuperació de facultats municipals entorn de 1770 introduí amb més força l'element del profit privat. El document ací transcrit (73-79) representaria una síntesi entre els programes abstractes del despotisme il·lustrat que Madrid imposa i els impulsos generats per l'empenta econòmica de la burgesia barcelonina. El document és de Barcelona, BU, ms. 753 i conté una informació de les obres que, sense notificació pública, es feien a les Rambles, una crítica del projecte que les justifica, sis propostes per a l'aliniació de l'artèria, una indicació dels mecanismes compensatoris que farien possible l'obra, un pla d'urbanització del Raval i el suggeriment que aquesta darrera obra fos deixada a la iniciativa privada. La proposta de Canals era un programa impregnat de valors liberals (70). — J. P. E. [3278]

M.^a José SUREDA BERNÀ, *Una aproximación al estudio del consumo artístico en la Barcelona de finales del siglo XVIII*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 5 (1985), 133-146.

Estudi realitzat dins els canons de la «nueva historia social serial» (133). En constitueixen la base cent noranta-quatre inventaris «post mortem» [la localització arxivística dels quals no és indicada, com tampoc els límits cronològics exactes dins els quals es mou l'estudi]. Remarquem la constatació que entre els objectes decoratius es troben

mapes en els inventaris de la burgesia mercantil i industrial (142). La constatació sociològica és completada amb cinc quadres estadístics. — J. P. E. [3279]

Jordi DONCEL I CABOT, *Els adroguers i sucrers de Barcelona 1700-1820. Un exemple d'élite gremial*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 5 (1985), 229-236.

Resum de tesi de llicenciatura. La seva base es troba a l'ACA, *Diversos, Col·legi d'Adroguers i Sucrers, Proves de llinatge* (231) i d'altres sèries complementàries del mateix fons (*Actes de sessions, Llibre de comptes, Llibre de tenedoria*) i als *Cadastres* de l'AHCB (233). L'autor ha estudiat particularment les quatre-centes noranta-vuit proves de puresa de sang, l'interrogatori bàsic de les quals resumeix en les pàgines 230-231. Explicat el mecanisme dels interrogatoris (231-233), l'autor en treu conseqüències de tipus sociològic. — J. P. E. [3280]

Enrique BARREDA BADAL, *Benassal, un ejemplo de la desastrosa evolución demográfica del interior de la provincia*, dins «Estudis Castellonencs», 2 (1984-1985), 207-218.

Aquest article té una part dedicada als segles XVII i XVIII (209-212), basada en els llibres sacramentals de l'Arxiu Parroquial de la població els primers dels quals són de 1536. Se'n dedueix que ja durant la segona meitat del segle XVI hi hagué creixement demogràfic però que la gran explosió es produí durant el segle XVII, amb 1.620 habitants en acabar aquella centúria, i que, en canvi, el segle XVIII fou de parada, car amb cent anys no arribà a créixer en quatre-cents habitants. — J. P. E. [3281]

Rafael MONFERRER, Pere E. BARREDA, *Els goigs al gloriós Sant Cristòfol, patró de Benassal*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 191-216.

Una part de l'article exposa dades generals sobre la història de Benassal o sobre la devoció local a Sant Cristòfor, tretes d'ACA i dels arxius municipal i parroquial de la vila. Remarquem la notícia de la fundació d'una Aula de Gramàtica, obra de Cristòfor Montere de l'1777 (194). Les pàgines 195-202 són aplec de notícies, moltes d'elles de primera mà, sobre la devoció i la corresponent ermita. Ja en el tema de goigs, assenyalem la transcripció dels *Goigs al gloriós sant Roc, patró de Benassal* (204-205) i sobretot la notícia de la troballa a l'arxiu parroquial del *Quaderno hecho y formado por Mn. Visente Bertran Pbro. en que se contienen algunas cosas muy devotas para cualquier christiano. Año 1744*, dins el qual hi ha els *Goigs al gloriós sant Cristòfol*, altrament coneguts per tradició oral, més o menys deformada, recollits i publicats abans d'ara amb retocs textuais (207-208) i ara reproduïts d'acord amb la còpia del segle XVIII (209-212). Hom n'ha atribuït l'autoria a dos fills de la població, els mercedaris Josep Abril i Jacint Just (206). — J. P. E. [3282]

Eugenio DÍAZ MANTECA, Ferran OLUCHA MONTINS, *Documentos históricos de la villa de Benassal*, dins «Estudis Castellonencs», 2 (1984-1985), 609-633.

Després de la notícia sobre l'estat actual del fons de l'Arxiu Municipal, restes de successius naufragis, segueix la presentació dels manuscrits, vuit dels quals pertanyen als segles anteriors al XIX (614-616). El lligall I conté un plec del s. XVII i vuit del s. XVIII (616-617). Els noranta-tres pergamins, presentats en regist, van de 1239 a 1641 (619-633). — J. P. E. [3283]

Primitivo J. PLA ALBEROLA, *Fecundidad y familia en dos parroquias de la Marina (Alicante): Beniarda y Castell de Guadalest en el siglo XVII*, dins «Estudios Geográficos», XLVI (1985), 231-250.

L'autor explica que ha escollit com a objecte d'estudi les dues parròquies esmentades, perquè les sèries de llibres sacramentals, salvats en l'arxiu de cada parròquia, tenen una continuïtat satisfactòria i perquè foren poblacions molt afectades per l'expulsió dels moriscs (poc abans de l'expulsió, la vall del Guadalest tenia quatre-centes vuitantais famílies i després només setanta-una) (233) i així llur evolució demogràfica és significativa del creixement de la població del País Valencià després de l'expulsió esmentada. La metodologia emprada en l'estudi de la documentació és qualificada per l'autor de «tratamiento estadístico de muestras de familias» (231), cent tretze de les quals pogué reconstruir (234). L'autor arriba a la conclusió que el creixement vegetatiu mitjà del marquesat de Guadalest durant el segle XVII es trobaria entre el 1,7 % i el 2,4 % anyal cumulatiu (247). — J. P. E. [3284

Juan-Luis CONSTANTE LLUCH, *Archivos y escribanos en Benicarló*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 9 (enero-marzo 1985), 33-38.

Dels dos arxius, el municipal no conté documentació anterior a 1840, ja que fou cremat el 1838. El parroquial posseeix un *Llibre de baptismes* de 1756 i el 1849 posseïa protocols notarials de successius notaris des de 1520, coneguts per mitjà d'un document ací resumit. L'any 1936 foren cremats. — J. P. E. [3285

María Jesús GIMENO SANFELIU, *Algunos aspectos de la baronía de Benicassim en el siglo XVIII*, dins «Estudios Castellonencs», 2 (1984-1985), 333-350.

Resum històric dels canvis de titular de la baronia de Montornés després de la reconquesta, amb particular atenció a les relacions de senyoriu deduïbles de la carta de població de 1603 (336). Segurament com a conseqüència de l'expulsió dels moriscos, no hi hagué pobladors nous a Benicassim durant el segle XVII, però en canvi els establiments nous de terres foren nou entre 1733 i 1758 (339). L'autora analitza les condicions de tals establiments i indica les clàusules en les quals es concreten els drets senyorials clàssics (336-339). Al final narra les tensions entorn del dret de fer llenya, que només tingué solució legal l'any 1798 (343). Són publicats en apèndix un contracte d'establiment de terres, de 1742; el testament del baró, Joaquim Gombau i Escurra, el 1779 (345-347) i la concòrdia entre el baró i la vila de Castelló de la Plana sobre el límit dels respectius termes en la zona de marjals, de 1694, confirmant-ne d'anteriors fins a 1525 (347-350). Els dos primers documents procedeixen de l'Arxiu Municipal de Castelló de la Plana, el terç de l'ARV, *Reial Audiència, Escrivanies de Cambra* 53. J. P. E. [3286

Ramón RODRÍGUEZ CULEBRAS, *El templo de Benicassim y su decoración pictórica*, dins «Estudios Castellonencs», 2 (1984-1985), 399-437.

En els documents esmentats en l'article anterior, més d'una vegada hom subratllava que Benicassim no era poble i que ni tan sols hi havia església. L'iniciador fou Francesc Pérez Baier, el qual també encarregà els plànols a Joaquín Ibáñez García (403). Descrita l'església, servint-se també de fonts contemporànies, i amb particular detall, les pintures, ací inventariades (414-415), l'autor fa referència els documents inicials de Pérez Baier, actualment en l'arxiu particular dels hereus de Domingo Bayer Galindo, reproduïts fotogràficament en les pàgines 416-424. — J. P. E. [3287

Prim BERTRAN ROIGÉ, *Hallazgo de sepulturas antropomorfas y de una ollita gris en Bergús (Cardona, Barcelona)*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 3 (1982), 173-183.

En la presentació de la població durant el curs de la història, les pàgines 175-176 apleguen fragments de documentació antiga conservada per Jaume Pascual, *Sacra Cathaloniae Antiquitatis monumenta*, Barcelona, BC, 729, vol. IV. — J. P. E. [3288

Ramon PLANES I ALBETS, *Conreus, collites i rendiments a la segona meitat del segle XVIII (1751-1808): les terres rectorals i la primícia parroquial de Bergús (veïnat de Cardona)*, dins «Cardener», 2 (1985), 151-208.

L'article comença amb un aplec de dades sobre l'autor de les anotacions bàsiques, Josep Ignasi Abad, cardoní, clergue il·lustrat, autor de la *Història dels sants màrtirs Hermenter i Celdoni...*, de 1778 (reproducció de la portada, 154) i de la inèdita *Consueta i rodalia de la parròquia de Sant Joan Baptista de Bergús...*, obres en les quals demostra que estava al dia d'allò que era publicat i que, de més a més, anava a les fonts arxivístiques (155). Després d'una notícia sobre l'estat de l'arxiu parroquial, devastat durant la Guerra de Successió (157 i 155), l'autor se centra en les terres rectorals i la primícia parroquial, començant per una presentació de les fonts (159-162), entre les quals sobresurt el volum *Primícia i collites* de l'esmentat arxiu parroquial, iniciat el 1751. La *Consueta...* li permet d'establir la llista de les terres propietat de la rectoria (163) i la de percentatges dels diversos conreus, que compara amb els de les poblacions veïnes de Su i Riner (166-168), cosa que obliga a rectificar el *Discurso* de 1780, en el sentit que és molt més important l'extensió destinada a cereals que la dedicada a vinya (168). Assenyaem el judici, segons el qual «per a conèixer percentualment la distribució de conreus sigui més fiable un cadastre» (167, nota 53) que el capbreu. Escateix amb més precisió els rendiments (terres pròpies i primícia), de gra, vi i olives, amb les respectives corbes (169-182). El rendiment en gra hauria estat de $5,84 \times 1$ per al sègol i de $7,63 \times 1$ per al blat (182-183), amb tendència al creixement. Segueixen deu quadres (186-200: els cinc primers relatius a les terres de la rectoria i els restants a la primícia). Clouen l'article quatre apèndixs textuais: lletra del bisbe Rafael Lasala i Locela acompanyant un exemplar del *Discurso sobre el fomento de la industria popular*, Madrid 1774, a cada rector del bisbat, de l'ADS (201-203); l'informe del rector de Bergús sobre situació i possibilitats industrials de la parròquia, respondent a l'anterior carta episcopal, 26 juliol 1775, de l'arxiu parroquial de Bergús (203-206), l'estat de delmes i primícies de la parròquia el 1807 [devia ésser idèntic al del segle anterior] (206-207) i la fórmula de comptar la primícia dels diversos productes agrícoles, del 1753 (207-208). — J. P. E. [3289

Josep MATAS, *Notícies sobre un antic negoci força rodó: els pous de glaç*, dins *V Marxa de l'Arboç, la Bisbal*, 16 d'octubre del 1983, [la Bisbal (Empordà) 1983, 23-38].

L'autor recorda que el glaç era necessari per a refrescar beures, per a conservar queviures i per a tenir cura de malalts, d'on ve que el glaç fos article l'abastiment del qual calia assegurar. Ell aplega les notícies relatives a la comercialització del producte, començant per la seva conservació en el Pou de la Font d'En Salomó, recollides en l'Arxiu Històric Municipal de la Bisbal, *Llibres de resolucions*, *Llibre de la fàbrica i de l'administració del pou de glaç*, i en l'AHP de Girona, *Protocols notariais*, relatives a l'ús de l'esmentat producte durant l'època moderna. La pàgina 34 conté reproducció fotogràfica d'una pàgina del dit *Llibre de la fàbrica...*, d'entorn de 1720. — J. P. E. [3290

Giovanni TODDE, *Castel de Bonayre: Il primo insediamento catalano-aragonese in Sardegna*, dins «XI Congresso IV», 335-346.

Resumides les notícies o els estudis d'autors diversos sobre el Castell de Bonaire, segueix una síntesi d'allò que aquest assentament inicial, important durant el setge de Càller (febrer-juny 1324), esdevingué gràcies a concessions que convertiren el lloc en rival de Càller, encara assentament comercial de Pisa, fins a la rendició total de 1326. En aquest moment hi ha notícia que Jaume II havia ordenat d'aplegar en un volum els privilegis de Bonaire i en altre els de Càller (343) i aquesta acabaria imposant-se (344). És publicada una descripció de l'assentament inicial de Bonaire, d'ACA, *Cartes reials diplomàtiques, Jaume II*, 4230 (345, nota 7). — J. P. E. [3291

Anna Laura TROMBETTI BUDRIESI, *La sfida di Bordeaux: divagazioni sul tema di un duello mancato*, dins «XI Congresso IV», 409-419.

Assaig antropològic-cultural del fet en el marc del seu temps. La reconstrucció dels esdeveniments es basa en fonts diverses, ja que la documentació sobre el desafiament es troba en arxius europeus esparsos, però en particular en les *Cròniques* de Bernat Desclot i de Ramon Muntaner, ja que «la versione offerta dai cronisti catalani, pur essendo ovviamente di parte, appare la più attendibile» (411). El fracàs de l'empresa s'explica perquè havia passat l'hora dels judicis de Déu i despuntava el temps de l'honor (415). — J. P. E. [3292

Aureli QUEROL I ANGLÈS, *Dades sobre la nova construcció de l'església parroquial de la vila de Càlig*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 11 (julio-septiembre 1985), 33-42.

La primera part aplega les notícies sobre la construcció d'aquell temple, entre 1613 i 1633, tretes del *Libro de santas visitas* de la parròquia, ara de propietat particular, amb transcripció de paràgrafs sencers (33-37). La segona part de l'article és descripció arquitectònica de l'edifici. — J. P. E. [3293

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *L'assortiment de pa a Cardona (1379)*, dins «Cardener», 2 (1985), 119-123.

Unes *Ordinacions dels cònsols de la vila de Cardona sobre flequers i pa*, conservades a Barcelona, BC, *Batllia de Cardona*, B-XXXIX/3 i ací transcrites (123), amb les obligacions acceptades pels cinc flequers i flequeres, també per a l'eventualitat de companyies, és ocasió de recordar els mals anys del segle XIV i resumir allò que hom fins ara coneix sobre la qualitat del pa contemporani. — J. P. E. [3294

Montserrat CASAS I NADAL, *Els habitants de Cardona i les seves activitats econòmiques al voltant de 1400*, dins «Cardener», 3 (1985), 125-143.

Dues crides, insistint en l'obligació de tenir a Cardona mateix els draps de llana que s'hi teixien, ací transcrites de Barcelona, BC, *Batllia de Cardona*, B-XXXIX/1 i de Cardona, Arxiu Parroquial, *Llibre del consolat*, respectivament, són ocasió d'escatir allò que els diversos oficis, teixidors i tintorers inclosos, representaven a Cardona en el pas del s. XIV al XV. La comparació és possible gràcies a la llista dels caps de casa, vassalls del comte de Cardona, trobada a Barcelona, AHPB, Bernat Nadal, Estiu de 1393, ací transcrita (136-143), d'on es dedueix que la vila es trobava en recessió demo-

gràfica (128) accentuada el 1428. El ram del tèxtil ocupava el vuit per cent de la població (130). Remarquem, entre els caps de casa de la vila el 1393, un Pere Terroja, escrivà (137). A Solsona consta un jurista, Ramon Canalda (140) i a Calaf un notari, Bernat d'Agramunt (142). — J. P. E. [3295]

Angel SÁNCHEZ GOZALBO, *La custodia barroca de Santa María de Castellón y Valdecrisp*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 55-73.

En el marc de les relacions no sempre fluïdes entre la cartoixa de Valldecrisp prop Sogorb i la parròquia i ciutat de Castelló de la Plana, hom planejà a mitjan segle XVI d'obrar una custòdia, projecte que s'allargassà fins a darreries del s. XVII. Els *Llibres de Consells* de l'arxiu municipal de Castelló proporcionen moltes notícies sobre el tema, ací aplegades (59-65). Són transcrits en apèndix vuit documents, d'entre els quals destaquen la carta del prior de Valldecrisp, Joan Teixidor, i sobretot la de Miquel Rubert (69-71), datada a València el 1588. — J. P. E. [3296]

Ferran OLUCHA MONTINS, *Sobre unes torres de defensa litoral*, dins «Estudis Castellonens», 2 (1984-1985), 145-162.

La presentació agrupa de forma cronològica i exposa les notícies relatives a la torre de defensa del Grau de Castelló de 1509 a 1872, en què tal torre fou venuda (145-153). Les pàgines següents contenen text total o parcial de cinc documents datats entre 1571 i 1728. El més extens i, en tant que text, més important és l'acta notarial de 1597, dins la qual són copiats els *Capítols ab los quals liurarà Nicolau de Casalduch... la obra e fàbrica del fort o torre de la olla de Benicassim* (156-160). — J. P. E. [3298]

José SÁNCHEZ ADELL, *La villa de Castellón de la Plana y la Cartuja de Vall de Crist. Noticias documentales de sus relaciones, según el Códice 1149-B del Archivo Histórico Nacional*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 453-498.

Presentació del volum indicat en el títol, el qual té l'epígraf *Sumari de la fundació i edificació del monestir de Vall de Crist*, obra de Francesc Marquès datada el 1568. Les pàgines 269-342 contenen una secció intitolada *La unió de la rectoria de Castelló, Diócesis Dertusensis, àlies les quatre pabordies*, capítol transcrit a continuació. Són cent cinquanta-sis regests, amplis i detallats, d'altres tants documents conservats en l'Arxiu de la Cartoixa de Vall de Crist prop Sogorb. Les anotacions marginals són introduïdes en el text, diferenciades mitjançant lletra cursiva. — J. P. E. [3299]

M.^a Jesús GIMENO SANFELIU, *Configuración de la nobleza valenciana tras los decretos de nueva planta: el caso de Castelló*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 155-179.

Alhora que abolia la constitució del Regne de València i posava punt final a la seva vida, Felip V confirmava drets i privilegis del braç militar o nobiliari (155) i prometia reconeixement de títols als qui li havien restat fidels. El 1724, però, un reial decret adaptava la noblesa valenciana a la castellana (156-158), estudiada seixanta anys després per M. Madrameny i Calataiud, *Tratado de la nobleza de la corona de Aragón, especialmente del Reino de Valencia, comparada con la de Castilla*, València 1788. El 1732, un despatx reial atorgava els beneficis del reial decret de 1724 a Jaume Giner de

Bou i als seus germans, un dels vint-i-quatre casos que es presentaren entre 1709 i 1834 (160). Resumits els drets que comportava l'estatut de noblesa (161-163), segueix l'estudi sociològic del grup i, en apèndix, la transcripció de cinc documents de l'Arxiu Municipal de Castelló de la Plana, *Expedients de noblesa*: el reial decret de 1724 (169-170), dos documents a favor de Jaume Giner de Bou (170-174), concessió de noblesa a Gabriel Llaudis (175-179) i una carta de l'Audiència de València al corregidor de Castelló de la Plana (174-175). — J. P. E. [3300]

Andreu BESTARD MAS, *Estims generals de la vila de Campanet de l'any 1578*, dins «Bollellí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 309-322.

Presentació i transcripció del *Stim general* conservat a l'ARM, AH 2059. L'estim era una llistat, valoració i taxació de cada finca, rústica o urbana. El relatiu a Campanet és transcrit en les pp. 314-322. En la introducció, l'autor subratlla les propietats més gravades, les de més valoració, les dades sobre estructura de la població, els malnoms i els personatges que realitzaren l'estima (313-314). — J. P. E. [3301]

Étienne BADIE, *Formation et évolution des seigneuries et de la chatellenie du Capcir*, dins *Les pays*, 77-87.

Recopilació de notícies, ja publicades per [Bernat] Alart i per Joan Capeille, relatives a les famílies que se succeïren en la possessió de drets senyorials al Capcir, de l'any 966 al 1789. Remarquem la parcial traducció francesa del lliurament en comanda, el 1192, del castell de Montreial, procedent de Perpinyà, Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals, B-5 (79) i la parcial reproducció d'una crida en català, anunciant canvi de senyor a Formiguera el 1436 (83). — J. P. E. [3302]

Juan TORRES FONTES, *Los puertos de Cartagena y Alicante en la segunda mitad del siglo XIII*, dins «XI Congreso IV», 347-366.

La documentació recopilada en els cinc volums de la *Colección de documentos para la historia del reino de Murcia*, Múrcia 1963-1980, permet d'intentar una visió de conjunt dels «enunciados, anteproyectos o débiles comienzos de empresas» de la política de la corona de Castella en la Mediterrània durant la segona meitat del segle XIII (347-348). Les pàgines 353-355 resumeixen les provisions castellanies relatives a Alacant a partir de 1252 (límits del municipi, establiment del consell). Del seu port isqueren naus en cors, també contra catalans l'any 1295 (356-357). A Alacant, Alfons el Savi rebé la possessió del «castiello de Tagunt, que me dieron allend mar» (357), augmentà les prerrogatives dels cavallers i amos de naus, amb clara finalitat de cors, conquesta i comerç (358). El 1271 sintetitzaria l'estatut legal dels mercaders (359). El 1296, Jaume II ocupava el castell d'Alacant (365). — J. P. E. [3303]

Victòria CIRLOT, *Techniques guerrières en Catalogne féodale: le maniement de la lance*, dins «Cahiers de Civilisation Médiévale», XXVIII (1985), 35-43 i quatre fulls d'il·lustracions.

L'anàlisi de les figures de guerrers representades en les miniatures de les Bibles de Roda (París, BN lat. 6) i de Ripoll (Biblioteca Vaticana, Vat. lat. 5278), permet de reconstruir tant la morfologia de llança i d'espasa contemporànies (entorn de 1025) com la tècnica corporal encertada per a llur ús —funció d'estoc (36-39)—, que reper-

cuteix en els formularis feudals de comanda de castells en assenyalar les armes i els estris que són indispensables (38). La miniatura de Vic. Museu Episcopal, completada per les escenes murals del castell d'Urgellet i per alguns textos provençals, permeten de veure l'evolució de la morfologia de la llança i de la tècnica de l'atac que ja s'havia imposat un segle més tard, abans del 1140, el principal element de la qual era la força del cop i, per tant, l'impuls d'embranchada. En aquest segon estadi, el cavaller esdevé guerrer de primera i els peons de segona, detall confirmat per diversos documents contemporanis, tots d'ACA, *Pergamins* (42). — J. P. E. [3304]

Lydia T. MILSKAÏA, *Certains aspects du développement de l'agriculture en Catalogne aux XII^e-XIII^e siècles et l'environnement*, dins *Agricoltura e trasformazione dell'ambiente. Secoli XIII-XVIII* (Istituto Internazionale di Storia Economica «F. Datini». Atti della Undicesima Settimana di Studio, 25-30 aprile 1979), [Florència], Le Monnier 1984, 9-33.

La riquesa documental de Catalunya també forneix moltes dades a la història de l'agricultura. Basant-se en els cartularis de Sant Cugat del Vallès, de Poblet i de Santes Creus (10), l'autora centra la seva atenció en els punts següents: relació entre el paisatge agrari i els castells i fortaleses, quant a l'arrencada de boscos i al cultiu de la terra; la utilització de les terres comunals i els pasturatges; dret de propietat de l'aigua, instal·lació de regadius i de molins; i notícies sobre tipus nous d'explotació. Durant el segle XII, aquest conjunt de factors convertirien Catalunya en una «llar de l'agricultura d'avanguardia» (33). — J. P. E. [3305]

Yves MALARTIC, *Le sel en Catalogne (XIII-XIV siècles)*, dins *Les Pays*, 181-200.

L'article es limita a exposar les dades que l'autor ha pogut trobar en arxius de Catalunya. De fet, es limita a documentació reial, d'ACA, *Liber patrimonii regii*, o municipal, de Tortosa i de Barcelona sobretot. Exposa, primer, l'existència de salines, de Tortosa a Salses, l'intent reial inútil de finançar la guerra de defensa contra la invasió castellana, el 1365, mitjançant el monopoli reial en el comerç de la sal, i els principals capítols d'ús de la sal, sobretot en la conservació de carn o peix, amb particular esment de Barcelona, AHCB, *Deliberacions del Consell*, II-19, en relació als pobles marítims del comtat d'Empúries. La documentació relativa a la lleuda de Tortosa (ACA, *Reial Patrimoni*) permetria de conèixer amb detall el destí de la sal tortosina. — J. P. E. [3306]

Paule V. BETEROUS, *La Catalogne et le Royaume d'Aragon dans les Cantigas de Santa María d'Alphonse le Savant*, dins *Les pays*, 225-234.

Vint-i-dues, almenys, de les tres-centes cinquanta-cinc *Cantigas* narratives són dedicades a Catalunya i la majoria a Montserrat (228-229, 233). — J. P. E. [3307]

David ABUFALIA, *Catalan Merchants and the Western Mediterranean, 1236-1300: Studies in the Notarial Acts of Barcelona and Sicily*, dins «Viator», 16 (1985), 209-242.

No han estat estudiats els mecanismes de l'expansió comercial de Barcelona durant el segle XIII. L'obra de referència segueix essent la d'Antoni de Campmany i de Montpalau, *Memorias Históricas sobre la marina, comercio y artes...* i la recopilació documental de Josep Maria Madurell i Marimon i Arcadi Garcia i Sanz (211-212). La do-

cumentació per a tal estudi existeix, però a Sicília, en els protocols d'Adamo de Citella, a Palerm, Archivio di Stato, dels anys 1286-1287 i 1298-1299. Comparats els dos grups, (aquell és més abundant, en aquest hi és més perceptible un element polític, la protecció reial, absent en la documentació relativa als mercaders italians), l'autor exposa els principals punts d'interès dels mercaders catalans (Ramon de Banyeres, Bernat i Jaume ces Fonts, Pere i Maria de Malla, etc.), creu que llur empena es basà en el fet que eren mariners experts, i en la rendibilitat del comerç d'esclaus (215). El Nord d'Àfrica era el lloc principal de mercadeig (224), seguit de Sicília i molt més endarrera per les terres de Llevant (225). Les notícies proporcionades per la documentació siciliana ens permeten de saber que després de les Vespres, els catalans seguien sense fruit dels privilegis dels quals fruïen els genovesos, equiparació que només arribaria tres anys més tard (227) amb un cònsol dels catalans de Palerm. Les operacions confirmades per l'esmentat notari són resumides en les pàgines 227-241. Amb la pau de Caltabellota, la presència catalana a Sicília —i encara més a l'Orient— fou, tal com demostren els protocols notariais del 1308 i següents, «formidable in quantity» (241).
J. P. E. [3308]

Montserrat SANMARTÍ ROSET, *El patrimoni reial a Catalunya durant els anys 1286-1298*, dins «XI Congresso IV», 213-220.

Presentació global del volum d'ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional 966, corresponent als anys 1286-1289, del qual resulta que les entrades es divideixen en rendes i esdeveniments i que els capítols d'eixides de diners són diversos: assignacions, pagament de censos o violaris, cavalleries, restitució a creditors i diversos, dins els quals es troben les obres i els jornals o pagues de servidors. En les notes són transcrits alguns fragments textuais (219). — J. P. E. [3309]

Henri BRESQ, *La draperie catalane au miroir sicilien, 1300-1460*, dins «Acta historica et archaeologica mediaevalia», 4 (1983), 107-127.

Treball de síntesi, basat en les informacions aplegades en els registres notariais sicilians (108). Primer és una visió de conjunt del flux de drap català a Sicília amb el setanta-un per cent del total de peces venudes entre 1420 i 1429 (110). Els inventaris permeten de seguir els canvis de la moda: abans de 1360, hom compra drap català «atzur» i en particular blau de Perpinyà (111), però després de 1400 els colors es diversifiquen: negre de Barcelona i de Perpinyà i els draps catalans ja són blaus i verds com sempre i, de més a més, negre, «paonazzo», «garofalo» i bru (112). La invasió del drap català després de 1400 hauria fet baixar els preus un 27% i el terme mig dels preus és de deu «tarí» la cana, amb un augment moderat de 2/12 unces la peça el 1420 a 3/8 el 1459 (115). El consum sicilià de drap en massa hauria estat possible per la introducció dels productes catalans (118), procedents de més de vint-i-cinc centres productors, localitzats gairebé en exclusiva (amb l'excepció de la ciutat de València i de la de Mallorca) en el triangle, els vèrtexs del qual són Barcelona, Perpinyà i Sant Llorenç de Morunys o dels Piteus (118-122). La xarxa de distribució, en canvi, resta inferior a la italiana, basada en fort capital, factories estables i agents pocs però plenament dedicats i per això el control del joc comercial seguí en mans italianes o jueves (123-125). Això demostra que el drap català no es venia per imposició d'una xarxa autòctona, ans perquè era producte d'ell mateix apreciable (126). El mirall sicilià no indicaria cap devallada catalana abans de 1460. — J. P. E. [3310]

Albert CURTO HOMEDES, *Notes sobre l'eremitisme català baixmedieval*, dins «Acta historica et archaeologica mediaevalia», 3 (1982), 71-92.

Aplec de dotze documents transcrits en les pàgines 84-92, nou dels quals són relatius a ermitans pròpiament dits, vuit de Montserrat, i un de Tivissa, i tres a donats al servei de capelles diverses (Santa Cecília de Mataró, Sant Salvador d'Olerdola, i Coll de l'Alba de Tortosa). Procedeixen de dos fons de Barcelona, l'ADB i l'AHPB, corresponents als anys 1312-1351 els vuit del primer arxiu i als anys 1476-1491 els altres quatre, del segon arxiu; els primers són concessions de successius bisbes de Barcelona facilitant la recepció de sagraments, els altres fan referència a relacions familiars o a responsabilitats civils. En les pàgines introductòries l'autor precisa conceptes i resumeix les dades proporcionades per la nova documentació. — J. P. E. [3311]

Manuel FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, *Carlos V y Cataluña*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», V (1985), 21-29.

Pàgines de tesi, centrades en dues preguntes: com veia Catalunya l'emperador i com veien els catalans contemporanis la política de l'emperador (23). La resposta, positiva a totes dues qüestions, recolza en la coneguda lletra de la ciutat de Barcelona de 1520 (24), i en els discursos de l'emperador a les corts de 1529 (27-28) o en el testimoniatge del cronista Alonso de Santa Cruz (27) i en la consideració que per a la seva política envers Itàlia i Àfrica, Catalunya era rampa de llançament imprescindible. — J. P. E. [3312]

Juan Luis PALOS PEÑARROYA, *Las Cortes de Catalunya durante el siglo XVI: apuntes para un estudio social del poder*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 5 (1985), 97-116.

Tast d'un treball en curs d'elaboració sobre la personalitat de la classe política catalana del segle XVI (101), en aquest moment limitat a les Corts i a la identificació dels protagonistes, coneguts a través de les actes de cort de les nou que foren celebrades entre 1519 i 1585 (102). Després de recordar, amb frases de Lluís de Peguera, qui eren membres de cada un dels tres braços, resumeix les dades relatives al nombre d'integrants i d'assistents a corts de cada un dels tres, molt desigual en el braç militar. Les dades són resumides d'ACA, *Generalitat, Corts*, volums 1007-1043. L'exposició és completada amb tres taules: la global dels assistents a les corts de Catalunya durant el segle XVI (111), la de diputats del braç militar repartits per vegueries (112) i la llista nominal dels cent vint-i-dos nobles convocats a corts (113-116). — J. P. E. [3313]

Xavier TORRES I SANS, *Les bandositats de Nyerros i cadells a la Reial Audiència de Catalunya (1590-1630): «Policia o alto gobierno?»*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 5 (1985), 147-171.

L'autor comença recordant les dues versions que Víctor Balaguer i Antoni de Bofarull donaren a aquella bandositat en el segle XIX, més polititzada la primera, més objectiva la segona. Definit el seu treball com «una nota d'atenció sobre l'abast real... de les bandositats de nyerros i cadells a la Catalunya dels segles XVI i XVII» (149), presenta la seva tesi, contrària a Bofarull, en afirmar que aquella bandositat no fou només un afer de policia, ans fou qüestió d'alta política (149), atès que, de fet, afectà el mateix personal de la Reial Audiència de Catalunya. La documentació conservada

a l'ACA, *Consell d'Aragó*, lligalls 269-275 i 343-348 demostra dos extrems: que la divisió havia arribat als membres de l'Audiència (155) i que tal adscripció es traduïa en protecció sistemàtica als malfactors del propi bàndol (154 i 156-158). Un altre punt de contraposició eren les lluites d'influències a l'hora de les noves provisions, documentades per als anys 1596-1602 pel volum 344 del mateix fons, lluites que arribaven al Consell d'Aragó, quan els nomenaments eren de decisió reial (158-164). Jeroní Pujades repeteix que tot un virrei, Joan Terés, arquebisbe de Tarragona, potser per reacció a l'assassinat del seu nebot, seria clarament parcial a favor dels nyerros (164-166). Una causa, ni que fos parcial, podria ésser el privilegi dels «militars», els quals no podien ésser encausats d'ofici, ans només a instància de part, instància que tenien mitjans d'assegurar que no es realitzés (168). La pàgina 171 ofereix la llista dels membres de la Reial Audiència l'any 1600, amb indicació de la bandositat a la qual pertanyien. J. P. E. [3314]

Toni OLLER I CASTELLÓ, *La atención institucional de la marginación en la Cataluña moderna: la Casa dels infants orfes y una aproximación a la criminalidad*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 5 (1985), 81-96 i un plànol.

L'autor ofereix una recopilació d'institucions assistencials barcelonines concentrades en el Raval des dels darrers temps de l'Edat Mitjana (84-85). Es fixa en particular en l'*Hospital de Nostra Senyora dels Pobres Infants Orfes* (86-90) a base del *Llibre vermell* de la mateixa casa, començat l'any 1562, ara a Barcelona, ACB, en la qual foren acollits 367 nois i 355 noies entre 1558 i 1651, amb particular atenció al «status» de les famílies i a la situació en la qual nois i noies deixaven la casa, ni que fos pel camí de «substituir la misèria de la nada per la misèria de la explotació» (87), segons que diu l'autor. La «Colección Mestre Racional, núm. 76» [sic] d'ACA i el *Dietari de l'Antic Consell Barceloní* (91) proporcionen dades sobre presos entre 1563 i 1619, dades que aquí són elaborades i presentades en estratificació social i en esquema segons els càstigs o penes imposades (93-95). — J. P. E. [3315]

Agustín GONZÁLEZ ENCISO, *Especialización y competencia regionales: la expansión del negocio catalán en Castilla a fines del siglo XVIII*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», V (1985), 31-57.

La major part de l'article és destinada a recordar les condicions generals de la conjuntura comercial dels darrers decennis del segle XVIII i en particular els problemes de competència. La part que ens afecta és dedicada a les vicissituds de Pere Jover i Vidal a Valladolid, el qual passaria d'ésser el més important botiguer de roba a l'abatiment, documentat en l'Archivo Municipal de Valladolid, 358, a partir del qual ha estat possible de reconstruir totes les seves relacions comercials, tant a Catalunya com a la resta d'Espanya i a l'estranger (49-51). — J. P. E. [3316]

Antoni LÓPEZ I QUILS, Vicent S. OLMOS I TAMARIT, *Comportament demogràfic de la Catarroja moderna (s. XVI-XVIII)*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 1 (1985), 71-104.

Aquest treball pretén recollir totes les notícies relatives als habitants de Catarroja moderna que els autors han estat capaços de compilar. En el *Summari del manifest de les cases...* de 1510 figuren 119 cases (73). En una reunió de tots els caps de casa de 1563 consta el nom de vuitanta-vuit (75), però en el cens de Jeroni Munyòs eren cent cin-

quanta (74) i en la visita pastoral de 1579 pujaven a cent seixanta, a dues-centes en la de 1599 (74-75), i a dues-centes vuitanta-tres l'any 1609 (75-76). Els autors es decanten a considerar les darreres fonts com a més fiables; es mostren, en canvi, escèptics entorn de si la població era formada en exclusiva per cristians vells, sense moros (78). Els diversos tipus de fonts (eclesiàstiques, militars, fiscals) donen cent setanta caps de casa l'any 1617 i 171 el 1693, després d'haver tocat els dos-cents els anys 1622 i 1670 (76-86). Remarquem en aquest apartat la presència de documentació local amb el *Llibre de comptes del consell de Catarroja*, iniciat el 1628 (81), d'on són transcrits molts assentaments (82 i 84-85). El segle XVIII presenta un creixement en continuïtat que va de cent setanta-dos caps de casa el 1713 a set-cents el 1794 (88-94). Són transcrits en apèndix els fragments relatius a Catarroja en el *Cens d'Aranda* i en el *Cens de Floridablanca* (98-100). En el curs de l'estudi són discutits els problemes propis de la demografia antiga. Les pàgines 101-104 presenten quatre gràfics. — J. P. E.

[3317]

Max TURULL I RUBINAT, *Estructura urbana i comportaments polítics diferenciats en les poblacions medievals (Cervera 1332-1333)*, dins «Miscel·lània Cerverina», III (1985), 29-54.

Estudi del comportament dels prohoms cerverins en funció del quarter al qual pertanyien, a partir del pressupòsit que el comportament es diferencia quan l'assentament topogràfic correspon a una segregació sòcio-econòmica. Les dades de fet són proporcionades pels *Llibres del manifest* i, en segon terme, pels *Llibres dels consells* de l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera. La vila era oficialment dividida en quatre quarters, cada un dels quals era representat en la juraderia. Les pàgines 32-33 apleguen els fragments textuais dels anys 1332-1333 que contenen referències als quarters esmentats. Les fonts citades permeten de conèixer més de cent prohoms cerverins dels mateixos anys i observacions diverses condueixen a considerar predominantment agrícoles els quarters més primitius, Montserè i Sebotleria, i a formular hipòtesis sobre la direcció seguida per l'ampliació de l'espai urbà. L'article és completat amb vuit quadres d'assistència i votació en el consell municipal, dos plànols, tres fotografies i, al final, amb un glossari de paraules tècniques (53-54). — J. P. E.

[3318]

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *Aspectes demogràfics i econòmics de Cervera i la seva rodalia el 1497*, dins «Miscel·lània Cerverina», III (1985), 55-72.

L'ACA, *Reial Patrimoni, mestre racional A-403* conté el fogatge de Catalunya de 1479, d'on és transcrita la part relativa a Cervera (67-72). Les dades que proporciona permeten de conèixer tant el nombre absolut de focs d'aquell moment —426, la xifra més baixa entre els fogatges de 1378 i de 1553—, com, pel fet d'indicar l'ofici del cap de casa i la localització d'aquesta, l'estructura laboral tant de la població com de cada un dels quatre quarters, d'on resulta que l'economia de Cervera es basava, equilibradament, en l'agricultura i en el tèxtil, tal com hom pot veure en els quadres de les pàgines 63-66. El de les pàgines 61-62 proporciona el nombre de focs de Cervera i de quaranta-set pobles de la rodalia en els tres fogatges esmentats i assenyala la jurisdicció senyorial, a la qual pertanyia cada lloc [però cap dels ciutadans afocats no és qualificat de «mestre de minyons», tot i que consta l'existència d'escoles a Cervera —cf. ATCA, 4 (1985), 514, núm. 1889—. Oblit o tots els mestres eren clergues?]. — J. P. E.

[3319]

Adolf SANMARTÍN BESALDUCH, *La qüestió del censal a l'església parroquial de Cervera durant el segle XVIII*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 12 (octubre-desembre 1985), 71-77.

Resumit el concepte de censal i recordada la seva importància econòmica sobretot per a l'Església, aplega en els protocols notariais de l'Arxiu Municipal de Sant Mateu documents que donen testimoniatge d'actuacions de la clerecia defensant els seus drets a la percepció de censals poc després del Decret de Nova Planta (73-74) i d'altres que permeten de copsar amb textos contemporanis ací transcrits, la mecànica que es posava en moviment en cas que algú no pogués satisfer el rèdit del censal, mecànica que podia arribar a la pèrdua de la propietat sobre el bé carregat amb censal. — J. P. E.
[3320]

Benito SANZ DÍAZ, *Chiva-Hoya de Buñol* (Descobrim el País Valencià 19), València, Institució Alfons el Magnànim 1984, 174 pp.

Un apartat del llibre és dedicat a la història de la població i contrada (25-62). El seu caràcter és divulgador, però són abundants les referències a textos o documents de primera mà, com és ara el *Llibre del repartiment*, o, després de l'expulsió dels moriscos, les noves *Cartes de població* (47-48), les *Observaciones* de Josep Cavanilles, amb quadre sinòptic de dades (52) sobre producció agrícola i ramadera de la comarca, i el *Censo* del marquès de Florida Blanca de 1789, amb dos quadres (54-55). Indicar també el quadre dels diversos senyories (58). També són de Cavanilles els fragments contemporanis destinats a descriure el bandolerisme (61). — J. P. E.
[3321]

Juan F. UTRILLA UTRILLA, *Demografía medieval: la población y el poblamiento en el área del Cinca y la Litera (Huesca) según un monedaje de fines del siglo XIV*, dins «Argensola», núm. 93 (1982 [1985]), 153-181.

Estudi demogràfic de les dues comarques esmentades, basat en el registre de l'ACA, Reial Patrimoni, 2.400, descrit i presentat en les seves parts generals en les pàgines 155-158. Correspon a la percepció del monedatge de 1397 i els contribuents que hi eren obligats (propietaris de béns patrimonials avaluats en setanta sous jaquesos o més) sumaven a Fraga 546 i a Tamarit de Llitera 386; un segle més tard serien, respectivament, 209 i 227 (181). — J. P. E.
[3322]

Juan F. UTRILLA UTRILLA, *El monedaje de 1397. Áreas del Cinca y la Litera* (Textos medievales 73), Saragossa, Anubar 1986, 169 pp.

Publicació del registre objecte de l'estudi precedent, només coneguda per referència. — J. P. E.
[3323]

Jesús MIRALLES I PORCAR, *Arxiu Municipal de Culla (I). Secció: La ramaderia*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 10 (abril-junio 1985), 7-10.

Notícia dels treballs d'ordenació realitzats durant els anys 1983 i 1984, resum de l'estructura administrativa de la Tinença de Culla i dels drets de pasturatge, als quals respon la documentació relativa a ramaderia, distribuïda en quatre lligalls (comptes; capítols; visures i fitacions de termes; i plets) i 10 pergamins, ací registats (9-10). Els pergamins van de 1345 a 1521. L'altra documentació arriba fins al s. XVIII. — J. P. E.
[3324]

Jesús MIRALLES I PORCAR, *Els terrenys comunals a la setena de Culla*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 10 (abril-julio 1985), 19-28.

La Setena de Culla és un conjunt de set poblacions que pactaren amb la senyoria de Montesa l'ús dels terrenys en allò que afectava ramaderia i bosc. El document és datat el 1345 i ací resumit (19-20), amb particular atenció als mecanismes de decisió col·lectiva o de funcionament, als capítols dels herbatges (amb transcripció textual de decisions, 22), als diversos aspectes vinculats a les herbes com eren camins de pas o assagadors, mallades o punts de recer i abeuradors, i als emprius o terres comunes, a les deveses i als bovalars que eren de cada poble. L'article s'acaba amb l'explicació de catorze termes tècnics. — J. P. E. [3325]

Josep SOLER I VIDAL, *Plet de termes i de pastures entre Gavà i Viladecans*, dins «XXV Assemblea», 546-547.

La universitat dels caps de casa de Gavà entaulà un plet a fi que fossin determinats llurs drets de pastura davant les pretensions del senyor de Viladecans. El plet durà de 1687 a 1700. El plet és ací assenyalat, sense, però, que hom en digui la referència arxivística; en canvi, són indicats alguns dels documents anteriors inclosos en el plet, d'entre els quals destaca la sentència arbitral de Jaume II, de 1327. L'autor també indica que el tema ha estat objecte d'un llibre publicat a Gavà el 1981. — J. P. E. [3326]

Christian GUILLERÉ, *Les Géronais dans l'élan de la Couronne d'Aragon (1313-1339)*, dins «XI Congreso III», 183-194.

Versió de l'estudi ja conegut dels lectors d'ATCA, 5 (1986), 402-403, núm. 2612. J. P. E. [3327]

Christian GUILLERÉ, *La peste noire à Gérone (1348)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXVII (1984 [1985]), 87-161.

L'ADG té una secció, *Causes Pies*, iniciada a fi d'aplegar les clàusules relatives a bé d'ànima dels testaments fets amb motiu de la pesta de 1348, darreres voluntats dels afectats que omplen els tres primers lligalls (89, nota 12) i constitueixen la base de l'estudi de l'autor, completats amb la documentació d'altres arxius gironins, sobretot del de protocols notariais integrat en el Provincial, un i altre fons confrontats en la taula de la p. 92, taula que s'ha de completar amb la de la pàgina 94, indicadora dels notaris, civils o eclesiàstics, dels quals foren extrets els fragments de *Causes Pies*. La primera aportació de l'estudi és el coneixement dels onze notaris gironins civils de 1348 (95), amb més de cinc-cents testaments extractats. La gravetat de la passa hauria obligat a recórrer al testament sacramental més que abans (97), però malgrat el perill, la xarxa de notaris (ajudats pels rectors de les parròquies rurals) va mantenir un servei ininterromput. La segona part de l'estudi és dedicada directament a la pesta. Comença amb un quadre de l'activitat econòmica gironina durant la primavera de 1348 (98-102), condicionada per la mala collita de l'any anterior. Dos textos particulars (la carta del veguer de Narbona als jurats amb informació dels estralls de la pesta al Llenquadoc i el certificat notarial del 16 de maig a favor de dos agustinians aturats a Girona per les notícies aterrades sobre una pesta que ja era a Perpinyà) permeten de precisar que aquesta arribà certament del nord, però també podia arribar de Barcelona (108) i que, si el 16 de maig encara no n'hi havia mostres, l'epidèmia, a judicar per la multiplicació dels testaments, devia esclatar el dia 21 (els testaments augmenten ja

el 22) (109) i duraria fins pels volts del 10 d'agost (111, amb gràfics del nombre de testaments a les pàgines 110 i 112). Quant a la repercussió demogràfica, Guilleré qualifica la seva versió d'optimista (140), però està segur que l'objectivitat dels documents no li permet de proposar més que un nombre absolut de 1140 persones com a màxim en una població d'uns vuit mil habitants (115), cosa que significaria un 15 % (139), amb variacions segons edat, sexe i classe social (112-125). Els testaments són, encara, una mostra de la mentalitat social, en la qual destaquen dos detalls; l'augment de familiaritat envers framenors i l'arrelament de l'Hospital Nou en el ciutadà gironí (133) i, amb menys força, el de les confraries (130-132 i 137). Són transcrits en apèndix els dos documents ja coneguts (141-143) i tres testaments (143-147); assenyalem el codicil de l'advocat Arnau Vivars perquè el nucli és en català i perquè col·loca els seus llibres en poder de Bernat d'Albis, prevere del capítol de Girona (145). En la llista dels testadors trobem set escriptors, quatre jurispèrits, tres cirurgians o metges i un pergaminer (148-158). — J. P. E. [3328]

Josep CLARA [I RESPLANDIS], *Joan Cebrià, pintor de Girona (1552-1590)*, dins «*Revista de Girona*», XXX (1984), 212-213.

Aplec de dades familiars i biogràfiques del pintor esmentat, dels arxius diocesans i històric provincial de Girona, *Notaries*, amb transcripció del contracte de 1579 per a pintar un retaule a la parròquia del Mercadal de Girona, de la sèrie esmentada, notaria 4, vol. 367. — J. P. E. [3329]

Pere FREIXAS, *Documents per a l'art renaixentista català. La pintura a Girona durant el primer terç del segle XVI*, dins «*Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*», XXVII (1984 [1985]), 165-188.

L'autor es proposa ací fer conèixer les primeres dades certes sobre l'activitat pictòrica a l'àrea gironina durant el primer terç del Cinc Cents (166). Els vuit documents, publicats in extenso, es troben a les pp. 178-188. Són els *Capítols fets e fermats entre els parroquians de Cervià i Pere de Fontaines*, de 1508 (178-179 i 170-172), els *Capítols fets e fermats entre fra Gabriel Miquel i Gabriel Pou*, de 1504 (179-180 i 172-174), la *Concòrdia entre les parròquies de Vilademuls i Galliners i Gabriel Pou*, de 1506 (180-181), els *Capítols entre els dominics de Girona i Aine Bru per al retaule del Roser*, de 1500 (181-182 i 174), amb particular esment de *L'ordenança del bancal del mateix retaule* (183), els *Capítols fets e concordats entre Narcís Simon, prevere de la Seu de Girona, i Antoni Norri i Pere Hernández per al retaule de Santa Elena*, de 1519 (184-185 i 176), l'*Acord sobre el retaule de Santa Victòria, de Millars (Madremanya)*, de 1527 (185-186), de Francesc Espinosa, i la *Concòrdia e capitulació entre la confraria de Nostra Senyora de la Seu i Pere Mates per al retaule de la capella de Sant Tomàs*, de 1535 (186-188 i 177). La darrera concòrdia específica que les escenes a pintar han d'ésser «segons la sua legenda» [del *Flos sanctorum* o *Llegenda àuria*] (187), font d'inspiració que sembla endevinar-se darrera la descripció del de Santa Elena (184-185). — J. P. E. [3330]

Antonio SIMÓN TARRÉS, *La Girona del Antiguo Régimen*, dins «*Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*», XXVII (1984 [1985]), 189-228.

Aquestes pàgines no pretenen d'esgotar el tema ans només reunir els resultats dels estudis existents i preparar el terreny per a aportacions posteriors. La primera part es

fixa en l'evolució demogràfica sobre la base dels successius fogatges d'on resulta que el 1365-1370 Girona tenia 1.590 famílies, el 1462 hauria baixat a 983, el 1515, 1.023; el 1534, 780; el 1631, 1.292; el 1695, 881; el cens de Floridablanca, finalment, elevaria a 8.014 el nombre d'habitants (191-202). La segona part s'ocupa de l'estructura social i de l'evolució econòmica i, ultra els estudis anteriors, es basa en descripcions de viatgers europeus del segle XVI (204) i en documentació de primera mà de l'AHM de Girona, d'entre la qual destaca el memorial dels serveis que la ciutat havia fets a la corona entre 1652 i 1679, amb una suma de 130.000 lliures (206-207, en extracte). Girona no hauria participat de la industrialització del segle XVIII (209) i, en conseqüència, fins al segle XIX no hauria tingut classe mitjana, ans hauria continuat bipolaritzada entre famílies força riques i les altres humils, amb moltes d'absolutament pobres. L'article és il·lustrat amb quatre quadres i un annex, amb la llista de totes les persones que ocuparen càrrecs municipals entre l'any 1719 i el 1808, del mateix arxiu, *Inventaris* (223-228). — J. P. E. [3331]

Griselda JULIOL I ALBERTÍ, *La inquisició a la ciutat de Girona: la seva documentació a l'Arxiu Històric Provincial*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXVII (1984 [1985]), 229-247.

L'únic arxiu gironí ric en documentació inquisitorial és l'Històric de la província, car guarda els manuals dels notaris que treballaven al servei d'aquella institució. L'autora només ha trobat en el de l'ajuntament dos documents, que resumeix (231). Enumera, en canvi (232-233) i presenta setze volums notariais amb documentació relativa (233-238). En apèndix ofereix mostra dels diversos documents: monitori (241), lletra de Felip II al bisbe de Girona (14-15), ban dels inquisidors alertant per la penetració d'hereges (243), patent de familiar del Sant Ofici (244), jurament d'un familiar (245), empara de béns (245), advertiment contra danys causats als béns d'un familiar (246) i denúncia d'una renyina entre dones (247). La documentació va de 1577 a 1635. — J. P. E. [3332]

Fernando RODRÍGUEZ DE LA TORRE, *Repercusión en tierras de Girona y del Maresme del gran terremoto de Lisboa (1 de noviembre de 1755)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXVII (1984 [1985]), 329-353.

Comença recordant les aportacions anteriors a la història dels seismes catalans en general i a la gironina i olotina en particular (330-331). Només una vegada el seisme tingué l'epicentre a mil cinc-cents quilòmetres de distància, a l'oest, l'any 1775, amb motiu del terratrèmol de Lisboa. Les conseqüències foren sentides en tota la península ibèrica i Ferran VI en demanà informació arreu de l'estat (333). Tota la documentació és aplegada a Madrid, AHN, lligall 3173 i copiada en el volum 9-28-3/5.512 de la Reial Acadèmia de la Història. Dotze respostes corresponen a terres gironines [l'autor parla de tretze, perquè afegeix la Vall d'Aran, comarca, sembla, no gironina]. Aplega les expressions que permeten de conèixer alguna de les característiques amb què fou percebut l'accident i reproduceix les tretze respostes (343-353). En la introducció, l'autor remarca l'interès particular de la descripció de les repercussions en les fonts termals de Caldes de Malavella (337 i 346-348). — J. P. E. [3333]

Enric MIRAMBELL I BELLOC, *La família Bro, d'impressors gironins*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXVII (1984 [1985]), 249-311.

L'article té tres parts: presentació biogràfica i professional de sis membres de la família Bro, l'activitat impressora dels quals omple tot el segle XVIII (250-264); llista de les impressions conegudes i atribuïbles a cada un dels esmentats (298-306); i aplec de nou documents, d'entre els quals destaca el *Memorial d'allò que Jaume Bro lliura al seu fill Josep Bro i Claramunt en separar-se* el 5 de juny de 1750 (276-282); *Inventari post mortem dels béns que foren de Josep Bro i Claramunt*, de 1794 (282-293) i *Inventari dels béns que foren de Josep Bro i Claramunt en ocasió de contreure matrimoni la seva vídua, Maria Nicolau*, el 1796 (293-296) tots tres per les llistes de llibres i el darrer per l'abundància de màquines i eines de l'ofici. Les dues darreres pàgines contenen l'arbre familiar dels Bro i la xarxa d'enllaços entre famílies d'impressors giro-nins durant els segles XVIII i XIX (310-311). — J. P. E. [3334]

Josep LLORT I BRULL, *Usos i costums de la vila de Guimerà en el segle XVIII (Segons el Capbreu de l'any 1789)* (Guimerà-Bovera-Vallsanta 5), [Guimerà], Patronat de la Mare de Déu de la Bovera 1985, 174 pp.

La primera part del volum, després de la presentació d'Armand Puig i Tàrrach (7-9), és destinada a la transcripció, anotada a l'interior del text mateix, del *Capbreu de la vila i terme de Guimerà, Pobla de Ferran i Quadra de Vallsanta*, còpia autèntica del qual és conservada a l'arxiu de l'Ajuntament de Guimerà (15-52 [en realitat, el text reproduït sembla la part inicial del *Capbreu*, aquella en la qual es determinen drets i obligacions tant del comú i dels particulars com de la senyoria]). A continuació són aplegades les dades demogràfiques ofertes pels successius fogatges a partir del de l'any 1365-1370 (cent cinquanta-dos focs), passant pels noranta-u de 1497 i tocant els cent cinquanta l'any 1708 (55-68). Entre les mil dues-centes quaranta-sis persones del cens de Floridablanca hi havia sis estudiants (69). La segona part conté l'índex alfabètic de les persones que reconegueren alguna obligació en l'esmentat *Capbreu*, amb indicació de llur ofici (81-96). Són transcrits en apèndix sis documents relacionats amb la capbreuació objecte del volum esmentat (102-154). El volum és completat amb un vocabulari de mots tècnics (159-168) i un aplec bibliogràfic (169-171). — J. P. E. [3335]

Santiago FERNÁNDEZ Y GRACIA, *Breve apunte de las rentas del obispado de Lérida a finales del siglo XIII*, dins «IX Congreso III», 121-129.

Estudi basat en les *Rationes decimarum Hispaniae* de l'Arxiu Secret Vaticà, *Fondo camerale, Collett.* 25, publicat per Josep Rius i Serra. Els comptes corresponen als anys 1279-1280. La suma global hauria donat 18.761 sous i 2 diners (124). Demografia i riquesa són distribuïts de la següent manera entre els quatre ardiaconats en què es dividia el bisbat: Lleida, 73 i 89,3 %, respectivament; Ribagorça, 9,55 i 8,31 %; Terranova, 9,55 i 1,8%; i Benasc, 3,38 i 0,50 %. — J. P. E. [3336]

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *Les rendes reials de la ciutat de Lleida al 1299*, dins «XI Congreso II», 187-199.

Presentació i transcripció de quatre llistes pertanyents al primer *Capbreu antic de les rendes reials*, d'ACA, *Reial Patrimoni, Batllia general*, 312, després d'haver recordat que no són tots els capítols de percepció tributària (188), venuts al millor postor. Les llistes ací transcrites es refereixen als censals (189-193), als morabatins censals (194), als censos de diners (194-196) i al censal pels forns (196-198). — J. P. E. [3337]

Josep Maria MADURELL I MARIMON, *El dret de pescar, el transport fluvial de llenya i fusta i les barques del pas al riu Llobregat*, dins «XXV Assemblea», 486-494.

Presentació, resum i transcripció de tres documents, de l'Arxiu Històric de Protocols Notarials de Barcelona, consistents en concessió de dret de pescar en el riu des del mar a la roca de Droc el 1473, en compensació dels danys ocasionats pels transportistes de llenya i fusta procedent de Bagà a la pesquera de cap de Llobregat el 1570 i en arrendament de les dues simbes o barques per al pas del riu, amb els corresponents capítols, de 1641. — J. P. E. [3336]

Jaume CODINA, *La immigració francesa al Delta del Llobregat, 1400-1700*, dins «XXV Assemblea», 226-371.

Els francesos afincats en les antigues vuit parròquies del Delta del Llobregat (Sants, l'Hospitalet, Cornellà, Sant Boi, el Prat, Viladecans, Gavà i Castelldefels) durant l'Edat Moderna són coneguts per la informació eclesiàstica prèvia al matrimoni d'estrangers posterior a 1570, pels capítols matrimonials, pels registres de malalts de l'hospital de la Santa Creu, de Barcelona. El flux hauria començat entorn 1480, el 1516 ja hauria arribat al 10 % de la població total, el 1553 es trobaria en el 21 % i els expedients matrimonials de forasters entre 1570 i 1620 donen que els francesos foren el 72,4 % del total (3.662 de 5.057). La immigració hauria anat desapareixent després de 1660. La corrua presentaria el temps dels «gascons» entre 1400 i 1540, i el dels «gavatxos» de 1540 a 1700. L'autor resumeix, primer, el fenomen global en divuit taules estadístiques (235-251) i després estableix el nombre de francesos casats en les esmentades parròquies cada any entre 1446 i 1723 (254-258) i el de francesos documentats en cada una de les mateixes parròquies entre 1480 i 1740 (259-265), seccions a les quals segueix la llista nominal de cada un dels francesos casats en les dites parròquies (275-286) i la també nominal de tots els documentats (286-396), amb indicació del lloc i bisbat de procedència. Les darreres pàgines (370-371) ofereixen quatre mapes de les contrades occitanes i de llur gradual representativitat entre els gascons o gavatxos del Delta del Llobregat. — J. P. E. [3339]

Manuel MUNCHARAZ POU, *Los caminos ganaderos del Maestrazgo. Significado actual de las vías pecuarias*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 9 (enero-marzo), 39-56.

L'estudi descriu la situació actual i la seva regulació jurídica. En parlar dels precedents, esmenta una *Taula dels assagadors i abeuradors i emprius*, conservat en l'ajuntament d'Herbés (42). — J. P. E. [3340]

Adolf SANMARTÍN BESALDUCH, *El Maestrat de fa set-cents anys en els documents medievals*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 9 (enero-marzo 1985), 71-80.

L'article, a través de l'estudi particular de cada un dels nuclis principals, intenta veure els trets globalitzadors de la reconquesta cristiana. Assenyala, primer, la concentració d'importància en els tres punts de Morella, Peníscola i Burriana, amb transcripció de fragments tant de documents com de la *Crònica o Llibre dels fets* del rei Jaume, bo i assenyalant la manca d'encaix cronològic entre una i altra font i decantant-se per les dates proporcionades pels documents no reials o contractes o cartes de població atorgades per ordres militars (73-74), que, com el bisbe de Tortosa o el monestir de Poblet

en tenien concessió reial precedent, encara que només els ordes militars de fet reteren els pobles i en tingueren el senyoriu. — J. P. E. [3341]

E. GUINOT RODRÍGUEZ, *La fundación de la Orden Militar de Santa Maria de Montesa*, dins «Saitabi», XXXV (1985), 73-86.

Recordada la circumstància internacional que desembocà en la supressió dels Templers i els esforços de Jaume II a fi que llurs béns no sols no passessin a mans forasteres, sinó que servissin a la defensa del regne de València contra el perill musulmà, l'autor, a base de la documentació de Madrid, AHN, Ordes Militars, Montesa, d'ACA, Canc., reg. 217 i de València, ARV, Clerecia, Montesa, lligall 895, reconstrueix els episodis de constitució del nou orde i de presa de possessió de castells i senyorius, dels quals, al final de l'article, estableix la llista (85). — J. P. E. [3342]

Eugenio DÍAZ MANTECA, *Notas para el estudio de los antecedentes históricos de Montesa*, dins «Estudis Castellonencs», 2 (1984-1985), 235-305.

L'orde de Montesa naixia el 1317 i agrupava en el regne de València allò que fins pocs anys abans havia estat dels templers i dels hospitalers i aquests, per la seva banda, posseïen gran part d'allò que en els moments de la conquesta havia estat senyoriu de Blasco d'Alagó. D'ací vénen les tres parts de l'article, la primera dedicada a l'exposició de les actuacions conqueridores del d'Alagó entorn de Morella i de les concessions «ad populandum» (242-243). L'interès de la corona a posseir Morella, els problemes d'herència i la venda als templers posaren punt final, entorn de 1300, a la presència dels Alagó-Anglesola en terres del Maestrat. Els hospitalers havien rebut promeses de possessions gairebé un segle abans de la conquesta. Realitzada aquesta i assentats entorn de Cervera, atorgaren vuit cartes de població (250), però quan, en ésser suprimida l'orde del Temple, ells n'havien de rebre els béns, Jaume II s'hi oposà, en un memorial a Joan XXII ací parcialment reproduït (257-259), d'ACA, Canc., reg. 336. També són exposades les vicissituds tant de les promeses prèvies, com de la col·laboració dels templers en la conquesta i de llur assentament basat en el castell de Xivert, amb les consecutives cartes de població (271-273). El 1294 els templers donaven al rei tota llur part de Tortosa a canvi dels termes i castells de Peníscola, Ares i les Coves d'Avinromà (277). Tot faria cap al nou orde de Montesa. Un document de Madrid, AHN, *Órdenes militares, Montesa*, ms. 871-C conté un *Registre de tots los castells, vilas e lochs que'l orde de Muntesa ha en lo regne de València*, ací transcrit tot ell (288-305), amb llista de tots els drets que l'orde percebia en cada una de les més de quaranta poblacions on tenia béns. El memorial és datat el 1320 i distingeix en cada cas de quin dels altres dos ordes procedeix el dret del qual es tracta, drets que són exposats en les pàgines 259-263 i 282-286. — J. P. E. [3343]

Eugeni DÍAZ MANTECA, *Notes documentals per l'estudi de la Unió al Maestrat de Montesa (s. XIV)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 93-141.

La introducció, ultra recordar el seguici d'esdeveniments vinculats a la Unió Valenciana de 1348, subratlla la posició del mestre Pere de Tous al costat del rei (95-97), la seva lletra als pobles del Maestrat prohibint d'associar-se a la Unió, la posició d'aquests mantenint la seva llibertat tant com la fidelitat al senyor hi fos compatible i les penes personals o pecuniàries col·lectives imposades als pobles que s'uniren (taula en la

pàgina 105). Una de les conseqüències hauria estat la de la revisió de les cartes de població, enumerades en les pàgines 107-108, integrant llurs prescripcions al *Fur de València* (108-110). L'apèndix conté text íntegre de vuit documents i regest de trenta-set, gairebé tots de Madrid, AHN, *Órdenes militares*, *Montesa*. Tres són de l'ACA, *Canc.*, reg. 888 i un, el darrer, transcrit íntegre, de Sant Mateu, Arxiu Municipal, *Llibre de Privilegis*. — J. P. E. [3344]

Eugenio DÍAZ MANTECA, *Los primeros señoríos cristianos en el Maestrazgo y la Plana (S. XI-XII)*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 11 (julio-septiembre 1985), 43-52.

Reconstrucció històrica de les darreres etapes de domini àrab, dins les quals es troba la presència de Ruy Díaz de Vivar. En el pas del segle XI al XII, en temps de Pere I d'Aragó, compareix repetidament el castell de Culla (Quelga) en molts documents ja publicats i ací elencats (48-49) i tres topònims de la Plana: Montornés, Orpesa i Castelló vora mar (49-50). — J. P. E. [3345]

Manuel MUNCHARAZ POU, *La agricultura del Maestrazgo en el siglo XVIII*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 12 (octubre-diciembre 1985), 51-55.

L'autor presenta les seves pàgines dient que són extret i comentari a les que dedica al Maestrazgo Antoni Josep Cavanilles, *Observaciones sobre la historia natural, geografia, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia*, publicades l'any 1797. — J. P. E. [3346]

Miquel BARCELÓ, *Expedicions militars i projectes d'atac contra les Illes Orientals d'Al-Andalus (Al-Jaza'ir Al-Sharqiya Li-l-Andalus) abans de la conquesta catalana (1229)*, dins *Sobre Mayurqa* (Quaderns de Ca la Gran Cristiana 2) Ciutat de Mallorca 1984, 59-75.

Tesi contrària a la de Lluís Nicolau d'Olwer i a la d'Alvaro Santamaría, segons les quals la conquesta de 1229 hauria estat el coronament d'una sèrie d'intents anteriors, tots o la majoria de procedència catalana (68-69). La tesi recolza en els successius textos d'origen cristià relatius a les Balears a partir de les butlles dels papes Formós i Romà (892 i 897) i d'altres, el *Liber Maiorichinus*, els *Gesta triumphalia per Pisanos*, els fragments genovesos relatius a les seves expedicions de mitjan segle XII, fragments que atribueixen a Gènova el protagonisme en la conquesta de Tortosa, tot i que admeten que en el repartiment Ramon Berenguer rebé dos terços i Gènova un (64). La principal dificultat catalana hauria estat la demogràfica. En canvi, regularitzades les relacions de Gènova amb el Nord d'Àfrica, els mercaders genovesos invertiren fortament a Mallorca (més del deu per cent de llurs inversions, segons el manual d'Oberto di Mercato, de 1182) (66). El darrer intent de conquesta procedí de Sicília el 1181 i és conegut per diversos *Annals* italians (67). — J. P. E. [3347]

Pablo CATEURA BENNÀSSER, *Sociedad, Jerarquía y Poder en la Mallorca medieval* (Fontes rerum Balearium VII), Ciutat de Mallorca 1984, 228 pp.

Estudi de l'evolució de la societat de l'illa en els tres darrers segles medievals i de la mobilitat dels diversos estrats que la formaven. Els corrents de mobilitat són estudiats sobretot a base dels *Regestra sponsalium*, l'anàlisi dels quals condueix a la con-

clusió de l'existència d'una força social que empeny a introduir-se en la capa dels privilegiats, capa que, certament, és permeable, però que també procura de dificultar les intromissions. L'autor detecta un front dels privilegiats format per un conjunt de ciutadans i de cavallers, davant el qual hi ha l'altre front format per forans i artesans (53), front, aquest darrer, que té traducció política: el front anti-ciudadà (61). El tractament i la indumentària són signes que dibuixen l'abast de cada estrat. El tractament, per exemple, permet d'assistir a la progressiva diferenciació a l'interior de l'estament militar (75-76), dins el qual compareixen els gentils homes (82). I si la denominació de ciudadà era ambígua, l'aparició dels «ciudadans honrats» precisa allò que és cadascú (78). Ens toquen més d'aprop les pàgines dedicades al tractament de la gent d'estudis (101-104). El capítol sobre la indumentària es basa sobretot en la recopilació de lleis sumptuàries promulgades durant un segle i mig, de les darreries del segle XIV a mitjan XVI, publicades fa cent anys per Estanislau de Kostka Aguiló (116), exposició que és concretada en quadres sinòptics. Els apèndixs (153-217) presenten esquemàticament nombre de temes tocats en l'exposició, amb la corresponent referència documental, en general a l'ARM. El darrer apèndix és transcripció d'un establiment, en condicions més favorables per a l'arrendatari, el 1383, procedent de col·lecció particular (218-220). Les darreres pàgines són destinades a la bibliografia (223-228). — J. P. E. [3348

Pablo CATEURA BENNÀSSER, *Sobre el «Infant En Jacme» y Mallorca (1256-1276)*, dins «Mayurqa», 20 (1981-1984), 123-136.

Els anys indicats en el títol corresponen al període, en el qual el futur Jaume II de Mallorca era hereu jurat d'aquest regne. Recordats els estudis anteriors sobre el tema, l'autor centra la seva atenció en els aspectes polític i administratiu (124), postula que la política de Jaume I envers els seus successors s'ha de veure en el marc d'allò que era considerat normal en aquells moments (124-126). L'infant Jaume, dotat de béns escassos, exercí a Mallorca les funcions d'hereu de la corona, sempre sota la sobirania del seu pare (126-129). Es formà entorn de l'hereu de Mallorca una cort incipient (notaris, nobles, falconers) (129-131) i l'infant fou teòricament l'anella intermitja entre el rei i els oficials (veguers i batlles), els quals començaren a ésser-ho del rei i de l'infant-hereu (134-135), bo i gaudint, però, d'àmplies facultats discrecionals fàcils a l'abús (136). L'estudi es clou amb la transcripció de quatre documents de Ciutat de Mallorca, ARM. — J. P. E. [3349

Alvaro SANTAMARÍA, *Enfeudación de la Corona de Mallorca a la Corona de Aragón*, dins «XI Congreso IV», 187-211.

L'article comença recordant les successives versions sobre el fet ofertes per Ramon Muntaner, Bernat Desclot, Pere el Cerimoniós, Jerónimo Zurita, Joan Binimelis i Joan Dameto (187-190). Resumides les determinacions testamentàries de Jaume I en relació al nou regne de Mallorca, l'autor recorda la seva posada en pràctica i les noves franqueses atorgades per Jaume II de Mallorca amb motiu de la seva presa de possessió (194-195), la política de resistència seguida per Pere el Gran (198-203) i el tractat d'inefeudació de 1279, en el qual és visible la diferència entre la situació de feu aplicada als comtats de Rosselló, Cerdanya i Conflent —part de Catalunya— i la molt més baldera de les Illes. — J. P. E. [3350

Maria BARCELÓ I CRESPI, *Promoción del área rural de Mallorca: adquisiciones territo-*

riales de Jaime II, dins «XI Congreso II», 131-146.

Els aspectes econòmics en general i la política de promoció de la part forana entre 1275 i 1343 no han trobat fins ara qui els estudiï. A base del *Llibre de compres fetes per lo senyor rei 1299-1329*, de l'ARM, *Reial Patrimoni* 2035, hom pot deduir que el regnat de Jaume II de Mallorca fou, malgrat les grans sotragades, caracteritzat per augment del benestar. L'autora, però, no comparteix la versió segons la qual aquell rei hauria creat onze o catorze noves viles i creu que es tractà de potenciació i engrandiment de nuclis reduïts ja existents i que les seves *Ordinacions* potser no anaren més enllà de formular bons desigs. El fet cert és que les terres dividides amb motiu de la conquesta tendiren a engrossir la part reial, per raons i procediments diversos (136). Després de subratllar la riquesa de dades de tals contractes, l'autora en resumeix trenta-sis en regist (138-144). — J. P. E. [3351]

Pablo CATEURA BENNÀSSER, *Urbanismo y finanzas: adquisiciones de propiedades urbanas por Jaime II de Mallorca*, dins «XI Congreso II», 333-357.

La documentació, a base de la qual ha estat realitzat aquest estudi, es troba a Ciutat de Mallorca, ARM, AH-2035 —compres i inversions de Jaume II a Mallorca—. Els documents relatius a la ciutat van de 1300 a 1316 i són reduïts a gràfics de compres i d'inversions en la pàgina 344, amb màxima espectacular (6.025 lliures) el 1310. El resultat de l'estudi és que la ciutat de Mallorca fou objecte d'un tractament ordenador parió o potser major que el de la part forana (334). El sentit d'aquesta política seria el de considerar la ciutat no sols com a espai de llibertats per als ciutadans, ans també com a capital, que per la seva bellesa prestigia el regne. Explicat el mecanisme de les compres amb el corresponent quadre (336-337), el resultat o les diverses formes de domini, també amb quadre (339-340) i qui eren els venedors (340-341, amb el quadre adient, 342), l'autor estudia la reordenació urbana de Jaume II, a la qual haurien col·laborat els jurats de la ciutat (347), i hauria tingut quatre direccions: construcció de residències reials adequades (347-348), reordenació de la Vila de Munt o de l'Almudaina (348-349), la de la Vila de Vall (349-350) i la de fora murs (350-352). La pàgina 353 conté cinc plànols de les diverses zones ciutadanes afectades i les pàgines de notes (354-357) ofereixen la bibliografia bàsica sobre el tema. — J. P. E. [3352]

Álvaro SANTAMARÍA, *Demografía de Mallorca. Análisis del morabatin de 1329*, dins «Mayurqa», 20 (1981-1984), 155-222.

Les primeres pàgines recorden els estudis ja fets sobre el tema, en particular els relatius als regnes i terres de la corona catalano-aragonesa (157-158) i les fonts per a l'estudi de la demografia de Mallorca, tant a Ciutat de Mallorca, ARM, *Reial Patrimoni*, *Rebudes* i d'altres, i a l'Arxiu Diocesà de Mallorca, *Regestra sponsalium*. El cos de l'article escateix primer la naturalesa fiscal del morabetí a les Illes Balears a partir del 1301 (160-172), estudia la relació entre les entrades pel morabetí i l'evolució demogràfica a base de la documentació relativa al del 1329, perquè permet de posseir dades globals sobre la població de les Illes (173), la qual hauria estat de 59.620 habitants (176), estudiats ací tant sota l'aspecte de la distribució comarcal (183-192) com sota el de la tensió entre ciutat i part forana (175-180). La part tercera estudia la casística del morabetí en relació a l'avaluació demogràfica, car el 12% en la ruralia, el 15% a ciutat i el 16% dels jueus, altrament obligats, no pagaven el morabetí (192-206) i així la població total de les Illes el 1329 hauria estat d'uns 70.000 habitants, la xifra demogràfica més alta fins a l'any 1573 (206-219). — J. P. E. [3353]

Gabriel LLOMPART, *La vita (!) cotidiana de los mallorquines que viajaron a Canarias en el Trescientos (Una síntesis de folklore histórico)*, dins «Il Santo», XXV (1985= Quadri concettuali nello studio della religione popolare. Atti del Quarto Colloquio Interdisciplinare. Padova, 24-26 maggio 1984), 195-204.

La primera part de l'article sintetitza les dades sobre els viatges de mallorquins a les Illes Canàries durant el segle XIV (195-199) i la segona la vida mallorquina contemporània, presentada també com a marc en el qual treballaven els autors de les cartes de navegar (199-203), amb pinzellades documentals directament conegudes de fonts arxivístiques, com és ara l'episodi de l'esclau moro escapat i atrapat (203). La tercera és la més pròpia de l'article: *Vida diària i vida festiva a Mallorca en el segle XIV* (203-214). Dibuixa les condicions vitals dins les quals es feren homes els primers expedicionaris a les Illes Canàries: treball i inseguretats provocada per atacs exteriors i, en conseqüència, bel·licositat. El treball era imposició connatural, l'exercici de les armes obligatori des dels catorze anys. Tot era completat amb les festes, bàsicament cristianes (207), però una era purament cívica, la festa de l'Estendard (211), en la qual els serveis dels joglars eren indispensables. Remarquem dues pàgines: la de la fundació de Nostre Dona de la Mercè a Pollença entorn del 1351, principal lloc de formació de les noies nobles mallorquines abans del Renaixement (204-205) i l'actuació de dos joglars acabada en batussa en el darrer quart del segle, de la qual s'han conservat alguns versos (212). — J. P. E. [3354]

Gabriel LLOMPART, *Notas sueltas sobre viajes y viajeros mallorquines a Canarias (siglo XIV)*, dins «Anuario de Estudios Atlánticos», núm. 30 (1984), 383-391.

Presentació (383-388) i transcripció (389-391) de quatre documents esparsos trobats en volums diversos de Ciutat de Mallorca, ARM, d'entre 1343 i 1388, i fan referència a tres personatges coneguts per la seva relació amb el primer coneixement de les Illes Canàries i a un esclau canari a Mallorca el 1345. — J. P. E. [3355]

Antoni MUT CALAFELL, *Inventarios de los castillos de Alaró, Bellver y Pollensa y del Palacio de Valldemossa, de mediados del siglo XIV*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 57-78.

L'article comença donant la notícia de la troballa a l'ARM d'un quadern de setze folis, que conté els inventaris de les esmentades fortaleses després d'haver passat l'illa a mans de Pere el Cerimoniós el 1343. Descrita la materialitat del quadern i analitzat cada un dels inventaris, ve la transcripció dels mateixos: d'Alaró 1344 (62-65), d'Alaró 1366 (66-68), de Bellver 1365 (68-73), de Pollença (73-77) i de Valldemossa (77). És notable la riquesa lèxica relativa a l'instrumental bèl·lic. Els únics llibres que figuren són els missals i breviaris de les capelles. — J. P. E. [3356]

Ramon ROSSELLÓ, *La dècima eclesiàstica*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 99-114.

Els anys 1383 i 1456 fou cobrada de la clerecia del bisbat de Mallorca una contribució igual a la dècima part dels fruits dels propis beneficis. El resultat nominal de les dues recaptacions es conserva a Barcelona, ACA, Reial Patrimoni, reg. 1841 i 1927, respectivament. Ací l'autor resumeix l'anotació original relativa a cada un dels contribuents, fent constar, nom, càrrec (quan aquestes dues dades són explícites) i quantitat en què era taxada la prebenda. Les pàgines 101-103 contenen notícies d'altres fonts

relatives a pagaments d'eclesiàstics, d'ACA o d'altres, com és ara ARM, *Lletres misses*, AH 687 (102). — J. P. E. [3357]

Alvaro SANTAMARÍA, *Teoría de la cabrevación. Reino de Mallorca*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 79-98.

Els capbreus són font històrica de primer ordre, no sols per a la reconstrucció genealògica, ans també per a la individualització de senyors (rei o nobles) i enfiteutes d'un territori i, per tant, per a la precisió del model de societat i de l'estructura física de les poblacions. La teoria de la capbreuació pot deduir-se del *Stilus capibreuiandi*, de Francesc Solsona, de la *Història de Pollensa*, de Mateu Rotger, i de les obres sobre el tema de Guillem Terrassa, encara inèdites o de la seva *Historia de Lluchmayor*. Les fonts ja publicades són escasses, però molt abundants els registres de l'*Escrivania de la reial capbreuació, Lletres reials del reial patrimoni i Capbreus del reial patrimoni* (83-84). Precisats els possibles sentits de la paraula (84-88) com a reconeixement del dret alodial per l'enfiteuta i, per derivació, document en el qual l'enfiteuta reconeix tal dret i els consecutius (88-90) l'autor exposa el dubte de quan començà a ésser corrent la capbreuació a Mallorca i elenca les documentades entre 1353 i 1515, amb la corresponent referència arxivística, normalment de l'ARM (92-94). — J. P. E. [3358]

Gabriel LLOMPART, *El saqueo de Portopí por la «Montaña Negra» (1412) y otras historias de corsarios*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 171-197.

Els dies 19 i 20 de juliol de 1412, un estol de sis naus genoveses en so de guerra (Gènova hauria trencat unilateralment la pau amb la corona catalano-aragonesa o els catalans, 172-173) arrasaren naus i instal·lacions de Portopí. La informació oficial donada pels testimonis del fet es troba en el *Processus factus super nefanda depredatione facta per Ianuenses in regno Maioricarum* [sense signatura arxivística]. L'autor es limita en aquest article a reconstruir els fets, després de presentar globalment el conjunt del procés (171-172, nota 1). Per això, aquestes pàgines consisteixen només en la transcripció de vuit declaracions, cinc de les quals relatives a aquell fet (174-186), amb el complement de l'estima global de danys (188-189). Les altres històries, totes incloses en el procés esmentat, contenen un atac al port de Càller per naus genoveses (190-192), un intent inútil d'alliberament d'esclaus cristians a Tunis (192-194) i l'assalt de genovesos a una nau veneciana cercant «robes de catalans» (194-197). — J. P. E. [3359]

Pablo CATEURA BENNASSER, *El bipartidismo en la Mallorca de comienzos del siglo XV*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 157-170.

El treball gira entorn d'una informació confidencial, datable entre 1415 i 1418 (159), sobre la situació política a Mallorca, dividida entre un partit mallorquí i un d'aragonès, aquell format per mercaders, menestrals i pagesos i aquest per cavallers i ciutadans [honorats?], ultra alguns dels grups anteriors, divisió que s'hauria traduït en opcions diverses durant l'interregne, els mallorquins favorables a Jaume d'Urgell. L'autor intenta d'aplicar la informació als fets coneguts de la història política de Mallorca després de la destrucció del call i a la canviant política econòmica de les successives administracions del Gran e General Consell (162-165). La *Representació al rei*, de l'ARM, AH-4370, és transcrita en les pàgines 168-170. — J. P. E. [3360]

Juan ROSSELLÓ LLITERAS, *El convento de Santo Domingo de Mallorca (s. XIII-XV)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», 41 (1985), 115-130.

Segons dos epitafis que encara es conservaven al segle XVIII en la capella de la Mare de Déu de la Victòria, ací transcrits (115-116), s'haurien sepultat allí els cavallers conqueridors morts en la presa de Mallorca, car el convent de predicadors hauria estat fundat el mateix primer de gener de 1230. La construcció del convent i després de l'església en el lloc concedit per Jaume I l'any 1231 (118) dins l'Almudaina, on ja s'edificava el 1236 (119), no s'acabà fins al 1359. L'interior del temple és descrit reproduint els paràgrafs que li dedicà Tomàs Febrer, *Breve resumen...*, inèdit en l'Arxiu Diocesà de Mallorca, MSL 179-181 (120-123). En el pas del segle XIV al XV es construïen els claustres, entre 1411 i 1418 el campanar (en les pàg. 124-125 són transcrits els comptes de la coberta del claustre menor, del *Llibre de rebudes i dades...*, del mateix arxiu, MSL 175 i en la pàg. 126 assentaments relatius a campanes, del mateix *Llibre...*). A partir d'ací segueixen les notícies d'altres obres o despeses diverses, cera inclosa, amb transcripció de les notes sobre claus i panys (127-128). — J. P. E.

[3361]

Ricardo URGELL HERNÁNDEZ, *El Consell General del Reino de Mallorca ante el estallido de la Guerra Civil catalana (julio de 1462)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 149-156.

Resumeix el capteniment del regne de València a fi de comparar-lo amb el de Mallorca, recorda la cronologia dels esdeveniments principals i sobretot el de la comunicació de la Generalitat de Catalunya a les autoritats mallorquines, resumeix els informes i suggeriments enviats de Catalunya (153-155) i la resposta mallorquina d'inhibició, ja que a ell el rei els havia ampliat franqueses i privilegis (156). La documentació original és a l'ARM, AGC, vol. 8. — J. P. E.

[3362]

Maria BARCELÓ I CRESPI, *Els «miserables» de la ciutat de Mallorca a la Baixa Edat Mitjana*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 131-148.

Després d'algunes indicacions bibliogràfiques relatives a estudis recents sobre pobresa medieval i sobre el concepte de pobre i les fonts per a conèixer llur nombre i situació social, presenta les pàgines finals afegides al registre de l'ARM, AH 2101, *Llibre de tall administrat per mossèn Miquel Puig*, pàgines que tenen per títol *Así apparen los miserables que los magnífics jurats volen examinar* (141-148), en les quals són elencades dues-centes dinou persones que, havent pagat en les talles anteriors, en aquell moment es consideraven miserables a ciutat i setanta tres en el terme. El resultat sembla ésser el d'un augment considerable dels pobres en els darrers temps de l'Edat Mitjana, com també un desplaçament del camp a la ciutat. — J. P. E.

[3363]

Gabriel ENSENYAT PUJOL, *Algunes mesures restrictives contra la importació d'esclaus turcs a Mallorca (1462-1481)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 199-206.

L'ARM, AH 425 i S 38 ha proporcionat dos conjunts documentals consistents en petició del Gran e General Consell al lloctinent reial a Mallorca, en el sentit d'imposar aranzel de setanta lliures suplementàries a la introducció en el regne d'un esclau «de nació de turchs» i mascle. La decisió de dificultar tal entrada sembla respondre a la

por que actuessin com a informadors i possible quinta columna en un moment d'expansió turca fins a Itàlia (Otranto 1480) i de perill per a les Illes. El fet que idèntics documents es repeteixin els anys 1462 i 1481 porta a témer que almenys la primera provisió restés ineficaç. Els textos ocupen les pàgines 203-206. — J. P. E. [3364]

Plàcid PÉREZ I PASTOR, *Demografia de la vila de Sóller segons els querns de talla (1482-1497)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 207-221.

Estudi dels diversos aspectes demogràfics de la vila esmentada, il·lustrat amb vuit quadres o gràfics, coneguts gràcies als tretze querns de talla complets i dos d'incomplets, conservats a Sóller, Arxiu Municipal, volum 3494. Entre els anys esmentats hi ha un discret creixement demogràfic, car els contribuents salten, en tot el terme, de 355 a 373. Per a aquesta població hi havia quatre notaris i tres preveres (214). Com arreu, el poder econòmic es dobla de poder polític (215). El nom més comú, amb més del 15 %, era el de Pere (218) i el cognom més estès el d'Arbona (219). — J. P. E.

[3365]

Josep ESTELRICH COSTA, *Artistes que treballaren pel monestir de Santa Elisabet de la Ciutat de Mallorca. Documentació d'arxiu (segles XVI-XIX)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 223-240.

L'any 1485, la comunitat de monges jerònimes prenia possessió del monestir de Santa Elisabet, abans de terciàries franciscanes. L'arxiu del monestir és pràcticament complet i l'autor n'aplega les notícies sobre pintors i retaules (223-227, amb reproducció del sant Jeroni de Pere Terrens en làmina fora de text), escultors (227-234), argenters (234-236), brodadors (236-238), orgueners (238-239) i buidador de campanes (240). La segona i darrera làmina conté la reproducció de dues claus de volta del mateix Terrens. — J. P. E.

[3366]

Francesc RIERA VAYREDA, *Les talles: aportació a l'estudi de la fiscalitat a Mallorca*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 241-250.

La talla fou una imposició que del segle XIII al XIX passà d'ésser una exacció extraordinària a una de normal. La talla general pot ésser coneguda a Mallorca mitjançant els sis-cents trenta-sis llibres, que van de 1478 a 1845; són a l'ARM, sèrie AH; la talla de l'«utensili», exacció destinada a sufragar les despeses de les tropes, va de 1717 a 1845 i consta de cent seixanta-dos volums, tant de la sèrie esmentada com de RP. L'autor transcriu en aquest context el *Plan de las cantidades que... se reparten a los colegios y gremios de la presente ciudad* [de Mallorca] el 1771, d'AH 1556 (247-248), amb un total de 3.121 lliures i 10 sous. La talla ordinària equivalia a la contribució municipal; compta amb cent set llibres, que comencen el 1572. La talla extraordinària responia a situacions imprevistes; consta de vint-i-un llibres, que comencen l'any 1758. La talla de guardes (marítimes o secretes de la mar) té tretze llibres i comença el 1765. La talla de censos consta de set llibres, el primer dels quals és de l'any 1775 (250). També hi ha un llibre de dipòsits. — J. P. E.

[3367]

Juan José RIERA FERRER, *Aproximación al estudio del derecho del aceite*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 251-258.

El fons documental de l'ARM relatiu al dret de l'oli consta de tres-cents vint-i-cinc volums i nou lligalls, repartits en quinze sèries, de les quals només deu posseeixen volums anteriors al segle XIX. Després de la llista de les esmentades sèries i del nombre de volums que les formen (251-252), segueix la caracterització de cada una, en algun cas amb mostra d'assentaments (252 i 257). — J. P. E. [3368]

J. Alfredo VIDAL RETTICH, *El clero de Mallorca con cura de Almas al introducirse la reforma tridentina*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 269-278.

L'ADM, *Reg. comm.*, VI, conté peticions i concessions de permisos de confessar a clergues tant diocesans com religiosos habitants a Mallorca els anys 1562 i 1563. Ací és transcrita una mostra de petició, la signada pel Dr. Francesc Alemany, rector de Santa Eulàlia (272), i extractats els noms dels confessors aprovats a ciutat (272-275) i els dels preveres encarregats de parròquies, el rector de les quals no residia, en la part forana (275-278). — J. P. E. [3369]

Jaime SALVÀ, *Mallorca bajo el dominio austriaco*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 361-375.

Narració dels esdeveniments que precediren i acompanyaren la dominació de Carles III, arxiduc d'Àustria, en l'illa de Mallorca, coneguts per obres de contemporanis ja publicades i per fons arxivístics com són l'ARM, *Actes del Consell 73* (Capitulació de Mallorca a Carles III, 28 setembre 1706, resumida en la pàgina 364), o l'AHN de Madrid, Consells, lligall 18773 (procés per conspiració contra Joan Sureda i altres nobles mallorquins botiflers) (372-373). — J. P. E. [3370]

Florencio SASTRE PORTELLA, *Sobre la repoblación de Menorca en la época de las Vísperas Sicilianas*, dins «XI Congreso IV», 221-239.

El volum A.H. 4812 de l'ARM conté una recopilació dels privilegis reials atorgats a Menorca fins a 1475. Alguns dels documents també es troben a Ciutadella, Arxiu Municipal, *Llibre Vermell*. Sis de tals documents, datats entre 1301 i 1325, són bàsics per a l'estudi del tema, el del marc legal establert a fi d'atraure immigrants per la carta de privilegis i llibertats de 1301. Els jurats eren elegits, de fet, per cooptació i juraven d'acord amb un text parcialment reproduït ací (223). Els mateixos documents posen el marc per a una societat que viu de la terra, sobretot de la ramaderia, no tant del comerç, que fomenta el matrimoni, que suporta càrregues fiscals més lleus que Catalunya (228-233), una societat en la qual hi ha esclaus, jueus i sarraïns, d'una banda, i de l'altra, les classes privilegiades (església i cavallers). — J. P. E. [3371]

Florenci SASTRE PORTELLA, *El pariatge de Menorca de 1301*, dins «Mayurqa», 20 (1981-1984), 141-154.

El text del *Pariatge*, amb el qual eren ordenades les esglésies de Menorca, conegut fins ara només per successives còpies, i sobretot la datació que hom li atribuïa, la de l'any 1330, havien causat problemes insolubles. Darrerament ha estat descobert a Ciutat de Mallorca, ARM, *Reial Patrimoni*, Pergamins XIV, 29, l'original, ací transcrit, encarat amb el text de la còpia conservada en el *Llibre vermell* de Ciutadella. La data és «XIV kal. aprilis 1300», equivalent al dia 19 de març de 1301. Original i còpia ocupen les pàgines 146-154. — J. P. E. [3372]

Florencio SASTRE PORTELLA, *Algunas notas sobre el sector artesano menorquín antes de 1558*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 259-268.

L'any 1558 la riquesa arxivística de Ciutadella fou destruïda. Això no obstant, l'Arxiu Històric Municipal de la ciutat conserva un quadern, còpia de l'original també destruït realitzada tretze anys abans. La documentació copiada i ací resumida o transcrita, almenys parcialment, condueix sempre a la protecció dels draps teixits en l'illa. Remarquem un resum de les ordinacions de 1489 (261-263) i la llarga transcripció d'un memorial de 1528 (263-265). Les pàgines 265-266 resumeixen la documentació sobre la mateixa matèria relativa a Alaior (265-266) i les 267-268 resumeixen vuit contractes d'aprenentatge de l'ofici de paraire, teixidor o sastre, trobats en l'ARM, Protocols notariais V-112/V-114. — J. P. E. [3373]

Miquel Àngel CASANOVAS I CAMPS, *La regulació dels plets i compromisos a Menorca pel governador anglès Richard Kane*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 377-402.

Segons la caracterització de l'administració de la justícia a Menorca fins a la primera meitat del segle XVIII, aquesta hauria estat farcida d'abusos, que allargaven indefinidament els plets. La *Nueva regulación de los pleytos, compromisos en la isla de Menorca*, promulgada pel governador anglès el 1733, cercava una forma d'administració que arribés amb seguretat i rapidesa a la sentència. El text és exposat (381-386) i transcrit (386-402), a base d'una còpia de 1775, en poder de Pau Cardona i Natta, de Maó (378). Un dels punts renovats foren els honoraris dels advocats (384). — J. P. E.

[3374]

Pascual ORTEGA, *El capbreu de Miravet de 1659: aspectos económicos y sociales*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», V (1985), 77-79.

El capbreu es conserva a Madrid, AHN, *Ordres militars, Castellania d'Emposta, Batllia de Miravet*, llibre 162. Té dues parts, la primera de les quals destinada a precisar drets i obligacions del comú i de la senyoria. És ací resumida (80-85) de forma esquemàtica, conté una referència a la *Carta de Població* vigent (81), i en són transcrits fragments diversos, en català. La segona part, després d'una presentació (86-87), és disposada en forma de quadre sinòptic, on consta la data del reconeixement, nom, ofici, objecte declarat, localització, afrontacions, cens anyal, testimonis i anotacions marginals de cada una de les setanta-dues actes de reconeixement (88-99). El total d'aquests drets personals pujava a 35 lliures, 17 sous i vuit diners. — J. P. E. [3375]

José SÁNCHEZ REAL, *Jaime Marçal y Santa María de Montblanc*, dins «Butlletí Arqueològic» època V, vol. 3 (1981 [1985]), 7-12.

El testament de Jaume Marçal, del qual són ací transcrits alguns fragments en traducció castellana (8-9) permet d'afirmar que a Santa Maria de Montblanc fou edificada una capella amb els béns de la deixa, fet confirmat per la presència del seu escut. Seria la que ara es diu de Sant Antoni. El retaule de pedra dels sants Bernabé i Bernat, de la mateixa capella, tindria la mateixa procedència (11). N'hi ha fotografia en la pàgina següent. — J. P. E. [3376]

Joan-Albert ADELL I GISBERT, *L'hospital de pobres de Santa Magdalena de Montblanc*

i l'arquitectura hospitalària medieval a Catalunya, dins «Acta historica et archaeologica mediaevalia», 4 (1983), 239-263.

Hi ha en aquest article dos extrems que interessin el nostre tema: la referència al testament de Ramon Terrades, conservat a Vic, Arxiu de l'Hospital, demostració d'una arquitectura específica dels hospitals (242) i la notícia que la documentació de l'hospital de Santa Magdalena de Montblanc fou cremada l'any 1642 (246-247). Les pàgines 262-263 contenen bibliografia sobre el tema. — J. P. E. [3377]

Kathryn L. REYERSON, *Business, Banking and Finance in Medieval Montpellier* (Studies and Texts 75), Toronto 1985, XVI i 184 pp.

Els anys als quals s'estén aquest estudi (del 1293 al 1348), Montpellier seguia unit al Regne de Mallorca. De més a més, en el curs de la investigació, l'autora ha tingut en compte les notícies precedents d'ACA, de l'ARV i dels Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals de Perpinyà, proporcionades per Guy Romestan i les aplegades per ella mateixa en l'ARM de Ciutat de Mallorca (148-149). A les relacions comercials amb els Països Catalans són dedicades les pàgines 119-124. Aprenem, encara, que Montpellier era el centre obligat per a transferir a Bolonya els diners destinats als estudiants i que tals trameses procedien de Lleida, Barcelona, dels comtats d'Empúries i d'Urgell, de Girona, d'Elna i de Perpinyà (116, nota 66) i que tals pagaments disminuïren en començar el segle XIV, segurament per la creixença de la facultat de dret de Montpellier [i, qui sap, si pel nou Estudi General de Lleida] (117). Remarquem les pàgines relatives a l'exclusió de moneda mallorquina a Montpellier, per imposició francesa, ja des dels primers anys del Regne de Mallorca (141-142). — J. P. E. [3378]

Francesc FITÉ I LLEVOT, *Un apropament a l'estudi dels molins del Montsec i la Vall d'Ager*, dins «Acta historica et archaeologica mediaevalia», 4 (1983), 207-238.

L'estudi té dues parts, respectivament dedicades als molins d'oli de premsa i als molins hidràulics de farina. En tots dos casos, l'autor aplega les notícies documentals que li ha proporcionat l'arxiu parroquial d'Ager (208-211 i 224-230), bo i fent constar que no ha pogut escorcollar l'arxiu de protocols notariais de Balaguer ni exhaustivament el municipal d'Ager. La seva font principal és el llibre de Jaume Caresmar, *Compendio de todos los documentos existentes en el antiguo archivo capitular de St. Pere d'Ager*, de 1768, del qual indica els exemplars existents en català o en castellà (207, nota 1). La informació és completada amb trenta entre croquis i fotografies. — J. P. E. [3379]

Juan Manuel del ESTAL, *Incidencia del problema siculo-sardo en la conquista del Reino de Murcia por Jaime II de Aragón (1296-1304)*, dins «XI Congreso III», 25-70.

La política de Jaume II hauria perseguit l'objectiu d'assegurar una base continental ferma a l'expansió per la Mediterrània. L'ocupació de Múrcia començava dos mesos després que el mateix Jaume II hagués retornat oficialment a Bonifaci VIII l'illa de Sicília a canvi de les de Còrsega i Sardenya. Segueix l'exposició dels diversos passos d'aquesta política, tant en direcció de Castella com de Granada o en relació a la Santa Seu (Tractat d'Anagni). Aquesta li posaria a les mans els drets reials sobre Sardenya i Còrsega. Les pàgines 36-62 contenen transcripció íntegra i regest de vint documents, deu dels quals d'ACA, *Cancellaria, reg.*, i deu d'Oriola, Arxiu Municipal, *Llibre de Privilegis*, còpia del qual és a Madrid, AHN, Privilegis 13688. — J. P. E. [3380]

Biagio FERRANTE, *Il cinquecentesco restauro dei feretri aragonesi in S. Domenico Maggiore*, dins «Napoli Nobilissima», XXIII (1984), 69-75.

Els taüts amb les despulles d'Alfons el Magnànim i dels seus descendents a Nàpols es trobaven a San Domenico Maggiore de la mateixa ciutat en tal deixadesa que els anys 1593-1594 hom els netejà i endreçà. És transcrit el document amb el qual hom exposava aquell estat de coses, *Monasterii Sancti Dominici Neapolis super sepulcris regum et reginae domus Aragoniae*, del 1593, conservat a Nàpols, Archivio di Stato, *Camera della Sommaria, Consulte*, vol. 11. La pàgina 71 conté reproducció de les armes reials d'Alfons el Magnànim, del mateix arxiu, Codice di S. Marta. — J. P. E.

[3381]

Filena PATRONI GRIFFI, *Banchieri e gioielli alla Corte aragonesa di Napoli*. Presentazione di Roberto PANE, Nàpols 1984, 129 pp.

Filena PATRONI GRIFFI, *Banchieri e gioielli alla Corte aragonesa. Il pegno*, dins «Napoli Nobilissima», XXII (1983), 58-64.

El llibre només és conegut per l'article, el qual n'és el primer apartat. Es basa en la documentació tant publicada com inèdita, de Nàpols, Archivio di Stato, *Privilegiarum Summariae* XLIII (61) o en la també inèdita de Florència, Archivio di Stato, *Carte Strozziene, Giornale del Banco Strozzi di Napoli* (63). Ultra el rei Alfons, són molts els catalans que consten donant o acceptant penyores. — J. P. E.

[3382-3383]

Christian CAMPS, *Les noms des rues de Perpignan, expression de la sensibilité collective au Moyen Âge*, dins «Bulletin Philologique et Historique (jusqu'à 1610) du Comité des Travaux Historiques et Scientifiques. Année 1981», París 1983, 203-208.

Els noms dels carrers i places, tot i que hom no n'expliciti la referència arxivística, porten indicació del segle i, de vegades, de l'any en el qual són documentats per primera vegada. El més antic és del segle XII. — J. P. E.

[3384]

Pierre PONSICH, *Le gisant de Perpinyà Blan (+1344)*, dins *Archéologie*, 185-195.

La figura jacent, que cobreix el sarcòfag conservat en la capella de Sant Livori, de l'església de Sant Jaume de Perpinyà, porta una inscripció en català, ací transcrita (185). El personatge, Perpinyà Blan, i els seus descendents són documentats tant a l'Arxiu Municipal de Perpinyà com en el Departamental dels Pirineus Orientals, cosa que permet de reconstruir l'arbre familiar des de l'any 1344 al 1650 (194-195). — J. P. E.

[3385]

Ignasi M. PUIG I FERRATÉ, *Els comtes del Pallars en l'afer de Sicília (1282-1295)*, dins «XI Congresso IV», 131-148.

Resum de les vicissituds diplomàtiques i bèliques dels anys 1282-1295 i de la intervenció que hi tingueren els dos comtes de Pallars, Arnau Roger I i Ramon Roger I. Ultra referència a les *Cròniques* de Ramon Muntaner i de Bernat Desclot, trobem en aquestes pàgines la dels testaments dels dos comtes (141) i transcripció parcial d'una concessió d'Alfons el Magnànim, el 1419, document inèdit a Sevilla, Arxiu Ducal de Medinaceli, *Pallars*, lligall 18 (148, nota 89). — J. P. E.

[3386]

Juan B. SIMÓ CASTILLO, *Peñíscola. Ciudad Histórica y morada del papa Luna*, [Barcelona] 1982, 212 pp.

La primera part exposa la història de la població i intercala en la narració textos o fragments diversos: inscripció de la porta de Santa Maria traduïda al castellà (46 i 115), descripció de la contrada per Antoni Josep Cavanilles (52), inscripcions de la bateria de Santa Maria (53-54), carta de població atorgada per Jaume I el 1251 (81-82), les condicions d'incorporació de Peñíscola al maestrat de Montesa, el 1320 (100), la inscripció del Portal Fosc, traduïda en castellà (103-104), la deliberació de si rendir la plaça o conservar-la per a Felip V, favorable al darrer cap (106-109), la inscripció de la façana de l'ermita de la Mare de Déu de l'Ermitana (111), el document de Felip V concedint-li el títol de ciutat (113-114), indicació dels únics documents anteriors al segle XIX existents en l'arxiu municipal (130). La segona part, dedicada a Benet XIII conté un fragment de la seva exhortació al parlament aragonès d'Alcanys el gener de 1412 (149); un del testament (150), fotocòpia de la carta a la ciutat de Tortosa demanant oracions per a les vistes de Perpinyà (153) i algunes pàgines dedicades a les seves obres escrites i a la biblioteca (168-172) i butlla de Martí V tornant Peñíscola a Alfons el Magnànim (190-191). — J. P. E. [3387]

Lawrence J. Mc CRANK, *The Cistercians of Poblet as Medieval Frontiersmen: An Historiographic Essay and Case Study*, dins «Anexos de Cuadernos de Historia de España» (1983)=Estudios en Homenaje a Don Claudio Sánchez Albornoz en sus 90 años, II), 313-360.

El tema de la «frontera» no és exclusiu de la colonització d'USA i la seva aplicació al fenomen hispànic de la reconquesta té ja una llarga trajectòria (324-332), amb particular atenció al fenomen cistercenc (332) i a Poblet (333-334). L'autor recorda les darreres etapes de la conquesta cristiana del sud i de l'oest de Catalunya durant el segle XII, unides a un esforç de repoblació documentat per les *Cartes de població* (334-348) (i ací l'autor critica el concepte de «convivència de les tres lleis» proposat per Américo Castro com a essència de l'«Hispanismo», 340). Les institucions eclesiàstiques (bisbats de Vic, d'Urgell, de Barcelona) haurien estat agents importants de la nova colonització (346). Les fundacions cistercenques no passen més al nord d'aquesta nova frontera, al peu de les darreres muntanyes de Catalunya dominades per moros. Per això, l'autor es pregunta si Santes Creus i Poblet eren fundats en despoblat que afavorís la vida contemplativa o en territori a colonitzar, cosa que els exigia una forta vida activa (347). Partint del pressupòsit que «els cistercencs serviren d'agents colonials i foren ells mateixos colonitzadors en el marc de la política comtal de reconquesta, ocupació militar i repoblació» (351), l'autor analitza la documentació més primitiva, tant publicada com inèdita a Madrid, AHN, Clerecia, carpetes 2000-2014 i *Cartulari de Poblet* i la fa veure en el conjunt dels fets contemporanis de restauració cristiana a Tortosa i de replanteig de Tarragona (352). Durant gairebé un segle, Poblet hauria estat, més que una comunitat, una corporació (356), dedicada també a activitats que no eren normals en l'orde cistercenc (357). L'experiència del treball realitzat per la primera generació pobletana serviria després tant a València com a Mallorca (358). — J. P. E. [3388]

Joan-F. CABESTANY I FORT, *Esteles del museu del monestir de Poblet (s. XII-XIV)*, dins «Acta historica et archaeologica mediaevalia», 4 (1983), 265-274.

Tres de les dotze esteles porten inscripcions funeràries, transcrites en les pàgines 269-270 i reproduïdes en fotografia en la pàgina 274. — J. P. E. [3389]

Jesús ALTURO I PERUCHO, *Diplomatari de Polinyà del Vallès. Aproximació a la història d'un poble del segle X al XII* (Faventia Monografies 2), Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona 1985, 194 pp.

En unir-se amb la canonja de Santa Eulàlia del Camp, el priorat de Santa Anna de Barcelona en rebé la documentació, dins la qual hi havia la relativa a Polinyà del Vallès des de que a darreries del segle XII aquella casa n'havia adquirit, mig per donació i mig per compra, els drets-senyorials. Per això, en preparar la seva edició dels documents de Santa Anna de Barcelona [cf. ATCA, 5 (1986), 320 i la secció de recensions del present volum sisè], l'autor se'n trobà a les mans vuitanta de relatiu a Polinyà, que completà amb els existents a l'ACB, a l'ACA i a l'Arxiu Històric de Sabadell, arribant així a conèixer cent vint-i-quatre documents relacionats amb la població esmentada entre els anys 979 i 1197, aplegats en aquest llibre en forma de regest els ja publicats o no coneguts d'altra manera i vint-i-sis en llur tenor completa. La part pròpiament textual (109-170) és precedida per l'estudi preliminar, en el qual l'autor, establertes les fonts i la bibliografia (9-11), exposa la situació en la qual ha arribat fins ara cada un dels documents (originals, còpies, regests), llur naturalesa jurídica en general privada, fora d'una sentència judicial i d'una lletra papal [de la qual hom acaba dubtant si és datada a Viterbo, tal com diu la pàgina 17, o al Laterà, tal com diu la pàgina 143], llur datació i redactors, amb la precisió que l'any 1113 compareix el primer escrivà del qual no consta que sigui clergue i a partir d'aquell moment aquests possibles seglars es multipliquen (17 i 146) —la llista dels escriptors es troba en les pàgines 18-19—. La recopilació de notícies proporcionades pels documents sobre el poble i la seva denominació, sobre el preu de les propietats, i, sobretot, sobre les diverses famílies, d'entre les quals destaca la de Bonfill Odèsind, que esdevindria la nissaga Bonfill-Santa Coloma (27-39 i 46-47) i posseiria els drets senyorials de la població, és tema al qual són destinades les pàgines 67-73, amb arbre genealògic. Les notícies relacionades amb l'església parroquial de Polinyà són agrupades en les pàgines 75-82, després de les quals segueixen els quadres de compres (85-90), d'operacions de crèdit (91-93), de donacions i cessions (94), d'infeudacions i juraments de fidelitat (95), de deixes testamentàries per a bé d'ànima (96-105). Ultra els elements acabats d'esmentar, assenyaem que el 1074 consten uns esclaus moros (35) i que els anys 1056 i 1095 el «caput scote» de la seu de Barcelona es deia, respectivament, Ponç (27) i Pere (142). El volum es completa amb índex onomàstic (171-192). — J. P. E. [3390]

Yves ROMAN, *La personnalité du Roussillon antique*, dins *Archéologie*, 51-56.

Encara que Estrabó no els anomeni, els «Sordes/Sordones» són esmentats per diversos geògrafs antics (Pomponius Mela, Plini el Vell, Festus Aviè, 52). Els elements aportats per l'arqueologia del Rosselló (inscripcions preromanes, ceràmica) porten l'autor a alinear-se amb les posicions més recents, en el sentit que es tractava d'un poble ibèric, relacionat comercialment amb Empúries (54). — J. P. E. [3391]

Jean FOURNÉE, *Le linteau de Saint-Genis-des-Fontaines: Essai d'interprétation iconologique*, dins *Archéologie*, 83-99.

Encara que l'estudi se centri en la representació figurativa, la fotografia de la pàgina 84 permet de veure una inscripció de dues línies anant d'una banda a l'altra de la llinda. És datable dels anys 1019-1020. — J. P. E. [3392]

Pierre PONSICH, *L'encrier mozarabe de Brullà (XI siècle)*, dins *Archéologie*, 101-105.

El tinter, octogonal, del qual són ofertes una fotografia sencera i una de cada cara, porta inscripció en caràcters cífics, ací traduïda al francès (101). — J. P. E. [3393]

Arthur BIREMBAUT, *A propos de l'expression La caune de l'Aragó*, dins «Bulletin Philologique et Historique (jusqu'à 1610) du Comité des Travaux Historiques et Scientifiques. Année 1981», París 1983, 199-202.

Explicació del topònim, el qual no tindria «signification en français, ni en catalan, ni en languadocien» (199), de la balma, on fou trobat el crani humà més antic conegut per ara a Europa. L'autor esmenta un capbreu de 1293, on consta que l'indret era aleshores conegut amb la denominació de «la cauna sive costa d'En Gorner». El capbreu es troba a Perpinyà, Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals, B 31, f. 29. J. P. E. [3394]

Christian GUILLERÉ, *Les finances publiques en Roussillon-Cerdagne au milieu du XIV siècle: comptes des procureurs royaux pour l'année 1345-1346*, dins «Annales du Midi», XCVI (1984), 357-384.

Estudi basat en el volum d'ACA, *Reial Patrimoni, Mestre racional, reg. 1*, que conté els comptes dels drets reials del Rosselló, Vallespir, Conflent, Capcir, Cerdanya, Beridà i Ribes, del juliol del 1345 al juny del 1346, poc després de la reintegració del Regne de Mallorca a la corona catalano-aragonesa. A la presentació-anàlisi del registre (359-360), cal afegir dues pàgines fotografiades entre les 364-365. Exposats els capítols diversos d'entrades a la caixa reial (362-364), l'autor dedueix la importància econòmica de la vegueria del Rosselló i el Vallespir i de la lleuda de Cotlliure, llogada per 2.500 lliures els anys anteriors a la Pesta Negra (365). A les despeses normals (370-374), s'afegeixen les extraordinàries, en aquell moment d'atac de Jaume de Mallorca amb quaranta galeres a Cotlliure l'any 1346 (376). Les rendes reials del Rosselló eren el 1345-1346 el triple que les dels tres estats peninsulars (378) i són detallades en les pàgines 381-384. — J. P. E. [3395]

E. CORTADE, *Retables médicaux du Roussillon*, dins *Archéologie*, 197-205.

L'explicació dels retaules és basada en els respectius goigs, ací parcialment transcrits, o en oracions remeieres o en narracions populars, tres de les quals són traduïdes en francès (201-202). — J. P. E. [3396]

Gabriel de LLOBET, *Attestation notariée d'une lettre de rémission roussillonnaise de 1604*, dins *La faute, la répression et le pardon* (Actes du 107 Congrès National des Sociétés Savantes. Brest 1982. Section de Philologie et d'Histoire jusqu'à 1610. Tome I), París 1984, 383-387.

L'arxiu privat dels Llobet conserva un pergami, escrit pel notari d'Arles del Tec, en el qual Jaume Delpàs, senyor de Sant Marçal, perdonava a Montserrat, Antoni i Joan Àngel Vilar del mateix lloc tots els crims i delictes que podien haver comès fins al 22 de juliol de 1604. El document és transcrit en la pàgina 386. La introducció, ultra presentar el document, ofereix alguna notícia sobre els Vilar de Sant Marçal i fa al-

gunes consideracions sobre l'administració de justícia «dans le royaume d'Aragon» (!)
J. P. E. [3397]

A[licia] MARCET, *Malades et maladies en Roussillon à l'époque moderne: le cas particulier du charbon*, dins «Études sur l'Hérault», 15 (1984), 7-11.

Exposició basada en la documentació de l'Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals, sèrie C, d'on procedeixen les dades tant sobre els dèficits de salubritat, com sobre els mitjans, tant tradicionals (hospitals i metges —el 1786 eren quaranta-sis al Rosselló, vuit al Conflent, dos a la Cerdanya [francesa]—), com moderns (ús de fàrmacs específics com la quinina —el remei dels jesuïtes— o els remeis d'Helvétius). L'autora posa especial atenció a resumir l'informe de 1777 d'un metge sobre extensió, geogràfica i social, tipologia i causes de l'àntrax. — J. P. E. [3398]

Josep M. JORDÀ I CAPDEVILA, *Monografia històrica de l'Església de Sant Bartomeu de la Quadra*, dins «XXV Assemblea», 458-473.

L'antiga església pertanyia al terme de Santa Creu d'Olorda. La primera referència es troba en els *Libri antiquitatum* de la Seu de Barcelona, en un document de 1143 (460). L'estudi es fixa en les característiques arquitectòniques i artístiques de l'església i en aquest marc aplega les notícies proporcionades per les successives visites pastorals, ara a l'ADB, *Visitationum* (467-468) o d'altres sèries del mateix arxiu relatives a costums parroquials (470). — J. P. E. [3399]

Lluís ALONSO CÀMARA, *Aproximació a la població de Sant Boi de Llobregat en el temps del cens de Floridablanca*, dins «XXV Assemblea», 548-552.

Són publicats en aquestes pàgines els resums de bateigs, matrimonis i enterraments dels anys 1777 a 1787 (549), l'esborrany del cens de 1787, amb el total de 1.093 habitants (551) i el de 1797, els habitants del qual eren 1877 (552). Els recomptes estadístics eren obra de Francesc Matheu i Smandia, rector de Sant Boi i es conserven en l'Arxiu Parroquial. — J. P. E. [3400]

Jordi ROMERO I ÀLVAREZ, *La capella de santa Maria del Bon Viatge de sant Joan Despí*, dins «XXV Assemblea», 474-485.

La documentació en la qual es basen les presents pàgines és sobretot la corresponent a la capella esmentada existent en la sèrie *Visitationum* de l'ADB, completada amb la d'altres col·leccions del mateix arxiu en allò que fa a canvis de titulars coneguts (*Gratiarum*, *Collationum*). És coneguda en la capella l'existència de dos benefets, per a cada un dels quals l'autor aplega les notícies trobades en els fons esmentats. En relació al primer, de més a més, són transcrits quatre rebuts, de la segona meitat del s. XVII, «únics documents que es conserven a Sant Joan Despí i que parlen del primer benefici» (478-479). — J. P. E. [3401]

Manuel SEGRET I RIU, *Història de la Confraria de la Mare de Déu dels Colls (Una confraria laical)*, dins *Altar dels Colls. Història de la Confraria. Iconografia*, Sant Llorenç de Morunys 1984, 9-159.

El treball pretén «de donar a conèixer... la trajectòria seguida per la confraria en

el curs de sis segles» (12), a partir de la documentació conservada a Sant Llorenç de Morunys, Museu. Els primers capítols expliquen els inicis a base d'una versió del segle XVIII, transcrita en les pàgines 17-19. Tot un capítol és destinat a resumir allò que hom sap de les *Ordinacions* (29-36); remarquem que les de 1560 assenyalaven que el superàvit de la confraria s'havia d'aplicar «en lo mestre d'escola que llegirà gramàtica i altres arts» (32; cf. 34). Altra font són els «cartells» o llistes anyals de confraries, on no manquen els principals membres de la casa de Cardona (39). La confraria arribaria a adquirir el senyoriu sobre poblacions diverses (42-51). Els capítols següents apleguen les notícies relatives a capellanies i a l'orgue i, sobretot, als retaules, amb transcripció parcial (64-65) o total (69-73) de contractes de construcció pertanyents al segle XVIII. Segueixen notícies sobre la col·laboració de la confraria a les necessitats de la vila, amb particular esment als moments de la Guerra dels Segadors (84-85) i als de la Guerra de Successió (86-87). Assenyalarem els fragments textuais relatius a casos de necessitat extrema durant el segle XVII (88). Els darrers capítols presenten i resumeixen documentació procedent del fet que la confraria, en tant que senyora, tenia jurisdicció civil i criminal, amb les conseqüents causes conservades en l'arxiu (91-99); la relativa a relacions amb la cúria episcopal de Solsona, amb indicació d'actes de visita pastoral (105-108), punt en el qual era implicat el caràcter laical de la confraria, sempre defensada pels priors, durant el temps que pertany al nostre tema. — J. P. E.

[3402]

Manuel SEGRET I RIU, *Arrendaments, preus i jornals (segles XVI-XIX). Aplec de dades a la vila de Sant Llorenç de Morunys*, dins «Cardener», 2 (1985), 211-228.

Complement de l'estudi anterior, que aplega les dades econòmiques esparses en els documents de la Confraria de la Mare de Déu dels Colls, en el *Llibre de comptes del santuari de Lord*, en el *Llibre de la Cúria ducal de Sant Llorenç* i en diversos inventaris. Les dades són relatives a arrendament de masos o de botigues, a preus de jornals a partir de 1552, preus de gra des de 1626, preus del llegum des de la mateixa data, del vi des de 1696, de l'oli des de 1575, de cera des de 1595, de bestiar des de 1695 i de béns diversos des de la mateixa data. — J. P. E.

[3403]

Josep Francesc LÓPEZ BENET, *Sant Martí d'Alanzell devers 1400. Contribució a l'estudi evolutiu d'un domini senyorial mallorquí*, dins «Mayurqa», 20 (1981-1984), 223-232.

Presentació i resum esquemàtic d'una exposició de motius en un plet sobre si la propietat d'Alanzell (Petra) havia de pagar delme, escrita l'any 1400, en la qual foren consignades nombre de notícies sobre la possessió en els temps posteriors a la conquesta de Mallorca. [No sembla constar la signatura actual del document]. — J. P. E.

[3404]

Elena SÁNCHEZ ALMELA, *El Llibre de Privilegis de la Villa de Sant Mateu (1157-1512)*, Castelló de la Plana, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Castellón 1985, XVI i 432 pp.

Tesi de llicenciatura, presidida per l'objectiu de situar el *Llibre* en el marc en el qual nasqué, descriure'l, analitzar-lo i transcriure'n els textos. El marc és el del Maestrat i, més concret, el castell de Cervera. Les condicions climàtiques n'han fet comarca d'agricultura de secà i de ramaderia, cosa que molts documents reflecteixen (7-9). El *Llibre de privilegis* s'ha conservat en dos exemplars, un en la Societat Cas-

tellonenca de Cultura, herència de Manuel Betí, l'altre a l'ajuntament de Sant Mateu, aquest copiat d'aquell. El primer fou començat d'escriure en el darrer quart del segle XIV (12) i conté 117 documents, 112 dels quals foren copiats en el segon (15). L'anàlisi diplomàtica ocupa les pàgines 17-68 i analitza tant la relació entre ordre cronològic i ordre en què són copiats en el *Llibre* (17-22), com la naturalesa de cada document (22-27) i sobretot les fórmules de validació tant d'original com de còpia (28-32), cosa que desemboca en la llista alfabètica dels seixanta-set notaris (33-42), els «signa» de cinquanta-dos dels quals són reproduïts (43-66). Els originals foren escrits en llatí, alguns en català i un en castellà (66-68). La lletra és gòtica o humanística, essent deu els copistes, ací minuciosament analitzats (69-89). El capítol següent ofereix regist de cada document (91-111). Ve la transcripció del cartulari (112-409), amb aparat crític, i al final dues taules, l'onomàstica i la toponímica (410-429). — J. P. E.

[3405]

Manuel RIU [I RIU], *El monestir de Sant Sebastià del Sull, al municipi de Saldes, i la seva rotonda*, dins «Urgellia», 6 (1983 [1985]), 245-284.

Objectiu de l'article és el d'analitzar la història i presentar algunes consideracions generals prèvies a l'estudi arqueològic del monestir i en particular de la rotonda, la memòria dels quals s'havia evaporat. Precisada la localització (246-248), l'autor aplega tot allò que és possible de saber d'aquell cenobi a base de documentació d'ACA, *Monacals*, carpeta de Bagà, de la Biblioteca Municipal de Bagà o de l'Arxiu Parroquial de Saldes, d'on es dedueix que la institució religiosa es trobava plenament establerta l'any 939 i que el 983 fou col·locada sota Sant Llorenç prop Bagà (249-253). La petita comunitat s'hauria extingit a mitjan segle XI (254). L'església seguia oberta al culte encara en la primera meitat del segle XIV (257) i encara a darreries del segle XVI era destinatària de deixes testamentàries (259). Les terres, en canvi, objecte de «lo plet de sant Sebastià», foren confirmades sota senyoriu de l'abat de Sant Llorenç prop Bagà i atorgades en enfiteusi als pobles de Saldes i Maçaners (259-261). — J. P. E.

[3406]

Genealogie Medievali di Sardegna, a cura di L. L. BROOK, F. C. CASULA, M. M. COSTA, A. M. OLIVA, R. PAVONI, M. TANGHERONI. Introduzione e serie cronologica dei re o giudici sardi di Francesco Cesare CASULA, Càller i Sàsser, Due D editrice mediterranea 1984, 568 pp.

La introducció, a partir de la pàgina 28, se centra en la infeudació de Còrsega i Sardenya per Bonifaci VIII a favor de Jaume II de Catalunya-Aragó i en la llarga lluita per a fer efectiu el domini en les dues illes i sobretot a Sardenya. Mereix especial atenció la butlla de Bonifaci VIII infeudant el «Regnum Sardinie et Corsice» (30-31); un dels primers documents de subinfeudació emanats de la cancelleria de l'infant Alfons (futur Alfons el Benigne), a favor de Guillem Oulomar, el 1324 (ACA, *Cancelleria*, reg. 398) és ací transcrit in extenso (34-36), com també ho és el de subinfeudació a favor d'Hug II d'Arborea, el 1323, de Simancas. Archivo General, *Patrimonio real*, *Libros de copias* 31 (46-49). Les diverses infeudacions assenyalaren el començament o enfortiren les nissagues senyorials sardes, presentades en aquest volum en grups de sardo-indígenes, sardo-toscanes, sardo-lígurs, sardo-ibèriques, sardo-franceses, sardo-germàniques i de reis de Sardenya i Còrsega, amb un total de quaranta-una. El volum és completat amb indicació de fonts (485-486), bibliografia (487-498) i índexs onomàstic i toponomàstic (501-568). — J. P. E.

[3407]

Giuseppe MELONI, *Note sulle difese della Sardegna Aragonese nel 1333*, dins «XI Congresso III», 405-419.

Resumida la lluita entre Gènova i la corona catalano-aragonesa pel predomini en el comerç sard entorn del 1330, l'autor es concentra en els problemes de la defensa de Sardenya el 1333 (407) —el mal any primer—; aquest es féu sentir a l'illa i les provisions del blat de Sicília topaven amb les naus genoveses que bloquejaven la Sardenya per mar (409). Les sis lletres d'Alfons el Benigne, datades totes a Montblanc el 23 de juny de 1333, conservades a l'ACA, Cancelleria, reg. 515 i ací transcrites (412-417), eren destinades, d'una banda, a assegurar les provisions de gra, i de l'altra a establir un sistema de vigilància i defensa de l'illa, centrat a Càller. — J. P. E. [3408

Francesco Cesare CASULA, *La scoperta del «Pantheon» degli Arborea in Sardegna*, dins «Nuova Rivista Storica», LXIX (1985), 73-84.

Notícia d'haver descobert que l'església de San Gavino Monreale (Càller) conserva esculpides les figures de Marià IV, d'Hurg III (*sic*), d'Elionora d'Arborea i de Brancaleone Doria, reproduïdes fotogràficament (79-82), datables entre 1353 i 1387. La prova de la identificació, en gran part basada en raons heràldiques, seria confirmada per les descripcions de les armes dels Arborea conservades a l'ACA, Reial Audiència, Processos dels Arborea, volums I-X. Els Arborea eren descendents del matrimoni entre Marià IV de Bas-Serra i de Timbor de Rocabertí. — J. P. E. [3409

Francesco Cesare CASULA, *La scoperta dei busti in pietra dei re o giudici d'Arborea Mariano IV, Ugone III, Eleanora con Brancaleone Doria*, dins «Medioevo. Saggi e Rassegne», 9 (1984), 9-28.

El text és el de l'article anterior, completat amb un mapa de Sardenya (18) i amb deu fotografies (19-28). — J. P. E. [3410

Giuseppe MELONI, *Canyelles. Problemi di toponomastica medioevale Igliesiente*, dins «Medioevo. Saggi e Rassegne», 9 (1984), 43-55.

Objectiu de l'article és localitzar aquell topònim català medieval en la toponímia actual d'Iglésias / Chiesa. La primera part resumeix les dades del desembarc català a Sardenya el 1323, concentrat en un primer moment a Iglésias. La font és la *Crònica* de Pere el Cerimoniós (44-49). La mateixa font i la documentació d'ACA es refereixen a Canyelles. Una fixació de límits establerts per Antoni de Cardona el 1537 ajuda a precisar (51). Atenent a la *Crònica del racional de la ciutat*, d'entre les Canyelles catalanes, l'autor pren en consideració el poble al sud de Vilanova i la Geltrú i un lloc al sud-est de Roses (53) com a possibles padrins del topònim sard, probablement una localitat entre Portoscuo e Porto Veme (55). — J. P. E. [3411

Maria Mercè COSTA, *Ufficiali di Pietro il Ceremonioso a Villa di Chiesa*, dins «Medioevo. Saggi e Rassegne», 9 (1984), 57-107.

Article traduït del català per Pinuccia F. Simbula. Per les mines d'argent, Iglésias/Villa di Chiesa fou objecte d'un tracte especial immediatament després de la conquesta catalana el 1324. La documentació d'ACA permet, primer, de dibuixar els càrrecs de camarlenc, capità i castellà, assessor del capità, escrivans, procurador fiscal, guàrdies,

escarcerer, oficials menors, capellà i oficials de la ceca o moneders (59-72); i, de més a més, d'aplegar notícies biogràfiques sobre cent oficials (72-107). — J. P. E. [3412

Annamaria OLIVA, Olivetta SCHENA, *La seconda presa arborese di Villa di Chiese nel 1391*, dins «Medioevo. Saggi e Rassegne», 9 (1984), 119-134.

Narració de la lluita de Brancaleone Doria contra Joan I de Catalunya-Aragó, centrada en la presa de la ciutat d'Iglésias, el setge del castell i la final capitulació, a base d'ACA, *Reial Audiència, Processos Arborea*. La situació només es començaria a aclarir en pujar al tron Martí l'Humà. — J. P. E. [3413

Immaculada JULIÁN I GONZÁLEZ, Cristina PÉREZ I GIMENO, *La façana plateresca de l'Església de Sarroca del Segrià*, dins «Ilerda», XLV (1984), 41-56.

L'article comença fent un resum sobre el renaixement a Lleida, en el qual és transcrit un fragment de les instruccions per a la construcció d'una residència dels Cardona a Arbeca (43), i una presentació del poble de Sarroca del Segrià, també a base del paràgraf que li dedicà l'holandès Heinrich Cock el 1585 (44). Però la part que més ens afecta és la central, dedicada a la família lleidetana dels Santcliment, senyors del poble, car és un aplec de notícies, tant de fonts ja publicades com de fons encara inèdits, sobretot de Lleida, Arxiu de la Paeria, *Llibre del consell general* i *Prohomenia del capbreu* (52 [remarquem, però, que certes dates no són segures: el 14 de maig de 1415, certament el rei no residia a Perpinyà, 46]). Les darreres pàgines són dedicades a analitzar els elements arquitectònics de la portada objecte d'estudi (53-56). — J. P. E.

[3414

Carme BATLLE I GALLART, *Les institucions benèfiques de la Seu d'Urgell durant l'Edat Mitjana (segles XI-XV)*, dins «Urgellia», 6 (1983 [1985]), 285-334.

Aplec de notícies sobre l'almoïna de la catedral i sobre l'hospital per a pobres, institucions documentades l'any 1048 i 1059, respectivament (287). Les notícies es troben esparses en els pergamins de l'Arxiu Capitular de la Seu, sobretot en els testaments, en forma de deixes «post mortem», les quals completaven les rendes bàsiques destinades a almoïna pel mateix capítol (293-295). Recorda algunes d'aquelles deixes dignes d'esment (296-297). El 1247 ja es troben deixes a l'hospital nou o «dels prohoms» (299). En un moment determinat, l'autora concentra les notícies sobre metges, apotecaris i cirurgians de la Seu d'Urgell en el pas del segle XIII al XIV (302-303). El recompte de totes les deixes consignades en els testaments del manual 448 de l'arxiu esmentat, corresponent als anys 1287 a 1291 suma 315 sous i 324 diners, ultra un lilit parat i un llegat sense especificar (304). L'existència del nou féu que el vell es reservés els clergues pobres ja des de mitjan segle XIII (308-310). En el manual ja esmentat consten quaranta-sis deixes a la leproseria de Santa Magdalena, en total 356 diners i 26 sous (310-312). Cal afegir-hi les fetes a confraries assistencials, i les deixes per ponzelles o donzelles a maridar. Moltes d'aquestes atencions s'alimentaven de la caritat popular feta anònimament en les bacines. El *Llibre Vermell* de l'Arxiu Municipal permet de reconstruir les llistes de baciners de gran part del segle XV (317-320). Potser seguint l'exemple de Barcelona, els hospitals dels clergues i dels prohoms s'unificaren a primeries del segle XV (col·laboració entre les dues institucions que també es donà en les escoles d'arts el 1445, 319); l'any acabat d'esmentar les escoles d'arts eren regentades per un mestre en arts i medicina, Francesc Alemany, encarregat també

d'atendre malalts (320-321). Aquells mateixos anys hom estudiava i finalment decidia la construcció d'un nou edifici per a l'hospital i feia inventari dels pocs béns del vell, ací transcrit (332-333, de 1459), amb altres quatre documents, de 1169 a 1460 (330-334). — J. P. E. [3415]

Laura SCIASCIA, *Famiglia e potere in Sicilia tra XIII e XIV secolo: tre esempi*, dins «Quaderni Catanesi di Studi Classici e Medievali», IV (1984), 465-492.

Cinc documents d'ACA, *Cancelleria, Pergamins de Pere II*, ací transcrits (481-492), permeten a l'autora de resseguir l'evolució d'un grup social —famílies feudals d'origen normand— en relació a la monarquia establerta després de les Vespres Sicilianes. J. P. E. [3416]

Anna UNALI, *Considerazioni sulla spedizione africana di Pietro III d'Aragona*, dins «XI Congresso IV», 421-431.

Article de tesi, contraposat a la versió segons la qual la intenció de l'expedició africana que es desplaça a Sicília després de les Vespres hauria estat des del primer moment la d'anar a Sicília. L'autora, per contra, vol arribar a la revaluació del pla africà i a «una sua maggiore autonomia nei confronti della causa siciliana» (421), en el sentit que Pere III hauria perseguit de forma paral·lela tant l'objectiu africà com el sicilià (424). L'autora basa la seva tesi, no sols en la documentació ja publicada per d'altres autors i en les *Cròniques* de Bernat Desclot i de Ramon Muntaner, ans encara en documentació inèdita d'ACA, *Canc.*, reg. 55 i d'altres, de la qual es dedueix no sols la forta relació entre la corona catalano-aragonesa i Afriqiya, ans encara el particular compromís del rei envers el governador de Constantina Ibn Al-Wazir unit al fet que quan l'any 1281 començà la preparació de l'estol destinat a l'Àfrica era imprevisible el curs de les coses a Sicília. Els dos objectius, però, eren entrelaçats, ja que nombrosos exiliats per la dominació dels Anjou a Sicília es trobaven al Nord d'Àfrica. J. P. E. [3417]

Pietro CORRAO, *L'Ufficio del maestro Portulano in Sicilia fra angioini e aragonesi*, dins «XI Congresso II», 419-431.

La documentació aplegada per Isidoro Carini, *De rebus regni Siciliae*, permet de saber que després de les Vespres, l'ofici de mestre portolà no sols fou col·locat en noves mans, ans encara veié les seves funcions molt ampliades (423-425). En la pàgina 425 és esmentat Pere de Montmeló [home de confiança de mestre Arnau de Vilanova]. J. P. E. [3418]

Maria Mercè COSTA, *Un atemptat frustrat contra Frederic III de Sicília*, dins «XI Congresso II», 447-459.

Els atemptats coneguts són dos. El primer, de 1301, sembla d'arrel política. El segon és conegut per dos documents d'ACA, *Cancelleria, Pergamins de Jaume II i Documents per a incorporar*, ací transcrits (455-458), i fou avortat en els primers dies de l'any 1310. El primer document és la confessió d'Huguet Tolosà davant el tribunal; el segon és la carta de Frederic III a Jaume II. N'hauria estat instigador Pedro Fernández de Vergua (448-449), el qual havia acompanyat Jaume II en el setge d'Almeria. El rerafons sembla constituït per qüestió d'interessos (450-453). — J. P. E. [3419]

Giovanna STALTERI RAGUSA, *Don Cicco Ventimiglia: da chierico a miles*, dins «Archivio Storico Siciliano», Serie IV, vol. VIII (1982), 61-78.

Aquell personatge fou un dels nobles que rebeten a Trapani Martí l'Humà i els seus fills l'any 1392 i fou el qui posà pau entre els Ventimiglia i la corona el 1396 (62). El mateix any, el rei Martí l'Humà li atorgava uns llocs en féu (67) i els hi confirmà el 1398 (75-76). — J. P. E. [3420]

Patrizia SARDINA, *Federico Spatafora: l'ascesa di un miles messinese al servizio dei Martini*, dins «Quaderni Catanesi di Studi Classici e Medievali», 4 (1984), 493-537.

Reconstrucció de les vicissituds biogràfiques de Federico Spatafora, del qual consta que, amb un viatge a Catalunya, col·laborà en l'establiment de Martí l'Humà i la parella reial dels seus fills a Sicília i que acompanyà Martí el Jove en la darrera expedició a Sardenya. La base documental és constituïda per sèries diverses de Palerm, Archivio di Stato, entre les quals es troba l'*Archivio dei Principi Spatafora*. [El primer dels cinc documents (529-533) potser no és de Martí el jove, rei de Sicília, ans de Martí l'Humà, car a la pàgina 530 podem llegir «per nos, predictum regem Aragonum, tunc duces Montis Albi...»]. — J. P. E. [3421]

Antonina COSTA, *Sul catalogo dei feudi siciliani al tempo di Martino I*, dins «Medioevo. Saggi e Rassegne», 9 (1984), 135-147.

Estudi de les fonts de *Sicilia Nobilis...*, Roma 1692, d'entre les quals destaquen les decisions de Martí el Jove (141) i de Ferran d'Antequera (145). Assenyalen la notícia de l'entronc de la casa de Cardona amb la d'Amato, de Sicília (137-138). — J. P. E. [3422]

Filippo ROTOLO, *Fra Ubertino de Piagerio de Corleone, o. min (+1399). Una figura emblematica del franciscanesimo siciliano del sec. XIV*, dins «Miscellanea Francescana», 84 (1984), 713-743.

Bisbe de Patti i Lipari en el moment que l'infant Martí, futur Martí l'Humà, desembarcava amb els seus fills a Sicília, el 1392, es trobà implicat amb els problemes de la sobirania de l'illa i escriví un memorial de greuges personals a l'esmentat infant (740-742). — J. P. E. [3423]

Karl W. BUTZER, Elis K. BUTZER, Juan F. MATEU, *Medieval Muslim Communities of the Sierra de Espadán, Kingdom of Valencia*, dins «Viator», 17 (1986), 339-420.

K. W. BUTZER, E. K. BUTZER, I. MIRALLES, J. F. MATEU, *Una alquería islámica medieval en la Sierra de Espadán*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 305-365.

L'estudi és el resultat d'una investigació conjunta en els plans arxivístic i arqueològic. Perduts els arxius islàmics, l'única font són els de la potència cristiana i, per tant, bàsicament l'ACA i l'ARV. Aquest, *Reial* 611, permet de conèixer els serveis públics i els cultius (313). Un document de Simancas, Estado 329, informa sobre els aspectes militars de la zona (314-315). La societat musulmana escollia d'entre els seus mateixos membres l'alamí, ACA, Cancell., reg. 38. La població baixà de 619 cases el 1415 a 466 el 1451 (317), el 1602 era de 428 (318), després que el 1563 havia tocat el nombre més baix de 331. El 1409 els era reconegut el dret de «mos·rar o fer mostrar a vostres

fills e altres escolans serrahins lo Alcorà e lo libre de Alhadet» (324, nota 89) i Gaspar Escolano parla de «públicas escuelas, con extraño concurso de moros...», *ibid.*, nota 90. Les mateixes fonts permeten de reconstruir les vicissituds històriques des de la conquesta a l'expulsió (317-327). Les pàgines següents informen sobre activitats i resultats dels treballs arqueològics. — J. P. E. [3424

Antoni FURIÓ, Ferran GARCIA, *Enfrontaments post-agermanants a Silla*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 1 (1985), 61-70.

Immediatament després de la crisi de les Germanies, el conjunt de llauradors de Silla mantingueren dos plets contra el comanador de l'orde de Montesa, Francesc Llançol de Romani, conservats en l'ARV, *Clerecia, Montesa* 880, 883 i 889 i *Reial Audiència* 469, expedients 471, 1560 i 1932. El primer girava entorn de l'elecció de càrrecs (mostassaf, justícia) i la intervenció senyorial en la mateixa, pràcticament nul·la en temps de les Germanies, l'altra entorn de si les terres del comú gaudien de la mateixa exempció senyorial que les de la ciutat de València. Tots dos plets foren fallats a favor dels drets senyorials. La darrera part de l'article esbrina si és possible d'establir una col·locació familiar en el mateix bàndol, amb resposta negativa, tot i que els belligerants responien a uns interessos comunitaris generals (68-69). — J. P. E.

[3425

Anna Maria AGUADO, *La incorporació de la comanda de Silla a la Mesa Maestral de Montesa: un exemple de la política borbònica*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 1 (1985), 155-162.

L'episodi demostra la política de reforçament de l'aparat estatal menada per Carles III. Des del segle XVI, el rei era gran mestre dels ordes militars, també del de Montesa, Silla, en canvi, constituïa una comanadoria distinta del patrimoni del gran mestre, els rèdits de la qual i llur distribució són coneguts per uns comptes de l'any 1723, ací transcrits (157-158). Durant el segle XVIII, el lloctinent general de l'orde fou sotmès al «Consejo de órdenes» i la comanadoria de Silla, amb l'Albufera, integrades al patrimoni del mestre, decisió confirmada per butlla papal el 1761 (159-160). L'operació, iniciada amb motiu del terratrèmol de 1748 que destruï el convent de Montesa, comportava la cessió del palau del Temple, de València, per a convent central montesià. La definitiva incorporació de Silla a la corona es faria efectiva el 1785. La documentació corresponent és conservada a València, ARV, *Clerecia, Montesa*, lligall 879, d'on són transcrits alguns fragments. — J. P. E.

[3462

Ramon PLANES I ALBETS, *Nota sobre la Pesta de 1348 a Solsona (dificultats econòmiques de la universitat i avalot contra els jueus)*, dins «Cardener», 2 (1985), 109-117.

Donada la notícia de la troballa de folis pertanyents a un manual notarial de l'any de la Pesta Negra, ara Arxiu Diocesà de Solsona, ms. 14, n'extreu tres documents relatius a conseqüències de la pesta esmentada: un problema econòmic fou el de la prioritat de les obligacions envers el comú abans que la satisfacció de les devocions en bé d'ànima; la concessió a les vídues de poder contreure nou matrimoni sense guardar l'any de dol; i la notícia d'un assalt a la jueria solsonina. — J. P. E. [3427

Montserrat CASAS I NADAL, *Concòrdia entre jueus a Solsona*, dins «Cardener», núm. 2 (1985), 145-149.

El text de l'avinença, ací transcrit (148-149), entre Astruc de Vilafort, sogre, i Saltell de Piera, gendre enviudat, sobre la minoria d'edat i futur matrimoni d'Alfaquima, néta i filla respectivament dels esmentats, és ocasió d'aplegar notícies sobre jueus de Solsona durant la Baixa Edat Mitjana. L'avinença és conservada a Solsona, ADS, Gabriel Llobera 1457-1458 i és datada el 22 de febrer de 1458. — J. P. E.

[3428]

Ramon PLANES I ALBETS, *L'arrendament de les prestacions pageses de caràcter feudal: consideracions sobre la figura del petit arrendatari del segle XVIII*, dins «Ilerda», XLVI (1985), 253-271.

L'Arxiu Diocesà de Solsona, posseeix un volum del notari Domènec Aguilar, tot ell dedicat als contractes de subarrendament de collectors del delme de la casa que més contribuïa a cada parròquia, delme que per concessió pontifícia de 1571 i 1572 era atorgat al rei. El volum porta el títol d'*Arrendament de les cases delmeres*, 1776. L'àmbit territorial coincideix amb el de la major part del bisbat de Solsona i l'intermediari entre els subarrendadors locals i la «Compañía de Comercio establecida por los cinco gremios mayores de Madrid» era el solsoní Anton Montanyà i Rovira, entorn del qual són aplegades en nota les notícies d'arxiu fins ara inèdites (255, nota 9). L'autor estudia tant la significació econòmica del tribut (vora 30.000 lliures per aquest sol concepte tretes d'una part del bisbat de Solsona) (257) com la posició social dels sotscollectors i en particular la figura d'un, Mateu Vilàs i Riu, gràcies a l'inventari de béns «post mortem», també de Solsona, Arxiu de Protocols, Anton i Domènec Aguilar, M. 1800 (260-264). Les darreres pàgines contenen la llista dels subarrendataris de Solsona, Torà, Cardona, Sant Salvador de Torroella, Berga, la Pobla de Lillet, Borredà i altres llocs esparsos (265-271). — J. P. E.

[3429]

Dolors CABRÉ, *Bernat d'Olivella, arquebisbe de Tarragona, i Sicília*, dins «XI Congreso II», 289-302.

Exposició biogràfica, amb particular atenció al seu capteniment com a metropolità de Tarragona, en l'afer de la croada contra Catalunya publicada per Martí IV: «Sense faltar a l'Església va fer que [el rei] no es sentís totalment abandonat» (295). Hauria escrit un *Exercitatorium* (295 [però segurament es tracta d'una confusió amb Bernat Oliver]). L'autora assenyala les fonts arxivístiques i la bibliografia útil per al coneixement del personatge (301-302). — J. P. E.

[3430]

Francesc CORTIELLA I ÒDNA, *Les relacions dels arquebisbes de Tarragona amb els pobles del Camp, durant el regnat de Pere el Gran, segons l'Index Vell de Tarragona*, dins «XI Congreso II», 437-446.

Destruïda part de la documentació antiga de l'Arxiu de l'Arquebisbe de Tarragona en la Guerra del Francès l'any 1813, un resum de la perduda es troba en l'*Index Vell* del mateix Arxiu Històric Arxidiocesà, elaborat el 1675. El temps de Pere el Gran coincideix amb el pontificat de Bernat d'Olivella, de 1272 a 1287, temps de creixement demogràfic, confirmat pels quinze establiments de terres conservats en l'*Index* i ací resumits (438-441). Confirma l'impuls demogràfic la contemporània redacció del *Llibre de les franqueses de la ciutat i camp de Tarragona*, dissortadament perdut (441) i l'erecció de l'església en el lloc de Secuita (442). Bernat d'Olivella, per compra directa o per dret de fadiga, adquirí quatre noves possessions (442-443), i acceptà, a

canvi de sufragis, que tant Poblet com Santes Creus n'adquirissin al Camp (443). Finalment, Pere el Gran i Bernat d'Olivella acordaren uns capítols sobre repartiment de drets, però s'hagueren d'enfrontar pel càstig reial contra l'Alcover (444). L'*Index* innova, encara, de fundacions, una de les quals, la de Vila-seca, era a favor dels pobres (445). — J. P. E. [3431]

Josefina CUBELLS LLORENS, *Aspectos político-sociales en Tarragona entre los años 1276 i 1285*, dins «XI Congreso II», 461-479.

Presentació (461-467) i transcripció (468-479) dels cinc pergamins dels anys de Pere el Gran conservats en l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona. Fan referència als drets de l'arquebisbe en el port de Salou, al reconeixement reial que rei i bisbe compartien drets en la ciutat i camp de Tarragona, a la protesta de la ciutat contra el fet que l'arquebisbe havia atorgat a una sola persona el dret de tint, que la ciutat assegurava ésser seu, i a la venda de la meitat de la jurisdicció sobre el castell dels Mongons, del mas Sa Sala, de Su, i de drets senyorials sobre el mas d'En Porta. — J. P. E. [3432]

Laureà PAGAROLAS I SABATÉ, *Sobre el fogatjament ordenat per les Corts de Montsó de 1512*, dins «Butlletí Arqueològic», època V, vol. 3 (1981 [1985]), 47-57.

L'AHPN de Barcelona, Joan Vilana, *Procuracionum 1511-1514*, conté dos folis que corresponen a un fogatge de 1512, altrament desconegut. Conté la part corresponent al Camp de Tarragona (*Numeració dels focs de la ciutat e camp de Tarragona...*) i, comparat amb els de 1497 i de 1515 confirma que, almenys a les poblacions d'una certa importància, hom assistia a una clara recuperació demogràfica. Les pàgines 55-57 contenen la llista alfabètica dels llocs amb les corresponents dades dels tres fogatges esmentats. [No ofereix suma total, però la ciutat de Tarragona tenia, respectivament, 579, 583 i 685 focs]. — J. P. E. [3433]

José SÁNCHEZ REAL, *Estado sanitario de Tarragona a fines del siglo XVI*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», V (1985), 25-58.

La basarda per la pesta és present en la documentació tarragonina entre 1579 i 1607. L'article s'ocupa d'aquesta, després, però d'haver recordat algunes notícies sobre pestilències anteriors, des de 1483 (27-33), alguna d'elles colpidora, com la de 1530, en què moriren quatre mil cinc-cents persones i desaparegueren dos-cents focs (30). En la part dedicada a l'epidèmia de 1581 i següents, hom resumeix les ordinacions per al cas de pesta emanades tant del consell municipal (34) com del capítol de la Seu (38) i apunta el fet que en moment particularment greu el poble prengué el poder (42-45). Malgrat que tothom qui pogué buidà la ciutat els difunts arribaren a 276 l'any 1602 (48). L'apèndix documental conté cinc textos o extrets, de 1507 a 1581: *Processó del bras de Santa Tecla per lo temps de pesta i secada...*, de Tarragona, Arxiu Històric Provincial, *Llibre del consolat*, d'on també procedeixen els fragments d'*Ordinacions per al temps de pestilència* de 1520 (53 i 54); *Lo orde per als qui han de restar en la yglésia per al servey del culte* i la *Informació sobre mortaldats per pestilència*, de 1523 i 1558, respectivament (55 i 57); el darrer text és el d'una crida de 1581 (58), del primer dels arxius esmentats. — J. P. E. [3434]

Rafael GABRIEL, Eloy HERNÁNDEZ, *Proyecto de fortificación de la ciudad de Tarragona*

en 1641, dins «Butlletí Arqueològic», època V, vol. 3 (1981 [1985]), 59-63 i un desplegable.

Presentació de la planta de les fortificacions projectades per a Tarragona el 1641, reproduïda en full desplegable col·locat immediatament després de l'article, i transcripció del fragment explicatiu que l'acompanya (59-60). Procedeix de Simancas, Archivo General, x-86 el plànol i *Guerra Antigua*, lligall 1424 l'explicació. — J. P. E.

[3435]

Iván NEGUERUELA, *Dos importantes planos de Tarragona en el Archivo de Simancas*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», V (1985), 59-75.

Els dos plànols, reproduïts respectivament en les pàgines 63 i 74, es troben en la secció de *Mapes, Plànols i Dibuixos*, X-86.G.A. lligall 1424 i XIX-11, lligall 3300 i corresponen, respectivament, als anys 1642 i 1716. Aquell és el més antic dels coneguts fins ara (62). Tots dos porten una llista d'equivalències, la primera de les quals és transcrita (61-62). En el curs de l'estudi, l'autor fa repetida referència a Lluís Pons d'Icart, del qual transcriu alguns paràgrafs. — J. P. E.

[3436]

Joan-F. CABESTANY I FORT, *La construcció del port de la ciutat de Tarragona: una venda de títols nobiliaris (1795)*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», V (1985), 113-131.

Un dels mitjans d'aplegar els fons necessaris per a la construcció del port de Tarragona fou la concessió de títols nobiliaris a qui, podent presentar mèrits, satisfés una certa quantitat. La documentació corresponent es troba a Barcelona, ACA, Reial Audiència, *Papers de Sa Excel·lència*, Carpeta 203 i *Reial Audiència*, reg. 992, d'on són ací transcrits tretze peces o fragments (119-131). L'estudi inicial posa la pregunta de per què cap dels agraciats no era ciutadà de Tarragona i creu de trobar la resposta «en la manca d'un anhel mínim de superació» (115) i, analitzada la personalitat dels agraciats, constata l'existència d'«una burgesia, amb les seves possibilitats socio-econòmiques vinculades al comerç o a l'activitat jurídic-administrativa, desitjosa d'assolir un reconeixement, per bé que migrat, de noblesa» (118). — J. P. E.

[3437]

Vicente GARCÍA EDO, *La primera carta puebla de Tírig (1238)*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 9 (enero-marzo 1985), 7-10.

Notícia de la troballa del document pel qual Blasco d'Alagón atorgava Tírig a Joan de Brusca i els seus el 15 d'agost de 1238, en còpia de 1324, a Madrid, AHN, *Ordres militars, Montesa*, carpeta 512, i transcripció del text (9-10). — J. P. E.

[3438]

Josep MIRALLES I SALES, *Primera carta pobla de Tírig, traducció i comentaris, episodi del trienni liberal*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 11 (julio-septiembre 1985), 73-76.

L'autor dóna notícia d'una traducció al castellà del document anterior, el tradueix en català (73-74), bo i afegint l'explicació de tretze termes tècnics (75). — J. P. E.

[3439]

Jaume MARQUÈS I CASANOVAS, *Localització definitiva del castell de Torcafelló*, dins «Revista de Girona», XXXI (1985), 48-51.

L'esmentat castell «es trobava al cim del Turó de Sant Jordi», terme municipal de Maçanet de la Selva (48). Descriu el lloc i realitzada la identificació per exclusió dels dos altres castells del dit terme, ben coneguts, l'autor aporta documentació, en particular de l'Arxiu de la Catedral de Girona (*Llibre verd dels féus*, plet de 1779), relativa al castell. — J. P. E. [3440]

Rudolf HIESTAND, *Reconquista, Kreuzzug und heiliges Grab. Die Eroberung von Tortosa 1148 im Lichte eines neuen Zeugnisses*, dins «Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens», 31 (1984), 136-157.

El nou testimoni és el document amb el qual Ramon Berenguer IV el 1148 concedia al Sant Sepulcre de Tortosa una casa que fou del moro Ferrer Alamí, una vinya, un hort, un ferraginal i un camp, on eren sepultats uns pelegrins a Terra Santa de les dues bandes del Canal de la Mànega presents en el setge de Tortosa. El document, ara perdut, fou copiat per Jaume Pasqual en l'antic arxiu de Santa Anna de Barcelona i aplegat en el volum tercer dels *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Munimenta* (Barcelona, BC ms. 729). L'estudi subratlla que la reconquesta era equiparada a la croada per a la recuperació de Terra Santa. La insurrecció al Nord d'Àfrica contra els Almoràvids, la segona croada i les campanyes per a la conquesta de Lisboa, d'Almeria i de Tortosa serien fets interdependents (137). Una forma concreta de connexió fou la presència de croats en la Península Ibèrica, tot fent camí vers Terra Santa. L'ur presència a Tortosa fou indicada per Caffaro, *Historia captionis Almeriae et Tortuosae*, el qual parla d'«Angli... cum aliis alienigenis» (147). El nou document la confirma. L'autor reconstrueix la conquesta de Tortosa (142), resultat de la col·laboració entre les forces indígenes sota el comte, la força naval de Gènova i els croats de Terra Santa (144). L'autor es fixa en cada una de les forces o persones que compareixen en el document, en particular en els anglesos, que confirma amb dades del *Llibre Blanc de Santes Creus* i del *Cartulari de la casa del Temple a Tortosa*, d'ACA, Sant Joan de Jerusalem, secció 2, armari 4, vol. 3 (150-152). El nou document és transcrit en les pp. 156-157. — J. P. E. [3441]

Jesús MASSIP, *La documentació de les franqueses i immunitats dels ciutadans de Tortosa en el Regne de Sicília*, dins «XI Congresso III», 321-337.

Després d'una observació inicial sobre el capteniment dels sicilians en no proclamar rei Frederic III fins que Jaume II hagués deixat definitivament d'ésser rei de Sicília (321-322), l'autor exposa el contingut de tres privilegis, dels anys 1295 i 1296, conservats a Tortosa, Arxiu Municipal, *Calaix de privilegis*: el de treure ordi i forment destinat a Catalunya; el de constituir cònsol dels catalans i de recuperar els béns perduts en naufragi en termini de tres dies; i el de reducció de duanes en les mercaderies destinades als regnes i terres de la casa de Barcelona (322-333). Els regests i transcripció dels tres documents ocupen les pàgines 325-337. — J. P. E.

[3442]

Sylvia ROMEU, *Les corts valencianes*. Pròleg d'Antoni GARCIA MIRALLES (Sèrie la unitat 93), València, Eliseu Climent editor 1985, 174 pp.

Coneguda per una llarga sèrie de publicacions sobre diverses corts del Regne de València, l'autora realitza en aquestes pàgines un intent de síntesi, en el qual preveu la possibilitat de realitzar «posteriors rectificacions» (14). Basada en els llibres clàssics

(Pere Belluga, Llorenç Matheu i Sanz, Cristòfor Crespi de Vallaura), en les recopilacions del tipus de l'*Aureum opus regalium privilegiorum civitatis et regni Valentiae* i en la documentació inèdita dins l'ARV, *Reial*, volums diversos entre el 495 i el 653, completada amb la bibliografia sobre el tema (170-174), en la qual destaca Jerónimo Zurita, l'autora ofereix una visió de conjunt que, partint de les primeres reunions representatives del novell regne i de la que ja sembla ésser cort pròpiament dita, la de 1283 (19), assenyalava la força de les dificultats econòmiques de la corona, d'una banda, i la confluència d'interessos entre aquesta i les ciutats reials, amb el resultat d'un enfortiment mutu. La cort és la personificació del regne, però si la tesi és indiscutible en teoria, la realitat de la representativitat no és pas tan clara. La mateixa distància pot haver-hi entre les raons oficials de les convocatòries, bellament explicades en les proposicions reials, i les causes reals de la celebració. Com les de Catalunya i a diferència de les d'Aragó, les corts del regne de València són constituïdes pels tres braços i llur funció és rebre el jurament del nou rei, col·laborar en l'elaboració de noves lleis, determinar ajudes pecuniàries a la corona i presentar i resoldre greuges. La distància entre teoria i pràctica es troba també en la periodicitat de la celebració, car si Jaume II havia acceptat la norma de reunir-les cada tres anys (144), en realitat només s'aplegaren per al jurament o per a particulars necessitats tant de tota la terra (invasions) com en particular de la monarquia i de les seves empreses. Remarquem la imparable tendència a l'augment de representants tant del braç militar, el qual, de trenta-dos membres el 1286 (88), arribava a cinc-cents el 1645 (91), com del de les viles reials, tal com permeten de veure els quadres de les pàgines 64, 67 i 73. Assenyalarem en els darrers capítols, les notícies sobre intents de compilació de furs en un sol cos legislatiu (123 ss.), sobre la recopilació de les disposicions relatives a la Generalitat Valenciana (126) o sobre els formulismes redaccionals de les convocatòries trameses mitjançant el batlle general del Regne (148-150). L'autora, basada en el coneixement personal de la documentació d'arxiu, es distancia manta vegada dels tractadistes clàssics, per exemple, quant a la delegació rebuda d'una dona, o quant a l'assistència de membres del braç militar per procurador (91-95). També cal remarcar l'esforç a precisar conceptes: braç i estament, cort i parlament, etc. — J. P. E. [3443

Robert I. BURNS, *Rehearsal for the Sicilian War: Pere el Gran and the Mudéjar Counter-crusade in the Kingdom of València, 1276-1278*, dins «XI Congreso II», 259-287.

Pere el Gran s'hauria preparat psicològicament i pràctica per a la gran aventura siciliana en la «segona conquesta» de València el 1275, en vèncer la revolta interna i la invasió merinida de revenja per les pèrdues àrabs a la Península. Ací és presentat, transcrit i àmpliament anotat el document que conté la llista de les moreries que rebien la proposta de pau del rei, amb la taxa que correspon a cada una. És d'ACA, *Cancelleria, registre 22* (263-267); el segon es refereix a aquelles moreries del sud de l'actual País Valencià que són amigues o enemigues del rei, *ibid.*, 23 (267). El primer document és del 1278, el segon del 1276. — J. P. E. [3444

Jill R. WEBSTER, *Ejemplos de devoción real a los franciscanos de Valencia - ¿Piedad o política?*, dins «XI Congreso IV», 443-451.

Recopilació de dades d'ACA, *Reial patrimoni* i alguna de registres de Cancelleria, sobre relació entre membres diversos de la família reial i franciscans en la segona meitat del segle XIII i tot el XIV. Algunes semblen fer referència a Francesc Eiximenis (444-445). — J. P. E. [3445

Remedios FERRERO MICÓ, *Bandosidades nobiliarias en Valencia durante la época foral*, dins «Saitabi», XXXV (1985), 95-110.

Resum de les successives bandositats que posaren en tensió el Regne de València des del regnat de Pere el Cerimoniós fins al de Ferran el Catòlic. La base documental és en general ja publicada per S. Carreres i Zacarés, M. D. Pérez o Margarida Tintó i Sala, i l'ARV, *Governació*, L.3312 en el referent a les del regnat de Joan II (104-107). En el curs de l'exposició són transcrits fragments, de vegades considerables, de documentació contemporània. — J. P. E. [3446]

Rafael CARIÑENA i BALAGUER, Andrea DÍAZ i BORRÀS, *Corsaris valencians i esclaus barberescs a les darreries del segle XIV: una subhasta d'esclaus a València el 1385*, dins «Estudis Castellonencs», 2 (1984-1985), 439-456.

Les primeres pàgines resumeixen el tema del comerç d'esclaus en l'àrea mediterrània en la baixa edat mitjana i la bibliografia sobre el fenomen en el coetani regne de València (442), bo i subratllant que era resultat del atac mutu entre els països del Nord d'Àfrica i els de la Mediterrània Occidental. Exposa les notícies sobre la sensació de perill i la necessitat de defensa durant els darrers vint anys del segle XIV, amb fragments inèdits de l'AMV, *Manuale de consells* A-17 i A-18, *Lletres missives i Claveria comuna* (I-14, I-15 i *Manuale d'albarans*). Hom cercà i obtingué la col·laboració de les ciutats de Barcelona i de València, amb bons resultats ja immediats (445-447), tant en el sentit de defensa com en el d'atac. Un d'aquests resultats eren els captius, una subhasta dels quals l'any 1385 és explicada en les darreres pàgines (449-453), abans de transcriure l'acta de subhasta d'un d'aquells esclaus i un rebut del clavari d'una galera (455-456), tots dos documents de l'ARV, *Protocolos* reg. 2638. — J. P. E. [3447]

Vicente DUALDE PÉREZ, *Notas sobre Albeyteria en el reino de Valencia. Exámenes de albeytares en el siglo XV*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 393-397.

Presentació i transcripció de dos documents d'AMV, *Manuale de Consells* A-31, acta de la sessió en la qual fou implantat l'examen previ a l'exercici de la menescalia i crida consegüent. En la sessió del consell assistiren Manuel Díez, l'autor del *Manuale de menescalia* i Jaume Roig, en tant que mestre en medicina (396). Era el 23 de març de 1436. — J. P. E. [3448]

Jacqueline GUIRAL-HADZIOSSIF, *L'organisation de la production rurale et artisanale à Valence au XV^e siècle*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 15 (1985), 415-465.

L'autora considera de forma separada musulmans, jueus, llauradors i artesans [i hom es pregunta si musulmans i jueus no són llauradors i artesans]. Hom exigia als musulmans llauradors més que als cristians, la «çofra» (417). Però caldrà canviar la imatge del moro valencià, en el sentit que no es dedica exclusivament a cultivar la terra (423), car hi ha gent d'ofici (filadors, teixidors, manyans) i mercaders, que expliquen la freqüència de viatges (418-419) i àdhuc els permisos d'immigració, documentats en l'ARV, *Cancelleria reial* 706-707 (419). La companyia d'Ali Xupió i Mahomat Ripoll té sucursal a Florència (420-421). No manquen permisos d'immigració a fi d'estudiar l'àrab en país musulmà (422). Les pàgines 424-425 exposen els problemes de la convivència entre les dues comunitats, cristiana i musulmana, enverinada amb motiu de

la canonització de sant Vicent Ferrer (425). Els jueus s'haurien introduït a València després de la conquesta no pas pel pes demogràfic, ans pel fet d'ésser funcionaris reials d'estricta confiança (426). En relació amb els cristians, els problemes de convivència han estat constants, amb les punxes del pogrom de 1391 i de la predicació de sant Vicent Ferrer de 1413, la qual es traduí en ordinations estrictes del consell de la ciutat (429). Serien explicables les sollicituds d'immigració (430). La inquisició hispànica faria, contra la protesta dels tres braços i de la Generalitat Valenciana, la convivència impossible (431-432), fins a l'expulsió (432-433). Restaven els conversos, dels quals sabem que eren marxants o mercaders gairebé la meitat, el vint-i-dos per cent botiguers i un trenta-quatre per cent gent d'ofici (434). L'apartat dedicat als llauradors comença recordant els esforços per a restaurar i ampliar la xarxa de regadius, aperduada com a conseqüència de la Pesta Negra (435-439), la font de riquesa i la regulació de la pesca a l'Albufera (442-447) i les dificultats dels jornalers del camp, això a base de documentació de l'AMV (448). El darrer apartat és dedicat als oficis: augmenta el nombre de gremis (450-452) i sobretot és clara una política proteccionista de la ciutat a favor dels propis draps i dels propis ciutadans. En un primer moment, hom accepta el drap teixit fora la ciutat dins el regne, després li posa entrebancs (453-454); la protecció és també indirecta, amb ordinations contra el luxe, equivalents a dificultar la venda de drap fi estranger. Els propis ciutadans són defensats prohibint d'ensenyar oficis als esclaus i per tant, reservant als ciutadans, sobretot joves, el mercat de treball. En l'art de la seda, la protecció ha d'obrir pas als mestres italians (458). La producció de paper seguí un curs semblant (460). El proteccionisme produeix efectes favorables per al gremi de la pell (461) i provoca una certa tensió entre la Generalitat de Catalunya i la Valenciana (462). La fabricació i comerç de terrissa i rajoles és en plena expansió. — J. P. E.

[3449]

Amparo FELIPE ORTS, *Producción y consumo de vino en el País Valenciano durante el siglo XVII: los manifiestos de 1627-1631*, dins «Saitabi» XXXV (1985), 127-150.

Presentació dels 102 volums de l'ARV, *Generalitat*, 4830-4930, que contenen la manifestació de les quantitats de vi existents en el Regne de València els anys 1627-1631, base per a un subsidi de corts al rei. En quant a la qualitat del vi collit, el regne fou dividit en tres zones (qualitat bona, mitjana i dolenta) (129-130) i, en quant a la quantitat, aquesta s'hagué de declarar en tretze poblacions, ací especificades mitjançant quadres sinòptics (131-140). Segueix l'apartat relatiu al consum, amb quadres finals dedicats a precisar o establir la relació producció-consum de vi durant aquells anys en cada poble del País Valencià (147-150). — J. P. E.

[3450]

Jesús VILLALMAZO, *El terremoto de 1644*, dins «Saitabi», XXXV (1985), 151-158.

Seguint Antoni Josep Cavanillas, hom repetia que en l'actual territori de la província d'Alacant hi hagué sengles terratrèmols els anys 1644 i 1645. El *Lumen domus* del convent dominicà de Santa Anna d'Albaida, ara a València, ARV, *Clerecia*, 1134, conté una memòria contemporània d'aquell fenomen, reproduïda (154-155) i transcrita (157), escrita pel prior de la casa, Miquel Torró. L'autor en dedueix la conseqüència que el terratrèmol no es repetí el 1645. Sí, en canvi, el 1749, descrit pel prior, Josep Grilla (156 i 157-158). — J. P. E.

[3451]

Josep TORRÓ I ABAD, *Prospecció toponímica i distribució del poblament: Els despo-*

blats de la Vall d'Ebo, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 1 (1985), 227-248.

Estudi històric del poblament de la vall esmentada. Les bases per al coneixement dels successius sistemes de població són el conveni entre al-Azraq i l'infant de Castella, futur Alfons el Savi, d'on es dedueix que hi havia a la Vall una sola alqueria (232). El *Llibre del repartiment*, en canvi, preveu diverses concessions, tres de les quals sobresurten per la quantitat de jовades, dotze (232-233). Les relacions del pagament del morabatí de 1369 i 1391 ja parlen de cinc nuclis de població, ARV, *Mestre racional*, 19867, i *Vària* 13 (233-234). La documentació de l'Arxiu de la Catedral de València, lligall 1626, relativa a rectories de moriscs parla de sis llocs el 1563, reduïts a cinc deu anys més tard (235) i a quatre en la documentació de l'Arxiu Parroquial de la Vall d'Ebo corresponent al segle XVIII (238). — J. P. E. [3452]

M.^a José SANTOLAYA OCHANDO, Enrique R. MARTÍN GIMENO, *La iglesia mayor, sacristía y trasagrario de la Cartuja de Vall de Crist*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 555-590.

L'article pròpiament dit ocupa les pàgines 555-570 i consisteix en una recopilació de fragments relatius a l'església major de Vall de Crist i a les seves parts i parament, trets de Joaquim Alfaura, *Historia o anales de la Real Cartuja de Val de Cristo*, datat el 1658; de Francesc Marquès, *Sumari de la fundació i edificació del monestir de Vall de Crist*, de 1568; dels *Apuntamientos* de Francisco Diago; i de Joaquim Vivas, *Fundación de la real cartuja de Val de Cristo*, del 1775; dades completades amb d'altres d'inèdites de València, ARV, Clerecia, llibre 1901 i de Madrid, AHN, 2646-1-XI. La segona part conté divuit fotografies de les runes de Vall de Crist i cinc reproduccions de plànols. — J. P. E. [3453]

Antoni GRAU I VERDÚ, *Els renoms de Vallmoll al llarg del segle XVII*, dins «Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp», 7 (1985), 19-25.

Estudi realitzat a base dels manuals notariais de Vallmoll, conservats a Tarragona, AHA. La majoria, aproximadament la tercera part, són de corònims o topònims, seguits pels d'oficis, de situació familiar, de trets físics, de noms d'animals, de noms i de cognoms, i d'altres. — J. P. E. [3454]

Manuel RIU [I RIU], *Els camins medievals i els ponts de Vallonga i de les Cases de Posada*, dins «Cardener», 2 (1985), 65-87.

Ultra la referència a reculls de documentació monogràfica (77, nota 25), la transcripció de l'*Usatge* LXIII relatiu a la franquesa de camins (69) i el record de la Strata Kardonense en documentació de començos del segle x (74, nota 16), cal assenyalar l'exemplar de la *Executoria del Consejo de Hazienda y Sala de Justicia sobre la subsistencia de casa-mesón en el camino real que va de la villa de Berga hasta la de Cardona* de 1770, ara al Museu Municipal de Berga (76), el contingut de la qual és ací resumit. — J. P. E. [3455]

M. Ester FABRA I SALVAT, *Confraries i gremis de la ciutat de Valls, I*, dins «Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp», 7 (1985), 3-18.

Llista dels altars laterals de l'església de Sant Joan de Valls i de les corresponents

confraries (4-5), resum de les normes comunes de les diverses ordinacions quant a l'adquisició del grau de mestre (6) i aplec de dades relatives a les confraries de la Mare de Déu del Carme, de la Mare de Déu de la Candela, de Sant Joan Baptista, del Santíssim Sagrament, de Santa Úrsula i de Sant Jaume, amb transcripció de fragments dels segles XVI-XVIII. En apèndix, llistes de confraries els anys 1693, 1702 i 1706, de l'Arxiu Històric Comarcal de Valls, *Llibre del Consell 1676-1710* (15-16), inventari d'ornaments de la dels sants Marc i Crispí el 1766, de Tarragona, AHA, *Llibre de comptes* de la confraria esmentada (16), d'on també són transcrits alguns conceptes relatius a exàmens i a enterraments (17). Un fragment d'*Ordinacions* per a la de Sant Jaume de 1482 no porta referència arxivística (18). — J. P. E. [3456]

Pere CATALÀ I ROCA, *L'etapa valenca de la reina Elionor Maria d'Aragó*, dins «Monografies valenques», 3 (1985), 11-45.

Recopilació de dades biogràfiques, dintre les quals hi ha les aportades per escriptors contemporanis (Bernat Metge, 28) o poc posteriors (Jaume Roig, 17; Pere Miquel Carbonell, 28-29) o les procedents de fons arxivístics (ACA, 18), i de les *Rúbriques de Bruniquer* (18, 28). Hi ha transcrits d'altra publicació uns *Capítols feyts entre honrats batlles de la vila de Valls e la universitat dels homes de la dita vila* (21). — J. P. E. [3457]

Gabriel SECALL I GÜELL, *Els camins rals medievals i les creus de terme de Valls*, dins «Monografies Valenques», 2 (1985), 109-139.

Les notícies relatives a camins i a creus de terme, esparses en volums diversos dels *Llibres d'estimes* de l'Arxiu Històric Municipal de Valls, són ací aplegades (129-139). La documentació relativa es remunta a la segona meitat del segle XIV i ací és agrupada la corresponent a cada una de les vuit creus de terme, amb gràfic a la pàgina 113 i tres fotografies en pàgines posteriors. — J. P. E. [3458]

Francesc OLIVÉ I OLLÉ, Antonio MORENO ALMÁRCEGUI, *Valls i la seva importància en la demografia històrica del Camp. L'Edat Moderna (1597-1819)*, dins «Monografies Valenques», 2 (1985), 75-107.

Estudi basat en els llibres parroquials de Valls i de Tarragona conservats en l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona i en els de Reus, de l'Arxiu Prioral de Sant Pere de Reus (80). Les dades, reduïdes a xifres, són aplegades en l'apèndix final (98-102). Els naixements de Valls parteixen amb vuitanta-dos el 1597, devallen a 36 el 1641, el 1731 superen el centenar (102) i arriben a 187 l'any 1797. Les pàgines 91-93 són dedicades al cens de Floridablanca. L'article és completat amb tretze gràfics. El cens esmentat indicava l'existència de vint estudiants a Valls, catorze a Reus i setanta-tres a Tarragona (93). — J. P. E. [3459]

Daniel VENTURA I SOLÉ, *Valls després del Decret de Nova Planta*, dins «Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp», 7 (1985), 27-61.

Recordada la situació de Catalunya després de 1714 i la de Valls en particular amb l'ascensió de Pere Anton Veciana i de les seves esquadres en un moment en el qual les tropes reials estaven enfeinades amb guerres externes, l'autor presenta i transcriu un document de 1751, en el qual Sebastián de Eslava, Lucas F. Patiño y Visconti

i Josep Francesc d'Alós i de Rius contesten de forma negativa a la possibilitat que a Catalunya fossin establertes milícies amb «ordenanzas» de Castella o diferents (31-34); i una carta de 1754, en la qual un membre de l'audiència de Saragossa expressava a un de la de Barcelona la conveniència que l'autoritat militar i política de Catalunya estiguessin en mans del capità general (34-36), reacció al fet que el setembre d'aquell any la Reial Audiència havia recuperat les prerrogatives de govern polític de Catalunya (41-42). La darrera part de l'article se centra a Valls i es basa en els *Quaderns d'ordes* de 1760 a 1766, de l'Arxiu Històric Comarcal de Valls. Presenta, primer, una espècie de memorial d'abusos comesos a càrrec de la població civil de 1724 a 1733 (43-45), en contraposició amb la paga als serveis dels Veciana (45-46), en un moment en el qual Valls perdia el títol de ciutat, atorgat per l'arxiduc Carles d'Àustria (46-47) i acaba amb l'enumeració cronològica de les ordres superiors rebudes i registrades durant aquells anys, algunes d'elles traduïdes i ací transcrites en català (50-58). Les darreres pàgines resumeixen la situació de Valls a darreries del segle XVIII a base, sobretot, del llibre de Francesc Olivé [ja conegut dels lectors d'ATCA, 4 (1985), 547, núm. 2016]. — J. P. E. [3460]

Salvador-J. ROVIRA I GÓMEZ, *El mercat de Valls el primer quart del segle XVIII*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», V (1985), 101-111.

La família Ixart conserva en el seu arxiu, a Altafulla, Can Vives, el llibre d'anotacions de vendes a compte efectuades per Joan Marquel en la seva botiga de Valls entre 1719 i 1727. Sobre aquesta base, l'autor estableix el ròdol de poblacions que en aquells moments acudien al mercat de Valls, amb el resultat que pertanyien a dotze comarques. Les més escadusseres eren Andorra, l'Alt Penedès, el Barcelonès, la Noguera, el Priorat, la Ribera d'Ebre i la Segarra. Mantenien una assistència mitjana l'Anoia, el Baix Penedès i el Baix Urgell. Les més representades eren el Tarragonès, la Conca de Barberà, les Garrigues i l'Alt Camp. Les pàgines 108-111 presenten la llista de comarques i de poblacions de cada comarca, amb el nombre de clients i la suma total del cost de les compres. — J. P. E. [3461]

Enric MOLINÉ, *Organitzacions eclesiàstiques autònomes al Pirineu durant l'Antic Règim: les Valls d'Aneu, de Boí i d'Aran*, dins «Urgellia», 6 (1983 [1985]), 401-452.

Continuació de l'estudi resumit dins ATCA, 4 (1985), 545-546, núm. 2012. La part publicada ací s'ocupa principalment de la institució de les conectories en la Vall de Boí i de la supressió de les mateixes per decisió reial l'any 1770, temes als quals es refereix la documentació aplegada en l'apèndix (434-444), tota procedent de l'Arxiu Episcopal de la Seu d'Urgell. La darrera part de l'estudi fa referència a l'agregació de la Val d'Aran al bisbat d'Urgell l'any 1805, cosa que és fora dels nostres límits. Hi ha, però, notícies de la situació eclesiàstica de la Val dins el bisbat de Comenge. Entre les institucions de la Val figurava l'escola de gramàtica a Vielha, amb normes precises quant a l'elecció del mestre (419). El document que reestructurava l'esquema eclesiàstic de Boí, font d'informació demogràfica per als pobles de Durro, Taüll, Barruera, Eriball i Boí (440-443), és resumit en les pàgines 404-407. L'autor afirma que existeix tota la documentació relativa a la collació d'una conectoria en l'arxiu esmentat, reg. 110 (402). — J. P. E. [3462]

Frederic SENA, *Un episodi de la història de Vic: la Santa Unió*, dins «Ausa», XI (1985), 345-352.

Les bandositats de la comarca d'Osona contribuïren a convertir la comarca en focus de bandolerisme, cosa que ja el 1537 preocupava les autoritats ciutadanes. El fenomen augmentà a començaments del segle XVII i, després de compromisos de Santa Unió establerts durant la segona meitat del segle XVI (346-347), el 1605 hom encarregava al carmelità Francesc Serrano i als notaris Onofre Calvet i Joan Torra la redacció d'uns capítols per a una nova Santa Unió, signats el 25 de setembre i ací resumits (349-352). Ultra els fragments de la capitulació, ací reproduïts, trobem una llista d'objectes robats i recuperats (350) i reproducció de la portada de la *Santa Unió o Santa Germandat fermada per los consellers i concell de la ciutat de Vich...*, Barcelona 1605. — J. P. E.
[3463]

Anton MÖNNER I ESTOPINYÀ, *Toponímia de Vilalba dels Arcs* (Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Secció de Filologia i Història Literària 20), Tarragona, Diputació Provincial 1985, 182 pp.

L'escorcoll sistemàtic de l'arxiu parroquial de Vilalba dels Arcs dóna aquest primer resultat, on són aplegades les notícies relatives a toponímia, onomàstica i curiositats (8), reservant per a un segon volum les tocants a geografia i història. Després d'algunes pàgines dedicades a resumir la història de la població posterior a la reconquesta, segueix la llista anotada de 911 mots corresponents a partides de terra, finques, valls, barrancs i barranquets, colls, muntanyes, puntes i tossals, corrals i corralisses de bestiar, camins i carrerades, basses i forns de calç, fonts, eres, indrets singularitzats, carrers de la vila o de fora vila, finques, partides i altres de fora vila, antroponímia o noms de casa i noms de casa d'altres pobles. La part, però, que més toca el nostre tema, és l'aplec de set-cents noranta-quatre fragments (107-172), procedents dels diversos llibres parroquials, en els quals, certament, són documentats els noms que formen el cos del llibre i, de més a més, un immens nombre d'altres fets locals i comarcals dels segles XV-XVIII. — J. P. E.
[3464]

Francesca ESPAÑOL BERTRAN, *Les cartes de població de Vilallonga*, dins «Acta històrica et archaeologica mediævalia», 4 (1983), 87-106.

Objectiu de l'estudi és el de precisar l'emplaçament de «l'honor de Vilallonga» (89). Les primeres pàgines resumeixen les dades relatives a possessions de Santes Creus, de l'Hospital i del Temple en el terme del Codony (89-93). En aquell mateix terme hi havia la honor de Vilallonga, vila reial enmig de possessions religioses (95), que Pere el Gran el 1285 voldria fer emplaçar en altre indret. Els quatre documents bàsics són transcrits en les pàgines 103-106. Dos procedeixen de Tarragona, Arxiu Històric Arxidiocesà, *Mitra* 48, un d'ACA, *Cancelleria*, reg. 42 i el darrer de Tarragona, Arxiu Albinyana. La justificació política era l'interès de la corona a posseir viles reials vora les vies principals (97). El canvi del lloc, però, només fou efectiu després del 1285, quan la població havia passat, per permuta, a mans del nou senyor, Bernat de Montpaó. L'article és completat amb tres plànols. — J. P. E.
[3465]

Miguel Àngel MARTÍNEZ I RODRÍGUEZ, *Estudio de una sociedad costera catalana de Antiguo Régimen: Vilanova i la Geltrú en el siglo XVIII*, dins «Pedralbes. Revista de Historia Moderna», 2 (1985), 191-201.

Resum de tesi doctoral. Estudi de demografia històrica, basat, d'una banda, en el cens de Floridablanca i en els llibres sacramentals dels arxius parroquials de Vilano-

va i la Geltrú (Sant Antoni i Santa Maria), de Sitges i de Vilafranca del Penedès, i de l'altra en els capítols matrimonials, testaments i inventaris post mortem de l'arxiu notarial de Vilanova i la Geltrú (192). El treball ha consistit en la reconstrucció de les famílies, d'una banda, i en l'estratificació de comportaments indicadors de qualitat de vida, de l'altra. Els inventaris «post mortem» permeten una visió de conjunt de la presència de llibres a Vilanova i la Geltrú, amb predomini de les obres pròpies de cada professió liberal i dels de devoció o vides de sants (199-200). — J. P. E. [3466]

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *La fundació de Vilaplana (Baronia de Rialb, la Noguera), al 1171*, dins «Ilerda», XLVI (1985), 329-333.

L'autor segueix Josep M. Font i Rius en la distinció entre cartes de població i cartes de franquícia, aplega dades semblants relatives al bisbe de la Seu d'Urgell, Arnau de Preixens, signatari, amb Bertran de Vallferosa i els seus, del pacte d'establiment de població nova en el Pla de Tiurana, resum del contracte (330-331) i transcripció del mateix, a partir de la Seu d'Urgell, Arxiu de la Catedral, *Cartoral I* (332-333). — J. P. E. [3467]

Pascual MEDALL BENAGES, *Monografia Histórico-Artística de Villahermosa del Río, València 1985*, 280 pp.

Una gran part del llibre és aplicació a Villahermosa del Río dels esdeveniments que marquen la història del Regne de València i en particular la comarca del Millars, tocant l'Aragó. Hi ha, però, textos locals, com és ara la Carta de població (37-39), traduïda al castellà, o notícies tretes de l'arxiu parroquial, a partir de la pàgina 45. Remarquem la notícia que la parròquia conserva catorze llibres de cor en molt bon estat (113) i la traducció de documents relatius a confraries diverses (123 ss., 191 ss.). Entre les personalitats, remarquem els escriptors Vicente Saborit Campos, biògraf de sant Lluís Bertran (232-233) i Bartolomé Leonardo de Argensola, rector de la parròquia (233-235). — J. P. E. [3468]

Josep M. MARQUÈS [I PLANAGUMÀ], *Vilobí d'Onyar a través del capbreu d'en Ramon Malars*, dins «Estudis d'Història Agrària», 5 (1985), 27-52.

L'autor precisa el seu objectiu: «presentar un exemple de com es pot analitzar un capbreu amb vista a precisar alguns aspectes de la història agrària i social d'un poble» (27). Aplega, primer, les notícies sobre la confecció del capbreu en el pas de l'any 1337 a 1338 i sobre la seva còpia en data no fixada (28-30). Els capbreuats foren norantacinc, vuitanta-dos dels quals de Viloví (44-46 i 30). L'autor aplega les dades deduïbles entorn dels cursos d'aigua i dels boscos de roures i d'alzines, dels masos i de llur configuració com a centre d'explotació agrícola, sobre la configuració del poble i de les famílies, sobre les relacions senyoriales i les diverses prestacions (37-43), cosa que explicaria la força amb què fou seguida allí la revolta remença. Al final és transcrita una de les actes de capbreuació (46-47), quatre mostres de clàusules especials (47). Hi ha també dues taules de les prestacions tant en espècie (48-50) com personals (50-51) i la de topònims (51-52). L'original es conserva al castell de Vilobí d'Onyar (30, nota 13). — J. P. E. [3469]

Ferran GARCIA, Francesc GIMENO, *La carta de població de Vinaròs (1341)*, València 1982, 46 pp.

Obra només coneguda per referència. — J. P. E.

[3470]

Jordi ROMEU I LLORACH, *Notas para el estudio demográfico de Vinaròs (Siglos XVIII-XIX)*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 10 (abril-junio 1985), 11-14.

Les fonts ja publicades i la documentació inèdita en els arxius parroquial i municipal de Vinaròs permeten a l'autor de determinar que el nombre de caps de família era el 1699 de sis-cents i el 1697 de mil sis-cents vint-i-sis (11); que els contribuents a l'equivalent eren el 1718 cinc-cents dos i el 1799 mil tres-cents setanta (12); d'assenyalar dades sobre l'evolució de la població dedicada als diversos oficis durant la segona meitat del segle XVIII, amb fort creixement de jornalers (setanta-nou el 1754; dos-cents set el 1787), de mariners (cent noranta-sis el 1754; cinc-cents quaranta el 1787); i de serveis o sector terciari (cinquanta-nou el 1754; cent setanta-quatre el 1787) i el nombre d'estrangers (set francesos el 1754; quinze francesos, tres maltesos, dos genovesos i un napolità el 1780) (13). — J. P. E.

[3471]

Carmen RAMÍREZ DOMÍNGUEZ, *La vid y la vendimia en Vinaròs en el s. XVIII*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 10 (abril-junio 1985), 45-46.

Resum de dades sobre vinya i vi en els segles posteriors a la conquesta. Per al segle XVIII hi ha dues dades de primera mà, la primera relativa a la gran quantitat de cups, fassines i magatzems, de l'Arxiu Municipal de Vinaròs, *Llibra padró de 1783* i l'acord municipal, transcrit, que el 1794 la verema no comencés abans del 27 de setembre, d'ibil., Lligall 9-11 de 1794. — J. P. E.

[3472]

Juan BOVER PUIG, *Documento. Derechos y regalías del comendador de la encomienda de Vinaròs-Benicarló. 1791*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 10 (abril-junio 1985), 69-76.

Notícia del canvi de titular de la comanaduria el 1791, resum del cerimonial de presa de possessió, conegut per l'Arxiu Municipal de Vinaròs, Lligall 9-9 (69-70) i transcripció de la *Copia de los inventarios de los derechos y regalías de la encomienda de Vinaròs y Benicarló*. L'inventari era de 1791, la còpia de 1817. Ara es troba a l'arxiu esmentat, Lligall 20-48. És transcrit en les pàgines 70-76, acompanyat de les fotografies de dues signatures i del segell. — J. P. E.

[3473]

III. ESTUDIS D'AUTORS I TEXTOS CATALANS

Carles BORRÀS I QUEROL, *Un denario de plata de la ceca de Bolscan encontrado en Rossell*, dins «Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonenses», 9 (1982-1983), 239-241.

El diner porta inscripció ibèrica, ací reproduïda i transcrita per BON. Hi hauria també la llegenda «Bolscan». La pàgina 240 conté reproducció fotogràfica de les dues cares, on són visibles les dues inscripcions. — J. P. E. [3474]

Arturo OLIVER FOIX, Josep M. CASABÓ BERNARD, J. Luis ORTEGA DOMÍNGUEZ, *Nuevas inscripciones ibéricas en la Vall d'Uixó*, dins «Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonenses», 9 (1982-1983), 243-248.

Es tracta de dues inscripcions, procedents de La Punta, al final de la Serra d'Espadà. La primera és sobre plom, és formada per quatre línies, ací transcrites i explicades (246-247), bo i subratllant la repetició de paraules ja conegudes per altres inscripcions. La segona és escrita damunt pedra i només n'han restat quatre grafismes. — J. P. E. [3475]

M. Aurora MARTÍN I ORTEGA, *Aportació de les excavacions de Roses a l'estudi del comerç massaliota a l'Alt Empordà, en els segles IV-III a.C.*, dins «Cypsel», IV (1982), 113-122.

L'article presenta cinc fragments de coll d'àmfora massaliota trobats entre els materials d'excavacions velles al Barri Hellenístic, fragments que tenen marques i un altre que té un grafit (115-120). — J. P. E. [3476]

F. RIURÓ, *El plom amb epigrafia ibèrica del poblat de Castell (Palamós)*, dins «Cypsel», IV (1982), 123-131.

L'article comença donant notícia de la troballa de la planxa de plom en el poblat pre-romà de Castell, concrecions relatives a la situació del lloc i passos posteriors a la troballa escaminats a la neteja i estudi de la làmina de 175 mm de llargària i 78 d'amplada, escantonat de la banda esquerra, amb pèrdua de lletres, potser d'una o més paraules; també s'ha perdut text en el centre de la part inferior. En el curs de l'article, l'autor analitza les grafies, en les quals constata una tendència a llur engrandiment; analitza primer els signes que equivalen a síl·labes (126) i després, línia per línia, les paraules (127-129) i acaba assenyalant la presència de cada paraula en d'altres textos ibèrics (128-129). L'autor proposa algunes hipòtesis entorn de la significació de certes paraules que semblarien apellatius o topònims i aventura que es podria tractar de la denúncia d'alguns individus. — J. P. E. [3477]

Jürgen UNTERMANN, *Dos inscripciones ibéricas recién halladas, de Castell de Palamós (Gerona)*, dins *Symbolae Mitxelena* I, 433-441.

L'autor s'ocupa tant del torcedor de fus com del plom, bo i subratllant la importància de llurs inscripcions, ací transcrites, per al coneixement de la llengua ibèrica. En cada cas, analitza sufixos i antropònims i elenca les paraules que es troben en d'altres inscripcions. — J. P. E. [3478]

Javier de HOZ, *El nuevo plomo inscrito de Castell y el problema de las oposiciones de sonoridad en ibérico*, dins *Symbolae Mitxelena* I, 443-453.

L'autor transcriu la inscripció del plom (444) i n'assenyala algunes característiques: hi ha vint-i-quatre dels vint-i-vuit signes de l'alfabet ibèric i un de nou; hom hi troba elements coneguts, que entren en la formació dels noms de persona, però també vint de nous (444-447); els signes «ti», «ki», «ko» tenen dues variants (447 ss.), detall que és estudiat per comparació amb inscripcions ibèriques d'Ullastret, Castelló de la Plana i Pech Mahó. L'autor arriba a la conclusió que en aquesta àrea existia una variant en l'escriptura ibèrica (453). — J. P. E. [3479]

[Enriqueta PONS], «*La Fonollera*». *Deu anys d'investigacions arqueològiques*, dins «Papers del Montgrí», 4 (abril 1985), 8-91.

Dins l'exposició hi ha la notícia de les escasses —vuit— monedes trobades, pertanyents a períodes diversos, una de les quals, reproduïda fotogràficament, conté inscripció ibèrica (66). — J. P. E. [3480]

M. Aurora MARTÍN I ORTEGA, *Ullastret. Poblament ibèric*. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya-Diputació de Girona 1985, 34 pp. i un mapa-plànol desplegable.

La presentació de les excavacions conté un apartat dedicat al museu, on l'autora dona notícia de les monedes trobades (27) i de la llengua i escriptura de les inscripcions ja conegudes, una de les quals, escrita en alfabet ibèric damunt plom, és reproduïda en la pàgina 28. — J. P. E. [3481]

V. M. GUERRERO, M.^a J. FUENTES, *Excepcional marca de alfarero púnico-ebusitano*, dins «Aula Orientalis», II (1984), 282-285.

La nansa marcada procedeix de Na Guardis, extreta el 1978, ací fotografiada (283), datable entre 220 i 130-120 a. C. (284). La marca contindria el nom del rajoler, encara no desxifrat. — J. P. E. [3482]

Arturo OLIVER FOIX, *La epigrafía Ibérica y Romana como elemento sintomático de influencia cultural. Aportaciones al proceso escriturario de la Edad Antigua*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 33-48.

L'autor propugna que l'epigrafia no sols ha d'ésser cultivada per interès filològic, ans també en tant que document que informa entorn d'un procés històric. Limitat a les inscripcions ibèriques trobades en el territori de l'actual província de Castelló, les agrupa d'acord amb llur suport material: plom (33-36), pedra (37), bronze, ceràmiques àtica i campaniana (38-39), os, ceràmica ibèrica (39-40), epígrafs rupestres i damunt terra sigillata (40). Ja la consideració entorn dels ploms porta l'autor a dues constatacions: que tots, menys un de veí, són al sud de riu Millars i que, essent el plom de procedència jònica, la presència de les làmines escrites s'explicaria per l'influx de Sagunt, extrem que resultaria confirmat per la presència de ploms d'escriptura ibèrica a l'Empordà, prop d'Empúries. Llur cronologia s'estendria de començaments del s. v a. C. a. segle I p. C. A partir d'aquesta darrera data s'hauria imposat l'alfabet llatí (43). Fa observar que coincideixen (sud de riu Millars) la zona on és més present l'epigrafia ibèrica i la més abundant en epigrafia llatina, signe coincident amb les dues zones de

diversa permeabilitat envers la cultura llatina, més reàcia la del nord. La pàgina 47 presenta la taula de les inscripcions ibèriques castellenques actualment conegudes. — J. P. E. [3483]

Luigi MORETTI, *Eroi greci fondatori di Alicante e di Ampurias*, dins «Rivista Italiana di Filologia Classica», 112 (1984), 63-70.

Hom ha trobat, en anys diversos, tres fragments de la mateixa inscripció grega al Tossal de Manises, prop Alacant. L'autor refusa tant la interpretació que en donaren Enric A. Llobregat i T. Zawadzcki (hauria pertangut a la tomba d'Amílcar Barca) com la d'Al. N. Oikonomides (seria a honor de l'heroi Eukolos, fundador de la ciutat) i defensa que es tracta d'una dedicatòria normal posada per un «naukleros» de Nicomèdia i la seva xurma, testimoni, doncs, de fins on arribaren les naus de Nicomèdia els segles III-II a.C. (65). Quant als cinc fragments grecs d'Empúries, l'autor s'aparta altra vegada de la reconstrucció del text feta per Oikonomides (resultaria una inscripció mig en vers i mig en prosa i es referiria a un heroi que, abandonant-ho tot, hauria vingut a l'altra banda de la mar), bo i afirmant que el text era tot en vers i que era un epigrama funerari, unes línies del qual es poden reconstruir i significarien que el protagonista, amb la mort, s'hauria finalment alliberat de les fadigues del comerciant (69). La mateixa pàgina conté la hipòtesi de reconstrucció del text proposada per l'autor. — J. P. E. [3484]

María José PENA, *Ampurias romana a través de su epigrafía*, dins «Cypsela», IV (1982), 173-178.

Martín Almagro publicà el 1952 l'epigrafia llatina d'Empúries i les inscripcions conegudes després es troben en curs de publicació. En total són 112 inscripcions, de les quals l'autora vol treure dades sobre el govern de la ciutat i els seus habitants. L'epigrafia no pot resoldre el problema de si Empúries fou municipi o colònia, però les seves institucions locals eren calcades de les de Roma: tenia un «ordo decurionum», documentat per un fragment que podria ésser la primera mostra de la llei municipal d'Empúries i esmenta la «res publica emporitanorum»; és conegut el nom de cinc magistrats i l'existència d'un altre; per la inscripció relativa a Lucius Minicius Rufus sabem que aquest era «quaestor», que, per tant, aquest càrrec existia a Empúries (no, en canvi, en d'altres poblacions àdhuc majors) i la coincidència de les seves inicials amb les d'una moneda, que possiblement n'hauria encunyada; hi havia, encara «flamines» (el cimbal del «cursus honorum»), col·legi de sevirs augustals, culte imperial i «cultores larum». Els noms de ciutadans coneguts fins ara presenten algunes característiques: l'onomàstica preromana és mínima, reduïda a tres noms; és també notable l'escassetat de noms grecs, sis; els noms llatins més freqüents són «Cornelius, -a» i «Porcius, -a», justament els dels dos primers romans que desembarcaren a Empúries; cap nom d'esclau, però són ben representats els lliberts (175-176). Ultra el culte imperial, existia a Empúries un temple a Tutela i una ara a Júpiter dedicada per una «vexillatio» de la legió VII gemina, la presència de la qual encara no tindria explicació satisfactòria. L'article és completat amb cinc reproduccions fotogràfiques i amb dues llistes de bibliografia. — J. P. E. [3485]

Manuel A. RABANAL ALONSO, Juan M. ABASCAL PALAZÓN, *Inscripciones romanas en la provincia de Alicante*, dins «Lucentum», IV (1985), 191-244.

Aquest inventari només aplega inscripcions romanes segures, encara que en aquest moment es trobin en lloc desconegut. De les cent set recollides només se'n conserven cinquanta-nou en set museus públics de la província i en col·leccions particulars (193). Un mapa informa de la distribució geogràfica de procedència (192). Cada fitxa conté origen i localització actual, bibliografia, transcripció, traducció i en seixanta-tres casos fotografia o dibuix, ultra indicacions relatives al(s) nom(s) de la inscripció. Els autors enumeren al final cinc inscripcions falsificades o d'atribució local equivocada (238). L'article es clou amb taules de noms, cognoms, etc. (238-242) i bibliografia (242-244).
J. P. E. [3486]

Lorenzo ABAD CASAL, Manuel BANDALA GALÁN, *Los sepulcros turriiformes de Daimuz y Villajoyosa: dos monumentos romanos olvidados*, dins «Lucentum», IV (1985), 147-184.

El sepulcre de Daimuz té una inscripció, que ha estat llegida i reconstruïda diversament (151-153, amb dues fotografies, ultra la reconstrucció d'Alexandre de Laborde, 149). La de Vila-joiosa, perduda, és reproduïda i explicada en les pàgines 162-163. La bibliografia ocupa les pàgines 182-184. — J. P. E. [3487]

Isabel RODÀ DE MAYER, *Un nou sarcòfag romà de la província de Tarragona*, dins «Epigraphica», XLI (1979), 59-65.

Notícia de la troballa d'una necròpolis d'àmfores i sepulcres coberts amb lloses de pedra, entre els quals hi havia un sarcòfag, a la Nou de Gaià, ara al Museu Arqueològic de Tarragona. Després de la descripció material de la peça, ve la transcripció de la llegenda (60), de la qual són ofertes dues fotografies (62 i 63). El sarcòfag potser fou reaprofitat. L'onomàstica és poc freqüent, car un «Temístocles» era fins ara desconegut a Tarragona i una «Encòlpia» no havia comparegut abans en la Península Ibèrica. — J. P. E. [3488]

Georges FABRE, Marc MAYER, Isabel RODÀ, *Inscriptions romaines de Catalogne. I. Barcelonè (sauf Barcino)*, París 1984, 252 pp. i 68 làmines.

La introducció exposa els aspectes generals: marc geogràfic, tipus de les inscripcions, línia de les motlures i característiques epigràfiques (21-25). Els formularis no presentarien cap originalitat (25-27). El text, en canvi, tindria l'«hapax» «aliarius» (27). Les pàgines 29-32 refan la història de l'atenció a les inscripcions romanes del territori barceloní. Les pàgines 35-221 analitzen una per una les cent vuitanta-vuit inscripcions. Segueixen la bibliografia (223-231), els índexs (239-249) i les reproduccions fotogràfiques (cent setanta-set en seixanta-vuit làmines). — J. P. E. [3489]

Josep CORELL VICENT, *Noves inscripcions romanes del País Valencià*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 1 (1985), 203-226.

Presentació, transcripció, traducció i estudi de vuit inscripcions aparegudes recentment en llocs diversos de l'actual País Valencià. La de Begís té l'interès complementari d'ésser fragment d'una làpida, de la qual fins ara eren coneguts dos altres fragments, cosa que permet de completar la inscripció. L'estudi és particularment atent a relacionar els antropònims de les inscripcions amb els ja coneguts. Hi ha fotografia de cada una de les vuit inscripcions. — J. P. E. [3490]

Margarida GENERA I MONELLS, *Estat actual de la recerca sobre la Dertosa romana*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», V (1985), 135-144 i cinc pàgines de reproduccions.

L'autora es proposa en aquestes pàgines «reunir les dades més importants obtingudes fins avui» procedents de quatre fonts d'informació: textos, epigrafia, numismàtica i arqueologia pròpiament dita. Quatre autors antics parlen de Tortosa: Aviè, Estrabó, Plini i Pomponi Mela (135-136). Dotze inscripcions són reproduïdes ací, quatre d'elles, segons que sembla, desconegudes de les col·leccions anteriors (136-139), ultra tres inscripcions de monedes (139-140). Hi ha informació de les campanyes d'excavacions realitzades entre l'octubre de 1982 i l'agost de 1984 i notícia d'haver-se redescobert el jaciment de la partida de Barrugat, prop Bitem, afectat per la canalització del riu Ebre. J. P. E. [3491]

Henri GUITER, *Toponymie ancienne du littoral catalan*, dins *Les pays*, 275-280.

La toponímia rossellonesa permetria d'endevinar un estrat romà, corresponent a noms acabats en «-anu», i un altre de carolingi, amb noms de sants. L'autor recorda la nomenclatura de rius i ètnia rossellonesos en autors antics (Plini, Pomponius Mela, Festus Aviè, Esteve de Bisanzí), d'arrel basca, àdhuc en casos difícils com «Tuscino» i «Tolon» (aquest darrer, nom antic de Peralada, segons un document de l'any 844). J. P. E. [3492]

Alfredo GONZÁLEZ PRATS, *Aportaciones al conocimiento del Portus Illicitanus: reseña de los trabajos de urgencia de 1976. La terra sigillata*, dins «Lucentum», III (1984), 101-134.

Aquest treball és presentat com a informació de les excavacions d'urgència realitzades l'any 1976. Conté un recull de textos relatius al «Portus Illicitanus», grecs, llatins, àrabs i moderns fins a Gaspar Escolano (102-104). Segueix la història de les troballes en aquell lloc a partir de 1602, elenc en el qual hom pot veure les successives inscripcions. Segueix l'anàlisi de la terrissa i dels corresponents «sigilla», la llista dels quals és a la pàgina 112 i després, un per un, en les respectives fitxes. Al final hi ha un aplec de bibliografia (133-134). — J. P. E. [3493]

María José SÁNCHEZ FERNÁNDEZ, M.^a Teresa LOBREGAD COLLADO, *Estudio preliminar sobre las ánforas romanas de Portus Illicitanus*, dins «Lucentum», III (1984), 135-151.

L'estudi es proposa de fer conèixer una part representativa d'un gran lot d'àmfores trobades en el «Portus». Algunes han conservat el «sigillum», els quals són transcrits en la pàgina 142 i reproduïts en dibuix en les pàgines 143-145. La bibliografia és a la pàgina 151. — J. P. E. [3494]

Juan José FERRER MAESTRO, *Dos inscripciones latinas del «territorium dianense» atribuidas a Onda*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 367-369.

Corregeix l'atribució a Onda feta el segle passat per Juan Agustín Cean-Bermúdez de les dues inscripcions CIL II 3597-3598, ací reproduïdes, trobades en realitat prop Dénia, a Ondara. — J. P. E. [3495]

Juan José FERRER MAESTRO, *Los porcios, una familia hispano-romana de Jérica*, dins «Estudis Castellonencs», 2 (1984-1985), 351-357.

Notícia de l'existència i transcripció de tres inscripcions de l'Arxiu Municipal d'Eixèrica, completades amb d'altres sis de la mateixa població o de la veïna de Viver, el comú denominador de les quals és el de fer referència a membres de la família Pòrcia, cosa que permet afirmar la importància de la família en el municipi hispano-romà local (354). — J. P. E. [3496]

Ferran ARASA I GIL, Joan VICENT I CAVALLER, *Noves inscripcions llatines de Bejís i la Vall d'Uixó*, dins «Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonenses», 9 (1982-1983), 249-256.

La primera, procedent de Bejís (251, amb reproducció fotogràfica), és descrita, la inscripció transcrita (250) i estudiada des del biaix de l'onomàstica, particularment interessant per la presència del cognom d'origen grec «Euschemus» (250 i 252). Les altres dues són de la Vall d'Uixó, Horta Seca i la Punta, respectivament; són fotografades en la pàgina 253 i transcrites en la 255. Només s'han salvat tres línies de cada una. Totes dues són inscripcions funeràries. — J. P. E. [3497]

Lorenzo ABAD CASAL, *Arcos romanos en el País Valenciano*, dins «Lucentum», III (1984), 193-200.

Reproducció i estudi de quatre inscripcions trobades a Elx, Eixèrica, Petrel (dubtosa) i Viver, totes desaparegudes, llevat de la segona. Ací són reproduïdes i estudiades sota l'aspecte onomàstic. — J. P. E. [3498]

Françoise MAYET, *Les céramiques sigillées hispaniques. Contribution à l'histoire économique de la Péninsule Ibérique sous l'Empire Romain. I. Texte*. Avec la collaboration de M. PICON et A. TAVARES (Publications du Centre Pierre Paris 12), París 1984, 356 pp. II. *Planches*, París 1983, 110 pp. i CCLXIX làmines.

Joan Serra i Vilaró trobava entorn de 1920 i publicava poc després les primeres mostres segures de «terra sigillata». Procedien d'Abella, prop Navès, i dels volts de Solsona. Les empremtes són transcrites en la pàgina 21. També trobem notícia de les marques d'objectes del Museu Arqueològic Provincial de Tarragona, entre les pàgines 119 i 190; del Museu Municipal de Reus (119, núm. 41); del Museu Arqueològic Provincial de Barcelona, entre les pàgines 121 i 190; del Museu Monogràfic d'Empúries (123, núm. 77 i 144, núm. 296); del Museu Paleocristià de Tarragona (entre les pàgines 130 i 190); del Museu Arqueològic Provincial de Girona (entre les pàgines 135 i 167); del Museu Arqueològic d'Alacant (136, núm. 214; i 153, núm. 389); del Museu del Puig dels Molins, a Eivissa (143, núms. 281-282); del Museu Diocesà de Solsona (150, núm. 354 i 177, núms. 633-635); i del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona (157, núm. 426).

Les pàgines 7-8 del segon volum ofereixen inventari de les peces d'Abella (Solsona) i les làmines I-V en reproduïxen l'ornamentació, sense que hi figurin inscripcions. — J. P. E. [3499-3500]

Ronald SYME, *Spaniards ad Tivoli*, dins «Ancient Society», 13-14 (1982-1983), 241-263.

L'epigrafia tiburtina conté noms familiars a Hispània, entre els quals figura el de

L. Minicius L. f. Gal. Natalis Quadronius Verus, família vinculada a Barcelona i a Badalona (247-248; cf. 261). També són font de notícies les poesies de Marcial: Lausus tindria família a Xàtiva (254), Curiatius a València i a Llúria (255), Fuscus, possiblement, a Barcelona (256), Licinianus és de Laietània (258). — J. P. E. [3501]

Stephen L. DYSON, *The Distribution of Roman Republican Family Names in the Iberian Peninsula*, dins «Ancient Society», 11-12 (1980-1981), 257-299.

L'article consisteix, sobretot, a assenyalar en un mapa peninsular la distribució de cada un d'aquests noms, presents en les nostres terres: Porcii (258-263), Sempronii (263-267), Aemilii (267-272), Fabii (272-276), Iunii (276-280), Licinii (280-283), Caecilii (284-288), Pompeii (288-91), Sulpicii (292-294). Les inscripcions epigràfiques constitueixen la base de l'estudi. — J. P. E. [3502]

Arturo PÉREZ ALMOGUERA, *Las marcas de terra sigillata de Ilerda*, dins «Pyrenae», 19-20 (1983-1984 [1985]), 127-139 i una làmina amb vuit reproduccions fotogràfiques.

L'aportació d'aquestes pàgines s'emmarca en una investigació intitolada «D'Iltirida a Ilerda» i se n'ha de considerar un primer resultat, prometedor de futurs. Les vint-i-cinc marques trobades fins ara a Lleida i rodalia (el territori del «municipium Ilerdense») es reparteixen en nou d'italiques (128-132), deu de sud-gal·liques (132-136), una d'hispanica (137) i cinc de dubtoses (136-138). — J. P. E. [3503]

M.^a Pilar SAN NICOLÁS, *Dos lucernas romanas de la colección Lafuente de Menorca*, dins «Pyrenae», 19-20 (1983-1984 [1985]), 141-145 i una làmina amb quatre reproduccions fotogràfiques.

Les dues llànties haurien estat trobades a començaments del segle actual en l'illa de Menorca. Una d'elles presenta la marca LVC (144). — J. P. E. [3504]

Josep VILELLA I MASSANA, *Recerques sobre el comerç baix-imperial del Nord-Est de la Península Ibèrica*, dins «Pyrenae», 19-20 (1983-1984 [1985]), 191-214.

Recopilació i anàlisi de les dades proporcionades per textos antics de naturalesa diversa relatives a produccions catalanes estimades en altres bandes de l'Imperi o a comunicacions, des de l'*Edictum Diocletiani de praetiis* per als pernils de Cerdanya fins a la carta de Dècim Magne Ausoni a Paulí de Nola, habitant a Barcelona, sobre oli, «garum» o «liquamen». Les deduccions sobre comerç es basen sobretot en l'abundància de noms orientals en les làpides tarragonines i en la presència de jueus, ben documentats en la carta de Sever de Menorca. Tot fa suposar, textos cristians inclosos, fortes relacions amb l'Orient i amb l'Àfrica del Nord —i ací són particularment clars els textos cristians, també els escrits de Consentius suara coneguts—, amb Roma i amb les Gàl·lies. — J. P. E. [3505]

Lourdes C. AVELLÀ DELGADO, *Ausgrabungen in der Torre de Minerva, Tarragona. Die Münzfunde von 1979*, «Madriider Mitteilungen», 26 (1985), 122-124.

Descripció de les vint-i-quatre monedes trobades en aquella excavació de l'any 1979. Vint-i-dues són dels darrers segles de l'Imperi Romà i dues dels segles XIV i XV, una de les quals és de Barcelona. — J. P. E. [3506]

Maria del Vilar VILÀ i BOTA, *Las vías de comunicación en la comarca de la Selva en época romana*, dins «Cypsela», IV (1982), 169-172.

En la comarca no és conegut cap milliari. Consten per Joan Gaspar Roig i Jalpí excavacions realitzades el 1658 per Pèire de Marca, cercant restes del camí romà (169). Resten les notícies proporcionades per descripcions antigues: Estrabó, els Vasos Apol·linars, el doble *Itinerari* d'Antoní i el fragment de *Tabula Peutingeriana* relatiu a la Península Ibèrica. L'autora combina les tres fonts esmentades i reconstrueix la trajectòria de la calçada romana per la comarca de la Selva, concretada en el mapa de la pàgina 172. També aplega bibliografia sobre el tema (171-172). — J. P. E. [3507]

Àngel ANGLADA, *La editio princeps de las obras de Paciano de Barcelona*, «Misc. Sanchis Guarner II», 17-22.

Tal edició és la publicada a cura de Jean du Tillet el 1538 a París. L'autor aplega notícies sobre l'editor i la impremta, presenta les dues cartes proemials, una de l'editor i l'altra de Jacques Boigard. L'exemplar bàsic de l'edició fou l'actual ms. Vat., Reg. lat. 331. L'autor elenca les lectures de l'edició diverses de les del manuscrit (19-20). Les notes marginals afegides per l'editor demostrarien que aquest posseïa un coneixement molt superficial de l'obra de Pacià i la immaduresa pròpia del principiant (21). Aquesta edició hauria estat la font de la còpia del Vat. lat. 6211 i de les edicions anteriors a les crítiques, en les quals també hauria influït (21). L'article aplega al final els judicis d'autors diversos sobre l'edició estudiada (21-22). — J. P. E. [3508]

W. H. C. FREND, *The Divjak Letters: New Light on St Augustine's problems*, 416-428, dins «The Journal of Ecclesiastical History», 34 (1983), 497-512.

Després d'una presentació de les noves lletres [cf. ATCA, 2 (1983), 397-398], entre les quals n'hi hauria dues d'adreçades a Sant Agustí «by the Spanish presbyter Consentius» (497), l'autor els dedica les dues darreres pàgines de l'article (510-512) i les presenta com a il·lustració de l'atenció d'Agustí envers el problema del priscil·lianisme, l'extensió del qual no s'hauria limitat a Galícia. També Fronto hauria estat un «presbyter» (510) i en les seves aventures tarragonines es demostraria fins a quin punt la jerarquia catòlica era lenta a prendre decisions contra els priscil·lians. — J. P. E.

[3509]

José JANINI, *El oficio de Pentecostés del Oracional visigótico y el Breviario de Cisneros*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 57-58 (1984-1985), 101-110.

L'*Oracional visigòtic*, escrit vers l'any 700 per a una església de Tarragona, no posseïx encara edició crítica que tingui en compte tota la tradició manuscrita. L'autor presenta una mostra de l'esmentada tradició, des de l'època visigòtica fins a la compilació dels oficis complets. L'exemplar de Tarragona, conservat a Verona, afegeix incipis d'antífones, tendència confirmada pels *Liber mysticus* coneguts. L'autor compara l'exemplar tarragoní amb còpies castellanes en allò que toca les antífones de matines i les oracions de la missa de Pentecosta, d'una banda, i amb el missal i breviari mossàrabs impresos, de l'altra. — J. P. E. [3510]

Luis RIESCO TERRERO, *Valentín, obispo del siglo VII*, dins «Analecta Malacitana», VIII (1985), 387-393.

Les cartes 23 i 24 de Brauli de Saragossa no anirien adreçades a Anià, bisbe de València, ja que les adreces de cap de les cartes de sant Brauli mai no porten el nom de la seu del bisbe al qual van adreçades. Per això, l'«unianimus» de la 23 només és adjectiu i «Valentinus» el nom personal del bisbe, la seu del qual potser es trobava al nord d'Hispania (393). — J. P. E. [3511]

Dag NORBERG, *Carmen oder Rhythmus*, dins «Mittellateinisches Jahrbuch», 19 (1984), 63-72.

Passat l'Imperi Romà, els versificadors eren conscients que llurs obres només eren «carmen» quan complien les regles de la mètrica clàssica, altrament només arribaven a «rhythmus». Els himnògrafs visigòtics s'allunyaren de les regles clàssiques pel fet de convertir en llarga la síl·laba breu al final de línia. Aquest detall es troba, entre d'altres, en l'himne *In sanctae Eulaliae*, d'atribució dubtosa però que pel fet esmentat sembla datable de mitjan segle VII i atribuïble a Quiricus, bisbe de Barcelona (68), el qual hauria estudiat amb detall els himnes de Prudenci. Característiques semblants es troben en l'himne a sant Feliu (de Joan de Biclara o de Nonnitus Gerundensis), en *In restauratione basilicae* i en algun d'altre. — J. P. E. [3512]

Jean-Paul BOUHOT, *Le manuscrit Angers, B. M. 277 (268) et l'opuscule De spe et timore d'Agobard de Lyon*, dins «Revue des Études Augustiniennes», 31 (1985), 227-241.

El fragment inicial de l'opuscle, de París BN., lat. 2853, ha permès d'identificar el tractat gairebé complet en el volum d'Angers i de publicar-lo en l'edició crítica a cura de L. Van Acker [cf. ATCA, 2 (1983), 466, núm. 674]. L'opuscle defensa que el cristià s'ha de moure entre l'esperança i el temor, doctrina que hi és proposada a base de fragments exegètics destinats a l'edificació moral i espiritual (228). L'autor dedica gairebé tot l'article a la descripció del manuscrit d'Angers i a algun dels seus textos. J. P. E. [3513]

Patrick GAUTIER DALCHÉ, *Situs orbis terrae vel regionum: Un traité de géographie inédit du haut Moyen Âge (Paris, B.N. latin 4841)*, dins «Revue d'Histoire des Textes», XII-XIII (1982-1983 [1985]), 149-179.

L'article conté la descripció codicològica del volum (149-160), la presentació del text geogràfic dels tretze primers folis (160-162) i l'edició del *Situs orbis terrarum* (162-177). El volum hauria estat escrit a Septimània (156-157), potser durant la tercera dècada del segle IX (157). Un dels textos del volum és el poema rítmic *Agobardo pax sit*, publicat en l'edició crítica de les obres d'Agobard de Lió [cf. número precedent]. Hauria, doncs, sorgit en terra i poble idèntic al de la Catalunya de l'Imperi franc i, de més a més, conté una descripció de les dues Illes Balears per llur posició respectiva en relació a Tarragona i a Barcelona (176). — J. P. E. [3514]

Roger COLLINS, «*Sicut Lex Gotthorum continet*»: *Law and charters in ninth- and tenth-century León and Catalonia*, dins «English Historical Review», C (1985), 489-512.

L'autor afirma que l'ACA i l'arxiu de Montserrat contenen documents no publicats d'aquells segles, malgrat les col·leccions de Pèire de Marca i de Jaume Villanueva. El procediment judicial es pot deduir dels plets entorn de propietats, procediment a Ca-

talunya més complet durant el segle IX que durant el segle X, quan ja s'havia resumit i concentrat (491). Es fixa en l'assemblea judicial de Castelló d'Empúries, de 21 agost 843, i en la documentació que en deriva (292-294), ja publicada per Peire de Marca, pp. 779-780. Subratlla la importància de la referència explícita a la *Lex Gothorum* (494). La complementarietat dels testimonis orals i dels documents escrits, ni que es tractés d'un precepte reial (495), el jurament dels testimonis en presència d'un saig (496), fins al punt que el testimoni pot donar valor a un document perdut (497-498) i àdhuc prevaldre sobre el mateix jutge (498), la força del jurament i del testimoniatge produí una justícia de qualitat (498) i poc carregada de documents escrits (502). A Lleó, en canvi, el jurament no era considerat prou segur i era completat amb la «pena caldaria» (503). El beneficiat per la sentència feia escriure el document (505). Sembla que cada comtat tenia un cert nombre de jutges (507). Les dificultats que els temps nous presentaven a la *Lex Gothorum* feren sorgir els *Usatges*, complement i no substitució de la *Lex* (510). — J. P. E. [3515]

Linda PATERSON, *Great Court Festivals in the South of France and Catalonia in the Twelfth and Thirteenth Centuries*, dins «Medium Aevum», LI (1982), 213-224.

L'autora es pregunta si és justa la fama de l'esplendor de les corts antigues, de la qual es fan ressò els darrers trobadors, unes corts amb característiques particulars a Occitània i a Catalunya. Bernat Desclot en recorda sis entre 1228 i 1280. La més famosa hauria estat la de 1266, amb motiu de la conquesta de Múrcia (214), documentada per Ramon Muntaner (215). Gràcies a ells, les corts més conegudes del segle XIII són les catalanes (218). El darrer podia haver estat testimoni directe almenys de la celebrada per la coronació d'Alfons el Benigne el 1328. N'eren elements particularment significatius els jocs militars i navals i entre els primers el «taulat», ací descrit mitjançant fragments de la *Crònica* de Muntaner (219). Aquesta podria haver estat una de les diferències entre França i Occitània-Catalunya, que haurien desaparegut amb la presència dels francesos al Llenguadoc. Per això es convertiren en record mític. — J. P. E. [3516]

Anscari M. MUNDÓ, *Els escriptors i les biblioteques*, dins *Exposició. Girona dins la formació de l'Europa medieval* (Catàlegs d'exposicions 5), Girona, Ajuntament 1985, 87-95.

Després d'una introducció de caràcter general, ve una compilació de notícies relatives a escriptors i biblioteques catalans des de les darreries del segle VIII fins al segle XI. Inicialment es dibuixen tres grups: el de la Seu d'Urgell, el de Barcelona-Girona-Vic i el d'Elna-Cuixà, als quals després s'afegirien els de Tarragona, Tortosa i Lleida. Després vénen les notícies sobre conjunts de llibres i sobre copistes famosos. L'article s'acaba amb les indicacions relatives a la localització dels conjunts de llibres en les esglésies. — J. P. E. [3517]

Julio SAMSÓ, *Els orígens de la ciència a Catalunya*, dins *Exposició. Girona dins la formació de l'Europa medieval* (Catàlegs d'exposicions 5), Girona, Ajuntament 1985, 121-129.

«La ciència medieval europea va nèixer al monestir de Ripoll vers el segle X». Amb aquesta afirmació, equivalent a una tesi, comença l'article que resumim, tot ell encaminat a «valorar l'aportació de Millàs a l'establiment dels orígens de la ciència cata-

lana i europea» (122). El manuscrit de Ripoll 106 (Barcelona, ACA), ultra pàgines astronòmiques i mèdiques, conté un mapa d'Hispania, el qual, comparat amb els mallorquins del segle XIV, indica que entre els dos hi ha hagut una revolució, localitzable en un altre manuscrit de Ripoll, el 225, la gran novetat del qual són els textos entorn de l'astrolabi, potser traduïts de l'àrab per Llobet de Barcelona (127). D'ací Gerbert d'Aurillac (o Silvestre II) els estendria per Europa. Llobet potser treballava sobre textos d'Ibn al-Safar (128). Sembla que l'astrolabi més antic dels conservats procedeix de Catalunya i que també en podria procedir la numeració amb xifres àrabs (128-129). — J. P. E. [3518]

Enric MOREU-REY, *Consideracions sobre l'antroponímia dels segles X i XI*, dins «Misc. Badia i Margarit 3», 5-44.

L'autor confirma la tendència a ésser cada vegada més pocs els noms personals emprats a partir de final del segle IX (6). La multiplicació de persones portant el mateix nom feu necessari l'element distintiu, i així hom troba en document de 916 la referència al pare: «... Gintiles, filius de condam Secundi...» (9), però també l'existència d'un segon nom, documentat el 984: «... alius Guadamirus, que vocant Duro...» (10). L'empobriment de noms potser fou degut a la conveniència que es mantingués el mateix nom en els successius caps d'una família a fi que els papers no resultessin dubtosos, potser el sistema feudal multiplicà el nom de qui es trobava al cim en tota la piràmide (10-14), però fora d'algun lloc com el Pallars, que sembla haver experimentat influxos de terres veïnes del nord i de ponent, ja en el segle desè, ultra la referència a un ofici, es troben segons noms toponímic (18-19) i de filiació (20-21) i, cap als darrers anys, els primers autèntics noms dobles (22-25). La primera novetat del segle XI és la diferenciació de noms masculins i femenins, els quals tendeixen a ésser, respectivament, acabats amb «-o» i «-a» (26) i la multiplicació de segons noms (27-29), de referències a oficis (29-30), de complement toponímic (30-34), de filiació (34-38) i els motius o malnoms (38-40). L'article s'acaba amb una referència als noms de no cristians (41-42) i amb la llista de noms de dona en el *Liber Feudorum Maior* (42-43), d'on resulta que el nom més repetit és el de Guisla, el qual, sumades les variants, puja a vint-i-sis en un conjunt de dues-centes cinquanta unitats (44). — J. P. E. [3519]

E[nric] M[OREU]-R[EY], *Sobrenoms vuitcentistes i noucentistes (a. 845-1000)*, dins «Societat d'Onomàstica. Butlletí interior», núms. 11 i 12 (1983), 21-23 i 34-39.

El mateix autor resumeix així, en les pàgines de l'escrit anterior (16), aquest seu article: «Hi recollim prop de 140 exemples, localitzats, de sobrenoms del tipus "A quem vocant B", "A qui alio nomine vocatur B", etc. Fèiem constar la nostra convicció que calia interpretar les fórmules al peu de la lletra, i que "B" era, no un afegit, sinó un substituït de "A"; amb d'altres consideracions...». — J. P. E. [3520]

Jaume MARQUÈS I CASANOVAS, *Noves dades sobre la comtessa Mafalda*, dins «Revista de Girona», XXXI (1985), 155-158.

Un pergami de l'arxiu de Sant Daniel de Girona, desconegut fins ara, permet de conèixer un acte de donació de 1085, confirmat per «Maheltis comitissa», el tenor del qual és traduït i en part reproduït fotogràficament. — J. P. E. [3521]

Albert BENET, *L'origen de les famílies Cervelló, Castellvell i Castellet*, dins «Acta historica et archaeologica mediaevalia», 4 (1983), 67-85.

L'estudi del pergami d'ACA, Cancelleria, *Pergamins de Ramon Berenguer III*, núm. 253, ha conduït l'autor a la conclusió que no pertany al temps d'aquest compte i que per tant no s'ha de datar de l'any 1123, ans a l'any 951. El text, formulat seguint el mòdul *Per banc scripturam venditionis*, és venda d'una sèrie de cases i camps feta per Sendred, veguer, al seu fill Unifred, dit Amat (84-85), dades familiars que han impulsat l'autor a aplegar notícies relatives a l'esmentat Sendred (69-75), a Sendred Maier (75-77), a Unifred Amat (77-79) i a Ènyec Bonfill o Bonfill de Gelida (79-81) i l'han portat a formular la hipòtesi de treball que els tres personatges acabats d'esmentar eren germans i que, per tant, el veguer Sendred seria l'iniciador de les tres famílies citades en el títol. — J. P. E. [3522]

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *Per a un diplomata d'Ermengol VII (1154-1184). Els ordes militars al comtat d'Urgell*, dins «Ilerda», XLV (1984), 147-174.

En el fons de Sant Joan de Jerusalem, dipositat a l'ACA, es troben vint documents (o regests) d'alguna manera relacionats amb la figura d'Ermengol VII d'Urgell. Van de 1155 a 1184. Són concessions de béns o de drets a cases de Templers o d'Hospitallers i en particular a Gardeny, o documents que s'hi relacionen. Quinze són transcrits in extenso. En la introducció, l'autor recorda la presència de templers en especial en la reconquesta de Lleida a base d'un paràgraf de Galceran ça Roca escrit l'any 1413 [no pas el 1314, tal com diu la pàg. 148], ja publicat per Joaquim Miret i Sans. Després sintetitza les dades dels documents relatives a la relació entre la parella comtal d'Urgell, Ermengol i Dolça, i els ordes militars i sobretot es fixa en el testament de Gombau de Ribelles, les dues versions del qual són publicades en l'apèndix en extret, car l'original és molt més extens, i en resumeix les clàusules relatives a la partició dels béns entre els fills (154-155). — J. P. E. [3523]

Ramon CASES I SANOU, *Breu assaig de l'evolució del llatí vulgar a la llengua romànica catalana, fonamentat en els documents dels «Privilegis concedits a la vila d'Agramunt» durant la segona meitat del segle XII, concretament l'any 1163*, dins «Recerques. Terres de Ponent», VII (1985), 237-244.

Anàlisi filològica centrada en les dinou primeres línies de la carta de poblament de 1163 encaminada a provar que en aquell temps el català tenia la suficient força expressiva per a desbancar el llatí (238). El text és transcrit (243), traduït (243-244) i analitzat en vint-i-cinc exemples, en els quals és presentada l'evolució d'una paraula des del llatí clàssic al vulgar i a la llengua catalana (241-242). — J. P. E. [3524]

Joan BASTARDAS, *Els singulars en -s en el català preliterari. El cas atribut*, dins *Symbolae Mitxelena I*, 657-665.

Joan Coromines explicà «prenys» com a mostra de conservació fòssil del cas recte, viu en una fase prehistòrica de la llengua catalana. Bastardas aporta «una sèrie d'exemples de singulars en -s usats com a predicats nominals o com a predicatius del subjecte en documents del s. XI i encara en les *Homilies d'Organyà* (XII/XIII) i en el contemporani i lleidetà memorial de greuges contra Pere de Llobera, veguer reial de Lleida, on l'ús de singulars en -s és coherent amb el de les *Vides de Sants rosselloneses*, car es troba preferentment en funció de predicat nominal» (658-659). En les pàgines

següents, l'autor presenta nombre d'adjectius singulars en -s en fragments catalans que van de 1035 al darrer quart del mateix segle XI (659-663). No es trobarien, fins ara, substantius (663). Per això, la persistència en adjectius no seria d'influx occità. La conclusió és que, en el segle XI, el català no presenta un sistema rigorós, que contraposi un cas atribuït a un cas subjecte-complement (663-665), però les formes procedents de nominatius en -s eren opcionals en adjectius i substantius en funció de predicats nominals o de predicatius referits al subjecte (665). — J. P. E. [3525]

Josep TRENCHS, *La rima leonina y las suscripciones documentales catalanas (siglos XI-XIII)*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 373-379.

Ja Ferran de Segarra havia assenyalat algunes subscripcions d'eclesiàstics redactades en vers lleoní, Josep Gudiol enriquit la llista i Joan Serra i Vilaró havia publicat dos epitafis de Santa Tecla la Vella de Tarragona (374). L'autor transcriu noves mostres de dignataris catedralicis i monàstics (primicer, sagristà, xantre, arxilevita i ardiaca) i d'altres canonges i beneficiats (375-377), d'escrivans reials o comtals i d'altres notaris, en general eclesiàstics (377-378), però també de seglars (378) i vuit els autors de les quals no consta a quina de les anteriors categories pertanyien (379). — J. P. E. [3526]

Jordi BOLÒS, *Dos llevadors del monestir de Sant Llorenç prop Bagà (segles XII i XIII)*, dins «Urgellia», 6 (1983 [1985]), 361-386.

Els dos llevadors, ací transcrits (379-384 i 384-386, respectivament), es conserven a Barcelona, ACA, monacals, Bagà, núms. 1961 i 1540, procedents de l'arxiu de l'antic monestir de Sant Llorenç prop Bagà, el primer, de vers 1125, xampurrat de llatí i català, el segon en llatí, de 1274. El primer conté la llista de drets percebuts pel monestir, ordenats per parròquies i cases. El segon tira a capbreu, car hi ha reconeixement per part dels prestataris. La introducció subratlla la naturalesa de les prestacions (parts de la collita, censos fixos de productes, serveis personals), les notícies sobre producció agrícola o ramadera (hom cultiva vinya a més de 1.100 metres d'altitud) i l'evolució en la forma de l'«hàbitat» en cent cinquanta anys pel fet que el 1274 figura un sol nucli urbà, Bagà (374). — J. P. E. [3527]

Gerald A. BOND, *The Last Unpublished Troubadour Songs*, dins «Speculum», 60 (1985), 827-849.

Higini Anglès, en la *Música a Catalunya*, Barcelona 1935, parlava de dos folis de pergami, coberta de manual notarial, en el qual es trobaven quatre melodies trobadoresques. És possible que el bifoli s'hagi perdut, però dues pàgines s'han conservat fotografiades en l'Arxiu Mas, clixés 3082 i 3087, ací reproduïdes (829-830). L'original és difícil de localitzar, però sembla escrit a Sant Joan de les Abadesses (831-832), la llengua és la normal dels trobadors amb paraules catalanes i frases italianes i gallicismes (833-834). L'anàlisi de cada peça porta a identifikacions diverses (dança, balada, ball) i a solucions mètriques i estròfiques diferents, dins la temàtica d'amor cortès convencional o de sàtira antimonàstica. Haurien estat escrites entre 1250 i 1275 (839). Els textos amb la corresponent música ocupen les pàgines 840-849 i són acompanyats de notes paleogràfiques, musicals i de comentari de text. — J. P. E. [3528]

Robert E. LERNER, *Les communautés hérétiques (1150-1500)*, dins *Le Moyen Âge et la Bible* sous la direction de Pierre RICHÉ-Guy LOBRICHON (Bible de tous les temps 4), París, Beauchesne 1984, 597-614.

L'autor dedica un paràgraf a les comunitats beguines de Catalunya, les quals haurien tingut en Arnau de Vilanova l'enllaç amb la doctrina de Peire Joan. Esmenta l'escrit català *Els estats de l'Església segons l'Apocalipsi* i recorda el cas d'AIMAR de Mosset (612). — J. P. E. [3529]

John HINE MUNDY, *The Repression of Catharism at Toulouse. The Royal Diploma of 1279* (Studies and Texts 74), Toronto 1985, XIV i 336 pp.

Estudi del document ara conservat a Tolosa de Llenguadoc, Archives Municipales, AA 34 3, el qual conté la llista completa tant de les persones amnistiades com de les que demanaren la gràcia. Entre aquelles hi ha tot un clan, el dels Vilanova (84), la reconstrucció del qual és objecte de tot un capítol (292-303). Entre els seus membres són corrents els Arnau i justament un Arnau de Vilanova fou el suplicant de gràcia per als altres l'any 1279 (125) [cap element positiu no porta ni assenyalava vers el nostre metge i espiritual, però, essent fins ara totalment desconeguda la seva família, no és possible de desestimar «a priori» una connexió familiar]. Tota la investigació explica el progressiu domini de França sobre el Llenguadoc després de 1229, amb fets que convertiren en idíl·lica la situació anterior a Muret. — J. P. E. [3530]

Maria BROSSA, *Estudi lingüístic d'un document català del segle XII («Zo són clams») de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell*, dins «Urgellia», 6 (1983 [1985]), 335-359.

El document, ja publicat el 1913 per Pere Pujol i Tubau i reproduït el 1975 per Paul Russell-Gebbert, del qual, però, ací no és indicada la referència arxivística, tot i ésser confirmada la seva presència en l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell (336), és ací de nou editat (337-338) amb el corresponent aparat crític (338-342) i després estudiat lingüísticament sota els aspectes fonètic (342-344), morfològic (344-352) i sintàctic (352). Les pàgines finals contenen el vocabulari de tots els mots presents en el document (352-359). El primer dels clams adreçats al bisbe i capítol de la Seu d'Urgell per tots els homes de Sant Pere de Grau d'Escales fa referència a la venda fraudulenta de dos llibres, amb indicació del respectiu preu (337). — J. P. E. [3531]

Jordi BRUGUERA, *La llengua del Llibre jutge*, dins «Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit 2» (Estudis de llengua i literatura catalanes X), Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1985, 89-109.

Ja publicat el fragment del *Liber Iudicum* traduït en català, actualment a Montserrat, Biblioteca, ms. 1009, pel seu descobridor [cf. ATCA, 5 (1986), 464-465, núm. 2831], ara Bruguera n'ofereix un «estudi lingüístic detingut» (89), començant per reproduir el tros (90). Segueix l'anàlisi de la grafia i de la fonètica (90-93), la de la morfosintaxi (93-100) i la del vocabulari (100-108), dins el qual remarquem l'atenció posada en el substantiu «galidansa». La llengua seria el català culte de la cúria comtal de Barcelona i, ultra alguns occitanismes, presentaria qualche arcaisme més reculats que la fórmula emprada en les *Homilies d'Organyà* (109). — J. P. E. [3532]

Marina CONTI, *Sopravvivenze classiche nel Carmen Campidoctoris*, dins «Estudios Clá-

sicos», XXV/2 (1984 = Apophoreta Philologica Emmanueli Fernández-Galiano a sodalibus oblata. Pars altera), 415-421.

L'autora accepta la hipòtesi que l'autor del *Carmen* era català i que l'origen és monàstic (420). L'herència clàssica consistiria en l'ús de l'estrofa, aparentment sàfica (però les quantitats de les síl·labes són substituïdes pel ritme dels accents), amb rimes assonants i consonants (416-417), en certs ressons clàssics com és ara la descripció de les armes del Cid, comparables a les d'Aquilles i d'Eneas (417-418) i en referències mitològiques. L'autora pensa que l'«Omero canente» del vers 11 no es pot interpretar com a prova del coneixement directe de la *Illiada*, «impensabile all'epoca dell'autore del *Carmen* in questa zona di Europa» (418). — J. P. E. [3533]

Carles DUARTE I MONTSERRAT, *Dues notes sobre el Llibre de les costums de Tortosa*, dins «Misc. Badia i Margarit 3», 45-54.

L'autor presenta i transcriu onze fragments (48-49) del llibre esmentat, de Tortosa, Arxiu Municipal, en els quals són contingudes fórmules destinades a ésser dites normalment pel veguer o a ell; la còpia de 1272 del mateix *Llibre* conté la frase «... los blancs, so és la gent pobra...» (50) i que, com que indicava que havien de pagar, desaparegué de les còpies posteriors. El mot és desconegut dels diccionaris i l'autor exposa diverses hipòtesis d'explicació de l'expressió (51-54). — J. P. E. [3534]

Antonio HERNÁNDEZ PALMÉS, *El derecho civil en las «Consuetudines Ilerdenses» de Guillermo Botet (s. XIII)*, dins «Ilerda», XLVI (1985), 67-161.

El propòsit de l'autor és el de «iniciar un exhaustivo examen del contenido jurídico de las *Consuetudines Ilerdenses*» (68). Per això, l'autor ressegueix la doctrina de les *Consuetudines* en relació a conceptes generals i fonts del dret, a persones i coses, a drets sobre el patrimoni, a dret contractual, a dret familiar i a dret successori. El mètode seguit per l'autor és el de deixar parlar el text mateix de Guillem Botet i per això aquestes pàgines són un rosari de paràgrafs transcrits, traduïts i comentats i de vegades completats amb d'altres textos, com és ara el del jurament, de Lleida, Arxiu de la Paeria, *Llibre verd petit* (81). El text de base és el de l'edició de Pilar Loscertales (68) i és comparat quelque vegada amb els *Costums* de Tortosa (95, 100, 109), les *Consuetudines Diocesis Gerundensis* (109) o amb els *Furs de València* (127, 134). La bibliografia ocupa les pàgines 157-161. — J. P. E. [3535]

Francisco GIMENO MENÉNDEZ, *Caracterización sociolingüística del «Libro de los privilegios de Alicante de Alfonso X el Sabio»*, dins *Studia historica in honorem Vincente Martínez Morellá*, Alacant 1985, 119-142.

Parteix del pressupòsit que la llengua real del poble en els territoris àrabs valencians en començar el segle XIII no seria una varietat mossàrab (124), ans «una variedad semfónica conocida como 'algarabía valenciana'». Després de la conquesta, assistiríem a «una progresiva catalanización lingüística y cultural» (ibid.). Dins aquest context, l'autor estudia la variant «-z»/«-ç» final, de forma comparativa, en el *Libro de los privilegios de Alicante y Orihuela*, d'Alacant, Arxiu Municipal, armari 5, còdex 48, en el *Libro de los privilegios y reales mercedes de Orihuela*, d'Oriola, Arxiu Municipal, ms. 2588, en un aplec de documents originals de la cancelleria d'Alfons el Savi i en un altre conjunt de documents de l'Alt Aragó (128-130), els dos primers copiats respectivament al començament i a l'acabament del segle XIV. L'anàlisi estadística i in-

formàtica dels casos estudiats porta l'autor a la conclusió: les variants del llibre al·lucinat en comparació als originals es col·locarien en la relació text escrit text oral (133), car haurien estat castellanes «de jure», però aragoneses «de facto» (134). L'article es clou amb la bibliografia corresponent (135-142). — J. P. E. [3536]

Vicente GARCÍA EDO, *Colección de Cartas Pueblas. CIX. Suera y Fanzara*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 249-250.

Transcriu la concessió de drets senyoriais damunt les dues poblacions esmentades feta per Jaume I a Terol, 1259, al seu fill Pere, tingut de Teresa Gil de Vidaurre. El document es troba a ACA, *Canc.*, reg. 11. — J. P. E. [3537]

Vicent FELIP I SEMPÈRE, *Colección de Cartas Pueblas. CX. Ratificación de la venda del Castell i terme de la Vall d'Uixó*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 377-378.

Transcriu l'instrument de confirmació de la reina Elionor de Sicília, muller de Pere el Cerimoniós de la venda de drets senyoriais sobre castell i vall d'Uixó a Gilibert de Centelles. El document, datat el 1360, és a l'ACA, *Canc.*, reg. 1570. — J. P. E. [3538]

Juan Luis CONSTANTE LLUCH, *Colección de Cartas Pueblas. CVIII. Erección de Mas dels Estellers en villa*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 49-54.

Transcriu el document de Felip IV, datat a Madrid l'any 1647, pel qual segregava dit Mas de Traiguera i el constituïa universitat independent, d'acord amb els capítols, redactats en català, inclosos en el document reial (50-51). L'operació és justificada pels quinze mil reials dobles d'argent que la població ha ofert al rei per a despeses militars. L'original es troba en l'Arxiu Municipal de Sant Jordi. — J. P. E. [3539]

Pierre PONSICH, *La charte de «població» d'Espirà de l'Aglí (1389)*, dins *Les Pays*, 107-128.

El perill constant de les Grans Companyies obligà els monjos de Santa Maria d'Espirà a refugiar-se a la Reial de Perpinyà, raó per la qual poblaren de nou Espirà de l'Aglí i concediren als vint-i-un novells caps de casa la carta de població, que s'ha d'afegir a les tres rosselloneses publicades per Josep M. Font i Rius (Vilafranca de Conflent, Codalet i Salses). La d'Espirà, amb setanta-set articles, ultra les llargues introducció i confirmació final, ací transcrita (115-128), és incomparablement més extensa que les altres. Els articles són en català i llur mateix tenor indica que foren discutits i pactats amb el senyor del lloc, l'abat. El text original, del *Liber statutorum*, de l'arxiu de la Reial de Perpinyà, ara perdut, és conservat en sots-còpia en l'arxiu particular de l'autor (109). La transcripció és precedida d'un resum de cada article (109-114). — J. P. E. [3540]

Ramón HERNÁNDEZ, *Pergaminos de Actas de los Capítulos Provinciales del siglo XIII de la Provincia Dominicana de España*, dins «Archivo Dominicano», IV (1983), 5-41.

Tots tres pergamins són a Madrid, AHN, Clerecia, carpeta 3255. Corresponen als capítols de Lleó 1275, Estella 1281 i Barcelona 1299, l'únic que sembla original. Tots tres contenen notícies sobre convents i frares catalans (14, 21-22, 24, 25 [mort de sant Ramon de Penyafort]; 28-30, 40; 56-59, 64, 65, 71, 72-73). Més important, però, és que permeten de conèixer la xarxa d'escoles dominicanes a Catalunya els anys 1281 i 1299. Remarquem el «*Studium Hebraicum*», de Barcelona, sota Ramon Martí (28) i el «*Studium Arabicum*», de València, sota Joan de Puigventós (29); consta també que tant a Girona com a Mallorca hi havia estudi de lògica o filosofia (28 i 29). El 1299 havien desaparegut els dos estudis de llengües, però consta l'ensenyament de gramàtica a València, Xàtiva i la Seu d'Urgell; de lògica a Lleida, Tarragona, Barcelona i Girona, ací amb la precisió que el professor, Domènec Torpí, havia d'ensenyar també la lògica nova; a Mallorca, hom estudiava «natures» o filosofia natural; a Tarragona i a Barcelona, de més a més, hi havia lliçons sobre les *Sentències* o de teologia (56-59). — J. P. E. [3541]

Ramón HERNÁNDEZ, *Las primeras actas de los capitulos provinciales de la Provincia de España*, dins «*Archivo Dominicano*», V (1984), 5-41.

Les actes corresponen a vuit capítols reunits entre 1241 i 1257. Només el de Toledo 1250 conté notícies específiques sobre convents de Catalunya (31-32). Al final, hom destina vuit estudiants, entre els quals figuren Pere de Cadireta i Ramon Martí, a un «*studium arabicum*», no localitzat, obligant-los a acceptar «*in remissionem peccatorum suorum*» i establint que els estudiants havien d'ésser dotze. — J. P. E. [3542]

Emilio PANELLA, *Note di biografia domenicana tra XIII e XIV secolo*, dins «*Archivum Fratrum Praedicatorum*», LIV (1984), 231-280.

Figura entre aquestes notes la relativa a una referència a fra Ferrer de Catalunya en una *Quaestio* de Remigio dei Girolami conservada a Florència, Biblioteca Nazionale, *Conv. soppr.* G 3.465, f. 15^{a-b} (242-243). — J. P. E. [3543]

Josep HERNANDO I DELGADO, *Le «De Seta Machometi» du Cod. 46 d'Osma, oeuvre de Raymond Martin (Ramón Martí)*, dins *Islam et chrétiens du Midi (XII^e-XIV^e s.)* (Cahiers de Fanjeaux 18), Tolosa de Llenguadoc, Edouard Privat, Editeur 1983, 352-371.

Presentació de la còpia del tractat conservada a Burgo de Osma, Biblioteca de la Catedral, ms. 46, esquema del tractat *De Seta Machometi* (352-355), esquema que permet d'identificar l'escrit amb el conegut sota el títol *De origine, progressu et fine Machometi et quadruplici reprobatione prophetie eius*, destinat a provar que Mahoma no era ver profeta i per això també conegut com a *Quadruplex reprobatio*. La comparació entre el text de Burgo de Osma i l'*Explanatio Symboli Apostolorum* porta a la conclusió que són dos textos complementaris, com ho indica la respectiva forma de tractar del matrimoni (363-366), més encara, que quan s'ocupa del mateix tema els textos són idèntics (361-362) àdhuc en la forma o estil d'exposició (367). Per això, l'autor atribueix el *De seta Machometi* a Ramon Martí. — J. P. E. [3544]

Francisco RICO, «*Por aver mantenencia*». *El aristotelismo heterodoxo en el Libro*

del buen amor, dins «El Crotalón. Anuario de Filología Española», 2 (1985), 169-198.

En les pàgines 186-187 trobem referències a ACA, Ripoll 109, per les seves tesis averroistes de la doble veritat en el tema de la resurrecció, datables d'entorn del 1235; i a la campanya antiaverroista de Ramon Llull a la universitat de París entre el 1297 i el 1311. — J. P. E. [3545]

Dominique URVOY, *La pensée religieuse des mozarabes face à l'Islam*, dins «Traditio», XXXIX (1983), 419-432.

Cap al final de l'article, en parlar de l'adopcianisme d'Elipand de Toledo, l'autor s'ocupa de Feliu d'Urgell, bo i afirmant que no veu quina fou la seva aportació a la doctrina adopciària (429), encara que admet la possibilitat que el seu pensament sigui més pròxim al nestorianisme que el d'Elipand (430). — J. P. E. [3546]

Hanna E. KASSIS, *Observations on the first three decades of the Almoravid dynasty (A.H. 450-480 = A.D. 1058-1088). A Numismatic Study*, dins «Der Islam. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der islamischen Orients», 62 (1985), 311-325.

Entre les monedes estudiades figuren dos exemplars de Dènia i de València, de l'any de l'Hègira 491 i 495 (322). En apèndix són transcrites les inscripcions (323-325). J. P. E. [3547]

Gabriel ALOMAR I ESTEVE, *Entorn d'alguns records lapidaris de les Balears islàmiques a les ciutats toscanes*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 23-34.

El segon apartat de l'article és dedicat a tres inscripcions, dues de les quals es troben a Pisa i una a Avinyó, Museu Calvet, encara que procedent de Sant Víctor de Marsella. La primera, col·locada a la façana de la Seu Primada de Pisa, recorda una reina de Mallorca, captiva amb el seu fill i portada a Pisa (25); l'altra és a la façana de la Madonna dei Galletti, procedent de la Porta Aurea, recorda la gesta i victòria dels pisans damunt Mallorca i Eivissa l'any 1115 (28). La provençal és la inscripció col·locada en la tomba dels pisans morts en l'expedició contra Mallorca (30). Totes tres són traduïdes en català i transcrites en llatí. La darrera part de l'article recorda el paràgraf de Giovanni Villani i d'historiadors més moderns sobre la llegenda de la procedència mallorquina de les dues columnes que emmarquen la porta del baptisteri de Florència (31-32). — J. P. E. [3548]

Pere BALANÀ I ABADIA, *Textos àrabs relatius a Balaguer (I)*, dins «Ilerda», XLVI (1985), 242-246.

L'autor presenta aquestes pàgines com a senzilla mostra «d'allò que podria ésser, en el futur, un "corpus" dels documents essencials per a la història medieval de Balaguer» (242). La mostra conté quatre fragments d'autors àrabs relatius a la localització de la ciutat, al curt govern de Muhàmmad ibn Lubd i a dos fills del lloc, expositors de l'*Alcorà*, emigrats amb motiu de la reconquesta. Els textos són d'Al-Razí, al-Udrí, Ibn-Galib i, sembla, d'al-Silafí (242-245). Remarquem, de més a més, que el segon dona notícia de l'existència d'uns *Annals de la Marca Superior*, fins ara desconeguts (244, nota 8). J. P. E. [3549]

Ricardo GARCÍA CÁRCCEL, *El itinerario de los moriscos hasta su expulsión (1609)*, dins *Inquisición española y mentalidad inquisitorial*. Ponencias del Simposio Internacional sobre Inquisición. Nueva York, abril de 1983, Barcelona, Editorial Ariel, 1985, 67-78.

Article de tesi: àdhuc vista des de la perspectiva del nacional-catolicisme, l'expulsió dels moriscos podia ésser evitada (70). Recordada la polèmica actual entorn del terme de «morisc» i la complexitat del problema, l'autor dibuixa algunes característiques del grup valencià: treballa la terra i arriba a una real potència econòmica; religiosament eren sunites, doctrinalment flexibles; haurien conservat la llengua àrab més que d'altres; també posseïen llibres cristians, de Tomàs d'Aquino a Lluís de Granada; si els catalans eren assimilats, els valencians mantenien una certa resistència cultural i lingüística. Resumeix les etapes en el planteig doctrinal del problema morisc per part de les autoritats de l'Església. Abans de 1526, convivència, encara que en certs moments, difícil; de 1526 a 1550, la convivència esdevé problema, però la solució és ajornada, per la suposició que el temps podria solucionar-ho tot; de 1550 a 1580, en d'altres bandes hom passa de veure els moriscs com un problema d'instrucció a concepatuar-los problema d'Inquisició; a València, però, segueix l'espera, formulada en la *Concordia* de 1571; dins mateix de l'episcopat valencià, les posicions divergeixen: Juan de Ribera propugna l'expulsió, Josep Esteve i Joan Bta. Pérez, la paciència; de fet, l'etapa final, entre 1580 i 1609, a València segueix essent d'espera i de menys incisivitat de la Inquisició (76). La decisió d'expulsar fou presa pel Consell d'Estat, contra el parer dels bisbes i àdhuc del de l'inquisidor Bartolomé Sánchez. De fet, alguns moriscs volgueren ésser encausats pel Sant Ofici a fi de no ésser obligats a marxar. L'article conté en nota la transcripció d'alguns paràgrafs de Joan de Ribera (74-75). — J. P. E. [3550]

Jaume SERRA I BARCELÓ, *La Inquisició mallorquina i els musulmans*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 279-307.

Estudi realitzat a base dels volums 860 i 861 de Madrid, AHN, Inquisición i, en conseqüència moltes de les seves pàgines fan referència a musulmans no mallorquins. El gràfic I, en canvi, es limita als processos mallorquins (281), on es troben les quatre causes per les quals es podia obrir un procés: renegar de la fe cristiana, intent de fuga, pràctica de costums musulmans i ajuda a fugitiu. Hi ha notícies relatives a Mallorca en l'apartat sobre Màgia i Islam (289-290, amb implicació d'una bruixa de Vic, Caterina Floreta). La taula IV presenta el nombre de processos contra catalans, valencians (293-294) i baleàrics (295). Algunos casos derivats de la Guerra de les Alpujarras són resumits en la p. 300. L'expulsió no afectà directament Mallorca, però sí indirectament, en quant comarques del País Valencià foren repoblades amb mallorquins (302-303), en quant moriscs que retornaren es lliuraren a les autoritats a Mallorca (303-304) i en quant el darrer grup expulsat visqué temps a Mallorca (304). I cresqué la corsaria. — J. P. E. [3551]

Maximiliano BARRIO GOZALO, *El curso norteafricano y su incidencia en el Principado de Cataluña durante el siglo XVIII*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXVII (1984 [1985]), 313-327.

La primera part exposa el fenomen corsari procedent durant el segle XVIII dels països del nord d'Àfrica i en particular d'Argel, al qual només es contraposaven amb certa eficàcia els corsaris mallorquins i eivissencs (318). La segona part aplega les di-

verses queixes pels estralls produïts de forma cada vegada més descarada pels moros en ports, costes i poblacions de Catalunya, conegudes per la documentació de Simancas, Archivo General, Marina, lligalls 701, 703-705 (318-323). La tercera estableix una valoració de les pèrdues econòmiques, entre les quals cal comptar el col·lapse de l'activitat mercantil per mar abans de 1760. Les pèrdues per empenonament de vaixells catalans són exposades pel Gremi d'homes de la mar de Barcelona en informe al rei de 1761 (lligall 705), les dades del qual són reduïdes a quadre sinòptic en la pàgina 324, amb un total de 96 embarcacions preses pels corsaris entre novembre de 1759 i febrer de 1761. De la mateixa documentació resulta que els captius en naus o en costes catalanes foren 1.091 entre 1730 i 1789. — J. P. E. [3552]

Ubaldo de CASANOVA TODOLÍ, *Algunas anotaciones sobre el comportamiento de los esclavos moros en Mallorca durante el siglo XVII y un ejemplo de intercambio con cautivos cristianos*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 323-332.

Narració de les vicissituds vinculades a la política de defensa contra potències musulmanes mitjançant l'absència d'esclaus moros a les Illes Balears, fets coneguts gràcies a la documentació d'ACA, Consell d'Aragó, lligalls 992-994 i d'altres. Una part considerable és destinada a l'operació de canvi de mil esclaus moros per cent soldats, empenonats en l'assalt marroquí a Larache, intent que s'allargà durant els primers anys de la darrera dècada del segle (326-332). — J. P. E. [3553]

David ROMANO, *Jueus a la Catalunya Carolíngia i dels primers comtes (876-1100)*, dins *Exposició. Girona dins la formació de l'Europa medieval 785-1213* (Catàlegs d'exposicions 5), Girona, Ajuntament 1985, 113-119.

Recull de notícies relatives a jueus procedents de documentació de Barcelona i de Girona, sobretot de l'aplegada en el *Liber antiquitatum* de l'Arxiu de la Seu de Barcelona. — J. P. E. [3554]

Josep RIBERA I FLORIT, *La controvèrsia maimonista a Catalunya*, dins *Cicle commemoratiu del 850 aniversari del naixement de Maimònides. Resum de les conferències*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs 1985, 21-42.

Exposició de síntesi, la primera part de la qual és dedicada a recordar la vida i les obres principals de Maimònides, les seves idees bàsiques relatives a la revisió racional de la teologia musulmana i a la controvèrsia que l'impacte de tals idees provocà a l'Orient (21-26). El centre d'expansió d'obra i pensament de Maimònides a l'Occident fou el Llenguadoc i més en concret la vila de Lunell, veïna de Montpeller. És, doncs, natural l'impacte d'aquell pensament en les nostres terres, on trobem un estrat favorable, el dels «Nesiim» o aristòcrates de l'aljama de Barcelona, i un de contrari, a Barcelona mateix i sobretot a Girona, l'escola rabínica de la qual era encarada a la càbala i per tant poc propensa al racionalisme, malgrat els esforços pacificadors de Moshè ben Nahman o Nahmànides. L'autor es deté en la traducció de fragments poètics de Meshuham ben Shelomó de Piera, reafirmadors de les posicions tradicionals (35-38), seguit per Shelomó ben Adret de Barcelona, en vida del qual l'aljama d'aquesta ciutat proclamà l'any 1305 el seu anatema unànime contra les obres doctrinals (no contra les científiques) de Maimònides (40). — J. P. E. [3555]

NAHMANIDE (RABBI MOÏSE BEN NAHMAN), *La Dispute de Barcelone suivi du Commentaire sur Esàie 52-53*. Traduit de l'hébreu par ÉRIC SMILÉVITCH. Archives du texte traduites du latin par LUC FERRIER (Les dix paroles), Parfs, Éditions Verdier 1984, 102 pp.

La introducció no signada, ocupa les pàgines 9-20 i exposa la tesi que durant el segle XIII cristianès i jueus ja no es limiten a discutir, sinó que comencen a disputar a l'ombra de la Inquisició: la contraposició té conseqüències polítiques, immediates a París 1240, on la disputa desembocà en la cremada del *Talmud*, no tan tràgiques a Barcelona 1263, on, però, davant el rei hom intenta d'utilitzar el *Talmud* a favor del cristianisme i, com que fracassa, l'Església es veu acorralada a practicar una política unilateral de censura i de condemnaió de la tradició jueva. La politització o publicitat de la confrontació en la *Disputa* fa que aquesta sigui com una representació teatral, amb tres personatges principals: Nahmànides, Pau Cristià i el rei Jaume, els quals representarien, respectivament, el paper que els pertocaria en nom de la comunitat jueva, de l'Església i de la corona. Nahmànides, el protagonista, hauria fet fracassar l'intent de Pau Cristià de servir-se del *Talmud* a favor del cristianisme (12). Jaume I, condicionat entre «Raymond de Lulle» (13) i Ramon de Penyafort, entre el diàleg basat en allò que és comú i la guerra als detractors de la fe, seria personatge entre dues aigües que no s'adonaria o no es voldria adonar del nou planteig i així, «en no voler veure en la disputa res més que una controvèrsia teològica, Jaume vol evitar el desplaçament, ja fet per l'Església, del pla teològic al polític» (15), cosa que li produiria inconvenients de tota mena. L'intent de Pau Cristià va al cor de la cohesió del poble jueu: el *Talmud* és un testimoni favorable al cristianisme i per tant, els jueus no poden tenir confiança en llurs mestres (17). El tema de la controvèrsia té el mateix objectiu: si el Messias ja ha vingut, la resistència d'Israel en la diàspora no té cap sentit, però si no, el cristianisme només és un poder polític (18-19). El cos del llibre és format per la traducció francesa anotada de la narració de la disputa atribuïda a Nahmànides (21-62), la del *Comentari a Isaïas* 52, 13 ss. i 53 del mateix Nahmànides (63-76), la de la narració llatina completada amb la de quatre documents d'ACA (77-92) i amb les butlles de Climent IV al rei Jaume I i a l'arquebisbe de Tarragona (93-97). — J. P. E.

[3556]

Disputa de Barcelona de 1263 entre mestre Mossé de Girona i fra Pau Cristià. Estudi introductor i per Jaume RIERA i SANS. Traducció dels textos hebreus i llatins i notes per Eduard FELIU. Pòrtic de Pasqual MARAGALL (Estudis i assaigs 2), Barcelona, Columna edicions 1985, XVI i 100 pp.

La introducció recorda la polèmica d'Isidore Loeb contra Heinrich Denifle perquè aquest, comparant les narracions llatina i hebrea de la controvèrsia, arribà a la conclusió que «el rabí tergiversava els fets, és a dir, mentia» (X) i per la seva banda afirma que el fet de tenir la signatura reial i d'haver estat registrada en els registres de l'ACA «no augmenten ni disminueixen la veracitat de totes i de cadascuna de les afirmacions contingudes al text» (XII) de la versió llatina, la qual depèn d'allò que el versemblant autor, el convers fra Pau Cristià «volia demostrar amb aquella acta autenticada amb el segell reial: que mestre Mossé de Girona no havia pogut replicar als seus arguments» (XIII). La narració hebrea, en canvi, «és una novellació feta a final del segle XV, partint d'un resum dels arguments esgrimits realment al moment de la Disputa, completats i arrodonats amb d'altres arguments que creia el novellista que s'hi podien haver donat, però que de cap manera no hi foren adduïts» (XV). El volum conté la traducció catalana anotada de la narració hebrea (1-61), la traducció sense notes

de la narració llatina (65-69), el guitge de Jaume el Conqueridor a favor de Bonastruc de Porta (73-74), la traducció anotada del *Comentari sobre la pericopa «El meu servidor serà intelligent»* (77-85), de Mossé ben Nahman i la traducció, precedida de nota introductòria, del *Resum de la disputa de Barcelona reportat per un tal R. Menabem* (89-96). — J. P. E. [3557]

David ROMANO, *La signature de R. Shelomoh ben Adret (RaShBA), de Barcelone*, dins *Les juifs au regard de l'histoire*. Mélanges en l'honneur de Bernhard Blumenkranz édités par Gilbert DAHAN, Paris Piccard 1985, 195-199.

L'autor repeteix traduït al francès el resum de la vida de Salomó ben Adret, biografia enriquida amb seixanta-nou documents, la major part inèdits (196). En transcriu tres, de l'arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, *Diversorum C*, rebuts de diners deixats en préstec, datats entre 1256 i 1264, en els quals es conserva la signatura autògrafa del rabí esmentat, en hebreu. Les tres signatures són reproduïdes fotogràficament (197-199). — J. P. E. [3558]

David ROMANO, *Mabalux Alcoquí, extraño juglar judío de los Reyes de Aragón (1273-1301)*, dins «Sefarad», XLIV (1984), 183-210.

Els onze documents o anotacions aplegats en l'ACA, *Canc., reg. o Reial Patrimoni* i ací transcrits (203-209) són analitzats en la introducció amb la intenció de reconstruir poc o molt la seva biografia. Ultra l'existència i les donacions rebudes de reis o infants, consta que feia de juglar i que sabia l'àrab (189-190 i 202-203). — J. P. E. [3559]

Gabriel SECALL I GÜELL, *Algunos aspectos de la judería de Valls, según un «Liber Judeorum» (1342-1344)*, dins «Sefarad», XLIV (1984), 143-178.

El *Liber iudaeorum*, que el present treball analitza, es troba a Tarragona, AHA, caixa 12, carpeta 53-383. Cobreix del 25 de juny de 1342 al 12 de maig de 1344. Ultra fotocòpia de la primera pàgina (146) té transcripció de sis documents en apèndix (164-167). Les dades del llibre són sintetitzades en alguns apartats: relacions de fiscalitat amb la corona, les quals afectaven tota l'aljama i els singulars en tant que membres d'aquesta (145-148), activitat prestamista generalitzada (vint-i-set prestamistes haurien realitzat tres-cents seixanta-un préstecs amb una quantitat total de 32.709 sous, 149, en una rodalia que arriba a Barcelona, però no a Tarragona, 151). Les pàgines 150-155 consideren alguns contractes en especial. La documentació condueix al coneixement detallat de certes famílies (157-162), amb genealogia de la de Maymó Abraham (163). Després dels documents, ve un apèndix antroponímic-toponímic (167-168). — J. P. E. [3560]

José HINOJOSA MONTALVO, *Los judíos valencianos durante la época de las Visperas Sicilianas 1276-1336*, dins «XI Congreso III», 195-218.

El *Llibre del repartiment* indica la presència de jueus en diversos llocs valencians, presència que arribà al màxim de poder en començar el regnat de Pere el Gran. Les exigències de la repoblació del sud del Regne de València obligaren a continuar-hi el favor reial a les noves aljames d'Oriola i d'Elx (196). L'autor aplega en aquestes pàgines les dades que li proporciona tant l'ACA, *Cancelleria, registres*, com l'ARV, *Reial*,

i forma un quadre en el qual sintetitza aspectes generals de la vida dels jueus valencians (alimentació, sinagoga, delictes, relacions amb el poder reial i amb la ciutat, tensions amb la comunitat cristiana, activitat econòmica, 196-208). Estableix la llista de vint-i-set poblacions, on consta l'existència de jueus (209) i resumeix les principals notícies sobre cada una, de Nord a Sud (208-214). Malgrat les excepcions (Samuel Abenmenassé podria ésser transmissor de la medicina àrab a Arnau de Vilanova), l'Aljama valenciana no destacà en el camp de la medicina ni en el de la ciència (208). Yom Tob de Xàtiva fou mestre d'hebreu dels dominicans d'aquella ciutat (208-209). Dellà Xixona, un jueu possava en net els llibres dels oficials reials escrits en àrab (213). — J. P. E. [3561

David ROMANO, *El judío Jucef Ravaya, tesorero real, en la ocupación de Sicilia (fines de 1282)*, dins «XI Congreso IV», 149-159.

Anàlisi dels títols que el jueu esmentat rep en la documentació d'ACA, *Canc., reg.*, primer el de «baiulus», després el de «thesaurarius», «consiliarius», «familiaris» i potser «fidelis», amb indicació de les activitats a les quals fan referència. — J. P. E. [3562

Jeremy COHEN, *The Jews as the Killers of Christ in the Latin Tradition, from Augustine to the Friars*, dins «Traditio», XXXIX (1983), 1-27.

Al final de l'article, l'autor contraposa la doctrina d'Agustí d'Hipona (els jueus no haurien comprès les seves pròpies Escriptures i el polemista cristià els les hauria de fer entendre) i la dels «freres», personificada en Ramon Martí, segons el qual —diu l'autor— els jueus contemporanis haurien deformat intencionadament el sentit de la Bíblia i, per tant, no haurien d'ésser tolerats (26). — J. P. E. [3563

Immaculada OLLICH I CASTANYER, *Aspectes econòmics de l'activitat dels jueus de Vic, segons els «Libri Iudeorum» (1266-1278)*, dins «Miscel·lània de Textos Medievals», 3 (1958=Els «Libri Iudeorum» de Vic i de Cardona), 3-118.

Recordades les aportacions anteriors sobre el tema (3-4), l'autora descriu la tècnica d'anotació notarial dels *Libri Iudeorum* (Vic, Arxiu Episcopal, Cúria fumada), aplegats en cinc lligalls amb documents de 1266 a 1354. El treball actual es limita als anys 1266 i 1278 (6). La majoria d'anotacions fan referència a préstecs clars o encoberts. Les relatives als primers contenen, almenys, cinc dades: deutor, prestador, quantitat, termini i testimoni, cada una de les quals és àmpliament analitzada (7-21 amb consideració dels elements complementaris —interès i garanties o fiadors— i de la comanda). Podia haver-hi préstec encobert sota compra-ventes i cessions (21-24). Segueix l'exposició de l'activitat prestamista de jueus a Vic en la qual són analitzats tres plans: l'individual (set de Vic i vuit de fora, 25-30), el familiar, amb particular atenció a les quatre famílies: Manresa (32-34), David (34-37), Satorra (37-40) i Mallorca (40-42); i el de tota la comunitat jueva (42-45). Els deutors poden ésser considerats de moltes maneres: pel nombre de préstecs que reben (46) o per la seva situació social, d'acord amb l'estratificació contemporània de nobles (51-53), eclesiàstics (54-59) i ciutadans, jueus inclosos (59-65), ultra els pagesos (65-70). Disset quadres resumeixen esquemàticament la majoria de dades, completats per tres arbres genealògics i un mapa de la comarca, amb indicació del nombre de préstecs que van a cada poble. La bibliografia ocupa les pàgines 87-90, després de les quals ve la transcripció de vint-i-cinc documents de l'any de l'Encarnació 1266 i de vint-i-tres del 1277-1278. — J. P. E. [3564

Montserrat CASAS I NADAL, *El «Liber Iudaeorum» de Cardona (1330-1334). Edició i estudi*, dins «Miscel·lània de Textos Medievals», 3 (1985=Els «Libri Iudeorum» de Vic i de Cardona), 121-350.

Estudi del manual notarial donat per Joan Serra i Vilaró a l'Arxiu Municipal de Cardona. Va de 2 de febrer de 1330 a 24 de març de 1334 i conté tres-centes vint-i-set anotacions. Descrit el volum codicològicament (122-123), l'autora explica les característiques paleogràfiques, sobretot les dels elements complementaris de les anotacions (124-127). En general, es tracta de préstecs (dos-cents vuitanta-set entre tres-cents vint-i-tres [els 324-327 són cessió de drets d'un jueu a un cristià]), ací analitzats segons que es tractés de comandes o de préstecs estrictes, amb garantia o sense (128-133). L'any 1333 [el mal any primer] s'hauria manifestat amb préstecs fora del normal (133). Les pàgines següents contenen concentració de dades sobre tretze famílies jueves documentades en el llibre, completades amb alguns arbres genealògics (135-150) i sobre les característiques dels deutors i llur rodal geogràfic (pobles del Cardener, però també alguns del Llobregat, 155-156). Des d'un punt de vista sociològic, predominen entre els deutors la petita noblesa i els comerciants. Un mapa clou la introducció (158). El regest i transcripció de les anotacions ocupa les pàgines 161-314. Les pàgines 327-345 contenen la taula alfabètica de noms propis. — J. P. E. [3565]

Leopoldo PILES ROS, *Situación económica de Valencia a comienzos del siglo XIV a través de los préstamos judaicos*, dins «XI Congreso IV», 63-88.

Recopilació de notícies de l'ARV, *Justícia civil*, núms. 31 i 36, relatives als anys 1331 i 1332. Els préstecs registrats en el primer any pugen a 99.086 sous, els del segon a 47.595 (65). L'article estableix llistes nominals de prestamistes i de quantitats prestades cada un d'aquells dos anys (65-69), dels prestataris i de llur lloc de residència (70-74), dades que després són desglossades per a cada lloc (75-84). La darrera llista és la dels oficis dels prestataris, entre els quals destaquen els de llaurador (cent tretze) i d'hortalà (trenta). — J. P. E. [3566]

Carlo PILLAI, *Gli Ebrei in Sardegna all'epoca di Alfonso IV*, dins «XI Congreso IV», 89-104.

La conquesta definitiva de Càller el 1326 fou inici d'un notable flux de jueus a Sardenya, afavorit per la particular conjuntura de l'època (90) i per l'interès de la corona a tenir-hi bons súbdits, raó per la qual disposava que els jueus emigrants de llocs del rei fossin tractats «tamquam Cathalani et Aragonenses» (102, nota 45) i el 1335 els considerava continuïtat dels de l'aljama de Barcelona (96), dada que determina la constitució interna de la comunitat (98). Les dades inèdites procedeixen d'ACA, *Canc.*, reg., 403 i de Càller, Archivio di Stato, *Antico Archivio Regio*, B.5. — J. P. E. [3567]

Manuel GRAU I MONSERRAT, *Jueus al Maestrat de Montesa (segle XIV). (Aportacions documentals)*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 10 (abril-junio 1985), 39-43.

L'autor defineix aquestes pàgines com a «notes deslligades» (40), regest per ordre alfabètic de notícies sobre jueus, la majoria tortosins, relacionats amb gent del Maestrat, aplegades en l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona, Secció de Tortosa, totes anteriors al «pogrom» de 1391, al qual fan referència dos fragments textuais al final de l'article (42). — J. P. E. [3568]

Manuel GRAU I MONSERRAT, *Vendes de seients de la Sinagoga de Tortosa. Els protagonistes (s. XIV)*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», V (1985), 5-23.

Els protocols notariaus de Tortosa, conservats a Tarragona, Arxiu Històric Provincial, han proporcionat a l'autor coneixement de quatre operacions de compra-venda de seients, un en la sinagoga o escola del call de Barcelona i tres en la de Tortosa. El venedor de la primera operació és mestre Jucef Saltell Cabrit. L'autor aplega en l'estudi les dades que li són conegudes sobre els jueus que surten en els quatre documents (venedor(s), comprador(s), testimonis), tant ja publicades com encara inèdites en la sèrie esmentada. Essent el comprador del segon document Vidal Astruc, és transcrita una sentència de Joan de Naters i Galceran Turró, declarant que tant ell com el seu fill Astruc Bonsenyor eren lliures de l'obligació de contribuir a les despeses que l'aljama tortosina havia tingut en els moments posteriors al «pogrom» de 1391, de la mateixa manera que aquesta n'era de les que ells havien hagut de suportar fugint de Sant Mateu a Tortosa (11-13: la sentència és en llengua catalana). Són publicats en apèndix una mostra de compra-venda d'un lloc en la sinagoga i dos altres documents del mateix fons i de caràcter econòmic (22-23). — J. P. E. [3569]

Gabriel SECALL I GÜELL, *Aportació històrica als jueus lleidetans. Segles XIII-XV*, dins «Ilerda», XLVI (1985), 273-288.

Aplec de notícies sobre jueus de poblacions de l'actual província de Lleida existents en protocols notariaus de pobles diversos de Tarragona ara conservats en l'Arxiu Històric Arxiepiscopal o en l'Arxiu Històric Provincial, sobretot en els procedents de Santa Coloma de Queralt en el darrer esmentat. En algun cas, la referència arxivística és acompanyada de fragments textuais (277, 280). La taula de la pàgina 278 consigna tant la procedència arxivística de les dades com les poblacions lleidetanes a les quals fan referència. Les pàgines 278-282 donen notícia dels contractes matrimonials o «ketùbòt» conservats entre la documentació esmentada. Les pàgines finals es fixen en l'onomàstica i en les notícies del moment de l'expulsió, en relació a la qual, a pàgina 281 hi ha l'arbre genealògic de les famílies de Jucef Mandil i de Bonadona, el 1492. En apèndix antroponímic-toponímic hi ha la nòmina dels jueus lleidetans esmentats en els protocols tarragonins, distribuïts per poblacions. — J. P. E. [3570]

Leopoldo PILES ROS, *El dret del XX^e e XXXX^e. (Para favorecer las relaciones comerciales de los judíos nor-africanos con el Reino de Valencia) (1393-1495)*, dins «Sefarad» XLIV (1984), 217-282.

La corona féu el possible per tractar bé els jueus després del «pogrom» de 1391, tot i que la pressió social fou cada vegada més exloent dels jueus. Una concessió reduïa drets de duana al cinc i àdhuc al dos i mig per cent del valor de les mercaderies que entrarien o traïrien del regne (218-219). N'eren beneficiaris «los juheus habitants en Barberia». Tal concessió era completada per la de llibertat de circulació per tots els regnes i terres de la corona (219). Hi hagué abusos (220-224). Per la seva banda, les anotacions moltes vegades es limiten a consignar les quantitats pagades, sense assenyalar el gènere al qual corresponen (224). Això no obstant, l'ARV, *Baillia general* i *Mestre racional*, no sols proporcionen alguns documents bàsics, ací transcrits (229-232), ans permeten de reconstruir la llista de partides, per anys, de 1393 a 1495 (233-272). L'article és completat amb índexs onomàstic (273-280) i toponímic (281-282). — J. P. E. [3571]

Francesc RIERA I MONTSERRAT, *La paraula «xueta» com insult greu*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 403-406.

Explicació de quatre casos, tots del segle XVIII, coneguts, respectivament, per Madrid, AHN, *Inquisició*, lligall 1716, n. 44, ARM, *Reial Audiència*, lligall 17, núm. 1685. Arxiu Diocesà de Mallorca, III, 140, 28 i altra vegada ARM, *Reial Audiència*, lligall 4, núm. 343. En el tercer cas, de Petra, hi ha considerable transcripció de fragments (405-406). — J. P. E. [3572]

Frank TALMAGE, *Trauma at Tortosa: The Testimony of Abraham Rimoch*, dins «Mediaeval Studies», XLVII (1985), 379-415.

La *Disputa de Tortosa* fou una desfeta per a la comunitat jueva. N'és confirmació el *Comentari als Salms* d'Abraham Rimoc, nascut a Barcelona, traslladat amb tota la família a Barbastre després del «pogrom» de 1391 i assistent a la *Disputa*. El *Comentari*, conservat en dos manuscrits (El Escorial G.1.7; Oxford, Bodleian Library, Hunt 485), no tindria res de particular, si la còpia d'Oxford no hagués conservat la introducció, autobiogràfica, detall que permet de copsar la càrrega psicològica de molts paràgrafs de l'obra, l'autor de la qual, possiblement sol després que àdhuc la seva família s'havia convertit, subratlla el valor de l'aïllament com a camí per al cultiu de la intel·ligència, en la línia de Maimònides —«només la fe basada en proves filosòfiques és autèntica fe» (385)—, el pitjor adversari de la qual serien els «averroistes», la personificació dels quals potser seria Jeroni de Santa Fe (399). — J. P. E. [3573]

Moisés ORFALI, *Alusiones polémicas a la exégesis de Rasi en la Controversia de Tortosa (1413-1414)*, dins «Helmántica», XXXVI (1985), 107-117.

Rasí (Rabi Selomó Yishak de Troyes, 1040-1105) cultivà una exegesi nova per al seu temps, consistent a introduir la lògica com a principi exegetíc del text bíblic. Influï, entre d'altres, en Mosé ben Nahman (Nahmanides) i en Selomó ben Aderet (108). També se'n serví Jeroni de Santa Fe per a obtenir l'objectiu de la *Disputa de Tortosa*: demostrar el fet de la vinguda del Messias (109). Exposa la confrontació entre Jeroni i els rabins assistents a la *Disputa* entorn de les set citacions de Rasi, que Jeroni considerava favorables a ell (110-113) i de les sis que també foren introduïdes en la segona part de la *Disputa*, la de controvèrsia pròpiament dita contra el *Talmud* (114-116). Jeroni hauria actuat de forma ambígua en el seu ús de Rasi (117). — J. P. E. [3574]

Moisés ORFALI, *Jerónimo de Santa Fe y la polémica cristiana contra el Talmud*, dins «Anuario di Studi Ebraici», 10 (1980-1984), 157-178.

Estudi només conegut per referència. — J. P. E. [3575]

Josep PERARNAU I EPELT, *Noticia de més de setanta inventaris de llibres de jueus gironins, anys 1415-1416*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 4 (1985), 435-444.

La *Disputa de Tortosa* i la consegüent butlla de Benet XIII *Etsi doctoris gentium* tingueren com a conseqüència una campanya de control de llibres hebreus. Quatre documents de l'Arxiu Diocesà de Girona ens informen de l'aplicació de la campanya en aquell bisbat, en el sentit de comunicar els noms dels jueus que havien presentat llurs

llibres per a revisió i per tant havien complert. Dos d'aquests documents són transcrits in extenso. — J. P. E. [3576]

Colette SIRAT, *Les philosophes juifs d'Espagne au Mogen Âge et leurs rapports avec la philosophie arabe et chrétienne*, dins «Revue des études juives», CXLIV (1985), 39-56.

Objectiu de l'estudi és el de relacionar la situació social i política de cada filòsof i el lloc que ocupen en llur pensament les nocions d'universalisme i de particularisme. Abraham bar-Hiyya, resident a Barcelona, seria «el primer filòsof que escriví en hebreu» (41). És en ell visible la influència de l'ambient cristià. Comença l'*Hegyon ha-Nefesh ha'atsouva* bo i afirmant el valor de la ciència i alhora que tota ciència és herència d'Israel i que el sistema de tot el món és subordinat a l'existència d'Israel, la història del qual dona sentit a la de tot el món (41-42). En la seva lletra a Juda ben Barzalaï estableix que tots els altres pobles són sotmesos a les influències astrals, no Israel, car tot li és sotmès, perquè tot ha estat creat per a ell (46). Després d'un esment de Zerahya ben Shelatiel Gracià, de Barcelona (48) i d'algunes referències a la *Disputa de Tortosa*, l'autora s'ocupa d'Isaac ben Moïse Levi (Profiat Duran i Efo-di) (52-54), el qual, en *Ma'assé Efo-d* reafirma que només Israel realitza realment el destí humà (53). Hasdaï Crescas, contra Maimònides, reafirma que el camí de la plenitud humana no és el del pensament, ans el del temor i amor de Déu (54). L'article s'acaba amb referències a participants en la *Disputa de Tortosa*, en la qual els savis jueus no s'arribaren a posar d'acord sobre el problema dels principis del judaisme (55). — J. P. E. [3577]

Roland GOETSCHHEL, *Joie et tristesse dans la kabbale espagnole*, dins «Revue des études juives», CXLIV (1985), 39-56.

Dues pàgines són dedicades a exposar la doctrina sobre el tema en els cabalistes de Girona (59-61). La doctrina compareix en els comentaris als *'Aggadot* del Talmud. Comentant el salm 97, 11, Nahman bar Isaac diu que els justos són destinats a la llum i els de cor recte a la joia. Azriel de Girona comenta que la llum dels justos és la contemplació transparent, la de Moïses, la joia dels rectes és la contemplació no transparent, la dels profetes. — J. P. E. [3578]

Encarnación MARTÍN PADILLA, *Relación judeoconversa durante la segunda mitad del siglo XV en Aragón: enfermedades y muertes*, dins «Sefarad», 43 (1983), 251-344.

Continuació de l'article resumit dins ATCA, 2 (1983), 251-344. Trobem en les pàgines actuals extret de processos inquisitorials conservats a Saragossa, Archivo de la Audiencia Territorial i en l'Archivo del Seminario Conciliar. Hi ha algunes notícies de conversos o jueus de Lleida (274 i 285) —en la primera de les pàgines esmentades és citat un jueu llibreter, Mandil— i testimoniatges sobre la mort d'Anton de Santàngel a Vila-real, l'any 1487 o 1488 (301-302). — J. P. E. [3579]

Enric CORTÈS, *Fragments de manuscrits hebreus i arameus descoberts de nou a l'Arxiu Diocesà de Girona*, III, dins «Revista Catalana de Teologia», X (1985), 31-52.

Article continuació dels resumits dins ATCA 3 (1984), 307, 4 (1985), 567, núm. 2095 i 5 (1986), 468; en el present, l'autor dóna notícia i analitza quatre fragments bí-

blics, dos dels quals augmenten el nombre de folis salvats de dos fragments ja coneguts pel primer article, el B amb text de Jeremias i l'E amb text de *Meguilat Ester* (32-37). Els fragments K i L, en canvi, són nous i contenen text, respectivament, del *Gènesi* i del *Targum Onquelos* a la Torà (37-42). Hi ha dos fragments talmúdics, un que enriqueix el cinquè, ja presentat l'any 1982, i l'altre nou, amb text del tractat *Erubin* d'Alfasi; amb aquest, les obres talmúdiques arriben a quinze (42-44). Finalment, la secció cabalística és enriquida amb un fragment que ofereix per primera vegada material filològic que discorre sobre moviment, acte i potència. Constitueix el fragment XV d'aquesta sèrie (45-50). — J. P. E. [3580]

Gabriel SECALL I GÜELL, *Una nova inscripció hebraica de Falset*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», IV (1984), 223-225 i V (1985), 145-146.

Notícia de la troballa d'una làpida escrita en hebreu, transcripció i traducció del text, amb anotacions relatives a diverses paraules i amb el resultat d'incertesa entorn del caràcter sepulcral o monumental de la inscripció. — J. P. E. [3581]

Robert I. BURNS, *Epilogue: Apotheosis*, dins *The Worlds of Alfonso the Learned and James the Conqueror. Intellect and Force in the Middle Ages*, Princeton (N. J.), Princeton University Press 1985, 203-209.

Interessa el nostre tema en aquestes pàgines l'aplec de plants de trobadors amb motiu de la mort de Jaume I (204) i el petit fragment de la *Crònica de Alfonso X* relatiu al mateix tema (207). — J. P. E. [3582]

Martí de RIQUER, *Aspetti artistici e culturali*, dins «XI Congresso I», 129-141.

En l'ambaixada de 1260 per al matrimoni de Pere el Gran i Constança figurava el poeta Giacomo Mostacci. Guillem de Cervera (Cerverí de Girona) i ell, contemporanis, no presenten cap paral·lisme. Jofre de Foixà escrivia en provençal, tant a Girona com a Palerm (130), on formulà les *Regles de trobar* per a Jaume II durant el temps en què aquest fou rei de Sicília, el qual, encara allí potser composà la dansa *Mayre de Déu e filha*, comentada per Arnau de Vilanova. Una altra mostra és el diàleg poètic entre Frederic II i Ponç Hug d'Empúries, potser de 1298. Després exposa el problema heràldic d'unificar els emblemes de la casa de Barcelona i dels Hohenstaufen. La solució d'escut escartellat en sautor (132), invenció catalano-siciliana (138), hauria estat introduïda a Castella per Íñigo López de Mendoza (139). — J. P. E. [3583]

Lope PASCUAL MARTÍNEZ, *Los oficios en la corte de Pedro III de Aragón (1276-1285)*, dins «XI Congresso IV», 41-62.

Partint de la valoració que Jerónimo Zurita fa de Pere el Gran (41), també l'autor considera que prudència i circumspecció foren característiques de rei i de regnat (42-43) i es concreten en documents com les instruccions sobre l'estol, en la pragmàtica sobre residència reial (43) o en la determinació dels llibres que havien d'ésser portats pel mestre racional (44). Les *Ordinacions de la casa reial* (45-47) tingueren continuïtat primer en les *Leges palatinae* de Jaume III de Mallorca i en les *Ordinacions sobre lo regiment de tots los oficials de la cort* de Pere el Cerimoniós (47-48). La segona part de l'article conté semblances de les persones que ocuparen oficis importants en la cort, com és ara el d'almirall, d'entre les quals destaca la dedicada a Roger de Llúria,

amb notícies tretes directament d'ACA, *Canc.*, reg. 38 (53-54). Remarquem el paràgraf dedicat als joglars de la cort (59). Les tres darreres pàgines assenyalen les fonts (60) i la bibliografia sobre el tema (61-62). — J. P. E. [3584]

Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, *Els funcionaris i l'administració reial a Catalunya (segles XIII-XIV)*, dins *La societat*, 137-150.

Els funcionaris són al servei de l'estructura política i per això cal recordar que aquesta era determinada a Catalunya pels *Usatges* i llur configuració de les funcions del príncep (138-139), el qual, des de 1283, ha de comptar amb les corts, raó per la qual també les *Constitucions i altres drets de Catalunya* i les successives *Ordinacions* de la casa reial són els textos bàsics per al coneixement del funcionari públic català medieval, estructurat de la manera que expliquen les pàgines 143-146, amb particular atenció a les funcions del mestre racional (147-150). Remarquem les notícies sobre els escrivans al servei de cancelleria (146). — J. P. E. [3585]

M.^a Milagros CÀRCEL ORTÍ, *Pere de Sant Climent, notario mayor de Pedro III el Grande*, dins «XI Congreso II», 303-310.

Pere de Santcliment fou el cap de l'escrivania durant el regnat de Pere el Gran, càrrec que ja havia ocupat durant la primogenitura del mateix (304). L'autora aplega les notícies que l'afecten entre 1277 i 1286, en què el succeí Pere Marquès, a qui lliurà nou registres de Jaume I i vint-i-un de Pere el Gran. Estableix la llista de les pagues dels drets d'escrivania entre 1272 i 1284 (306-307) i transcriu d'ACA, *Cancelleria*, reg. 66 el rebut reial relatiu als registres esmentats (308), altrament ja conegut. J. P. E. [3586]

Olivetta SCHENA, *Note sugli scrivani degli uffici patrimoniali palatini catalano-aragonesi (secc. XIII-XIV)*, dins «XI Congreso IV», 263-285.

Tast d'un estudi sobre el fons del *Reial Patrimoni, Mestre Racional* d'ACA i d'ARV, destinat a examinar activitat i competència dels escrivans al servei del mestre racional, del tresorer i de l'escrivà dels comptes de la casa reial. Els tres oficis nasqueren durant els darrers anys del segle XIII i ací són recordades les successives ordinacions reials destinades a llur funcionament els anys 1286 (264), 1291 (264-266). Les de Jaume II sobre el mestre racional són pràcticament les que Jaume III de Mallorca codificaria en les seves *Leges Palatinae* el 1337 i Pere el Cerimoniós en les *Ordinacions de tots els oficis de la cort* el 1344 (266 i 269-271), segons les quals el mestre racional havia de portar tres llibres: el de *Notaments comuns*, el d'*Albarans dels comptes* i el *Llibre ordinari*, ajudat per un lloctinent i dotze escrivans, els quals també podien treballar a la Cancelleria reial (271), i eren de dues categories: escrivans-notaris o de mandat i escrivans senzills o de registre (272). Sembla que tots començaven com a escrivans de mandat de Cancelleria (273). La tresoreria disposava de vuit escrivans-notaris i d'un nombre indeterminat d'escrivans senzills (274). L'escrivà de ració, finalment, havia de portar quatre llibres: el de *Carta de ració*, el de *Notaments*, el de *Comptes* i el d'*Albarans* (276), ajudat per un lloctinent, per dos (en realitat tres) escrivans de mandat i alguns copistes (276-277). Trobem en l'article alguna notícia sobre Pere Marc (269 i 282, nota 30). — J. P. E. [3587]

Enrique MIRAMBELL BELLOC, *Documentación notarial gerundense del último tercio del siglo XIII*, dins «XI Congreso III», 421-425.

L'AHP de Girona aplega els protocols notarials de quatre dels sis districtes en els quals es divideix la província. Tres han conservat documentació en registres de paper ja del segle XIII: Amer, Peralada i Castelló d'Empúries. Pertanyen a Amer vuit volums, el primer dels quals és de 1261, tots de Ramon Susqueda. A Castelló d'Empúries corresponen vint-i-un toms, des de 1270. Són de Pere de Serra, Bernat de Fontcuberta i Pere Perrín. Peralada aporta quatre llibres notals. El primer, de 1286, és de Ramon Pere, els altres de Jaume Barraca. Entre els documents més remarcables assenyalats per l'autor, destaca la venda dels emoluments de l'escola de cant i salms a Castelló d'Empúries, l'enumeració dels llibres que pertanyien a l'escrivania del comtat de Castelló i l'inventari dels documents de la casa Vallgornera, de Peralada. — J. P. E. [3588

María José CARBONELL BORJA, *El servicio religioso de la casa y corte de Pedro III*, dins «XI Congreso II», 321-332.

Aplec de les notícies relatives a serveis religiosos en la cort, tretes d'ACA, *Cancelleria, registres* 44-71, amb llista de sis clergues al servei del rei, de tres al de la reina Constança i de dos al del primogènit Alfons (322). En apèndix són transcrits setze documents o resums dels registres esmentats, set dels quals són del registre 58. — J. P. E. [3589

Diego CICCARELLI, *I francescani e il Vespro siciliano*, dins «XI Congreso II», 359-370.

La primera part reproduceix els paràgrafs que Salimbene de Adam dedica en la seva *Chronica* tant a Carles d'Anjou com a Pere el Gran (361) i la segona fa referència a fonts diverses, on consta l'actuació de franciscans tant a favor com en contra de la casa d'Anjou o de la casa de Barcelona (346-366). — J. P. E. [3590

M.^a Josepa ARNALL JUAN, Ignasi J. BAIGES I JARDÍ, *El testament de Pere II el Gran: estudi diplomàtic*, dins «XI Congreso II», 23-34.

El testament és datat a Port Fangós el 3 de juny del 1282. Es troba a l'ACA, *Cancelleria, Pergamins de Pere II*, 302. Els autors analitzen l'estructura textual del document i de cada una de les seves seccions, bo i comparant-les amb les paral·leles del testament de Jaume I deu anys abans. S'han conservat sota la mateixa signatura dues còpies del mateix testament, ultra els dos codicils datats a Vilafranca del Penedès els dies 2 i 3 de novembre del 1285 (28-29). El text del testament és transcrit en les pàgines 29-33. — J. P. E. [3591

M.^a Josepa ARNALL I JUAN, Ignasi J. BAIGES I JARDÍ, *La documentación del reinado de Pedro el Grande durante el año 1282. Pergaminos del Archivo de la Corona de Aragón*, dins «XI Congreso II», 35-113.

Regest de tots els documents d'ACA, *Cancelleria, Pergamins de Pere II*, pertanyents a l'any 1282. La presentació els divideix en documents reials (compromís matrimonial del primogènit Alfons i Elionor d'Anglaterra, testament del rei Pere, documentació econòmica i altra de relativa a Castella) i particulars (prestacions d'homenatge, concessions de fèus, empires, ordes militars, vendes, documents econòmics, comtat de Pallars, vescomtat de Bearn i testaments). Segueixen els registres de vuitanta-una peces

(40-59) i l'índex topo-onomàstic (60-113). Els pergamins tenen els números 274 a 343.
J. P. E. [3592]

Natividad de DIEGO, *Documentos de Pedro el Grande en los fondos monásticos del Archivo Histórico Nacional*, dins «XI Congreso II», 557-578.

En qualitat de primogènit, de lloctinent o de rei, Pere el Gran signà documents, trenta-un dels quals són a Madrid, AHN. Onze procedeixen de Poblet, dos de Sant Vicent Màrtir de València i vuit de Benifassà. La majoria és confirmació d'antigues donacions reials (559) o guiatges (560). Hi ha el document en el qual el rei confirma la voluntat de Jaume I d'ésser sepultat a Poblet (560). La tensió entre el rei i els nobles catalans, amb la consegüent relació de fidelitat o la funció de la cort en la constitució de Catalunya, és objecte d'altres documents (561-562). Les darreres pàgines de l'article expliquen les característiques diplomàtiques dels preceptes (562-563). L'apèndix (564-576) conté regest detallat dels vint-i-sis pergamins. — J. P. E. [3593]

Concepción de la FUENTE COBOS, *La historia de la Corona de Aragón en la época de Pedro III en la sección de Ordenes Militares del Archivo Histórico Nacional. Documentos otorgados por este monarca*, dins «XI Congreso III», 5-23.

Els documents procedeixen dels ordes de l'Hospital, del Temple i del Sant Sepulcre. Malgrat la política papal, els ordes militars es posaren al costat de la corona en la crisi del 1282 i en la que seguí les Vespres Sicilianes (6). En general, els documents fan referència a formes diverses de relació entre la corona i els respectius ordes (8). A partir de la pàgina 11 hi ha els regests dels vint-i-dos documents, datats entre 1262 i 1285. — J. P. E. [3594]

Josep TRENCHS, *La Penitenciaría Apostólica y la conquista de Sicilia*, dins «XI Congreso IV», 367-395.

Aplec de seixanta-dos documents relacionats amb l'excomunió que Martí IV promulgà contra tots els qui col·laboressin a mantenir Sicília a mans de Pere III, el Gran, o dels seus successors, i amb l'interdicte imposat a tots els seus regnes i terres, fins que Bonifaci VIII llevà excomunió i interdicte després del tractat d'Anagni. Els documents són pontificis, la majoria, i reials els cinc darrers. Els pontificis són en general resumits en regest, però transcrits íntegres els cinc del penitencier major (386-392), els originals dels quals són conservats a Osca, Arxiu de la Catedral 9/82, a Barcelona, ACB, *Diversorum D*, caixa 3, núm. 66 i ACA, *Canc.*, *Pergamins de Jaume II*, 193 i 122; i a València, Arxiu de la Seu, *Pergamins* núm. 459. — J. P. E. [3595]

[Josep] TRENCHS ÒDENA, R[afael] CONDE Y DELGADO DE MOLINA, *Registros y registración bajo Pedro el Grande*, dins «XI Congreso IV», 397-407.

Fins a 1282, els registres de Pere III són continuació dels de Jaume I. Aquell any compareixen els registres especials *De rebus Sicilie* i apunta la distribució dels documents en sèries pel fet que els registres, encara unitaris, agrupen els documents en capítols. Per això, la primera divisió dels registres 28-71 és per matèries (398) i segueix la llista dels títols de les seccions emprades pels registres (398). Després vénen les notícies sobre formes de registració, parcial o total (399-400), sobre el camí a través del qual arribava a l'escrivà el mandat reial (400-402). Els autors distingeixen vuit tipus

de documents, ultra les cinc classes de «litterae» i dues de «cartae» ofertes pels originals (402-403). Els drets de segell i de registres equivalien al cinc per cent de la quantitat atorgada en les cartes de donació (403), fora dels casos de gratuïtat (403-404). La revisió dels documents registrats portava, de vegades, a llur inutilització, de vegades a llur correcció (404-405). — J. P. E. [3596]

Josefina MATEU I IBARS, *La delegación del poder real en Sicilia desde el reinado de Pedro III de Aragón. Sincronismos del «alter ego» en la Corona de Aragón durante los siglos XIII-XIV*, dins «XI Congreso III», 339-383.

Exposició del títol reial d'Aragó i de Sicília (o només de Sicília) després de les Vespres i de la seva justificació per autors sicilians, títol que Frederic III hagué de substituir, a contracor, pel de «Rex Trinacrie» (344) i que amb Martí el Jove i Martí l'Humà es complica (347-348). Segueix l'apartat de les delegacions del poder reial, amb la llista dels qui ocuparen el càrrec de tal delegació al regne d'Aragó (351-352), a Catalunya (352-354), a València (354-357), a Mallorca (357-358) i a Sardenya (358-360); la dels procuradors i governadors generals, la llista dels quals és agrupada seguint els successius regnats, de Jaume I a Martí l'Humà, però distingint cada un dels regnes (360-367); i el dels batlles de Palerm, també per regnats (367-371). Clou l'article la llista única de tots els personatges esmentats (371-377). — J. P. E. [3597]

Felipe MATEU LLOPIS, *La intitulación «Aragonum et Siciliae Rex» de Pedro III el Grande (1282) y sucesores*, dins «XI Congreso III», 385-404.

L'article estén la seva consideració fins a Ferran el Catòlic. Es basa tant en la documentació de cancelleria com en els segells i les monedes. Recorda les intitulacions dels Barbarroja (387-389). El casament del futur Pere III amb Constança és descrit per Ramon Muntaner (389) i els esposos esdevindrien «Rex/Regina Aragonum» i de 1282 endavant «Aragonum et Siciliae Rex/Regina» (391). El 1291, Jaume II s'intitulava «Aragonum, Siciliae, Maioricarum, Valentiae Rex» i el 1299 «Rex Aragonum, Valentiae et Murciae» i reconeixia a Carles III d'Anjou el títol de «Iherusalem et Siciliae Rex»; el germà de Jaume, Frederic III, seria «Rex Trinacriae» (393-395), però aquest seguiria anomenant-se «Rex Siciliae, Ducatus Apuliae, Principatus Capuae» (396); els seus successors conservarien, almenys, el «Rex Siciliae», però el tractat de pau amb el papa i els Anjou l'any 1373 féu retornar al «Rex Trinacriae» (397). [Gràcies al Cisma d'Occident], tant Maria de Sicília des del 1391 com Martí el Jove tornaren a intitular-se «Regina/Rex Siciliae» (398). L'article conté abundants notícies numismàtiques. — J. P. E. [3598]

Louis CHALON, *Le roi Pierre d'Aragon et la fille de l'apothicaire*, dins «Le Moyen Âge. Revue d'Histoire et de Philologie», XCI (1985), 371-380.

Article dedicat a la novel·la setena de la desena jornada del *Decamerone* de Giovanni Boccaccio, narració d'un episodi atribuït a Pere el Gran després de les Vespres Sicilianes. El tema central és el de l'amor que mata i guareix l'enamorada. — J. P. E. [3599]

Georges JEHEL, *Angévins, Génois et Siciliens aux temps des Vêpres (1276-1337)*, dins «XI Congreso III», 257-278.

El darrer apartat de l'article exposa les vicissituds, en canvi constant, entre Gènova, la casa d'Anjou i la casa de Barcelona, canvi resultant de la tensió entre güelfs i gibellins de Gènova. L'exposició es basa en fonts genoveses, d'entre les quals destaquen els *Annali genovesi*. A la pàgina 267 trobem una referència a l'«albergho» dels Spinola. — J. P. E. [3600]

Federico UDINA Y MARTORELL, *En torno al «Vespro» y la Corona de Aragón*, dins «XI Congresso I», 111-125.

No es pot descartar que Jaume I fos conscient de les possibilitats polítiques a les quals podia conduir el matrimoni de l'hereu Pere amb Constança Hohenstaufen. I, si ell es mantingué entre les dues aigües güelfa i gibellina, Pere optaria pel segon camí, opció ben clara des del moment en el qual Constança es comença a anomenar «reina de Sicília». Tant Bernat Desclot com Ramon Muntaner avalarien la versió gibellina (116). — J. P. E. [3601]

J. E. RUIZ DOMÉNEC, *¿Por qué la conquista de Sicilia?: Una lectura receptiva de Desclot*, dins «XI Congresso IV», 161-180.

L'autor explica les seves opcions en la introducció: la de les *Cròniques*, perquè són fonts plenes d'ideologia, utilitzades pel poder, carregades d'intenció social i farcides de planteigs intel·lectuals; la de limitar les seves preguntes al «per què» de la conquesta; la de donar importància a l'element imaginari en les societats medievals. En conseqüència «el orden impuesto al discurso cronístico por las prácticas del poder es el objetivo central del presente estudio» (162). La narració de la presa de Sicília és el punt en el qual la *Crònica* «alcanza su valor testimonial superior» (164), el de convertir els actes de la corona en un joc que encamina el destí definitiu d'una comunitat. En conseqüència, l'autor veu en la narració de Desclot aquests cinc elements: la conquesta com a resultat d'un atzar; el consell dels barons com una jugada; la presentació de les regles del joc i el valor de la seducció; la resolució del joc i el seu mecanisme operatiu; i la batalla judicial (de Burdeus) com a límit del joc agonal. L'atzar presenta una jugada que, per l'associació dels barons de Catalunya, personificats en Arnau Roger de Pallars, es converteix en esdeveniment col·lectiu que, arribant al vessament de sang, s'engatja en l'operació fins al màxim, com també el sentit de sort i de jugada arriba al màxim en el desafiament de Bordeus. La imatge del rei, allí mitificada, sedueix tota la societat catalana, i li proporciona la possibilitat de somniar. — J. P. E. [3602]

FRANCESCO SANTI, *Niccolò da Prato e Jaume II d'Aragona. Osservazioni sulla fonte aragonesa per la biografia del cardinal Ostiense*, dins «Archivio Storico Pratese», LIX (1983 [1985]), 13-36.

La documentació d'ACA il·lumina considerablement la història de les ciutats toscanes dels primers decennis del segle XIV i en particular la figura de Niccolò da Prato (14-15). L'autor resumeix les notícies que dels documents ja publicats per d'altres es poden deduir, emmarcades en la política exterior de Jaume II, d'esforç constant per a trobar un lloc català entre els Anjou de França i els de Nàpols. El rei havia d'ésser constantment i completament informat i d'ací ve la riquesa de la documentació. Els documents resumits ací permeten d'assistir a la relació entre els dos personatges, des del primer moment en què, Niccolò, era acabat de crear cardenal (16-17); la relació

és particularment interessant en allò que toca el conclave de 1304-1305 (18-23) i el projecte d'integració voluntària de Pisa en la corona catalano-aragonesa. Aquest darrer fet és ací reconstruït amb detall a base de les *Cartes Reials Diplomàtiques* (26-29). Malgrat el fracàs de l'operació, el cardenal seguí manifestant-se amic de Jaume II, com ho demostra la seva intervenció en l'afer de les implicacions polítiques del *Raonament d'Avinyó* d'Arnau de Vilanova (30). Són transcrites en apèndix quatre lletres, dues de 1304 i dues de 1309-1310. — J. P. E. [3603]

Eugeni DÍAZ MANTECA, *Uns inventaris de castells templers al Maestrat: Ares, Culla, Peníscola i Xivert (1301-1305)*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 10 (abril-junio 1985), 53-60.

Presentació dels documents ací publicats (53-60), procedents d'ACA, *Cartes Reials Diplomàtiques*. Són sis, dels anys 1301-1305. En el document núm. 2, de 1302, inventari de les capelles del castell de Peníscola, trobem els corresponents llibres litúrgics i dues *Consuetes*, una de les quals escrita en paper. També en el núm. 4, inventari del castell de Xivert, de 1304. — J. P. E. [3604]

Rafael CONDE Y DELGADO DE MOLINA, *Los Lull: una familia de la burguesía barcelonesa del siglo XIII*, dins «XI Congreso II», 371-406.

Les notícies sobre la família Lull durant la segona meitat del segle XIII, aplegades a l'ACA, DP, sèries diverses, permeten a l'autor, malgrat la dificultat d'identificació d'algun personatge i de la presència del mateix nom personal en generacions diverses, de reconstruir la branca iniciada per un Arnau Lull, documentat el 1246 (372-374), exposar les propietats (374-380), les activitats comercials, bancàries, de constitució de societats i àdhuc d'expedició corsària (381-384), i les polítiques, en les quals destaca Guillem Lull (385). Sembla que també en aquesta branca s'hauria adreçat la importància econòmica que prengueren les inversions en terres (387). L'apèndix conté la transcripció i el regest de dotze documents d'ACA (388-398), seguits de l'arbre genealògic (399). — J. P. E. [3605]

Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Ramon Lull i el lullisme*. Pròleg de Lola BADIA (Obres de Jordi Rubió i Balaguer II), Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1985, 464 pp.

Després d'una nota editorial, on són exposats els criteris de la present compilació, segueix el pròleg, en el qual l'autora divideix en quatre categories els vint treballs aplegats: cinc dedicats a presentar visions globals, vuit de temàtica bibliogràfica (amb motiu d'un dels quals, el dedicat a la descripció dels còdexs d'Innichien/San Cándido, l'autora afirma que aquests «són els que van pertànyer al cardenal Nicolau de Cusa» (10) [¿no confondrà Innichen amb Bernkastel, on sí que s'han conservat els volums de la biblioteca personal de Nicolau de Cusa?], un d'edició crítica d'un text català de Lull i sis de temàtica literària, d'entre els quals l'autora es fixa en el dedicat a la retòrica, bo i assenyalant una sèrie de textos lullians relatius a llengua, retòrica, gramàtica i predicació (13-15). Subratlla la tesi de Rubió, segons la qual no és lícit de separar en Lull el literat del filòsof i recorda les grans etapes de l'obra escrita del polígraf (16-17). Els vint articles reunits en el cos del volum són: *Ramon Lull*, de 1926 (19-34); *Síntesis biogràfica de Ramón Lull*, sense data (35-39); *Vida i significació de Ramon Lull*, de 1976 (60-72); *El lullisme*, de 1976 (73-86); *El Breviculus i les miniatures de la vida d'En Ramon Lull de la biblioteca de Karlsruhe*, de 1916 (87-110,

amb dotze làmines fora text); *La Lògica del Gazzali, posada en rims per En Ramon Lull*, de 1913-1914 (111-166); *Notes sobre la transmissió manuscrita de l'opus lullianum*, de 1928 (167-190); *Interrogacions sobre una vella versió llatina del «Libre de Contemplació»*, de 1935 (191-201); *La «Rhetorica nova» de Ramon Lull*, de 1959 (202-233); *Sobre la prosa rimada en Ramon Lull*, de 1954 (234-247); *Alguns aspectes de l'obra literària de Ramon Lull*, de 1957 (248-299); *L'expressió literària en l'obra lulliana*, de 1961 (300-314); *Pròleg al «Llibre de les Bèsties»*, de 1947 (315-323); *Introducció a l'«Arbre de filosofia d'amor»*, de 1950 (324-351); *Sobre bibliografia lulliana*, de 1912 (352-361); *Memòria presentada per l'Institut d'Estudis Catalans als Excel·lentíssims Senyors President de la Diputació i Alcalde de Barcelona, sobre la celebració del VI^e Centenari de la mort de Ramon Lull*, de 1913-1914 (362-373); *Fragment d'un manuscrit lullianum*, de 1910 (374-379); *Los códices lullianos de la biblioteca de Innichen (Tirol)*, de 1917 (380-429); *Una edició lulliana falsificada*, de 1970 (430-431); i *Menéndez y Pelayo y Ramón Lull*, de 1956 (442-463). — J. P. E. [3606]

Armand LLINARÈS, Alexandre Jean GONDRAS, Raymond Lulle, Affatus, dins «Archives d'Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Âge», LI (1985), 269-297.

Llinarès signa la introducció (269-279). S'ocupa de l'origen de la paraula «affatus», gairebé desconeguda abans que Lull la posés en circulació el 1294 a Nàpols (269-271), amb la qual cosa establia dues novetats: la d'afirmar l'existència de sis sentits corporals, afirmació a la qual s'acosten alguns psicòlegs moderns, i la de defensar que l'«affatus» és comú a animals i a home. Sintetitzades les raons que Lull exposa en la part centràtica del tractat, Llinarès subratlla quatre punts: l'«affatus» pertany a la potència sensitiva; és l'expressió del «concepte» interior; és la part més elevada de la potència sensitiva; i calia col·locar-lo en el lloc que li pertoca. Després d'un paràgraf que aplega el vocabulari específic, ve la presentació dels cinc manuscrits que han conservat el text llatí (277-278) i l'edició crítica d'aquest text a base, sobretot, del Vat. lat. 409, completat amb el volum de Bernkastel-Kues, St. Nikolaus-Spital, cod. 83. L'edició és signada per A. J. Gondras. — J. P. E. [3607]

Joan ALEGRET, *Comentari al llibre I, De matrimoni, del Libre d'Evast e Blanquerna de Ramon Lull*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 37-46.

Aquest llibre és l'única novel·la de Lull, la primera en prosa de l'Occident cristià. L'autor opta per la grafia «Blanquerna». Recordats els temes dels cinc llibres, successió vital de l'heroi, en subratlla la seva procedència ciutadana, de família de mercaders, a diferència dels herois dels romanços en vers, de nissaga cavalleresca. El romanç conté elements tradicionals: exemples, i àdhuc regressius: la perfecció sobrehumana de l'heroi. Però també apunten elements autènticament novel·lesc, com és ara l'inici d'introspecció psicològica dels pensaments d'Aloma (39-40, 41) i la seva contraposició al marit en punts que es desviarien de la perfecció cristiana: Aloma és el personatge més humà. Déu també és un personatge normal en el desplegament de l'acció (40). Trobem narracions amb personalitat pròpia com a parèntesi de l'acció principal, com la del ballester i el parador en el capítol terç (40). L'obra és plena de citacions d'altres obres de Lull, començant per *Doctrina pueril*, presentada com a manual per a la formació de l'infant; el conjunt, confirma la voluntat enciclopèdica de l'obra lulliana. Els capítols del novè al divuitè constitueixen un bloc, el que narra la vida d'Evast i d'Aloma en l'hospital que han fundat i a partir de l'onzè tenim un seguit d'episodis de vida

ciutadana entorn dels pecats capitals, amb el pressupòsit que el bon exemple és més eficaç que les paraules (45). La narració conté elements tradicionals del conte oral. — J. P. E. [3608

Ramon LLULL, *Llibre de les bèsties*. Estudis introductoris de Jordi RUBIÓ i Armand LLINARÈS (El Garbell 17), Barcelona, Edicions 62 1985, 108 pp.

El present opuscle reproduïx el pròleg de Rubió a una edició del 1947 i extracta, traduït, el de Llinarès a l'edició d'una traducció francesa del mateix opuscle, de París 1964. El text és el publicat en l'edició del *Llibre de meravelles* presentada als lectors d'ATCA, 3 (1984), 379, núm. 1505. — J. P. E. [3609

Antoni OLIVER I MONSERRAT, «*Blanquerna*» i «*El llibre de les bèsties*» de mestre Ramon, un retaule de la vida medieval, una utopia de la reforma de l'Església i del món, dins *Setè Centenari del Llibre de Blanquerna. 1285-1985* (Publicacions del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca), Ciutat de Mallorca 1985, 14-34.

Text de la lliçó dita en l'acte solemne de commemoració del setè centenari de *Blanquerna* i del cinquantè aniversari de la «*Maioricensis Schola Lullistica*». Té dues parts. La primera (16-26) és pràcticament un enfilall de fragments dels dos llibres esmentats en el títol relatiu a la pobresa en l'Església. La segona (26-33) n'és un altre relacionat amb els mals consellers i consell reial i amb els mals resultats del bornar i trullar dels joglars en les corts dels reis. — J. P. E. [3610

Rudolf BRUMMER, *Una qüestió debatuda: Ramon Llull va escriure llibres en àrab*, dins «Misc. Badia i Margarit 3», 55-69.

L'autor aplega les frases del *Llibre de contemplació*, del *Llibre del Gentil i dels tres savis*, de la *Disputatio Raymundi christiani et Hamar saraceni*, del *Liber de Trinitate et Incarnatione* i de l'*Ars consilii* i les de la *Vita coetanea* que posen altres tractats lullians en contacte amb la llengua àrab, completades amb les notícies o declaracions del coneixement de l'àrab per part de Ramon Llull (55-58), textos que han conduït en general els lullistes a acceptar que els dos primers llibres esmentats tingueren original àrab (59-60). L'autor, que havia estat de la mateixa opinió (60), ara estableix que «per resoldre el problema d'un original aràbic cal recórrer a la crítica textual, mètode deplorablement un xic negligit dintre la investigació lulliana» (61) i assenyala que «a l'Edat Mitjana, moltes vegades els autors es refereixen a un llibre fictici com a font...» (62), raó per la qual, en relació al *Llibre del gentil*, cal preguntar-se «si Ramon Llull no vol també donar a les seves primeres obres una més gran autoritat... referint-se a un original fictici» (63), mentre que per al *Llibre de contemplació* «... les indicacions particulars... són una mera ficció, com ho és l'al·lusió a una traducció de l'àrab» (64). Consideracions semblants valen per a les darreres obres i per això l'article acaba afirmant que «no és justificat de suposar que Llull va escriure algunes de les seves obres... en llengua aràbiga» (69). — J. P. E. [3611

Charles LOHR, *La tradició de les obres de Ramon Llull*, dins «*Randa*», 17 (1985), 5-13.

Pàgines publicades en alemany dins els «*Freiburger Universitätsblätter*» el desembre de 1982 i traduïdes per Oriol Gil. Resum de l'atenció, mantinguda durant segles

entorn els manuscrits d'obres de Llull, des de Nicolau de Cusa fins a l'actual edició de les «Raimundi Lulli Opera Latina» a cura del Raimundus-Lullus-Institut de la Universitat de Friburg de Brisgòvia, passant pels successius editors d'obres lul·lianes tant en català com en llatí a partir de la segona meitat del segle xv. — J. P. E. [3612]

Textos de J. V. Foix sobre Ramon Llull a cura de Manuel CARBONELL, dins «Randa», 17 (1985), 179-193.

Aplec de dotze articles o fragments d'articles publicats per Josep Vicenç Foix al diari barceloní «La Publicitat», entre el 2 d'abril de 1933 i el 5 de desembre de 1935, entorn del setè centenari de la naixença de Ramon Llull. Remarquem la proposta de creació d'un Institut d'Estudis Lul·lians amb seu a Barcelona (181) i el comentari al volum XVIII de les Obres de Ramon Llull, a cura de Salvador Galmés (189-191). — J. P. E. [3613]

Josep PERARNAU I ESPELT, *La traducció castellana medieval del Llibre de meravelles de Ramon Llull*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 4 (1985), 7-60.

La introducció resumeix, primer, les aportacions al lul·lisme castellà medieval de des que l'any 1936 hom encetà el tema, aportacions que esdevenen qualitativament diverses des que hom arriba a l'estudi dels volums manuscrits (7-13); segueix una cronologia dels fets fins ara coneguts entorn d'aquell lul·lisme des de l'infant Juan Manuel fins a darreries del segle xv (13-15) i un resum d'hipòtesis sobre els camins de penetració dels Països Catalans vers Castella (15-17). Descrit el volum de El Escorial X.III.3 (18-19), l'autor esbrina en quin punt es trobava l'original català a base del qual fou feta la traducció castellana i constata que la seva situació en el procés d'evolució textual era molt pròxima a l'original (19-20); també prova que aquesta traducció fou coneguda i aprofitada en la seva obra per l'autor de la *Novela moral de Gracián* (21-22). Les pàgines 23-49 contenen transcripció acompanyada d'aparat crític del proemi i set capítols de la traducció castellana medieval del *Llibre de meravelles* conservada en l'esmentat volum de El Escorial. L'índex de mots presents en els diets capítols i proemi ocupa les onze darreres pàgines (50-60). — J. P. E. [3614]

Josep PERARNAU I ESPELT, *El lul·lisme, de Mallorca a Castella a través de València. Edició de l'Art abreuçada de confessió. En apèndix, els tractats de Ramon Llull Liber qui continet confessionem i Liber de virtute veniali atque vitali, de veniali peccato et mortali*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 4 (1985), 61-172.

Encara que l'*Art abreuçada de confessió* ja sigui publicada és una novetat un seu text mig traduït en castellà, conservat en la Biblioteca Universitària de Salamanca, ací descrit (63-68). El tractat, reduït a esquema (69-71), és comparat amb l'*Art de confessió* encara inèdita i datada a València 1317, amb el resultat que l'ací novament publicat és un resum «normalitzat» del primer. Posa en relació els dos tractats amb els de l'estada de Ramon Llull a Mallorca els anys 1312-1313 i no sols constata la continuïtat temàtica i doctrinal, ans es pregunta fins a quin punt les versions llatines d'aquelles instruccions cristianes pronunciades per Llull durant aquella darrera estada potser han «normalitzat» allò que l'autor digué (81-88). Resumeix les notícies relatives a la presència del lul·lisme a Salamanca (89-90). El fet que en algun dels manuscrits els textos lul·lians castellans es trobin plegats amb traduccions de textos espirituals d'Arnau de Vilanova permet de pensar que el lul·lisme podia representar a la Corona de

Castella una forma de cristianisme inconformista amb possibilitat d'extensió en ambients ciutadans relativament cultes (90-92). L'edició crítica del text, en la qual és subratllada la dependència d'aquest tractat en relació a l'*Art de confessió* de 1317, ocupa les pàgines 94-141, completades per l'índex de mots (142-151) i pels dos textos llatins indicats en el títol (152-158 i 159-172), amb el corresponent aparat crític. — J. P. E.

[3615]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Dos textos breus de Salamanca, Biblioteca Universitària, ms. 2311*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 4 (1985), 427-432.

El mateix volum que conté el text d'escola lulliana, objecte del resum anterior, ha conservat en còpia única un resum del tractat intítulat *Tractat dels infants*, conservat també en còpia única a Milà, Biblioteca Ambrosiana. El resum és ací transcrit sota el títol de *Simple tractat dels infants* (430-432). L'altre text breu, del mateix volum, fa referència a la construcció de la capella de Santa Anna, de Barberà, explicada ací per una visió d'un frare del monestir de Cruïlles (427-429). — J. P. E.

[3616]

Jill R. WEBSTER, *Patronage and Piety: Catalan Letters from Lluçl to March*, dins *The Worlds of Alfonso the Learned and James the Conqueror. Intellect and Force in the Middle Ages*. Robert I. BURNS, editor. Princeton (N. J.), Princeton University Press 1985, 68-94.

Emmarca la literatura catalana a Europa i l'explica com a manifestació cultural que reflecteix i d'alguna forma tradueix la prosperitat econòmica (71), sota l'impuls dels dos ordes mendicants de dominics i framenors nascuts en el moment en el qual Jaume I començava el seu regnat (l'obra del rei i la dels frares tindrien el mateix objectiu, el de la cristianització dels territoris encara musulmans, 74); aquestes pàgines fan passar ràpidament davant els ulls els trobadors (76), Ramon Llull (77), Arnau de Vilanova (81), les cròniques (82), els llibres de cavalleria (86), Francesc Eiximenis (87), Vicent Ferrer (89), Bernat Metge (90) i Àusias Marc (90-91). — J. P. E.

[3617]

Yoro K. FALL, *L'Afrique à la naissance de la cartographie moderne. Les cartes majeures: XIV-XV siècles* (Hommes et Sociétés. 2. Histoire et anthropologie 6), París 1982, 296 pp.

La història dels contactes entre Europa i Àfrica ha de clarificar elements subjacents, com és ara la percepció de l'espai, la del «lloc altre», la de l'alteritat i de la marginalitat, cosa que l'autor fa en un cas precís: el de l'obra de l'escola catalana de cartografia, bo i estudiant les seves bases tècniques i ideològiques (8). Les dues primeres parts del llibre s'ocupen de les definicions i precisions epistemològiques (13-52) i de la projectació i elaboració de les cartes medievals de navegar (55-118). La tercera té per títol l'Àfrica en els atles mallorquins, segles XIV-XV (121-243). La conclusió tanca el cos del volum (245-250). Segueix un corpus cartogràfic i la bibliografia (251-267). Ja la primera part conté un capítol, el segon (29-52), intítulat definició i teoria del corpus cartogràfic, destinat a precisar els paràmetres històrics i culturals que feren nèixer i créixer l'escola cartogràfica mallorquina. Són tres: l'especificitat cultural, l'espai mediterrani-atlàntic i l'orientació talasocràtica catalana. L'especificitat cultural es personificaria en Ramon Llull, producte pur de la situació de convivència mallorquina entre els tres mons mentals de la Mediterrània, tot i identificar-se només amb un d'ells (31). Resumeix allò que els autors diuen sobre l'expansió catalana vers l'Orient (32-35).

En aquest marc, la cartografia mallorquina es col·loca a l'avantguarda del coneixement del món, ja que amb condícia en va anotant els progressos (37). La seva edat d'or arribaria fins a darreries del s. xv. L'ur intent és científic, dibuix objectiu del món en perfeccionament constant (41-42) i en aquest punt eren més completes que les italianes. Caldrà estudiar el problema dels colors i de llur semiologia i el de tot el treball de projectar-les (43-44). Altra vegada, Llull seria testimoni de la utilització del mapa-portolà en *Arbre de ciència* (60-63). Segueix la comparació entre la manera com presenta el Nord Dalorto i la de Dulcert (68) i entre la representació de meridians i longituds en diversos mapes, entre els quals es troben els d'Angelí Dulcert (73-77), l'*Atlas català* (78-80), el de Guillem Soler (80), el de Macià de Viladesters (84-85) i el de Jaume Bertran (87-88; cf. també 89-90). Encara, Llull presentava observacions sobre vents i mareas, que l'*Atlas català* reduïria a gràfic (111-112) i aquesta seria la primera taula de mareas coneguda (113). Els atles són, doncs, mapes de rumb. Per això, el primer capítol de la segona part estudia la relació entre la representació de les costes de l'Àfrica Atlàntica i el problema de la navegació durant la Baixa Edat Mitjana, començant per estudiar com la disposició dels rumb dels diferents atles incideix en l'Àfrica Atlàntica. Comença pel de Dulcert, en el qual la circumferència dels rumb té el centre en Sant Feliu de Guíxols, cosa que col·loca tant les Canàries com l'Àfrica Oriental dins la circumferència. Examinades totes les cartes, en les quals troba el comú denominador de l'interès per l'Àfrica, l'autor sintetitza algunes orientacions de l'escola mallorquina: la d'ésser laboratori d'investigació cartogràfica centrada en Àfrica, la de cercar una síntesi dels coneixements geogràfics, la d'ésser suma dels progressos realitzats en el coneixement del món i la de difondre tots aquests resultats (127). Exposa la representació concreta de les costes africanes en cada mapa i la seva concreció en rutes marítimes per les costes atlàntiques africanes (127-144). Les notícies sobre expedicions mallorquines i catalanes a les illes de Fortuna menen a la conclusió que, tant el cap Bojador com els territoris al sud del cap eren freqüentats per mallorquins i catalans abans de 1434 (157). El capítol segon aplega notícies sobre l'elaboració de mapes de navegar a Barcelona els darrers anys del s. xiv: d'una banda, hom ha arribat a una visió secularitzada del món, de l'altra, hom preveu que els atles projectats vers Àfrica són instruments per a dominar el futur (166-170). La visió del món dels autors es manifesta en les explicacions de països o d'accidents geogràfics, de reis o de bèsties o de personatges fantàstics (173-226), cosa que condueix a assenyalar la importància de les traduccions àrabs en la cultura catalana de la Baixa Edat Mitjana (226). El capítol darrer exposa el context mental de la «intelligentsia» catalana (238) i arriba a la conclusió que «els mapes mallorquins de començaments del s. xv situen netament a Mallorca la presa en compte i la registració cartogràfica de la navegació astronòmica realment practicada pels mariners, amb vistes a les necessitats i els objectius de la recerca i de la navegació atlàntiques, pels motius econòmics que tothom sap» (240). Si ja des de Ptolemeu l'astronomia, l'astrologia i la cartografia matemàtica avançaven plegades, els documents demostren que seguien anant-hi a la cort i entre els intel·lectuals catalans del pas del s. xiv al xv (241-242). La marxa de Jaume de Ribes/Jaffudà Cresques a posar-se al servei de l'infant Enric de Portugal és tot un símbol de l'aportació de la ciència catalana a les expedicions descobridores (243). El volum és completat amb vuit làmines. — J. P. E.

[3618]

P. GAUTIER DALCHÉ, *L'Afrique dans les cartes majorquines (XIV-XV siècles)*. A *propos d'un ouvrage récent*, dins «Le Moyen Âge», XCI (1985), 93-96.

El llibre anterior té una doble originalitat: de punt d'enfocament i de mètode. El

punt de vista és africà, contra l'eurocentrisme. L'examen de l'elaboració dels mapes mallorquins es basa en un treball de cartometria important, però es ressent d'una certa manca de rigor en la medició de les longituds. Tampoc no seria satisfactòria la teoria que haurien estat elaborats gràcies a la brúixola, per «triangulació magnètica», ja que tal afirmació no explica per què Còrsega o Sardenya foren dibuixades a base del sistema de rumbos (95). El problema de l'avançada enllà del cap Bojador abans de 1434 seria ben plantejat, però no es demostraria la vinculació entre una possible sobrevaloració de les mides itineràries i la pràctica de la navegació astronòmica (95-96). També seria forçada la contraposició entre «cartografia escolàstica» i «reconceptualització mallorquina» (96). — J. P. E. [3619

Leandro TORMO SANZ, *De Llull a Serra: contribución de las Baleares al descubrimiento y cristianización de las Indias*, dins «*Missionalia Hispanica*», XLI (1984), 323-340.

Intent de dreçar un camí, que vagi de Ramon Llull a Ginebre Serra (324). Llull hauria estat model de síntesi de coneixements científics i d'ideals missioners, síntesi decisiva en el descobriment de Cristòfor Colom (325). Particular vàlua tindria la qüestió 154 de les *Quaestiones per artem demonstrativam solubiles*, segons la qual l'aigua del mar en el flux i reflux de l'Atlàntic té a les costes d'Europa un estrep i n'ha de tenir un altre a l'altra banda (326). La carta geogràfica de Dulcert seria la font de les descripcions del *Libro del conocimiento*, escrit a Sevilla entorn del 1345 (328-329). Aplega les notícies documentades sobre la primera aportació mallorquina a l'evangelització de les Canàries (330-331), de la qual resten els tres llibres manuscrits del Seminari de la Laguna (332); també les relatives als primers lullistes d'Amèrica, Bernat Boil, primer delegat pontifici en el Nou Món, i Ramon Pané (333-335), al capteniment del governador de Mallorca, contrari a la venda d'esclaus canaris en acabar el segle xv (337-338) i als intents d'Antoni Llinàs, a les darreries del segle xvii, de fundar col·legis de missioners (339-340). — J. P. E. [3620

Ruedi IMBACH, *Das «Centheologicon» des Heymericus de Campo und die darin enthaltenen Cusanus-Reminiszenzen: Hinweise und Materialien*, dins «*Traditio*», XXXIX (1983), 466-477.

Presentació general de l'obra, el novè capítol de la qual és dedicat a la *Theologia Raymundi Lulli memoriter epilogata* [cf. ATCA, 1 (1982), 363-364, núm. 149] i exposició de certs punts, en els quals, De Campo depèn de Nicolau de Cusa, amb el detall, però, que el «sigillum aeternitatis» procediria d'Alain de Lille i de Ramon Llull, tal com el mateix De Campo explícitament afirma (475-476). — J. P. E. [3621

Ramon SUGRANYES DE FRANCH, *¿Bartolomé de las Casas discípulo de Raimundo Lulio?*, dins «*Études de Lettres*» (Lausanne) (1986), 3-17.

En els quatre principis bàsics de Las Casas ressonen les idees de Llull (6-7), en particular les de *Blanquerna*, capítol 80. El *De unico vocationis modo omnium gentium ad veram religionem* seria l'escrit lascasià més pròxim a Llull (8). Altres punts de semblança serien el refús de la violència i el programa de tramesa de missioners (10). Las Casas esdevindria «procurador de los indios», Llull s'havia definit «infidelium procurator» (10). Hi ha, però, diferències, la principal de les quals és que el nostre és agustinian i l'altre tomista, amb la consegüent diversa valoració de la realitat humana, personal o social, en tant que anterior al cristianisme (11-12). Un contacte directe de

Las Casas amb obres de Llull hauria estat possible per mitjà de Cisneros l'any 1516 (13-14). — J. P. E. [3622]

Irena BACKUS, *Agrippa on «Human Knowledge of God» and «Human Knowledge of the External World»*, dins «Archiv für Geschichte der Philosophie», 63 (1983), 147-159.

L'estudi presenta el pensament de Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim sobre els dos temes indicats en el títol. L'autora defensa que la doctrina de l'autor no varià entre el comentari a l'*Ars brevis* de Ramon Llull, elaborat entorn de 1510, i el *De incertitudine*, de 1530. La importància dels problemes epistemològics per a Agrippa seria visible justament en aquells punts en els quals es distància de l'*Ars brevis*, tema que condueix l'autora a comparar l'esquema de l'*Ars* i el del comentari (148-150), bo i subratllant que Agrippa s'aparta de l'*Ars* i s'acosta a Tomàs d'Aquino en l'explicació de Déu, de l'home i dels tipus de coneixement (151-153). — J. P. E.

[3623]

Irena BACKUS, *La Survie des Arts de Raymond Lull au 16^e Siècle: le Traitement des «Prédicats Absolus» dans les Commentaires d'Agrippa (ca. 1510) et de Valerius*, dins «Archiv für Geschichte der Philosophie», 64 (1984), 281-293.

Estudi de la diferència en la comprensió ontològica dels predicats absoluts entre Ramon Llull i els dos comentadors esmentats en el títol, considerats per Iu Salzinger de segon ordre. L'autora estudia en concret les «dignitats» de «bonitas» (283-285), «duratio» (285-287), «sapientia» (287-290) i «veritas» (290-292). Exposa primer la doctrina lul·liana sobre cada una i després la dels dos comentaristes i arriba a la conclusió que tant Agrippa com V. Valerius de Valeriis no comenten pròpiament la doctrina lul·liana ans només la prenen com a punt de partença, bo i donant als termes lul·lians «leurs significacions aristotèlicienes ou scolastiques» (293), amb el detall que Valerius s'acostaria més a la línia o bé escotista o bé terminista. — J. P. E.

[3624]

Lorenzo PÉREZ MARTÍNEZ, *Un nuevo texto acerca de un atentado contra el culto de Ramon Llull (1699)*, dins «Boletí de la Societat Arqueològica Luliana», XLI (1985), 333-359.

La Universitat Literària de Mallorca, creada el 1673 i posada en funcionament el 1697, es considerà de fet constitutivament lul·liana. L'ofensa a la figureta de Llull que presidia la bacina destinada a almoines per a la causa pia lul·liana aplegadores en les classes de teologia, figura que fou llençada a trossos prop la porta de la universitat amb la frase «inter haereticos locum», desencadenà una reacció de la universitat, de la ciutat i regne i del bisbat i catedral, que culminà en la gran festa del diumenge dia 9 d'agost de 1699 i en l'encàrrec, redacció i publicació de les *Disertaciones históricas del culto inmemorial del B. Raymundo Lulio*, de Jaume Custurer (342-345). Festa i ornamentacions són descrites en una relació conservada a Ciutat de Mallorca, Biblioteca Bartomeu March, *Fons de papers lul·lians*, ací transcrita (346-359). — J. P. E.

[3625]

Fernando R. de la FLOR, *Mnemotecnia y hermetismo luliano en el primer XVIII español: el «Asombro elucidadado de las ideas»*, dins «El Crotalón. Anuario de Filología Española», 2 (1985), 199-213.

Recordada la fecunditat literària del lullisme durant tot el segle XVII (200), l'autor presenta el *Assombro elucidado de las ideas...*, de Nolegar Giatamor (Girolamo Argenti), publicat el 1735, potser tributari de l'opuscle mallorquí *Scientia abscondita elucidata*, de darreries del segle XVII (205, nota 23), com un últim intent de recapitular una art de la memòria basada en el recurs a forces místiques, d'acord amb la tradició hermètica dels segles del Renaixement i del Barroc, però destinada a la derrota en la confrontació que aquell corrent sostindria entre el 1742 i el 1778 (205) amb les exigències crítiques i empíriques de la Il·lustració. — J. P. E. [3626]

Agustín RUBIO VELA, *Un hospital medieval según su fundador: el testamento de Bernat dez Clapers (Valencia, 1311)*, dins «Dynamis. Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam», 3 (1983), 373-387.

L'autor havia ja dedicat a la mateixa institució assistencial un estudi resumit dins ATCA, 2 (1983), 504-505. La continuació de la recerca ha estat premiada amb el redescobriment del *Libre de Obres Pies de la Insigne Ciutat de València*, de l'Arxiu Municipal de València, on es conserva còpia del segle XV tant del testament com del codicil de Bernat Dez Clapers, ací resumit en allò que completa el coneixement de la seva família com, sobretot, la normativa relacionada amb l'hospital (377-380). El text és reproduït, acompanyat d'aparat crític, en les pàgines 381-387. — J. P. E.

[3627]

Francesco SANTI, *Gli «Scripta spiritualia» di Arnau de Vilanova*, dins «Studi Medievali», XXVI (1985), 977-1014.

En la introducció (977-980), l'autor recorda la incidència italiana de les darreres aportacions als estudis arnaldians, entre les quals destaquen les troballes de còdexs amb obres d'Arnau, troballes que el present catàleg voldria impulsar i per això al final reproduïx la sentència condemnatòria de Tarragona, perquè s'ha demostrat instrument molt útil per a la identificació de textos arnaldians (1006-1010). Després, doncs, de la llista d'estudis dedicats a la descripció de manuscrits arnaldians (980-981), següeix el catàleg dels noranta-vuit textos espirituals d'Arnau, la fitxa de cada un dels quals conté, tant com és possible, ultra el títol i l'incipit, la llista de manuscrits que el contenen i de les edicions completes o fragmentàries, i la indicació del lloc que ocupa en els catàlegs arnaldians anteriors. — J. P. E.

[3628]

Anna TRIAS I TEIXIDOR, «Aureal», un mot fantasma atribuït a Arnau de Vilanova, dins «Misc. Badia i Margarit 3», 87-94.

Estudi de la tradició textual de la frase «E per ço joc de pilota, ho joc aureal... no pertany a rey...», del *Regiment de sanitat* d'Arnau de Vilanova, i en concret del mot «aureal», altrament desconegut, però que té al seu favor la major part dels manuscrits llatins (89), encara que d'altres el substitueixin per lectures diverses. L'autora fa cas de la traducció hebrea, segons la qual la lectura original hauria estat «ludus pile aut talis» equivalent a «joc de pilota o semblant» (94). — J. P. E.

[3629]

Pere SANTONJA, *Arnau de Vilanova: les ciències ocultes, influències del pensament àrab i hebreu*, dins «Misc. Badia i Margarit 3», 71-86.

Assaig sobre les cultures orientals i el profetisme derivat de Joaquim de Fiore

pressupòsits per a comprendre la tirada d'Arnau de Vilanova vers les ciències ocultes i les conviccions espiritualistes. Com els àrabs i jueus, ell volia desxifrar els secrets siderals i per això aprengué llurs llengües. D'influx oriental seria l'antiescolasticisme, en línia amb Nahmànides i Yehudà ha-Leví (77). La inclinació a vaticinar futurs seria també d'influència hebraica (79), la periodització de la història, de tradició cristiana (82-83), però, en canvi, l'onirologia procediria dels àrabs (84). La interpretació dels somnis dels dos germans Jaume II i Frederic III desemboca en la reforma evangèlica de retorn a l'Església primitiva (85). — J. P. E. [3630

Stefano M. CINGOLANI, Jo Ramon Muntaner. *Consideracions sobre el paper de l'autobiografia en els historiadors en llengua vulgar*, dins «Misc. Badia i Margarit 3», 95-125.

La història escrita en llengua vulgar nasqué com a recompte d'esdeveniments en els quals hom ha participat i així l'autor és, alhora, actor, detall que planteja el problema de l'automenció, resolt d'acord amb el grau de participació tant física com emotiva en els esdeveniments narrats (95-96). En aquest sentit, «per la franquesa amb què l'autor parla de si mateix i per la seva insistent presència en el curs de la narració en la doble condició d'autor i de personatge, és un òptim punt de partença» (96); la *Crònica* és, doncs, «una història, en la qual la memòria de les accions acomplertes o vistes i no una documentació preliminar sobre fonts escrites o orals, és l'única base d'escriure i la seva motivació» (9), més encara, és una narració de fets o d'esdeveniments, en els quals Muntaner intervingué físicament i en participa espiritualment, perquè més que gestes d'un monarca o d'una dinastia, ho són del seu poble i nació catalana (102-103). Després l'autor estudia la inserció del narrador en la narració en altres cronistes europeus de la Baixa Edat Mitjana. — J. P. E. [3631

Alberto BOSCOLO, *Una nota sobre el sermó de Ramon Muntaner*, dins «Misc. Badia i Margarit 3», 127-133.

Bo i desgranant i comentant versos del *Sermó*, l'autor subratlla la precisió dels detalls geogràfics, tant de mar (illa de San Pietro), com de terra (diversos indrets de Càller i de Bonaire) i arriba a la conclusió final que és probable que Ramon Muntaner «conegués Càller perquè hi havia estat» (133). En el curs de l'exposició també recorda que el cronista es declarà «molt despagat» perquè en l'expedició de conquesta l'infant Alfons no havia anat directe a Càller (130), contra el consell de Muntaner. — J. P. E. [3632

Jean-Jacques LARRÈRE, Christiane VILLAIN-GANDOSSI, *Le Llibre del Consolat de Mar: les gens de mer, leurs droits et leurs obligations*, dins *Les pays*, 153-167.

La introducció informa globalment de manuscrits i edicions del *Llibre*. L'estudi, realitzat sobre la base de la recent edició d'Antoni Ferrando i Francès, València 1979, es fixa en la nomenclatura de les diverses funcions a bord de la nau (155-159) i en drets i obligacions dels parçoners en la construcció, armament i venda d'un vaixell (159-166). D'entre les funcions destaca la del patró, senyor de la nau (156). Remarquem la presència de l'escrivà major, de l'escrivà, de l'escrivà del protocol i del del cartulari (158). Les relacions entre parçoners es basen en la bona fe (159), entre els qui paguen una o més de les setze parts en què a Catalunya es dividia una nau (160), però el *Llibre* contempla amb detall tots els casos en els quals, amb o sense mala fe, algun dels parçoners pogués resultar enganyat. — J. P. E. [3633

Manuel J. PELÁEZ, *Il contratto di noleggio marittimo e fluviale nel diritto medievale catalano*, dins *L'eau au Moyen Âge* (Senefiance n.º 15), Ais de Provença, Université de Provence 1985, 293-317.

Anàlisi i exposició dels elements principals del dret marítim català anterior a 1343, encara que manta vegada l'autor fa referència a documentació, sobretot contractual, fins al segle XVII (299-300). A base de diverses codificacions (*Costums de la mar*, *Llibre del consolat de mar*) exposa quines eren les condicions del lloguer d'una nau a escar o a quintarades (295-297), de dalt a baix (297-298), del contracte a usança d'Espanya, al qual s'acollien de vegades els patrons de la corona de Castella (300-301), del noli per al transport de persones, mercaders o pelegrins que fossin (303-306) i de l'assegurança (306-307). Les darreres pàgines exposen les condicions especials del nòlit fluvial (307-309). Les notes contenen transcripcions de nombre de fragments i d'alguna carta sencera. — J. P. E. [3634

Gabriella OLLA REPETTO, *La politica archivistica di Alfonso IV d'Aragona*, dins «XI Congresso III», 461-479.

Establerta la relació entre arxiu i cancelleria, particularment interessant en un moment en el qual la història s'interessa a les estructures, l'autora es proposa d'il·lustrar allò que per a l'arxiu reial representà el temps d'Alfons el Benigne (1327-1336). Jaume II hauria vist a Sicília la importància de l'arxiu i l'any 1318 li hauria cercat localització unitària (436). Sota el Benigne, els fons s'haurien ordenat per noms i s'haurien col·locat en sacs i caixes; d'altra banda, hauria manat que tot document passés a l'arxiu (464). A Sardenya, infant, hauria deixat les coses tal com les trobà, però tot despatx dotat d'escrivania veié néixer el propi arxiu (465). El mateix any 1328, en què fou precisada la localització de l'arxiu reial, Alfons aplicava el mateix principi a Sàsser (466). En acabar l'any 1332, era enviat a l'illa Bernat des Coll a fi d'ordenar, sota les garanties de la casa reial, l'actuació dels oficials reials de Sardenya, i una de les bases de la nova ordenació era l'existència d'un arxiu per a tot el regne a Càller, amb l'obligació de fer-hi arribar tots els documents. Públic en un primer moment, ja el 1334 esdevingué secret, destinat a l'ús exclusiu del mestre racional (470). Pere el Cerimoniós confirmà la fesomia de l'arxiu. És, encara, la secció més antiga de l'Archivio di Stato, de Càller (471). Tot això permet de parlar de la política arxivística d'aquells reis. — J. P. E. [3635

Josep PLANA I BORRÀS, *Els Benet, una família de mercaders barcelonins (primera meitat del segle XIV)*, dins *La societat*, 53-65.

Avanç d'un estudi sobre el llibre de comptes del viatge a Xipre fet per Joan Benet l'any 1343, conservat a Barcelona, ACB, *Extravagants*. Ací és reconstruïda la nissaga (54-58, amb arbre genealògic, 55), a base de la documentació del mateix arxiu, *Diversorum C*. Recordats els oficis implicats en la mercaderia d'espècies (garbellador, pesador, embalador, traginer), l'autor informa del mecanisme de les operacions comercials tant de venda de productes exportats a Xipre com de les espècies comprades allí, en aquell viatge amb un negoci d'un quaranta per cent del capital esmerçat. És publicat en apèndix el testament de Joan Benet (63-65), de l'arxiu esmentat, pergami 4-10-64. El testament fou fet en plena Pesta Negra. — J. P. E. [3636

Columba M. BATILE, *Sent Rufi prevera: Les vides dels Sants Pares*, dins «Studia Monastica», 27 (1985), 313-404.

L'autor descriu àmpliament el ms. 810 de la Biblioteca de Montserrat, que conté la traducció catalana medieval de textos hagiogràfics i ascètico-monàstics, i n'ofereix un primer text *De sen Pau primer ermità* dins «Analecta Montserratensia», IX (1962 = Miscel·lània Anselm M. Albareda I). Ara continua l'empresa bo i donant transcripció crítica del text contingut en els folis 9-11, I-XXXXVIIj i LVI-LXI, equivalent a trenta-tres narracions edificants, ultra el pròleg de Rufi d'Aquileia, traductor al llatí del text original grec de les *Vitae Patrum*. L'aparat crític és aplegat al final de cada fragment. — J. P. E. [3637]

Carmen ORCASTEGUI GROS, *Crònica de San Juan de la Peña (Versió aragonesa) Edició crítica*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 51-52 (1985), 419-569.

La presentació recorda els tres manuscrits que contenen el text ací editat (Esc. L-II-13, Madrid, BN, ms. 2078 i Escorial N-I-13), declara l'opció de prendre com a base de l'edició dels primers trenta-quatre capítols el volum de Madrid i per als restants el primer dels de El Escorial (420). La transcripció del text és acompanyada d'aparat crític i dels complements textuals que hi ha en la versió llatina, ja que el text original seria el llatí, a partir del qual haurien estat realitzades tant la versió catalana com l'aragonesa (421). Una de les fonts del text seria les *Gesta comitum Barcinonensium* i a partir del capítol vint-i-dos, on comença la nissaga dels comtes de Barcelona, el text entra plenament en el nostre camp. Al final hi ha índex de llocs (557-561) i de persones (563-569). — J. P. E. [3638]

Urbain V (1362-1370). *Lettres communes analysées d'après les registres dits d'Avignon et du Vatican*. Tome X. *Table des noms de personnes et de lieux* par Anne-Marie HAYEZ, Janine MATHIEU et Marie-France YVAN (Lettres communes des papes du XIV siècle 3^e Série, Vbis), Roma 1985, X i 556 pp.

En volums anteriors (cf. ATCA, 2 (1983), 513-518; 3 (1984), 388-391; 4 (1985), 591-594), hom ha indicat les butlles papals que contenien referència a conciutadans nostres i, per això, és natural que assenyalem aquest primer volum d'índex, en el qual hom pot trobar tant les persones com els llocs esmentats en aquelles butlles. Les persones són escrites amb caràcters rodons, els llocs amb tipus cursius, uns i altres entrats d'acord amb llur grafia llatina, després de la qual ve l'equivalent en la llengua oficial de l'Estat modern, al qual la població pertany; així, Empúries és nom desconegut, però hom trobarà que *Impuriarum* equival a «Ampúries» (467). Tal com és de preveure, són particularment llargs els índexs relatius a les ciutats episcopals, com és ara Barcelona (quatre columnes, 102-103), Girona (quatre columnes, 383-384), Elna (dues columnes, 316), Lleida (dues columnes i mitja, 465-466). Tant en aquesta darrera ciutat com a Barcelona hi ha menció del «studium». — J. P. E. [3639]

Rosa MUÑOZ POMER, *Las cortes de Cullera-Valencia de 1364*, dins «Saitabi», XXXV (1985), 87-94.

La invasió del regne de València per les tropes castellanes el 1364 obligà a la defensa i a la seva financiació, per a la qual Pere el Cerimoniós convocà els valencians a les corts a Cullera, les quals oferiren al rei cinquanta-dues mil lliures. L'autora publica ací els capítols per al colliment i destí dels diners, de l'AMV, *Privilegis reials*, Pere II

de València, núm. 88 (90-94) i una carta dels encarregats del colliment de les imposicions, de l'ARV, Protocol 2794 (94). — J. P. E. [3640]

Antonio GARGALLO MOYA, María José SÁNCHEZ USÓN, *Cuentas de un viaje en el siglo XIV: de Teruel a Zaragoza y Barcelona en 1366*, dins «Teruel», núm. 71 (1984), 47-136.

A Terol, Archivo Histórico Provincial, *Concejo de Teruel*, caixa 17, es conserva un quadern on consten les despeses del viatge d'anada i d'estada a Barcelona d'una comissió de la ciutat destinada a obtenir del rei Pere el Crimoeniós el restabliment de la legislació municipal, derogada com a càstig pel capteniment poc fidel d'aquella població en la guerra dels dos Peres el 1363. Les anotacions són interessants no sols perquè confirmen l'itinerari de Saragossa a Barcelona, ans, sobretot, perquè donen notícia de béns de consum i de preus tant dels llocs de pas per Catalunya (amb desviació d'Igualada a Montserrat) com en particular de Barcelona, on la comissió féu estada relativament llarga, uns quaranta dies. Les anotacions diàries dels comptes són numerades i corresponen al pas per terra de llengua catalana a partir de la 247, a Fraga, fins a la 1333 (103-133). No s'han conservat comptes del viatge de retorn. — J. P. E. [3641]

Pere PUJOL I TUBAU, *Preparatius de guerra contra l'infant de Mallorca, l'any 1374*, dins Pere PUJOL I TUBAU, *Obra completa*. A cura de Joan RIERA I SIMÓ, Valls d'Andorra, Editorial Andorra 1984, 141-147.

Pàgines romanes inèdites fins ara, basades en quatre lletres i un requeriment relacionats amb la necessitat de defensar les valls pirinenques davant la invasió iniciada per l'infant Jaume de Mallorca. Els cinc documents, transcrits «in extenso», procedeixen de manuals notariais de l'antiga vegueria de la Vall de Ribes. — J. P. E. [3642]

Francisco M. GIMENO BLAY, *Los códices de fundación de Valdecríst. Notas paleográficas-diplomáticas*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 503-554.

Els volums de Sogorb, Arxiu de la Catedral, I-4 i I-5, i de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 947, tenen el comú denominador d'aplegar els documents de les primeres dotacions de Vall de Crist. Ací cada un d'ells és estudiat de forma codicològica (504-509, el de Barcelona; 509-516, Sogorb, I-5, volums que posseeixen el comú denominador d'ésser cartularis, 516-523; i 523-536, Sogorb, I-4 confirmació de les donacions per Martí el Jove, datada el 10 d'abril de 1405). Essent copiats els dos primers l'any 1404, l'autor subratlla la significació de l'ús de dues classes de lletra distintes (la textual i la minúscula de cancelleria), corresponents al fet que els dos primers exemplars sorgien com a llibres i el tercer com a document cancelleresc (357-358). L'exemplar barceloní és l'original, del qual procedeixen els altres dos (540-541). L'apèndix documental conté la introducció, el resum llatí dels vint-i-un documents i la signatura final de Martí l'Humà confirmant globalment el cartulari (543-548), i el protocol i escatocol de la confirmació de Martí el Jove (549-554). — J. P. E. [3643]

Eugeni DÍAZ MANTEGA, *La fundació de la Vall de Crist (1385-1388). Els oríge(n)s d'un monestir cartoixà*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 591-648.

L'autor declara que només vol tractar de la fundació i dotació inicial de Vall de Crist (592). Comença recordant allò que autors anteriors han dit sobre el tema des de Martí de Viciana fins a Carles Sarthou i Carreres (592-594). La versió segons la qual Martí l'Humà hauria fundat Vall de Crist en compensació de les cases religioses danysades en la campanya per a la possessió de Sicília no es ten críticament, car la llicència papal de fundació és datada el 1383, nou anys abans d'aquella campanya (594-596), i la determinació del lloc és de 1385 (599-600). La secció de *Tràmits fundacionals* enumera els documents de les autoritats de l'orde cartoixà previs a la constitució de la comunitat, entre 1383 i 1385 (600-601). L'aprovació del rei Pere el Cerimoniós s'ha conservat a Madrid, AHN, *Clerecia*, carpeta 467, document 10 (605), on també hi ha documentació relativa a les dificultats d'annexió de Santa Maria de Castelló de la Plana a la nova cartoixa (611-614). L'apèndix documental (618-648) conté la transcripció de dotze documents, tots en llatí, de 1384 a 1388, set dels quals procedeixen de Barcelona, BC, ms. 947, quatre de Madrid, AHN, *Clerecia*, carpetes 468 i 469 i un de l'ARV, *Cancelleria* 489. — J. P. E. [3644]

Elena SÁNCHEZ ALMELA, *Un calendario litúrgico de Vall de Christ (s. XIV)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 669-686.

Notícia d'un missal procedent de Vall de Crist, ara a Castelló de la Plana, Arxiu Municipal, escrit potser a Scala Dei a darreries del segle XIV per Guillem Riera i completat per tres altres escrivans. N'és transcrit el calendari (673-684), transcripció completada amb mostra fotogràfica de les quatre calligrafies (685-686). — J. P. E. [3645]

Giampaolo MELE, *Una precisazione su un documento di Giovanni, duca di Gerona e primogenito d'Aragona, riguardante la sua capella musicale*, dins «Anuario Musical», XXXVIII (1983 [1984]), 255-260.

El document de referència fou publicat per Maria del Carmen Gómez en el seu llibre de 1979, p. 198, núm. 223. És lletra del primogènit, futur Joan I de Catalunya-Aragó, a Ramon de Perellós, datada el 12 d'agost de 1379 a Perpinyà, demanant-li sis cantors de la capella papal d'Avinyó. Antoni Rubió i Lluch i Josep M. Roca llegien «... aporten tot lo cant de la missa notat e un libre...», Gómez, en canvi, potser desviada per Higini Anglès, transcrivía «... en un libre...», amb la qual cosa els volums eren reduïts de dos a un. L'autor reafirma la lectura de Rubió i Roca i transcriu les dues redaccions que la carta té a ACA, *Canc.*, reg. 1746, f. 17, un esborrany no cursat i el text enviat (259-260). — J. P. E. [3646]

María del Carmen GÓMEZ, *Quelques remarques sur le repertoire sacré de l'Ars nova provenant de l'ancien royaume d'Aragon*, dins «Acta Musicologica», LVII (1985), 166-179.

Les dues cartes de Joan I de Catalunya-Aragó, datades el 6 de juny del 1393 i el 16 de setembre de 1394 (ACA, *Cancelleria*, registres 1966), permeten d'identificar «Bonbarda» i «Pernet» amb Petrequí de la Bombarda, autor d'un *Credo* a quatre veus (166-167) i d'atribuir a fra Esteve de Sort aquell *Credo* que esdevingué la peça més coneguda de l'«Ars nova» (168). Compara E-Bd 971 amb d'altres testimonis, en particular amb F-APT 16bis i amb la *Missa de Tolosa de Llenguadoc* i arriba a la conclusió que aquell, amb el seu estrany cicle de l'*Ordinarium missae*, seria una petita

antologia musical encarregada per un col·leccionador (277). E-Sa 109 és un bifoli de pergamí de l'Arxiu Diocesà de Solsona, procedent de Granyena, i conté tres *Gloria* i un *Credo* complets (277). Aquest darrer és el d'Esteve de Sort (178). ¿Provindria del convent agustinà de Cervera? (179). — J. P. E. [3647]

Tomàs MARTÍNEZ I ROMERO, *Sobre l'autoria de la traducció catalana de les Tragèdies de Sèneca*, dins «Misc. Badia i Margarit 3», 135-156.

Des de la *Biblioteca Valenciana*, de 1827, en què Just Pastor i Fuster afirmà que la traducció de les *Tragèdies* de Sèneca era obra d'Antoni de Vilaragut i Visconti, segurament fiat en una nota molt moderna del ms. II/3.096 de la Biblioteca de Palacio, hom ha repetit l'atribució. Durant el segle xx, hom ha dubtat primer que la traducció fos dedicada a Joan I, després de l'atribució a Vilaragut (138-139). Reconstruïda la biografia del personatge (139-142), comparteix la negativa de Jordi Rubió i Balaguer a atribuir la traducció a Vilaragut Visconti (142-145), però no el segueix en l'atribució al nét Vilaragut Vilanova, perquè la traducció és de darreries del segle xiv i ell, si escriví, ho féu ja força entrat el segle xv (149-150). De més a més, en la traducció de Sèneca, en realitat hi ha dues obres: de vegades traducció de la tragèdia pròpiament dita, com en el cas de *Medea* (154), de vegades «traducció moralitzadora, convertint el diàleg en una narració en tercera persona» (152) [amb totes les característiques d'un comentari escolar, idèntic a la «lectura» que hom feia de les obres d'Aristòtil en les escoles medievals]. La duplicitat de traduccions és atribuïble a autor únic? El problema espera noves aportacions. — J. P. E. [3648]

Antoni FERRANDO, *El Breviari d'Amor en llengua catalana*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 109-116.

A la Península Ibèrica han pertangut set manuscrits actuals d'aquella obra, sis dels quals ofereixen el seu text català i un el castellà, traduït a partir del precedent. L'extensió de l'obra en els Països Catalans és confirmada per la seva presència en una vintena d'inventaris entre 1398 i 1477 (110). L'autor presenta amb més detall l'exemplar de Madrid, BN res. 203, el qual conté anotacions que demostren la seva presència a València el 1426 i la seva compra-venda a Saragossa el 1634 (111). Des d'un punt de vista cultural, la seva extensió confirmaria l'empenta del franciscanisme entre nosaltres en el pas del segle xiv al xv i la traducció potser seria de Guillem de Copons, cortesà de Joan I, i traductor del *Llibre del tresor* de Brunetto Latini. L'anàlisi de les particularitats lingüístiques i estilístiques de l'obra, i en particular de les lexicogràfiques (115-116), coincidirien amb el temps i la procedència abans indicades. — J. P. E. [3649]

Dietrich BRIESENMEISTER, *Jenseitsvisionen und Jenseitsreisen in der kastilischen und katalanischen Literatur des Spätmittelalters. Eine Bestandaufnahme*, dins «Misc. Sanchis Guarner II», 47-51.

El gènere literari de les visions i viatges d'ultratomba entrà en la literatura catalana cap a l'acabament del s. xiv. Seria el primer text una traducció de la *Visió de Trictelm* de Beda. Altres narracions es troben en els volums manuscrits de l'ACA, Sant Cugat 83 i Ripoll 41. La *Visió de Tundal* és coneguda en tres diverses redaccions catalanes, personificades en els textos de l'esmentat Sant Cugat 83, de Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. hisp. Cat. 66, i de El Escorial, ms. M-II-3. El *Tractatus*

de *Purgatorio Sancti Patricii* fou traduït en català el 1320 per Ramon Ros, de Tàrraga. Relacionats amb la mort de Joan I neixen *Lo somni* de Bernat Metge i el *Viatge al purgatori de Sant Patrici*, de Ramon de Perellós, imprès el 1486 per Pere Posa (49), i conservat també en versió provençal. El *Viatge d'En Pere en infern* és del s: xvii. Hi ha encara una literatura didàctica relativa a la mort relacionada amb la de visions i viatges: *Aparició de l'esperit de Guido de Corvo, ciutadà de Girona, Llibre del viatge del venturós pelegrí ab les cobles de la mort*, de començaments del segle xvi, la *Revelació de sanct Pau*, publicada el 1495 a València, la *Istòria de Sanct Lätzer* atribuïda a sant Pere Pasqual. El gènere hauria crescut en terreny abonat pels corrents «espirituals», però hauria estat sotmès a forta reelaboració durant el segle xv: el *Testament d'En Bernat Serradell de Vic* el tocava en to burlesc, la *Sepultura de mossèn Francí Aguilar* el convertiria en apoteosi, Francesc Moner, *L'ànima d'Oliver*, en diàleg amb l'ànima d'un poeta suïcida per amor. Però la gran reelaboració humanística del tema és *Lo somni*, en el qual Ovidi i Virgili i llurs descripcions de l'altra vida substitueixen les tradicions piadoses cristianes i la certesa de la fe és atacada per dubtes. — J. P. E. [3650]

Pascale BARTHÉLEMY, *L'oeuvre alchimique de Guillaume Sedacer. Édition et étude*, dins «École Nationale des Chartes. Positions de thèses», París 1985, 9-16.

Guillem Sedacer era carmelità i és documentat a Perpinyà i a València entorn de 1380. Possèia una biblioteca de quaranta-cinc volums i era ell mateix autor d'algunes obres, com és ara l'*Ars cyrurgiae. Clarificationes super nono Almansoris*, i era conegut en particular per la seva obra alquímica *Sedacina*, de la qual s'han conservat nou còpies en llatí i dues en traducció italiana (11). L'autora li atribueix el *Liber alterquinus*, diversament conservat en tres exemplars, un dels quals, el de Florència, Laurenziana, *Acquis. e doni* 48, fineix amb un criptograma, la solució del qual ha conduït a atribuir l'obra a Sedacer. El *Liber* és simple col·lecció de receptes, desordenadament repartides en quatre llibres. La *Sedacina* seria la reelaboració més acurada de les dues primeres parts del *Liber*, teòrica la primera i destinada a receptes la segona; les parts tercera i quarta, en canvi, dedicades a les operacions transmutatòries amb vistes a l'obtenció d'argent i or, no tingueren reelaboració. La *Sedacina* indica els autors en els quals s'inspirà, Ramon Llull i Arnau de Vilanova, entre d'altres, és obra de recopilació i no de creació, si no és en el camp del vocabulari alquímic, que Sedacer porta fins a solucions críptiques (15). La tesi conté el text de les dues obres. — J. P. E. [3651]

Pierre PONSICH, *La bibliothèque de Ramon de Perellós, vicomte de Roda et de Perellós (v. 1350-apr. 1408), auteur du «Viatge al Purgatori» (1398)*, dins *Les Pays*, 213-223.

Guillem Sedacer havia deixat trenta-sis volums a casa de Nicolau Gil, penyor dels préstecs que n'havia rebut. Ramon de Perellós pagà els vint-i-sis florins d'or del deute i s'endugué els volums, acte registrat per notari en document conservat a Perpinyà, Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals, *Notaris, I Sèrie*, vol. 306. L'autor distribueix els trenta-sis volums en tretze grups temàtics i dona alguna notícia de cada obra (214-217). Hi predominen els llibres d'alquímia, detall que condueix l'autor a recordar un episodi, en el qual es trobà implicat Jaume III de Mallorca, entorn d'un *Liber iuratus*, portador de les més eficaces fórmules màgiques (217-219). Entre els llibres, hi havia exemplars de les *Quaestiones logicales* d'Antoni Andreu i la *Summa*

de casibus de Ramon de Penyafort. També un llibre català d'alquímia, que comença «En nom de Déu...» (216). L'acta notarial és transcrita en les pàgines 222-223. Entre els testimonis figura el jurista perpinyanès Pere Oltzina [àlies, de Berga, p. 80 del mateix volum]. — J. P. E. [3652]

Philip D. RASICO, *Les Ordinacions d'Empúries. estudi lingüístic i reedició del text*, dins «Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit 2» (Estudis de llengua i literatura catalanes X), Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1985, 111-143.

Les *Ordinacions e bans del comtat d'Empúries* més antigues són les conservades a Barcelona, Institut Municipal d'Història, C-XII, «Baronies de la Ciutat», caps 21. Ací són transcrites (112-121) i estudiades en l'aspecte lingüístic, primer les grafies (121-122), i a continuació la fonologia (123-133) i la morfosintaxi (133-140). Del lèxic, en canvi, són considerats els mots «problemàtics o interessants per altres motius» (140), i alguns topònims i personals (141-142). — J. P. E. [3653]

Ignasi PUIG, Montserrat DURAN, *La crisi demogràfica de la Baixa Edat Mitjana i el règim senyorial en el Pirineu Català: la baronia d'Erill el 1393*, dins «Urgellia», 6 (1983 [1985]), 387-400.

Estudi basat en una còpia del *Capbreu de les rendes dels usatges de la baronia d'Erill*, conservat a Sevilla, Arxiu Medinaceli, *Pallars*, lligall 18, doc. 1027 i 1127. La còpia seria de la segona meitat del segle xv i l'original sembla de 1393 (389-390). La demografia tendria a redreçar-se (1365-1370: 500 focs; 1393: 543 focs), cosa que qüestionaria les xifres dels fogatges de 1378 i 1381, amb 234 i 231 focs respectivament (392-393 i quadre en 399). L'estructura senyorial enclou batlles i castlans (394) i les prestacions dels vassalls són diverses, però les que s'efectuaven en espècie o en metàl·lic eren les normals en tals casos, amb el resultat que «les quantitats pagades semblen ser més aviat febles» (397). — J. P. E. [3654]

Teresa-Maria VINYOLES I VIDAL, *El pressupost familiar d'una mestressa de casa barcelonina per l'any 1401*, dins *La societat*, 101-112.

Les discussions conjugals entre Ramon de Manlleu i la seva muller Esteveta entorn de les despeses familiars, que el marit atribuïa a mala administració d'ella, arribaren a mans d'un àrbitre en forma de pressupost familiar escrit. Lligats tots els caps, el jurista Hug d'Ubac, pronuncià sentència bàsicament favorable a la dona. Pressupost i sentència, conservats en l'ACB, *Notari Gabriel Canyelles*, vol. 2, són ací transcrits (109-112). La introducció exposa dades sobre administració familiar en el pas del segle xiv al xv a base del *Llibre de les dones*, de Francesc Eiximenis, del *Llibre del coc*, de Tarragona, Arxiu de la Seu, de Barcelona, ACB, *Cisma d'Occident, Documents en paper*, núms. 1201-1202 i 1204, i de l'AHCB. — J. P. E. [3655]

Josefina MATEU IBARS, *Scholares, Bacallarii, Doctores y Magistri del Estudio General de Lérida. Contribución a su nómina en los siglos XIV y XV*, dins «Ilerda», XLV (1984), 175-207.

Entre 1932 i 1935, Josep Rius i Serra publicà dins «*Criterion*», «*Analecta Sacra Tarraconensia*» i «*Estudis Universitaris Catalans*» quatre llistes de súpriques o ròtuls adreçades pels estudiants i professors de l'Estudi General de Lleida al papa d'Avinyó

i atorgades per aquest amb datació entre 1378 i 1394. José Gofí Gaztambide en publicava un altre el 1968, datat el 1393. L'autora, després de sintetitzar el mecanisme de les concessions papals per «Fiat ut petitur» o «Sine alia lectione fiat», reproduïx tant els exordis com mostres de petició de quatre dels esmentats ròtuls (177-178) i subratlla la riquesa de notícies que proporcionen, quant a professors i estudiants de Lleida entorn de 1390. Després publica la llista unitària de peticionaris dels cinc ròtuls: scholares in artibus (185-188), bacallarii in artibus (188-189), magistri in grammatica et Philosophia (*sic*) (102), magistri in artibus et logica (190), scholares in iure canonico (195-199), doctores in decretis et in iure canonico (199), professores in decretis et in iure canonico (199), scholares in legibus (199-201), bacallarii in legibus (201-202), professores in legibus (202-203), scholares in medicina (203), professores in medicina (203-204), scholares in theologia (204), professores in theologia (204-205) i alii scholares Studii Ilerdensis (205-206). En les facultats més nombroses, els estudiants són agrupats en les respectives diòcesis d'origen [recordem que tals concessions, normalment de benifets eclesiàstics, només podien ésser atorgades a clergues]. — J. P. E.

[3656]

Mikel de EPALZA, *Anselm Turmeda* (Biografies de mallorquins 4), Ciutat de Mallorca, Ajuntament 1983, 112 pp.

Narració biogràfica destinada al públic en general. La seva novetat rau en el fet que l'autor integra en la trama de fets ja coneguts, les informacions que el mateix Turmeda proporciona en la *Tuhfa* i les notes ambientals derivades del coneixement directe de Tunis. Amb la mateixa finalitat biogràfica són emprats el *Llibre de bons amonestaments*, la *Disputa de l'ase* i les *Cobles de la divisió del regne de Mallorca*. El capítol setè és dedicat a resumir la *Tuhfa*, sobretot la seva part tercera o teològica, de polèmica contra el cristianisme (87-97). Una de les il·lustracions reproduïx la pàgina inicial d'una edició antiga de les *Cobles* (entre les pàgines 32 i 33). — J. P. E.

[3657]

Les corts generals de Jerusalem. Sermó allegòric del segle XIV sobre la mort de Jesucrist, a cura de Mateu RODRIGO LIZONDO (Biblioteca Escrinys de textos medievals breus 8), Barcelona, Edicions del Mall 1985, 78 pp.

L'autor, a fi de fer comprendre el sentit de *Les corts*, fa referència a Felip de Malla, ja que tant el *Memorial del pecador remut*, més a l'engròs, com aquesta obreta, més a la menuda, són un debat entorn de la mort de Jesucrist, en el qual intervenen representants de tots els éssers creats intel·ligents, àngels, dimonis i homes de totes les edats i condicions. La diferència rau en el fet que el *Memorial* figura un debat en una escola medieval i *Les corts*, d'acord amb el títol, presenten tal debat en forma de parlament medieval amb els seus braços. El fet que aquests (amb precisió, els humans dels braços esmentats) siguin quatre és element de datació, car les Corts de Catalunya només tingueren quatre braços entre 1388 i 1413 (20). L'autor considera que tota l'obra és un sermó (9 i 18) i això el porta a exposar estructura i teoria del sermó contemporani a base de l'experiència de sant Vicent Ferrer i de la teoria d'Eiximenis (10-12). D'entre les possibles fonts de la doctrina exposada destaquen les *Meditationes passionis Christi* i la peça coneguda per *Mascaron* (14-15) i són destacables les connexions amb altres sermons de la Passió, també amb els de sant Vicent Ferrer (16-18). De l'autor de *Les corts*, l'única cosa afirmable és que posseïa una sòlida formació teològica i un bon coneixement dels clàssics llatins i que destinà la seva prèdica a un públic àulic (21). El text ocupa les pàgines 31-68; les següents són destinades a les anotacions

correlatives (69-74). El vocabulari final recull les paraules no consignades en el diccionari Fabra, amb indicació de les que tampoc no es troben en el d'Alcover i Moll (75-76). — J. P. E. [3658]

Vicent ESCRIVÀ, *Jacob Xalabín: complex de cultura i el narrador*, dins «Misc. Sançis Guarner I», 101-105.

Aquestes pàgines sotmeten a crítica la idea rebuda, segons la qual el marc en el qual es desplegaria la narració seria la Turquia de darreries del segle XIV. L'autor, per contra, subratlla que les referències religioses són sempre cristianes i mai islàmiques, i que els noms de vestits, eines i estris, antropònims i topònims demostren que l'autor mai no visqué a Turquia i que desconeixia la societat turca no sols de vista ans també d'oïda (101-102). Per això tals noms no passarien d'ésser vulgars noms àrabs, tal com indica l'anàlisi d'antropònims (103) i de noms d'estris i eines (103-105). La conclusió general és que l'autor de la narració amplia, basada en un nucli rebut, seria un «català oriental amb cert coneixement superficial de l'àrab andalusí i no precisament resident... a Turquia» (105). — J. P. E. [3659]

Alda ROSSEBASTIANO BART, *La «langue romanesque» del Voyage d'outremer di Jean de Mandeville*, dins «AEvum», LVIII (1984), 287-300.

Claude Duret dins *Thrésor de l'histoire des langues de cest univers*, Colòny 1613, i ja abans en *Histoire admirable des plantes et des herbes*, París 1605, havia transcrit fragments del *Viatge d'ultramar* de John Mandeville en una versió que hom qualificà com a «langue romance», «langue romanesque» o «langage romanic» (288). L'autora sotmet els fragments a anàlisi lingüística i arriba a la conclusió que la llengua en la qual són escrits s'ha de col·locar «a buon diritto nel gruppo abitualmente chiamato catalano» (290). El resultat demostra que el *Viatge* també fou conegut a Catalunya. Una ulterior anàlisi de cinc fragments permet, encara, de precisar que la traducció catalana fou realitzada a base d'un text de la línia anomenada insular (291), tot i que la línia continental troba algun ressò en la traducció catalana, però amb menys claredat (293). Al final, l'autora transcriu els fragments catalans encarats a doble columna amb el text francès de tradició insular, editat per G. F. Warner (294-300). — J. P. E. [3660]

Angeles CUENCA ADÁN, *Aportación a la diplomática señorial: un registro del duque de Gandía (1402-1406)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 227-247.

Presentació del registre de l'escrivania ducal de Gandia existent a València, ARV, Mestre racional núm. 9568, amb particular atenció a la fórmula d'encapçalament i a les d'invalidació de documents registrats (228-229). Agrupa en tretze les classes de documents que s'hi troben i analitza l'estructura de cada un (protocol, text, i escatocol, 231-235). El fet que entre les pàgines del registre s'hagin conservat dues súplices i dos documents originals, permet de conèixer quelcom de l'«iter» d'un document abans de la seva registració i publicació, des de la «petitio» a la «taxatio» (235-238). Són transcrits en apèndix tretze de tals documents (239-250). El quart, datat a Gandia el 15 de gener de 1403, conté una referència personal a Pere March (241) i a Pere Martorell, i el dotzè, de 12 de setembre de 1405, a unes cases d'aquest darrer (246). — J. P. E. [3661]

Ángeles CUENCA ADÁN, *Un registro de los duques de Gandia (1402-1406). Regestas e índices*, dins «Estudis Castellonencs», 2 (1984-1985), 493-587.

Del volum conegut pel resum anterior són agrupats ací, per temes, els documents de naturalesa econòmica, de tipus judicial, de caire administratiu i de tema familiar (495-497). Vénen els regests de cinc-cents trenta-dos documents (497-575), seguits d'índex toponímic (576-578) i d'onomàstic (579-587), en el qual ocupen un lloc destacable Pere March (583) i Pere Martorell (584). — J. P. E. [3662]

Ángeles CUENCA ADÁN, *Dos cofradías medievales: San Cristóbal de Gandia y Santa María de Denia*, dins «Saitabi», XXXV (1985), 23-27.

Ultra la notícia que el volum de l'ARV, Mestre racional 9568 és un registre d'actes jurisdiccionals del duc de Gandia entre 1402 i 1406, l'autora ofereix la transcripció dels capítols de la confraria de Sant Cristòfor de Gandia, de 1403 (28-32) i de la de Santa Maria de Dénia (32-37), de 1405, conservats en el volum esmentat. La presentació es fixa en tres punts: les condicions d'entrada, els drets i deures dels confreres i l'organització administrativa i econòmica de cada confraria. Les dues confraries de forta finalitat assistencial, eren diverses i per això els capítols també ho són, amb caràcter més popular la de sant Cristòfor de Gandia, els capítols de la qual feien constar el protagonisme d'«alguns cristians novells» fins al punt que hom havia de prendre mesures «per tolre tota suspceió e increpació de cirimònies iudayques» (32). — J. P. E. [3663]

Francesc EIXIMENIS, *Scala Dei. Devocionari de la reina Maria*. Edició modernitzada (El gra de blat 55), Edicions de l'abadia de Montserrat 1985, 100.

El text d'Eiximenis, transcrit en català actual per Elisabet Ràfols, és acompanyat per una nota introductòria (5-6) i una de final (93-96) i per una pàgina de bibliografia (97) de Curt Wittlin, en les quals precisa, d'una banda, que el text publicat ací és la part inicial i pròpiament nova del devocionari intitulat *Scala Dei*, que el mestre ofrenà a la reina Maria de Luna amb motiu del començament del seu regnat el 1396; i de l'altra, resumeix les notícies relatives a la tradició manuscrita i a les tres edicions del tractat els anys 1494, 1501 i 1523. L'esmentada primera part conté un apartat dedicat a fórmules d'oració, a les quals és afegida l'*Oració feta pel reverend mestre Francesc Eiximenis, patriarca*, de Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 875 (47-48). El text és il·lustrat amb una xilografia procedent de l'edició de 1523 (7) i amb el dibuix dels medallons de Nòtre Dame de París figurant les virtuts, obra de Maria-Lluïsa Wittlin. — J. P. E. [3664]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Un fragment del Llibre dels àngels de Francesc Eiximenis traduït a l'aragonès*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 4 (1985), 187-212.

Notícia que a Copenhague, Det Kongelige Bibliotek, Ny kgl. S., ms. 2921, 4.º es troben dos fragments del *Llibre dels àngels* de Francesc Eiximenis, un en català (capítol XXXVIII de la cinquena part) i un de traduït en aragonès (final del capítol XLIII i tot el capítol XLIV de la part quarta). Descripció del volum, el primer possessor del qual havia estat Martín d'Alpartil (187-192). La comparació d'aquest text amb el de l'exemplar incunable publicat a Burgos l'any 1490 per Fadrique de Basilea, conservat en la mateixa biblioteca, Inc. 4248, permet de saber que la Inquisició espanyola expurgà el capítol esmentat l'any 1585, per raons que només és possible de rastrejar

(193-196). El text aragonès, comparat amb quatre còpies catalanes datades entre 1406 i 1445 i amb una de castellana del segle xv (197), és editat críticament en les pàgines 200-207, i completat amb l'índex de mots (208-212). En apèndix (212) figuren les variants del fragment català en relació al publicat per Curt J. Wittlin, *De Sant Miquel arcàngel*. — J. P. E. [3665]

Joan COROMINES, *Altres fragments de poemes d'Eiximenis deixatats en les seues obres en prosa*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 89-90.

Deu mostres en vers de fragments d'Eiximenis, extrets del *Terç del crestià*, de *Doctrina compendiosa*, del *Llibre de les dones* i del *Regiment de la cosa pública*. En tres casos, el canvi de prosa a vers no ha comportat cap (o mínim) canvi textual; en els altres, la versió en prosa i la versificada són confrontades. Es podria tractar de traduccions d'un *Fabularius poeticus*, citat manta vegada per Eiximenis. — J. P. E.

[3666]

Albert G. HAUF I VALLS, *Eiximenis, Joan de Salisbury i fr. Joan de Galles, O.F.M.*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 167-174.

L'autor sotmet a prova la valoració que d'Eiximenis feia Torras i Bages en qualificar la seva doctrina política «de les més avançades que es poden trobar» i es proposa «d'excavar els fonaments del seu edifici doctrinal i d'estudiar la tècnica amb què el va bastir, així com la procedència dels materials» (167). En una primera part estableix el paralelisme entre el *Regiment de la cosa pública* i el *Policraticus* de Joan de Salisbury, sense, però, afirmar una dependència directa, ans a través de Joan de Galles i del seu *Communiloquium*, amb el qual identifica el *Regiment de les comunitats*, citat pel nostre en el seu *Regiment...*, cap. XIII, 88 (170). Hauf compara la doctrina i les «autoritats» esmentades pels dos autors en tractar de la definició de cosa pública (170-171), dels seus fonaments ètics (171-173: concòrdia, lleis per al bé comú, justícia, fidelitat en el consell). L'anterior anàlisi condueix l'autor a establir que el mètode de treball d'Eiximenis «consistia a aprofitar l'estructura d'un determinat model llatí que subministra el model temàtic, convenientment distribuït, entorn al qual va bastint per acumulació: glossant, amplificant, traginant i carretejant d'altres llibres sobre la mateixa matèria tot allò que, al seu criteri, serveix per a omplir els buits i arrodoneix la informació recollida. El resultat és quelcom nou i distint...» (174). — J. P. E.

[3667]

Jaume RIERA I SANS, *Fra Francesc Eiximenis no és l'autor de la Doctrina compendiosa*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 289-292.

Raons favorables a la tesi del títol són: cinc dels vuit manuscrits existents presenten el text com a anònim; els tres manuscrits restants i l'edició de 1509 no l'atribueixen a Eiximenis de la mateixa manera. Eiximenis no fa mai cap al·lusió a la *Doctrina compendiosa* en d'altres obres seves ni esmenta cap obra seva en la *Doctrina compendiosa*. Les «autoritats» són quantitativament i qualitativa diverses en les obres autèntiques i en la *Doctrina compendiosa*. Aquest tractat usa amb certa freqüència «àls», «mills», «àvol», paraules molt rares en les obres d'Eiximenis. És també diversa la forma de citar les «autoritats», car la *Doctrina...* només cita una vegada el títol d'un llibre, mai el capítol i el número del paràgraf. Els paralelismes amb el *Dotzè...* es poden explicar per lectura de l'altra obra o per font idèntica, com pot ésser Joan de Galles. — J. P. E.

[3668]

Lola BADIA, *El llegat de Francesc Eiximenis*, dins «Revista de Girona», XXXI (1985), 55-59.

Amb motiu d'emprendre l'edició de les obres catalanes de Francesc Eiximenis, l'autora recorda sumàriament la trajectòria biogràfica del framenor gironí (57) i la significació global de la seva obra escrita, l'originalitat de la qual «resideix naturalment en la tria idiomàtica» (56) i la importància en el fet que «pretén de subministrar realment *tota* la informació útil dintre d'unes coordenades ideològiques ben controlades» (56). El *Dotzè*, en particular, seria aquella obra d'Eiximenis «que té més interès històric general, a causa de la seva temàtica», car el gironí «és un dels primers teòrics europeus de l'estat laic modern...» (59) [cf. p. 360 d'aquest volum]. — J. P. E.

[3669]

Jaume de PUIG I OLIVER, *Sobre la datació dels darrers escrits de Nicolau Eimeric*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 4 (1985), 433-435.

Examinant els èxplicits dels darrers escrits d'Eimeric, en els quals a més de la cronologia general sol esmentar l'any corrent del Pontificat i el temps que fa que Joan I l'ha exiliat de tots els seus regnes i terres, i analitzant sobretot l'èxplicit de la *Incantatio Universitatis Studii Ilerdensis*, l'autor creu que troba una clau per a determinar amb precisió com cal comptar les unitats de temps (anys i mesos) de l'exili d'Eimeric, amb la qual cosa s'obté una cronologia precisa per a les moltes obres que l'inquisidor va escriure durant aquest període (1393-1399). — J. de P.

[3670]

Jaume de PUIG I OLIVER, *Antoni Canals i els clàssics llatins. Notes sobre un ambient*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 4 (1985), 173-186.

Estudi del contacte entre Antoni Canals i els clàssics llatins, que al mateix temps deixa entreveure que en les capes més altes de la societat catalana, en el pas del segle XIV al XV, s'ha renovellat l'interès pel llegat de l'antiguitat clàssica. Resseguint els pròlegs de Canals a les seves traduccions de clàssics, l'autor conclou que el dominicà s'acosta als vells textos llatins amb una finalitat moralitzadora i evangelitzadora. Alhora s'entreveu que l'interès pels clàssics en el món laic de la Cort es configura com un moviment al marge de la revelació i l'evangeli. — J. de P.

[3671]

Francisco RICO, *Antoni Canals y Petrarca. Para la fecha y las fuentes de Scipió e Aníbal*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 285-288.

L'escrit d'Antoni Canals hauria estat dedicat al primer duc de Gandia, el que morí l'any 1412, i per tant caldria que fos datat abans d'aquest any. Contra allò que el mateix Canals afirma, ell no s'inspirà directament en Titus Livi, *Ab urbe condita*, ans només en el cant VII d'*Àfrica* de Petrarca. El preàmbul, construït com un sermó contemporani, s'inspira al final en el *De viris illustribus* del mateix Petrarca (287) a l'hora de recomptar el fracàs final d'Anníbal, però s'allunya de les seves exigències humanistes cercant eficàcia moralitzant; justifica la divisió en onze capítols pel fet que sant Agustí el presenta com el de «les obres vicioses» (287); intenta de convèncer que la fortuna és «llenagosa» mitjançant una autoritat falsa, citada a l'engròs i mixtificada pel fet de posar en boca de Luci Pau Emili el Macedoni raonaments que no li esqueien (287-288). I eren, justament, aquests detalls els definidors de l'humanista. — J. P. E.

[3672]

Patrocinio GARCÍA BARRIUSO, *El presunto fundamento histórico-canónico del Real Patronato de España en Tierra Santa*, dins «*Missionalia Hispanica*», XLI (1984), 293-322.

L'apartat setè de l'article, *El patronato de los reyes de Aragón (315-321)*, estableix el patronat dels nostres reis a favor de la capella de Santa Maria de Betlem, a Terra Santa, a base d'una llicència d'acceptar atorgada per Martí l'Humà i d'una carta de Ferran d'Antequera a Benet XIII, conservada a l'ACA, *Cancelleria*, reg. 2213 i 2397, ací transcrites, com també ho és la carta reial que acompanyava l'esmentada llicència d'acceptar destinada als jurats i prohoms d'Osca (318-319). — J. P. E. [3673

Luis RUBIO GARCÍA, *Documentos sobre la estancia de San Vicente Ferrer en Murcia*, «*Misc. Sanchis Guarnier I*», 321-325.

Presentació i transcripció de les dotze deliberacions del consell municipal de Múrcia entorn de l'anada i estada de sant Vicent Ferrer a la ciutat, la primera de les quals és datada el 3 de gener de 1411 i la darrera el 18 d'abril del mateix any. Procedeixen de Múrcia, Arxiu Municipal, *Actas capitulares 1410-1411*. Hom hi pot trobar un cert resum de la predicació del sant i, sobretot, les repercussions en reconciliació de persones, prohibició de jocs d'atzar i de tota forma de convivència amb jueus i moros. — J. P. E. [3674

Josep PERARNAU I ESPELT, *La compilació de sermons de Sant Vicent Ferrer, de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 477. Apèndix primer: text de nou sermons inèdits. Apèndix segon: Quatre versions del sermó de l'ascensió*, dins «*Arxiu de Textos Catalans Antics*», 4 (1985), 213-402.

Descripció del volum (214-216), en el qual hi ha sis blocs de textos, tres dels quals són sermons de sant Vicent Ferrer. Cada una d'aquestes peces és analitzada amb detenció, fent constar l'esquema bàsic, i, en nota, lloc i data en què el sermó fou pronunciat, correspondència litúrgica en el *Missale secundum ordinem fratrum praedicatorum*, localització bíblica, a la qual correspon el text pres com a tema i peça a la qual correspon en les edicions dels segles xv i xvi. Dels cinquanta-vuit sermons vicentins del manuscrit, nou eren desconeguts i són publicats ací (246-326), acompanyats d'aparat crític i d'alguna altra nota relativa a textos citats per l'autor. A fi que resulti clara la qualitat del text i la seva riquesa és publicat ací el de l'ascensió en columnes paral·leles amb altres tres textos del mateix sermó: el del conservat a la biblioteca de la Seu de València i ja publicat en la col·lecció «*Els nostres clàssics*», el de Pamplona, Biblioteca de la Catedral, ms. 46, i el de les edicions dels segles xv i xvi (328-361), amb la conclusió que els seus fragments exclusius permeten un contacte molt més precís amb la predicació vicentina en el seu marc concret (245). L'índex de mots catalans dels sermons ací publicats ocupen les pàgines 362-402. — J. P. E. [3675

Albert G. HAUF I VALLS, *Joan Eixemeno, OFM, i la seva Quarentena de contemplació. Aproximació a l'home i a l'obra*, dins «*Randa*», 17 (1985), 15-63.

La tirada de Martí l'Humà a les pràctiques de pietat fou veladament criticada tant per Francesc Eiximenis com per Joan Eixemeno, els quals, igual com Antoni Canals, de fet, enfortiren aquella tendència, per exemple, amb la *Quarentena de contemplació*. Reconstruïda la biografia de Joan Eixemeno bo i aplegant les dades publicades per diversos autors (16-30), l'autor recorda que la *Quarentena* havia d'ésser un substitutiu

d'una traducció catalana de l'*Arbor vitae crucifixae Iesu*, d'Ubertino da Casale, a base d'extractar-ne tres fragments per a cada dia de la quaresma i sis per als diumenges, formant això cent cinquanta «rams o fexellets», ultra alguna peça d'escaiguda, com és ara la *Contemplació de la passió de Jesucrist*, intercalada al final de la primera jornada (32-33). Per això es pregunta si realment, la *Quarentena* és simple resum i extracte de Casale i, de moment, creu trobar-hi reminiscències del *Lignum vitae* de Sant Bonaventura (36-37). En canvi, les *Meditationes vitae Christi*, només haurien influït de forma esporàdica i dispersa, sense afectar «la tònica més aviat grisa del discurs doctrinal i moralitzant» (42). Però heus ací que quatre passatges indiquen una font comuna de la qual haurien begut tant Joan Eixemeno com Antoni Canals (42-51: [la imatge de la «segona post» tots dos la podrien haver rebuda també de la *Summa Raimundi* o *Summa de paenitentia* de sant Ramon de Penyafort, la qual comença justament amb aquesta frase]), font que seria diversa d'Ubertí da Casale. La doctrina sobre l'oració, en la qual destaca la importància de l'«affectus=devot coratge», seria deutora d'Hug de Sant Víctor (1-54). Un altre dels punts en els quals Eixemeno es distancia d'Ubertí és la connexió amb els textos litúrgics propis del dia corresponent de la quaresma (54-56). La ja esmentada *Contemplació de la passió de Jesucrist* és un exercici típicament franciscà de concentració de l'esperit en la passió de Jesucrist, concretada en la particular consideració de set parts del cos crucificat en cada una de les set hores de l'ofici litúrgic, acompanyada d'oracions tretes de l'*Officium de passione Domini* de sant Bonaventura; i la relació parts del cos-devoció a la Passió es troba també en la *Vita Christi* de Francesc Eiximenis i en un tractat anònim de Barcelona, BC, ms. 451, idèntic als capítols d'Eiximenis (56-60). L'estil descobreix la forma sota la qual l'autor amaga al lector-rei la seva superioritat moral, és tostemp digne i qualque vegada assumeix preguntes que es devia fer el poble (60-62). L'autor remarca constantment el franciscanisme de l'obra i la seva connexió amb la «devotio moderna».

J. P. E.

[3676]

Teresa GARCÍA PANADÉS, *Los bienes de Ferrer de Gualbes, ciudadano de Barcelona (hacia 1350-1423)*, dins «Acta historica et archaeologica mediaevalia», 4 (1983), 149-204.

Part de tesi de llicenciatura, la de la biografia de Ferrer de Gualbes, basada sobretot en l'inventari de béns relictos «post mortem», recopilat l'any 1423. La recopilació de dades biogràfiques, però, n'aplega d'ACA, Fons Sentmenat, Successions Gualbes, de l'ACB, Notari Gabriel Canyelles, *Capítols matrimonials*, de l'arxiu parroquial dels sants Just i Pastor i del de Santa Maria de la Mar (150-153). Resumits tant el testament com l'inventari (154-161), segueix el quadre sinòptic dels censals que percebia, amb una suma de 290 lliures, 19 sous i 10 diners, corresponents a una inversió de 4.275 lliures i 7 sous (161 i 162-164). El text del testament ocupa les pàgines 165-168 i el de l'inventari les 169-197. Tots dos textos procedeixen de l'ACB, Gabriel Canyelles, *Primus liber testamentorum i Inventaris*, respectivament. Un dels fills de Ferrer de Gualbes, Pau era canonge de Barcelona (168) i en la casa figura una cambra del mestre del canonge (176). Compareix en el testament un framenor, Joan de Serinyà, mestre en teologia (165 i 166). La biblioteca de Ferrer de Gualbes era formada per cinquanta-dos volums (177-18^o), entre els quals es trobaven els dos del *Dotzè del crestià* de Francesc Eiximenis i un exemplar del *Segon*. — J. P. E.

[3677]

JUSTO FERNÁNDEZ ALONSO, *El hospital de San Nicolás de los Catalanes en Roma. Nue-*

vos documentos de Nicolás Conill, dins «Anthologica Annua», 30-31 (1983-1984 [1985]), 363-377.

Després de recordar les dues personalitats protagonistes de les cinc lletres ací publicades (369-375), l'autor estudia les dades que ofereixen, incorporant-les a les ja conegudes i subratllant allò que aporten al coneixement de la institució però també els punts que resulten poc clars, sobretot en allò que toca l'antiguitat del dit «hospital». Les cinc cartes de Nicolau Conill a Francesc Climent (Çapera), procedents de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, *Cisma d'Occident*, van de 1426 a 1429 i s'ocupen, ultra d'algun afer personal, d'un donatiu de Climent a favor de l'hostatgeria de Sant Nicolau dels catalans de Roma (369-375). Les cartes són completades amb l'inventari de béns de 1434, en allunyar-se de Roma Conill i deixar l'administració de la casa d'acolliment per a peregrins (375-377), de Roma, Església de Montserrat, Arxiu de l'Obra Pia. — J. P. E. [3678]

Laura AIRAGHI, *Studenti e professori di S. Eustorgio in Milano dalle origini del convento alla metà del XV secolo*, dins «Archivum Fratrum Praedicatorum», LIV (1984), 355-380.

Consta entre els batxillers «Dominicus de Catalonia», documentat en ciutats diverses de la vall del Po entre 1431 i 1459 (367). — J. P. E. [3679]

Eduardo BLASCO, *Zur Sprache einer mittelalterlichen katalanischen Urkunde aus Sardinien*, dins «Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen», 222 (1985), 85-99.

Anàlisi lingüística del testament d'Escrínia Grau, de 1431, ja publicat i ací reproduït (85-87). — J. P. E. [3680]

E. T. AYLWARD, *Tirant lo Blanch and the artistic intent of Joanot Martorell*, dins «Hispanofila», 83 (1985), 23-32.

Contra Daniel Eisenberg i Cesáreo Bandera, l'autor defensa que el «cura» de *Don Quijote de la Mancha* no es refereix a *Tirant* amb sentit pejoratiu. Comença reafirmant que les lloances del rector expressen el pensament de Cervantes (25). Per contra, Martorell hauria creat un protagonista que en el curs de la novel·la es convertiria de cavaller medieval en «condottiero» renaixentista tant per mar com per terra (26) i abonaria la tesi que amb les normes de la cavalleria i de l'amor cortès hom no arriba enlloc —exactament la tesi de Cervantes en *Don Quijote*— (27-28) i, per descomptat, no arriba a la recuperació de Constantinoble. La ironia presideix molts dels noms inventats per Joanot Martorell, més encara, molts dels episodis s'encaminen a subratllar la ridícula de certes situacions (29). L'objectiu del *Tirant* és didàctic, ensenyament resultant d'una sàtira deliberada (30), exactament igual que el de *Don Quijote* (30). — J. P. E. [3681]

Kálmán FALUBA, *Tirant «el Valac» o Tirant «Joanet»*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 107-108.

Tirant lo Blanc és novel·la històrica en c. sentit que aprofita elements històrics, bo i reelaborant-los amb voluntat creadora i així l'heroi és fusió de diversos personatges reals. Ja el títol seria ressò de la denominació amb la qual era conegut a Itàlia Janos

(Joan) Hunyadi, el diminutiu del qual «Jankó» hauria estat pronunciat a la Lombardia «ianco/bianco» i així Piero Ranzano, *Epithoma Rerum Hungararum*, explica referint-se a aquell heroi que «occidentalium nationum vulgus solet cognominare Ioannem Blancum» (11). — J. P. E. [3682]

Carlos MELLIZO, *La prueba ontológica de Ramon Sabunde (c. 1436)*, dins «Anuario Filosófico», XVIII (1985), 169-179.

L'autor pressuposa que el *Liber creaturarum* fou «lectura predilecta» de René Descartes (169). La seva prova de Déu seguiria un procés introspectiu dels propis continguts de la consciència (70). Déu és allò que l'home pot pensar de més noble i elevat i, per tant, existent, car l'existència és un element de signe ontològicament positiu (71). El procés demostratiu és confirmat amb l'anàlisi dels conceptes de «creador» i «creatura». A continuació són transcrits i traduïts en castellà els títols seixanta-tres i seixanta-quatre de la *Theologia naturalis* (171-179). — J. P. E. [3683]

Claude QUEFFELEC, *Les abus du pouvoir du langage d'après l'Apologie de Raimond Sebond*, dins *Mélanges Jean Larmat. Regards sur le Moyen Âge et la Renaissance (Histoire, Langue et Littérature)* (Annales de la Faculté des Lettres et Sciences Humaines de Nice 39), Niça 1982 [1983], 407-413.

L'*Apologia* no seria una ullada damunt la teologia de Sibiuda, ans sobre l'abús del llenguatge en els camps no constatables. Montaigne defensaria Sibiuda de l'objecció que les seves proves són «febles i ineptes», a condició, però, de recordar que és impossible de trobar-ne de millors. — J. P. E. [3684]

Curt J. WITTLIN, *Testament i inventari del canonge valencià Pere d'Artés (+1440)*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 421-428.

Notícia de l'existència i detalls dels dos pergamins, transcripció de la part dispositiva del testament, redactat en català, i ara a l'Arxiu de la Seu de València, pergami 9324 (422-425); i de la part descriptiva de l'inventari, del mateix arxiu, pergami 9346 (425-428). Posseïa quatre volums bàsics per a un canonista (*Decretum, Decretales, Sextus, Clementinae*, ultra la *Novella* de Giovanni d'Andrea, 425), llibres que amb el *Dictionarium* eren destinats a la llibreria de la Seu de València; un *Saltiri* historiat per a Manuel Dieç, l'autor del *Manual de menescalia* (423); i llibres en pla o romanç deixats al seu nebot i hereu, Gracià d'Artés: un llibre de sant Jeroni, *Qüestions de [beatitudine o] felicitat, Cançoner, Col·lacions dels sants pares, Conquestes del rei don Pedro, Dels articles de la fe, Les històries troianes*, Juli Franquí, *De l'art de Cavalleria, Tragèdies* de Sèneca, *Marco Polo*, una carta de navegar i un mapa mundi (427). Una deixa de setze lliures i mitja era el preu d'un missal (424). Posseïa, encara, unes *Hores* i un *Breviari* (428). — J. P. E. [3685]

L. P. A. MAINGON, *Ausias March's Classical Imagery in Poem LXXIX*, dins «Hispanofila», 83 (1985), 33-41.

Encara que Guiraut de Calanson (*Celeis cui am de cor e de saber*) pot haver influït indirectament en el poema d'Ausiàs, la font directa de la figura de les tres sagetes d'or, d'argent i de plom es trobaria en les *Metamorphoses* d'Ovidi, obra que fins ara no havia estat considerada font d'Ausiàs Marc. L'allegoria de les tres sagetes és ele-

vada en el poema a nivell metafísic d'esglaonament d'amor intel·lectual a carnal. — J. P. E. [3686]

L. P. A. MAINGON, *The Hercules Theme in the Poetry of Ausiàs March*, dins «Hispanofila», 84 (1985), 1-13.

Estudi de l'influx de les *Metamorphoses* d'Ovidi en els poemes LXXVII i CXXI, comú denominador dels quals és la imatge de l'hàbit tallat de drap d'amor, hàbit considerat causa de mort en arrelar en el cos (3). En l'obra d'Ovidi, Hèrcules agonitza i mor per causa d'una túnica que se li ha arrelat al cos (4). L'autor recorda la popularitat d'Hèrcules a Catalunya en el segle xv (5). La comparació entre les figures d'Ovidi i els poemes d'Ausiàs porta l'autor a la conclusió que l'Hèrcules de l'amor és el mateix Ausiàs Marc (7), amb la diferència, però, que aquest és senyor del propi destí. Som lluny de l'amor cortès i ens trobem en la problemàtica més profunda de l'humanisme cristià del segle xv (8). — J. P. E. [3687]

Josep FERRER, *Ausiàs March: L'hora del lector en la poesia medieval?*, dins «Afers.

Fulls de recerca i pensament», 1 (1985), 271-291.

L'autor es pregunta quina era la idea que Ausiàs Marc es feia d'ell mateix en tant que escriptor, qüestió que en té una de prèvia, la de per a qui escrivia (272). Les dades biogràfiques porten a acceptar que entre 1420 i 1430 es produeix el «canvi lingüístic» d'abandó definitiu del pseudo-provençal i que Ausiàs fou reconegut en vida com a gran poeta i, per tant, la seva obra coneguda pels col·legues. Però hi ha qui considera que Ausiàs fou més l'autor enclaustrat d'una obra en procés de reelaboració constant que el gran poeta galejat de la llengua catalana en el moment en el qual aquesta començava d'autoafirmar-se. A fi de veure quina és la versió encertada, l'autor classifica els «diversos termes de relació personal que intervenen en el discurs marquià»: «jo», «vós/tu/ella» i «vosaltres/ells», ultra entitats impersonals del tipus d'«amor/mort/enteniment» (276-277). L'autor no acaba de veure que el «vós/tu/ella» sigui real o que els poemes fossin llegits per l'amada: «March no s'adreça a la dama, sinó que construeix el poema amb la dama. El veritable interlocutor de March no és la dama, sinó el seu lector» (289). Resta la hipòtesi de treball de si la dama ha anat essent substituïda pel lector (290). — J. P. E. [3688]

Marie-Claire ZIMMERMANN, *La naturalesa en la poesia d'Ausiàs March: el mirall del go-res*, dins «Misc. Sanchis Guarnier I», 435-440.

La primera part de l'article ressegueix el tema de la naturalesa en la poesia catalana dels segles XII al XV. Hi ha, certament, una línia, de Berenguer de Palol a Gilibert de Pròixita que exclou tota decoració de les cançons d'amor, però ja amb Guillem de Berguedà el món exterior serveix de marc que intensifica la dicció de l'amor, la sàtira d'un personatge o la referència a un lloc molt concret (435-436). Cerverí de Girona associa la decoració pastoral i tòpica trobadoresca als llocs reals de vora Lleida. En Lull la geografia poètica es redueix a essències pures (*Llibre d'amic i amat*) o és inventari d'elements i de llurs possibilitats creadores mitjançant l'acumulació d'enumeracions de substantius o és espai quotidià i concret, on Ramon s'inflama en l'amor de Déu, com és ara Miramar. Durant el segle XIV, el paisatge es limita a ésser marc delictós per al trobament dels amants, però s'empobreix la referència concreta a llocs reals. Durant la primera meitat del s. XV, el paisatge existeix com a fet poètic, sobre-

tot convertit en tòpics en línia amb el *Roman de la Rose*, però ha desaparegut l'herència lulliana d'escriptura lírica de la naturalesa. Aquesta intervenció en Ausias Marc (mar, camp, rius, astres, platja, vents, núvols, bosc, camins, fonts, pluja...), el qual fa sovint referència a algun dels quatre elements (437), sempre, però, en moviment. El paisatge no és mai concret i, per tant, l'entorn valencià és absent de l'obra d'Ausiàs. L'autora resumeix el tema en cinc regles fonamentals: el paisatge és en la poesia d'Ausiàs Marc síntesi sense juxtaposició ni jerarquia ni inventari exhaustiu de parcel·les analítiques; s'engendra sota el signe del desequilibri i del desordre; els elements naturals en llur existència poètica s'inscriuen en una naturalesa ja apocalíptica o que comença a desfer-se; el poeta no manifesta mai cap emoció o admiració de cara a la Naturalesa; i la funció del paisatge marquià és només negativa, revelació del procés destructor que opera dins l'Ego i el cosmos (439). — J. P. E. [3689]

Pere RAMÍREZ, *El decasíllab d'Ausiàs i la recepció de l'«endecasíllabo» petrarquista*, dins «Versants. Revue Suisse des Littératures romanes», 7 (1985), 67-88.

L'autor s'encara amb el fet que «el vers del Petrarca triomfés sense greus obstacles en les literatures castellana i portuguesa a partir de 1543, mentre que a la poesia catalana el decasíllab d'Ausiàs March conservà prou vigor per a impedir o refrenar la implantació del metre italià o castellà (endecasíllabo) entre els segles XV i XIX» (68). Ausiàs mai no es va servir del vers petrarquià d'onze síl·labes, ans sempre del decasíllab trobadoresc i en aquest punt no s'aparta de l'estil dels trobadors (70-72). Contra el parer de Joan Boscà i d'altres (72), l'autor estableix la diferència de l'endecasíllab petrarquesc i del decasíllab català: de rima, d'accentuació a l'interior del vers i de cesura (73-75). De fet, àdhuc els poetes catalans que adopten el sonet (Pere Torroella, Pere Seraff, Joan Timoneda), els escriuen en versos decasíllabs (75-77), amb progressiva preponderància, ja en Ausiàs, dels versos amb paraula final aguda, repetits fins al segle XIX (80-81). El decasíllab d'Ausiàs es projectà en la llengua castellana en traduccions d'Ausiàs sobretot (Baltasar de Romaní, Garcilaso de la Vega i potser en un sonet burlesc de Cervantes) (82-84). — J. P. E. [3690]

María Pilar MANERO SOROLLA, *Ausias March y Antonio de Lofrasso. Otra nota sobre los vestigios del poeta de Gandia en la literatura castellana del Renacimiento*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 15 (1985), 579-587.

Les primeres pàgines són destinades a resumir els estudis que, després de Marcelino Menéndez y Pelayo, han assenyalat influències d'Ausiàs Marc en la literatura castellana. Per la seva banda, l'autora, assenjala l'exercida en Antonio de Lofrasso, natural de l'Alguer, i en els seus *Los diez libros de fortuna de amor*, Barcelona 1573 i Londres 1740, novel·la que exposa els amors de Frexano per Fortuna, pastora de la mateixa població (584). Ultra l'influx de Francesco Petrarca (682-883), l'autora assenjala el d'Ausiàs, concretat en el tema del silenci amorós, tocat en el llibre novè, en el qual recorre explícitament a l'autoritat de Marc (585-587). L'obra és escrita en castellà, amb fragments en català, italià i sard (581). — J. P. E. [3691]

Rosanna CANTAVELLA, *Els verbs incoatius a l'«Espill» de Jaume Roig*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 59-63.

L'ordinador ha proporcionat a l'autora totes les formes verbals aparegudes en l'*Es-pill*. Després de les corresponents precisions terminològiques sobre les diverses parts

de les formes verbals (arrel, increment, desinència), dóna la llista dels verbs incoatius en l'*Espill* (60). L'anàlisi d'alguns casos particulars porta l'autora a constatar que «els versos de l'*Espill* tenen, a més d'una rima acústica, una rima visual» (61). Analitzats tant el present d'indicatiu com el de subjuntiu, les solucions -ix- contra -ex- (guarix/guarex) representen el 63,16 % contra el 36,84 % en el primer i el 100 % en el segon. J. P. E. [3692]

Germà COLON DOMÈNECH, *Era valencià l'autor del Curial?*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 83-91.

Crítica de la teoria d'Anton Espedaler, segons el qual l'autor del *Curial i Güelfa* hauria estat del Solsonès. Colon es reafirma a «suposar que la novel·la fou escrita per un valencià» (91) per raons de lèxic, no pas en el sentit que certs valencianismes no es puguin trobar en qualque altre indret de la llengua (88), ans en el que ningú no ha demostrat que algun dels lexemes discutits no pugui ésser valencià (88) i en el que «a soles, ausades, marjal, plegar (arribar), sodegar» no són documentats en escriptors del Solsonès i sí en canvi a València. Altra prova és fornida per les formes del condicional irreal en -ara, -era, -ira, procedents del plusquamperfet llatí i per la desinència en -e de la primera persona singular del present d'indicatiu, car cap text del segle xv escrit fora de València no té tal nombre de casos en -e com el *Curial* (89). — J. P. E. [3693]

Lo cavall. Tractat de menescalia del segle XV. Text, introducció i glossari de Joan GIL, Oxford, The Dolphin Book Co. 1985, I-XXIV [25-107] i 108-132 pp.

El volum conté la taula original dels capítols (V-VIII), la introducció de l'editor (IX-XIV), un aplec de nocions astronòmiques (XVII-XXIII), el text de *Lo cavall* (25-107), reproducció de quatre làmines destinades a variats dibuixos de frens amb la corresponent explicació de cada un, explicació que és transcrita en pàgina encarada a la de la làmina corresponent (108-115), dues pàgines de sigles i bibliografia (117-118) i el glossari dels «mots esdevinguts arcaics o que no consten en el *Diccionari de la llengua catalana* (Gran Enciclopèdia Catalana)», amb indicació de les grafies no enregistrades (119-132). El text és transcripció literal però no anotada [i així el lector no és avisat que la «o» de la pàgina 26, línia cinquena, en el manuscrit és repetida]. En la introducció, l'editor recorda que són pocs els llibres de menescalia en català medieval (el de Manuel Dies i la traducció del de Teodorico de Borgognoni da Lucca, aquesta conservada en el mateix volum, propietat de l'editor, que també conté *Lo cavall*), dóna notícies sobre el volum acabat d'esmentar i defineix aquest llibre per comparació amb el de Dies, el qual anava destinat als cavalls emprats en batalles i a llurs ferides específiques, *Lo cavall*, en canvi, és destinat als domèstics, amb particular atenció a llur higiene. De l'autor només és possible afirmar-ne que era menescal, de mitjan segle xv i de la part nord-oriental de Catalunya. — J. P. E. [3694]

Luisa CAPODURO, *L'edizione romana del «De orthographia» di Giovanni Tortelli (Hain 15563) e Adamo da Montaldo*, dins *Scrittura*, 37-56.

Comú denominador d'aquest i dels dos resums que el segueixen és el d'aportar o recordar notícies sobre la convivència, també cultural, entre italians i catalans en les corts de Nàpols i de Roma a mitjan segle xv. El segon dels dos autors citats en el títol, Adamo da Montaldo és autor d'una *De clara vita regis Alphonsi oratio*, dedicada a

Calixt. III i ja publicada per Tommaso Da Marinis (47, nota 36) i d'uns *Cohortatorij ad papam Callistum pro Constantinopoli versus*, encara inèdits a la Biblioteca Vaticana (48). — J. P. E. [3695]

Paola CASCIANO, *Ancora sull'«Ars grammatica» di Lorenzo Valla*, dins *Scrittura*, 57-70.
L'*Ars* seria una reelaboració de les *Emendationes quorundam locorum ex Alexandro ad Alphonsum primum Aragonum regem*, escrites en part en vers i més tard en prosa després del juny de 1442. Eren correcció humanística del *Doctrinale* d'Alexandre de Villedieu. — J. P. E. [3696]

Paola FARENGA, *Le prefazioni alle edizioni romane di Giovanni Filippo de Lignamine*, dins *Scrittura*, 135-174.
Tota la trajectòria del de Lignamine és vinculada amb la dinastia aragonesa de Nàpols i amb Ferran el Catòlic. L'article, de més a més, s'acaba amb la llista de les seves edicions de 1470 a 1483, entre les quals, ultra la de Iohannes Aragonia, *Oratio ad Sixtum IV*, *Oratio ad Ferdinandum regem*, de 1472, figura la de Joan Margarit, *Oratio pronuntiata in senatu Venetiarum*, de 1481 (172). — J. P. E. [3697]

Concetta BIANCA, *La biblioteca romana di Niccolò Cusano*, dins *Scrittura*, 668-708.
Entre els volums que haurien figurat en la biblioteca de Nicolau de Cusa durant la seva etapa romana hi ha els que contenen obres de Ramon Llull, ultra la *Summa* de Sant Ramon de Penyafort, volums entorn als quals són consignades en nota les corresponents anotacions autògrafes d'aquell cardenal (681-682) [tot i la seva abundosa informació, l'article no proporciona cap notícia sobre la procedència dels dos volums que contenen obres «espirituals» d'Arnau de Vilanova]. — J. P. E. [3698]

Jürgen PETERSOHN, *Ein Diplomat des Quattrocento. Angelo Geraldini (1422-1486)* (Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom. Band 62), Tubinga 1985, XVIII i 384 pp.

El capítol VII de l'obra (123-139) s'intitula *Diplomàtic de la Casa d'Aragó (1468-1473)*, perquè el bisbe de Suessa fou l'encarregat d'assegurar el recolzament del reialme de Nàpols a Joan II de Catalunya-Aragó en la Guerra contra els catalans, ja que si la casa d'Anjou hagués triomfat a Catalunya, de seguida hauria intentat de nou la victòria en el reialme de Nàpols. Aquesta consideració de política internacional, favorable a la casa de Catalunya-Aragó, explicaria el capteniment del papa Juli II, contrari als catalans rebels (127). La correspondència del diplomàtic és una font d'informació per als esdeveniments d'aquells anys en els Països Catalans, en particular la conservada a Milà, Archivio di Stato, *Sforzesco, Potenze Estere, Aragona e Spagna*, cart. 653 i 1061. Geraldini informa d'esdeveniments com el casament de Ferran i Isabel (129) o l'avituallament de Barcelona assetjada per mitjà de vaixells genovesos (129-130), i és l'encarregat de portar la política de la casa de Barcelona a Itàlia, d'acord amb les *Instruccions e memorial...* datats a Montsó 1469 (131 ss.), amb la vista posada a guanyar-se Milà i a servir-se'n de mitjancer amb França. Però la situació movedissa d'Itàlia no permeté la realització de tals propòsits (133). — J. P. E. [3699]

Josep PERARNAU I ESPELT, *L'humanista Joan Serra i la seva Ars nova epistolarum*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 4 (1985), 444-447.

Joan Serra sembla un desconegut en la seva terra i en canvi les biblioteques europees contenen diverses obres seves. Ací és presentat l'esquema de l'*Ars nova epistolarum* i el sentit dels seus principals apartats, a base del ms. de Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 4393, copiat el 1484. Els fragments ocupen les pàgines 445-447. J. P. E. [3700]

Ramon MIRÓ I BALDRICH, *Els entremesos del Corpus a Cervera*, dins «Miscel·lània Cerverina», III (1985), 73-96.

Després de resumir notícies sobre «misteris» integrats en la processó de Corpus en terres catalanes, en especial a València (75-76), les pàgines 76-81 resumeixen ordre, elements integrants i recorregut de la processó cerverina de Corpus, i les següents (81-88) apleguen i transcriuen els paràgrafs relatius als entremesos esparsos en els *Llibres de consells*, *Llibres del racional*, en el *Ceremonial statuit... l'any 1426* o en llibretes de comptes de la confraria del Sant Esperit, tots de l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera. Resumida la trajectòria de l'«entremès» en llengua catalana (89-90), l'autor reconstrueix la de Cervera, on consten les peces *Tres germans* el 1489, *Sant Jordi* el 1490, *Fill pròdig* el 1540, *Història del Testament Vell i Nou* el 1555, com també que hom es refiava de la col·laboració dels estudiants el 1538 (89-94). L'època dels entremesos hauria estat de mitjan segle xv a mitjan segle xvi, coincidint amb la representació de la *Passió* dins l'església de Santa Maria (95). Consta que el 1452 algunes parts eren cantades (96). — J. P. E. [3701]

Lluís GIMENO BETÍ, *El Misteri valencià de sant Cristòfor*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura. Suplemento Literario», 1983, 5-8.

Reproducció fotogràfica del text en edició potser del s. xvii (5-6), seguit de comentari que subratlla els trets següents: l'acció és un episodi de la llegenda de la conversió de sant Cristòfor, escrit en català sense particularitats específicament valencianes, posat en versos de mètrica sembrada d'incorreccions; les estrofes són variades i, a diferència de la mètrica, les rimes són acurades però pobres, resoltes amb les terminacions més fàcils d'obtenir. Sembla que només tingué música l'estrofa cantada pels pelegrins formant cor. El text fou copiat el 1672 per un músic valencià, Josep Gomar, d'un exemplar més antic, perdut. — J. P. E. [3702]

Gonzalo GIRONÉS, *Los orígenes del misterio de Elche*. 2.^a edició. València 1983, 238 pp.

L'autor diu en el pròleg que la segona edició és idèntica a la primera, escrita el 1977, tretes dues excepcions: la de la relació entre el *Misteri* d'Elx i la representació pariona de la Seu de Mallorca, amb les corresponents cançons o contalles populars paral·leles de la mateixa illa, punt que ha donat resultat positiu, i la de la mateixa qüestió amb una *Cantiga* d'Alfons el Savi, rei de Castella, punt que ha donat resultat negatiu. Quant al primer punt, l'autor recull la documentació publicada per Richard B. Donovan el 1958, documentació que demostra l'existència d'una representació del misteri de l'Assumpta a la Seu de Mallorca abans d'acabar el segle xiv. El text, ara perdut, devia tenir l'esquema que segueixen tres romanços populars, un dels quals, l'editat per Gaspar Munar, és ací transcrit (154-157). Allò que serien particularitats

d'Elx (la presència del jueu i l'escena de Tomàs), ja es trobaven a Mallorca, així com l'al·lusió al tron, cosa que porta l'autor a afirmar: «creemos al fin haber hallado en Mallorca su precedente más inmediato» (del misteri d'Elx) (158), intermediari entre el *Misteri* i les *laudi* de Perusa i d'Orvieto (125-147). Per contra, la cantiga 419, tot i tenir elements comuns «se aparta de la tradición que rastreamos en un aspecto muy importante: falta del todo la judiada» (88) i només hi «aparecen claramente consignados unos doce de entre los cuarenta rasgos pertenecientes al filón común» (89). En la introducció, l'autor polemitzava amb José María Vives Ramiro; i dissenteix de Fernando Lázaro Carreter, bo i afirmant que el *Misteri* és força anterior a l'any 1600 (12-13).
J. P. E. [3703]

El Misteri d'Elx. Edició a càrrec de Lluís QUIRANTE (Literària 4), València, Gregal Llibres 1985, 72 pp. i vuit làmines.

El primer capítol (7-28) explica que el *Misteri* és un text de temàtica assumpcionista, destinat a ésser representat, a l'interior d'un temple, des de la Baixa Edat Mitjana. Col·locat el *Misteri* en el marc de la literatura assumpcionista, l'autor remarca l'originalitat d'Elx quant a l'escena de la coronació (13-14). Explica la tècnica escenogràfica, els seus elements fixos (andador, cadafal, cel) i els mòbils (magrana, araceli i coronació) (14-20), recorda el sentit sacre de tota la representació i de cada un dels seus elements (21-27), centrat en la figura i l'exemple de la Mare de Déu, en «perfecta simbiosi entre el personatge i l'escenari per on s'estén l'acció» (27). El *Misteri* seria datable els darrers anys del segle xv o els primeríssims anys del segle xvi (27-28). El capítol segon és dedicat al text, conegut per quatre còpies de la *Consueta* dels anys 1625, 1639, 1709 i 1722; les dues primeres foren copiades del considerat original «que la vila té en son registre» (37); indicades les edicions i assenyalades les particularitats lingüístiques, l'autor subratlla que en el conjunt de la representació, el text és un element secundari (39). En la segona part de l'opuscle trobem el text anotat de la *Consueta o director per a la gran funció de Vespra i Dia de la Mare de Déu de l'Assumpció*, transcrit i publicat d'acord amb les normes editorials de «Els nostres clàssics» (47-61, les notes ocupen les pàgines 63-70). — J. P. E. [3704]

Lluís QUIRANTE, *Notas sobre la escenografía del Misteri d'Elx: la coronació*, dins «Atti del IV Colloquio della "Société Internationale pour l'Étude du Théâtre Médiéval"», Roma 1983, 479-493.

Estudi només conegut per referència. — J. P. E.

[3705]

Luis QUIRANTE SANTACRUZ, *El espacio escénico en la «Festa d'Elx»*, dins «Misc. Sanchez Guarnier I», 277-284.

En començar, l'autor precisa el seu objectiu bo i recordant que hom ha estudiat el text del *Misteri* i la seva música, no en canvi, la representació en ella mateixa i en l'encaix dels seus múltiples elements (text literari, escenografia, música, vestuari, actors, espai, temps i espectadors). Ell, doncs, es fixa en el temple-escenari, en l'actuació en l'«andador», en el significat del cadafal i en el del cel, a base sobretot del text de 1625, del qual són transcrits aquells fragments o frases que permeten de conèixer la consistència escenogràfica dels elements esmentats. — J. P. E. [3706]

Joan CASTAÑO I GARCÍA, *La tramoia de la Festa d'Elx: notes a la seua evolució*, dins «L'Espill», n.º 22 (octubre 1985), 11-23.

Aplec de notícies, formulades amb els fragments textuais contemporanis, sobre elements diversos de la representació material del *Misteri*, bo i distingint entre la tramoia aèria (primer la cadira, després la magrana) i la terrestre. Cal destacar el fet que usa una còpia de l'any 1751, descoberta recentment en la biblioteca particular de José M. Ruiz de Lope, d'Elx (15). També hi ha dades procedents del mateix Elx, Arxiu de la Basílica de Santa Maria (14, 17, 18 i 20). L'article és completat amb cinc gràfics (22-23).
J. P. E. [3707]

Isabel MARTÍNEZ CERDÁ, *El misterio de Elche y su posible influencia en la evangelización de América*, dins «Archivo Ibero-Americano», XLV (1985), 153-166.

Resumida la representació (153-154), l'autora aplega notícies sobre la família Perpinyà, assentada a Elx amb motiu de la conquesta (155-156), recorda la importància que les representacions de passos d'història sagrada tenien en l'evangelització d'Amèrica protagonitzada per franciscans i l'anada a Amèrica, en la segona expedició de fra menors, d'un fra Joan Perpinyà (165), la fitxa biogràfica del qual és transcrita en la pàgina següent. — J. P. E. [3708]

Nicasio SALVADOR MIGUEL, *La tradición animalística en las Coplas de las calidades de las donas, de Pere Torrellas*, dins «El Crotalón. Anuario de Filología Española», 2 (1985), 215-224.

L'autor comença fent remarcar la manca d'atenció crítica al text de les *Coplas*, començant per les fluctuacions en el títol; recorda que són tretze estrofes de nou versos d'art menor, sàtira d'alguns vicis i defectes «femenins», destinada a la lloança de l'estimada del poeta, en la qual tals defectes mancarien (216). D'entre els «topoi» de Torroella, l'autor es fixa en la comparació amb animals expressada en els versos 19-22. La semblança amb la lloba sembla procedir de Brunetto Latini (219) i podia haver arribat al poeta directament o a través de l'Arcipreste de Talavera (221). La comparació amb l'anguila es remunta al grec Claudios Elianos (221-222) i l'analogia amb l'erigó ja es troba en la *Història Natural* de Plini el Vell. — J. P. E. [3709]

Joana ESCOBEDO, *Un nuevo incunable catalán en la Biblioteca de Catalunya*, dins «Gutenberg-Jahrbuch», 60 (1985), 143-144.

Notícia d'haver ingressat en la Biblioteca de Catalunya un exemplar del *Missale Barcinonense*, Barcelona 1498, edició de la qual només era conegut un altre exemplar, el de Montserrat (Inc. 221). L'article conté notícies tant sobre aquesta edició com sobre l'activitat estampadora de Diego de Gumiel. L'article ha estat traduït de l'original català. — J. P. E. [3710]

Dominique de COURCELLES, *Sermons et cantiques en Catalogne avant le Concile de Trente*, dins «Mélanges de la Casa de Velázquez», XXI (1985), 175-192.

Les consideracions antropològiques de la introducció són del tipus d'aquesta: «... la pastorale dans les campagnes catalanes de la fin du Moyen Âge est assurée en grande partie par les "frailes", franciscains ou dominicains, qui échappent à l'autorité du clergé séculier... Le peuple chrétien catalan n'est donc pas clérical» (176), són acom-

panyades de la traducció francesa d'algunes estrofes de goigs i desemboquen en la transcripció d'uns *Goigs de Nostra Senyora del Roser*, de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 1191 (16), d'unes *Cobles fetes en laor de Santa Maria Egipcíaqu*, d'ibidem, ms. 3 (189-190) i d'algun paràgraf dels sermons dels manuscrits 476, 477 i 479 de la mateixa biblioteca; els del ms. 477 són atribuïts per l'autora al carmelità Tomàs Sixillat [cf. ATCA, 4 (1985), 213]. — J. P. E. [3711]

Dominique de COURCELLES, *Sermons et cantiques en Catalogne*, dins *L'encadrement religieux des fidèles au Moyen-Âge et jusqu'au Concile de Trente. La paroisse-le clergé/la pastorale-la dévotion* (Actes du 109^e Congrès National des Sociétés Savantes. Dijon 1984. Section d'Histoire médiévale et de philologie. Tome I), París 1985, 419-427.

Reproducció del text conegut pel resum anterior, sense els apèndixs textuais. — J. P. E. [3712]

Dominique de COURCELLES, *Le corps des saints dans les cantiques catalans de la fin du Moyen Âge*, dins «Médiévales», núm. 8 (Printemps 1985), 43-56.

Les pàgines introductòries subratllen la presència de les necessitats corporals en els goigs, aplegats a Barcelona, Biblioteca de Catalunya, mss. 3 i 1191, els quals no insistirien tant com els predicadors o la *Legenda aurea* en la maldat del cos (44). Ací, per contra, la participació del cos dels sants en l'adquisició de llur santedat és garantia de la protecció en necessitats comunes de tota mena. L'article es clou amb la presentació, transcripció i traducció francesa dels *Goigs de nostre pare sant Domingo*, del segon dels manuscrits esmentats (54-56). — J. P. E. [3713]

Josep ROMEU I FIGUERAS, *Dos poemes de Joan Roís de Corella: «A Caldese» i «La sepultura»*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 299-308.

L'autor presenta el seu treball com a «incursió en el camp de la lírica corelliana de contingut profà» centrada en els dos poemes indicats en el títol perquè presenten dos aspectes oposats de la concepció corelliana de l'amor, tema obsessiu en Roís de Corella. La seva dedicació a la teologia no li impedí la relació amb dames, conegudes per mitjà de l'obra sota pseudònims o noms reals (Caldese, Iolant Durlada, Elionor de Flors i Isabel Martínez de Vera, de la qual tingué dos fills). L'experiència esdevingué reflexió, centrada en el binomi «amor honest»-«amor deshonest», exposat amb llargs fragments de l'autor (300-301). La *Tragèdia de Caldese* exposa la vivència turmentada de la relació amb aquella dona traïdora. Al final, però, l'autor reconeix trobar conhort en escriure aquelles seves vivències. Els fets objectius semblen datables el 1458, potser reflectits en *Debat amb Caldese*. Expressions semblants es troben en *A Caldese*, en la *Tragèdia de Caldese* i en el *Desengany* i encara en la *Lletra consolatòria*. Els impropis contra la infidel es repeteixen en el *Debat epistolar entre mossèn Corella i el príncep de Viana* (303). A continuació, l'autor recorda els manuscrits de *A Caldese*, la transcriu i l'analitza des de l'angle de la mètrica. La composició és dominada per dos temes, el de l'ardor carnal i el de la incontinència viciosa de la destinatària (304). Ve l'anàlisi estructural de cada una de les tres estrofes i de la tornada (304-305). El cicle d'Elionor de Flors canta un amor «honest, espiritualitzat i generós, però no correspost» (305). Li foren dedicades l'endreuca de la *Història de la gloriosa santa Magdalena*, el *Plant d'amor*, que atribueix al poeta la figura de la tórtora vídua (306), i *La*

sepultura. Tots tres serien poemes de senectud. Aquest darrer, només conservat en el manuscrit de la Biblioteca de la Universitat de València, és ací transcrit (306) i analitzat tant des del punt de vista mètric (tres cobles de versos decasíl·labs estramps, amb cesura obligada després de la quarta síl·laba i accentuació variada en el segon hemistiqui). «El poema constitueix una magnífica conjunció de la descripció d'un espectacle visual [la tomba, en la qual finalment es reuneix amb l'amada] amb la fluència d'un discurs conceptual» (306). L'anàlisi de l'esmentada fluència discursiva ocupa les dues pàgines finals de l'article. Comença descrivint l'estat de tristesa i desolació del poeta, causat per una dama singular en la seva honestedat, prossegueix acumulant símbols de les virtuts de l'amada i de la corresponent actitud ètica de l'amador i conclou proclamant la pràctica d'un amor virtuós, en el qual l'autor és «amant i desamat» (308). — J. P. E. [3714

Germà COLON, «*La balada de la garsa i l'esmerla*» de Corella, dins «Misc. Badia i Margarit 3», 157-178.

Reproduïda la presentació del «duetto», amb la qual Joan Roís de Corella comença la coneguda composició, l'autor recorda les valoracions que n'han fet crítics i historiadors recents de la literatura catalana (158-159), en els quals, però, hom pot copsar indecisió a l'hora d'identificar la «garça» del vers segon i la «smerla» del cinquè, indecisió alimentada pel fet que Pompeu Fabra identificués «esmerla» amb el «falco columbarius» (160) i Joan Coromines amb «au de caça», gènere al qual també pertanyeria «garsa», equivalent a l'«agro» (161). L'autor distingeix entre l'«esmirra/mirleta», veritable «falco columbarius» i la «merla» o «turdus merula» i afirma que Corella només es pot referir a la darrera, l'única que canta i que pot fer de tenor en la balada del poeta valencià; també distingeix entre l'agró i la veritable garsa «pica pica», a la qual també es referiria el poeta, amb la llicència de veure-li «peus verds», ja que els té negres. En conseqüència, l'autor proposa que el diccionari normatiu diferenciï entre «esmirle/esmirra» i «esmerla/merla» i que hom torni a la grafia tradicional de «garça» (173). En el curs de l'article trobem fragments antics en els quals figuren les paraules estudiades, en particular «agró» (162) i, sobretot, «esmirra» (165-167); també les de «cant», «tenor» i «contratenor» (170-171). En l'apèndix segon hi ha una nota relativa als mots emparentats amb «mirra» en les adaptacions del Nebrija en català (177-178). — J. P. E. [3715

Mercè GALLENT MARCO, *El gremi de cirurgians de València: procés de constitució (1310-1499)*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 1 (1985), 249-269.

L'autora vol traçar la trajectòria professional de barbers i cirurgians des de la constitució de llur confraria l'any 1310 per Jaume II fins a la inclusió dels estudis de medicina i cirurgia en la nova universitat de València el 1499, bo i posant l'accent en la constitució d'aquell cos en tant que consolidació del caràcter civil de la sanitat (250). Resumeix la formació dels metges a base dels estatuts de l'Estudi General de Perpinyà (251), les condicions per a l'exercici de la medicina a la ciutat de València (252-253), constitució de la confraria l'any 1310 (254), prohibició de practicar sagnies en certs moments publicada el 1332 i repetida el 1393 (254-256), constitució i capítols de l'almoïna dels barbers el 1392 (256-257), confirmació de la llibertat de reunir-se de 1418 (257-258) i constitució del col·legi de barbers i cirurgians el 1433, amb els corresponents capítols (258-259). Destaca la decisió de la ciutat de València, d'establir lliçó de cirurgia el 1462 (261), la reforma d'estatuts de 1468 (262-263) i les peticions

de 1478, en les quals els fins aleshores «barbers» demanaven que llur treball fos reconegut no pas com a ofici ans com a art i que en conseqüència fossin anomenats «cirurgians»; també de poder aprendre anatomia en cadàvers (263-264). El reconeixement de la serietat social del cos de cirurgians era confirmat per Ferran el Catòlic el 1481 i quatre anys més tard el col·legi elaborava i feia aprovar primer per la ciutat i després pel governador reial els nous i darrers estatuts anteriors a l'Estudi General, en els quals hom insistia en l'estudi de la cirurgia i en les condicions de l'examen (265-266). Els documents del segle XIV procedeixen d'ACA, *Cancelleria, registres*, els del segle XV de València, ARV, *Cancelleria o Governació*, i AMV, *Manuale de consells*. Les darreres pàgines (268-269) apleguen la bibliografia. — J. P. E. [3716]

Vidal GUITARTE IZQUIERDO, *Legistas y canonistas catedráticos de la Universidad de Valencia (1502-1800)*. *Sus obras*, dins «Universidad y Educación», 3 (1985), 157-179.

La introducció sintetitza la trajectòria dels estudis a València després de la conquesta fins a l'erecció d'estudi general, en el qual la facultat de drets no despuntà mai (Gregori Maians seria excepció), i precisa que la llista d'autors és limitada als que foren catedràtics, dels quals ofereix nom, resum de dades biogràfiques i títols de les obres, amb indicació d'obres bibliogràfiques que les proporcionen. Són Alexandre Arboreda, Joan Bta. Battifora, Jaume Belda, Pere-Josep Borrull d'Arbizu, Francesc Xavier Borrull i Vilanova, Joan Bta. de Burgos, Jaume Camarasa i Ferrandis de Mesa, Francesc Antoni Cebrian i Valda, Lluís Crespí de Valldaura, Cristòfor Crespí de Valldaura, Miquel Chornet i Rombau, Andreu d'Exea, Eusebi Falcó, Joan Bta. Ferrer i Castro, Francesc Garcia de Trujillo, Onofre Bartomeu Ginart, Matias Giner, Joaquim Antoni Gombau i Alarcó, Joan Jeroni Iranzo, Manuel Locella, Dionís Pau Llopis, Josep Madroño i Saboia, Carles Cebrià Marín i Peronier, Gregori Maians, Tomàs Mèrita i Llàcer, Josep Miralles de Gumiel, Joan Cristòfor Monterde i Real, Guillem Ramon Mora d'Almenar, Matias Morla, Pere Joan Noguera i Climent, Damià Palou, Francesc Pasqual i Miralles, Mateu Joan Rejaule, Fèlix Rico i Rico, Joan Sala, Hipòlit Samper i Gordejuela, Pere Síria, Francesc Xavier Soler, Josep Antoni Sombiola i Mestre, Joan Bta. Vicent de la Torre i Guerau, Joan Bta. Trobat. Les darreres pàgines ofereixen la llista de les fonts bibliogràfiques. — J. P. E. [3717]

Charles V. AUBRUN, *Le «Cancionero General» de 1511 et ses trente-huit romances*, dins «Bulletin Hispanique», LXXXVI (1984), 39-60.

El *Cancionero*, fruit d'una recopilació que Hernando del Castillo començà el 1489, en el qual aplegava sobretot poetes i trobadors de la corona catalano-aragonesa (40), fou publicat l'any 1511 a València en tiratge de mil exemplars i fou un èxit fins al 1573 (42). Significava el triomf de la temàtica poètica catalana més europea, però en llengua i prosòdia castellanes (43) i, en aquest sentit, el llibre «marque une victoire définitive du castillan... sur les autres langues de la Péninsule...» (42-43). Criteri de selecció fou la qualitat tècnica i el gènere predominant fou la complanta. Els trenta-vuit romanços formen una secció de nou folis, dels dos-cents trenta-quatre del volum, formada per octosíl·labs assonants o ritmats en els versos parells (44). Els romanços són de tres menes: cinc peces de circumstàncies, amb el comú denominador del comiat, de vegades imposit per la mort (45-46); cinc d'altres són «romances viejos» (46-50); els restants són romanços, intencionadament transposicions conceptuals de romanços anteriors (50). Algun d'ells «servia d'illustració lírica "declamada" a una crò-

nica ritmada o a una crònica en prosa...» (55) i uns quants recreen llegendes cavalleresques (56-59). — J. P. E. [3718]

Juan José CALVO, *Juan Luis Vives: ¿Un pionero de la traductología moderna? Apuntes sobre una discrepancia*, dins «Misc. Sanchis Guarner II», 69-78.

Per a E. Coseriu, Joan Lluís Vives hauria estat el primer a reflexionar sobre els elements específics de la traducció, cosa que nega G. Folena, el qual assenyala la precedència dels humanistes italians. El text més explícit de Vives es trobaria dins *De ratione dicendi*, capítol intítulat *Versiones seu interpretationes*, on assenyalaria les característiques de les diverses classes de traducció. L'autor recorda allò que sobre el tema han dit Ciceró, sant Jeroni i finalment Leonardo Bruni, recorda la situació a Espanya (=Castella) anterior a Joan Lluís Vives. Aquest distingeix tres menes de textos i llur corresponent normativa de traducció, segons que allò que calgui transposar sigui el contingut (allò «que»), la forma d'expressió (el «com») o tots dos elements. En el primer cas el traductor no s'hauria de sotmetre a la lletra del text. El segon només seria aplicable a textos d'interpretació difícil, a textos jurídics i bíblics. En el tercer cas, Vives preveu el trasvasament d'elements expressius de la llengua de l'original a la del traductor. La darrera part de l'article s'ocupa de Fra Luis de León i de Luter. — J. P. E. [3719]

Miquel BATLLORI, *Joan-Lluís Vives en l'Europa d'avui*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 33-39.

Pàgines ja conegudes dels lectors d'ATCA, 5 (1986), 510, núm. 2966. — J. P. E.

[3720]

August MONZÓN, *Joan-Lluís Vives. Orientacions per a una visió renovada*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 1 (1985), 293-308.

Revisió dels pressupòsits que han presidit les aportacions entorn de Joan-Lluís Vives realitzades en els darrers decennis. La generació de la Guerra Civil presenta un Vives «campiò, avant la lettre, de la Contrareforma» (296-298). El llibre de Carlos G. Noreña representa la contestació de la línia del «nacional catolicisme», bo i defensat, per exemple, que la doctrina de Vives desemboca de manera inevitable «a una forma naturalista i secularitzada de la moralitat (299-301). Tampoc, però, aquest Vives liberal no seria convincent i per això l'autor demana que l'interès en augment entorn de Vives es tradueixi en noves aportacions sobre la seva família i passat jueu, conversió, cristianisme i antijudaisme, sobre la seva acceptació total o parcial de la política de Carles I, inquisició i centralisme de l'estat compreses (303-308). — J. P. E.

[3721]

Vicente GARCÍA EDO, *Una crònica inédita de la revuelta de las germanías por las tierras del Maestrazgo*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 12 (octubre-diciembre 1985), 59-63.

Entre els fons de l'ARV relatius a l'orde militar de Montesa es troba una descripció intítulada *Ací aparen los danys que les universitats de les viles e lochs del Maestrat e molts particulars an sostengut per los rebelles traydors agermanats*, ací transcrita (60-63), que és més una llista de malvestats contra béns que crònica pròpiament

dita, però conté informació sobre els actes constitucionals de les germanies en diversos pobles de la zona. — J. P. E. [3722

Vicente GIL VICENT, Vicente Luis SALAVERTE FABIANI, *Lectores y libros de medicina en la sociedad rural valenciana de los siglos XVI y XVII: Castellón de la Plana*, dins «Estudis Castellonencs», 2 (1984-1985), 163-187.

Encara en acabar el segle XVIII «ni en esta villa [de Castelló de la Plana], ni en los demás pueblos de mi partido hay imprentas, librerías ni tiendas de libros» (166). La presència dels llibres, per tant, en els segles XVI i XVII ha d'ésser coneguda a través dels inventaris «post mortem» conservats en la secció notarial de l'Arxiu Municipal de Castelló de la Plana. Els autors n'han localitzat cent setanta-tres entre 1527 i 1698, però només vint-i-vuit contenen llibres i nou en tenen de medicina (167). Les anotacions relatives a llibres mèdics són transcrites en les pàgines 181-187. Els autors resumeixen la significació dels llibres presents en biblioteques particulars de Castelló, dient que eren portadors de les idees de l'escolàstica arabitzant, de l'humanisme renaixentista i de l'escolàstica de la contrareforma i de la subcultura científica (169-171). Les pàgines 171-175 analitzen les branques mèdiques a les quals responien els llibres castellonencs. L'article és completat amb quatre quadres (177-180). — J. P. E.

[3723

Ulrich HORST, *Papst und Reform im 16. Jahrhundert. Die Lehr- und Rechtsgewalt des Papstes nach dem spanischen Theologen Juan de Celaya (ca. 1490-1558)*, dins *Reformatio Ecclesiae. Beiträge zu kirchlichen Reformbemühungen von der Alten Kirche bis zur Neuzeit. Festgabe für Erwin Iserloh* herausgegeben von Remigius BÄUMER, Paderborn, Ferdinand Schöningh 1980, 401-410.

Després d'un resum bio-bibliogràfic (402), l'autor es fixa en la *Quaestio* de a qui correspon l'edició del símbol de la fe. Seguint Tomàs d'Aquino, afirma que pertoca al papa. En dedueix que aquest ha de posseir la corresponent autoritat, no sols en sentit judicial ans encara doctrinal, ja que «el judici de la seu romana no es pot equivocar en les coses de fe i en les necessàries a la salvació» (404). El papa, doncs, en tant que persona privada, es pot equivocar, però no «judicialment», perquè per raó del papat és enfortit en la fe, confirmació que hauria estat atorgada a la persona de Pere i ell l'hauria deixada a la «ecclesia romana», la qual seria el papa, els cardenals i la comunitat de tots els fidels catòlics del bisbat de Roma (406). El primat de jurisdicció és defensat amb els arguments normals, dels quals resultaria que en l'Església hi ha d'haver un jerarca suprem. Salaia ja defensa contra Luter, al qual qualifica de «collector errorum» (409), la vinculació del primat jurisdiccional amb la seu de Roma a la ciutat de Roma. El papa, tan bon punt és elegit i ha acceptat, rep de Déu la plenitud del poder, la qual, seguint altra vegada sant Tomàs d'Aquino, és més gran que la de tota l'Església, fora del cas del papa heretge. Salaia, en canvi, no parla de problemes, globals o individuals, de reforma de l'Església. — J. P. E.

[3724

Luigi MONGA, *Una epitome italiana del «Felicísimo Viaje» di Calvete de Estrella (1552) nella Biblioteca Ambrosiana*, dins «Libri e Documenti. Archivio Storico Civico e Biblioteca Trivulziana» (1985), 27-33.

El ms. Y.173.Sup. de la Biblioteca Ambrosiana de Milà conté anònima una *Relazione del viaggio fatto nel 1548 dal Prencipe Filippo di Spagna*, en realitat traducció

italiana abreujada del llibre de Joan Cristòfor Calvet d'Estrella [cf. ATCA, 5 (1986), 509, núm. 2962], *El felicísimo viaje del muy alto y muy poderoso príncipe don Filippo*, Anvers 1552, conegut també per la traducció francesa de Jules Petit, publicada a Brusselles 1873-1874. L'original castellà fou reproduït a Madrid 1930 en edició de bibliòfil. El resum italià es limita a la part del viatge corresponent a Itàlia. El traductor també havia posat en italià el *Catecismo cristiano* de Constantino Ponce de la Fuente (27). La part relativa a Milà és transcrita en les pàgines 29-32. — J. P. E. [3725

Michael ZAPPALA, *Una edición desconocida del Luciano de Erasmo en Valencia: Juan Francisco Mas y los «Dialogi Luciani» de 1551*, dins «Bulletin Hispanique», LXXXVI (1984), 452-465.

Un exemplar de l'edició valenciana de 1551 (Joan Francesc Mas, editor; Joan Mey, impressor) es troba a Saragossa, Biblioteca Universitària G-1-244. Era selecció de l'edició feta per Erasme de Rotterdam i Thomas More a París el 1514 (455) i anava destinada als cònsols de la seva Vila-real, on sembla que el volien fer tornar. L'*Epistola nuncupatoria* de l'edició exposa la seva doctrina pedagògica, encaminada a la utilitat social, punt en el qual es distanciarà d'Erasme (457-458), ja que per a Mas el valor pedagògic suprem és la integritat cristiana (460). Altre tret és el capteniment polèmic contra els mestres que no comparteixen els seus objectius, mestres que són per ell titllats de causa dels mals que la societat cristiana sofreix en aquells moments (462). Aquesta posició seria compartida per Tomàs de Villanueva, a qui Mas dedicà algunes de les seves edicions, posició que seria paradigmàtica de la Contrareforma, àdhuc en la valoració literària d'Erasme i, a través d'ell, de Lluçia, tan dubtós ja en aquells anys. — J. P. E. [3726

Manuel V. DIAGO, *La «Comedia llamada Aurelia» de Joan Timoneda: una pieza clave del teatro prelopista*, dins «Misc. Sanchis Guarner II», 99-103.

En la introducció, l'autor es manifesta contrari a la tesi que Joan Timoneda hauria begut de Lope de Rueda i favorable a la seva dependència de Bartolomé de Torres Naharro, deute que en cap obra no seria tan clar com en *Aurelia*. El punt característic, però, d'aquesta obra és l'absència de trama teatral, car el problema és plantejat en el primer acte i solucionat, perquè així s'escau, en el quint, sense que l'acció intermitja condueixi al desenllaç, tal com hom pot veure en el resum de la pàgina 100. L'*Aurelia* seria precedent de l'*Eufemia* de Lope de Rueda (101). La comèdia de Joan Timoneda pertanyeria a la seva etapa inicial i hauria estat escrita abans de 1553. — J. P. E.

[3727

Pilar VALLEJO, *Nota sobre la labor lexicogràfica del humanista Juan Lorenzo Palmireno*, dins *Symbolae Mitxelena*, I, 693-695.

L'obra de Palmireno té un contingut gramatical i un de lexicogràfic, tant en llatí com en romanç (castellà, aragonès, valencià-català) i, per això, diverses obres seves contenen llistes de paraules i de frases sobre els més diversos temes: la *Rhetorica*, de València 1567, *El estudioso de la aldea*, de València 1568, i, sobretot, el *Vocabulario del humanista*, de València 1569 i Barcelona 1575 (695). La seva obra es trobaria en línia de continuïtat amb la d'Elio Antonio de Nebrija. — J. P. E. [3728

Richard A. PRETO-RODAS, *The Works of Juan Lorenzo Palmireno: Popular Self-Help for the Young Social Climber in Renaissance Spain*, dins «Hispania», 68 (1985), 230-235.

Palmireno és una figura poc coneguda ara, les obres del qual foren, en canvi, molt llegides en el seu temps i donen una imatge del segle XVI molt més real que la corrent, ja que en aquell temps el «murri/pícaro» tenia més pes social que el que hom normalment admet. *El latín de repente*, de València 1573, era destinat a nois que havien d'estudiar sense instructor. *El estudioso de la aldea*, de València 1568, i *El estudioso cortésano*, de València 1573, pretenien d'ajudar el noi que volia saltar del poble a la vida universitària i ciutadana (231), bo i indicant-li els quatre passos que havia de donar: devoció o religiositat, bon comportament, coneixements i «agibilia» o recursos en la vida social (232). L'autor s'estén en l'explicació dels dos darrers passos, particularment importants per al jove que pretenia de triomfar socialment. — J. P. E. [3729]

Enrique FERNÁNDEZ GARCÍA, *Los años europeos del padre Baltasar Piñas: 1528-1574*, dins «Archivum Historicum Societatis Iesu», 53 (1984), 85-136.

Nat a Sanauja, format a Gandia en els moments inicials en els quals aquell col·legi vivia una «experiència de profetismo reformista» (86), la trajectòria vital del personatge el portaria a Saragossa, a Plasència d'Extremadura, i a Sardenya amb l'encàrrec d'implantar-hi cases i col·legis de la Companyia de Jesús. Ací la informació no sols té interès biogràfic, ans general, car un dels problemes fou el de la llengua a emprar, atesa la convivència de sard, català, castellà i italià. Els primers jesuïtes dubtaven entre aquestes dues, car àdhuc en l'Alguer «más se huelgan de la castellana» (109). Felip II imposà el castellà (110), però la ciutat de Càller escrivia en català al general de la companyia, Pedro Lafnez (113). Aquesta seria la norma dins la qual actuarien els col·legis de jesuïtes de Sardenya. Piñas tornaria a Barcelona el 1570 i quatre anys més tard seria enviat a Amèrica. La documentació bàsica de l'estudi es troba a Roma, «Archivum Romanum Societatis Iesu», sèries diverses. — J. P. E. [3730]

Amadeu-J. SOBERANAS, Germà COLON, *El «Thesaurus puerilis» d'Onofre Pou*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 357-360.

Seguint el precedent del seu mestre Lorenzo Palmireno, el gironí Onofre Pou publicava el 1575 a València el *Thesaurus puerilis*, recopilació de lèxic llatí destinat a oferir vocabulari per a les diferents ocasions i ocupacions, que aprofitava diverses publicacions europees especialitzades (360). El llibre fou repetidament publicat tant en català com en la traducció castellana de Bernabé Soler (358). La traducció catalana de les paraules llatines recull tant expressions catalanes i més en particular gironines com valencianes (358-359). No mancaren comptats castellanismes (359). El llibre tingué gran influència en lexicògrafs catalans posteriors: Pere Torra, Carles Ros, Manuel Joaquim Sanelo i àdhuc més tardans. — J. P. E. [3731]

A. Gordon KINDER, *A Hitberto unknown Group of Protestants in Sixteenth-Century Aragon*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 51-52 (1985), 131-160.

L'article informa, entre d'altres, d'un estudiant valencià catequizat en el protestantisme a París per Jaime Sánchez, el qual hauria estat notari a Tortosa i s'hauria posat en mans de la inquisició a València. L'estudiant valencià podria ésser, segons l'autor,

(remarquem que durant els tres primers cursos, tot l'ensenyament es feia en «llengua valenciana» i que a partir del quart «... lo mestre... farà que los estudiants parlen en llatí») (113-115); les constitucions del mateix any per al «bé públich y bon redrès y reformació del Studi General» (115-117); el *Memorial sobre la situació del estudio*, enviat de la cort de Felip II el 1584 (118-119) i la resposta de la ciutat de València, abundant de detalls sobre la vida de cada una de les facultats i dels oficials al servei de l'Estudi, resposta presentada i explicada al rei per Joan Blai Navarro (120-124). Tots els textos són de l'AMV, *Manuals de Consells*, *Cartes reials* i *Lletres missives*. J. P. E. [3735]

A. K. LIEBREICH, *Piarist Education in the Seventeenth Century. I.*, dins «Studi Seccenteschi», XXVI (1985), 225-279.

Sant Josep de Calassanç fundà el primer orde religiós de l'Església Catòlica exclusivament destinat a l'ensenyança. Exposà els principis bàsics del seu programa educatiu dins *Breve relatione del modo che si tiene nelle Scuole Pie per insegnar li poveri scolari*. L'esquema bàsic de les classes era: 1) doctrina cristiana; 2) llegir, escriure, gramàtica, humanitats, retòrica; 3) aritmètica (227), però aplicada a situacions i possibilitats concretes. Tot l'article exposa l'aplicació dels principis a diversos collegis d'Itàlia, on trobem dades que entren en el nostre tema, com és ara que els *Colloquia* de Vives eren text a estudiar en la tercera classe de gramàtica a Roma el 1610 (249 i 274) i que a començaments del segle XVIII alguna obra del mateix Vives era objecte d'estudi en la classe de gramàtica a primera hora de la vesprada (251). — J. P. E.

[3736]

Laureano ROBLES, *La censura de bibliotecas (1613) (Lo que dice un texto inédito)*, dins «Misc. Sanchis Guarnier II», 269-272.

L'*Index librorum prohibitorum* preparat per l'inquisidor Bernardo de Sandoval, en l'elaboració del qual contribuï el dominicà Tomàs Maluenda, de Xàtiva, manava, entre d'altres extrems, de revisar tots els llibres de les biblioteques de la Península. El provincial dominicà d'Aragó demanà al tribunal de la Inquisició de Saragossa, que alguns religiosos de cada convent fossin facultats a tal revisió. El document, ací transcrit, es conserva a València, Biblioteca de la Universitat, ms. 801. Un dels tres de Lleida era Joan Mur, catedràtic de la Universitat; altre, Pere Juste, lector en la mateixa (272). — J. P. E.

[3737]

Miquel PUJOL I CANELLES, *Aportació a la biografia de Jeroni Pujades. Una biblioteca particular de començament del segle XVII*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 18 (1985), 97-247.

La troballa del testament i de l'inventari de béns de Jeroni Pujades, dins el qual destaca la llista de llibres de la seva biblioteca, han portat l'autor a presentar, primer, una visió general de Castelló d'Empúries en temps de Jeroni Pujades, a base, en part, del *Dietari* del mateix Jeroni i de fonts documentals diverses de la sèrie de protocols notariais de Castelló d'Empúries, conservats a l'Arxiu Històric Provincial de Girona (100-151). La visió global de la vila té un capítol destinat a la seva materialitat (carrers i places, portals, edificis notables, rodalies), dins el qual hem de destacar les notícies sobre l'antiga casa dels estudis, després monestir de Santa Clara (114 i 116), sobre el *Llibre de privilegis*, on figuren els *Estatuts de l'Hospital Major* (114), sobre

l'arxiu parroquial (119) i sobre processos del Sant Ofici entorn d'un tema com el dels pasturatges en prats comuns (128); l'altre capítol és destinat a la seva vida social, en la qual, dins una població d'uns 1.850 habitants, les professions liberals sumaven l'11,21 % (136). La gent era agrupada en confraries (hom en coneix divuit). Les notícies relatives a les que agrupaven homes amb estudis són a les pàgines 140-142. En parlar dels clergues, hi ha alguna notícia sobre l'escola parroquial i el seu mestre (145), sobre d'altres estudis (255, nota 233) o sobre escrivans (147 i 226, nota 249), entre els quals són anomenats Bernat i Josep Llobet, pare i fill (149 i 227, nota 261). La pàgina 151 recull mostra d'estrofes llatines i catalanes amb motiu de l'entrada dels comtes l'any 1628, de la qual hi ha també descripció al *Dietari* (150). La segona part de l'estudi, després d'una recopilació de dades familiars i biogràfiques de Jeroni Pujades (152-161), resumeix el testament (164-167, transcrit en les pàgines 233-235, de Girona, AHP, *Protocols notarians, Castelló d'Empúries* vol. 1250) i l'inventari dels béns (167-171, transcrit en les pàgines 236-238, del mateix arxiu i sèrie, vol. 2069), amb molt particular atenció als llibres, cinc-cents cinc, ultra «una sort de llibres de mà» no especificats (172), a través dels quals hom endevina que el seu propietari «ultra jurista eminent, era home d'arrels clàssiques, empapat de cultura renaixentista italiana i obert als corrents del seu temps» (175). El *Memorial dels llibres són en la llibreria del magnífic Jeroni Pujades* (239-247) centra l'atenció de les pàgines 182-214, on l'autor concentra el seu treball d'identificació d'obres i edicions. Són intercalades en el text de l'estudi fotografies de pàgines autògrafes de Jeroni Pujades (156) del testament (165) i de l'inventari (169, 173), de quatre portades (177) i d'un gravat (178) dels llibres. — J. P. E. [3738]

M.^a Josepa ARNALL I JUAN, *Un manual de Sant Pere de Rodes del segle XVII^e (estudi onomàstic i notarial)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 18 (1985), 69-96.

El volum de *Notas que fan per la Abadia de S. Pere de Rodas* és a Barcelona, ACA, *Monacals-Hisenda*, Girona, lligall 3. És extret d'antigues capbreuacions realitzades d'ençà del segle XIV. L'autora ha reduït a quadre els diversos noms de persona i la successiva presència des del segle XIV (73). Els vora de cinc-cents documents procedeixen de notaris diversos, tots actuant per autoritat rebuda de l'abat de Sant Pere de Rodes. D'entre els documents destaquen, ultra els de protecció reial (74-75), l'enumeració completa de les rendes de Vila-sacra (76) l'any 1626 i la de les rendes percebudes pel cenobi el 1635-1636, ací transcrita (76-77). Segueix en apèndix la llista completa d'antropònims ordenats per segles i dins cada un, per pobles i en cada poble per ordre alfabètic (81-86), la de topònims (87-88) i la de notaris de l'abadiat (89-90), de Castelló d'Empúries (91-93), de Figueres (93), de Llançà (94), de Marsà (94), de Peralada (94-95), de Quermançó (95), de Roses (95), de Vila-sacra (95) i de Vilanova de la Muga (96). — J. P. E. [3739]

Joan VENY, *Lexicografia i dialectalismes: a propòsit del diccionari català-llatí d'Antoni Font (s. XVII)*, dins «Misc. Sanchis Guarnier I», 381-390.

L'objectiu de l'estudi és el de demostrar fins a quin punt el *Fons verborum* d'Antoni Font, publicat l'any 1637, quan el seu autor tenia vint-i-set anys, és una mostra de la parla de la Seu d'Urgell. Tractant-se d'un diccionari, l'estudi s'ha de limitar a la fonètica, a la morfologia i al lèxic. Les particularitats resulten més clares mitjançant la comparació amb el diccionari de Pere Torra, publicat tres anys més tard

i de l'àrea oriental de la llengua. Aquest darrer aplegà paraules occidentals procedents de Font, unides a les seves orientals, raó per la qual la presència d'un mot en Torra no demostra la seva naturalesa oriental. — J. P. E. [3740]

Roser RIPOLLÉS I DE LA FRAGUA, *Notes sobre el vocabulari del Llibre de censals (segle XVII) de les Borges Blanques*, dins «Revista de Llengua i Dret», núm. 4 (novembre de 1984), 115-124.

Fragment de tesi de llicenciatura. L'autora ofereix en aquestes pàgines, primer, una llista d'expressions, ara poc usuals (115) i un glossari de mots i locucions «la comprensió dels quals resulti una mica difícil avui i aquells que aporten noves significacions o datació a les documentades al diccionari» (116-117). Aquest glossari ocupa la major part de l'article (117-124). — J. P. E. [3741]

M. Roser SASTRE I TORRENS, *Formulisme jurídic i llenguatge popular en un Llibre de consells del segle XVII*, dins «Revista de Llengua i Dret», núm. 4 (novembre de 1984), 135-150.

El llibre objecte d'estudi pertany a l'Arxiu Municipal de Pego i conté documentació municipal dels anys 1642-1703. La documentació són acords del consell i certificats, de cada un dels quals són transcrits tres mostres in extenso (136-140). En la seva anàlisi, l'autora distingeix entre els elements comuns a acords i certificats (encapçalament, resolució o súplica, conclusions i comiats) (141-144) i elements específics tant de contingut com de construcció sintàctica (144-145), ultra les frases llatines (145-146), i després subratlla els aspectes lingüístics, tant de flexió verbal (146-146) com de lèxic específic, castellanismes inclosos (147-149), i de frases populars (149). La darrera pàgina, ultra una bibliografia essencial, conté el glossari dels mots dessuets amb llurs equivalències (150). — J. P. E. [3742]

Llibre de comptes del consell de Catarroja 1652-1658. Estudi preliminar, transcripció i notes: VICENT S. OLMOS I TAMARIT, ANTONI LÓPEZ I QUILES (Col·lecció Josep Servès, de documentació i recerca 1), Catarroja 1985, 316 pp.

El pròleg de Cristòfor Aguado i Medina és un elogi de la història local i del *Llibre de comptes* ací publicat com a font per a la reconstrucció de la de Catarroja en els anys centrals del segle XVII; i un elogi de la llengua popular en aquells moments, per al coneixement de la qual l'esmentat *Llibre* és monument insubstituïble (11-23) i únic exemplar salvat de la destrucció realitzada durant els anys 1936-1939 (27), i encara potser incomplet, car sembla que havia contingut comptes dels anys fins al 1662 (28). Descrit el volum en la seva situació actual (28-29), els editors n'estudien els aspectes lingüístics, sobretot els de morfologia (30-33) i de fonètica (34), d'un llenguatge que, malgrat tot, és bàsicament normal, però que els ha presentat problemes a l'hora de precisar les pautes de transcripció (36-38). La transcripció del text ocupa les pàgines 41-257 i és completada amb taules o índexs onomàstic (259-275), toponímic (277-280) i de matèries (281-308) i encara amb un glossari (309-314). Consta que un dels dos escriptors autors del llibre, Miquel Riera, fou també durant un temps, substituït del mestre de minyons (29). Assenyallem les referències a llibres oficials (295), a la paga del mestre (296), a notaris i a llur col·legi (298). — J. P. E. [3743]

F. Jordi PÉREZ I DURÀ, *La «De Tyberis alluvione silva» de Manuel Martí*, dins «Misc. Sanchis Guarner II», 233-238.

Objectiu de l'article és presentar un poema desconegut i aportar alguna notícia interessant. La revinguda del Tíber l'any 1667 fou ocasió que Manuel Martí escrivís la *Silva*, de dos-cents sis hexàmetres, dedicada al cardenal José Sáenz de Aguirre. Fou publicada el 1668, precedida d'una nota de l'autor en la qual s'excusava d'haver-se concedit alguna llicència, de la dedicatòria i de dos díctics elegíacs de Giuseppe Porrini a honor de Manuel Martí. L'autor ofereix l'esquema de les diverses parts de la *Silva* (235), parts que a continuació resumeix, bo i subratllant «el pregon domini que del món clàssic posseïa Martí» (236). Al final assenyala les característiques mètriques dels hexàmetres escrits per Martí (238). La *Silva* hauria desembocat en el fet que Martí fou nomenat bibliotecari del cardenal Sáenz de Aguirre i després hauria tingut cura de l'edició de la seva col·lecció de concilis hispànics (233). — J. P. E. [3744

Servus GIEBEN, *The History of a Copperplate: Blessed Bonaventure of Barcelona by Arnold Van Westerhout*, dins «Collectanea Franciscana», 54 (1984), 37-45.

Nat a Riudoms el 1620, fra Bonaventura morí a Roma el 1684, emmarcat en gran veneració, que arribà a l'avalot (39). Carlo Maratta i Arnold Van Westerhout ens n'han llegat sengles retrats, tots dos convertits en planxa, ací reproduïts amb les respectives inscripcions. La planxa del darrer ha entrat recentment al Museo Francescano de l'Istituto Storico dei Capuccini, de Roma, i ací és explicada a base de les narracions contemporànies relatives a la persona i hàbit, algunes de les quals inèdites a Roma, Archivum Postulationis Generalis Ordinis Fratrum Minorum. — J. P. E. [3745

Ricard BLASCO, *Un «colloqui» noticier del sis-cents*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 41-46.

Els «colloquis», malgrat llurs defectes, foren una de les formes literàries que es mantingueren en llengua catalana a València en època moderna. Manta vegada eren instrumentalitzats per l'autoritat a fi d'estendre entre el poble una determinada visió de les coses, en d'altres ocasions eren narracions objectives amb una punta de crítica. Tal és el cas de l'escrit amb motiu d'un episodi valencià de 1687, en què el cercle de cinc bandolers amagats en una casa del carrer d'Alboraia, provocà un espectacular desplegament de força militar plenament inútil, car quatre dels cinc bandolers s'esmunyiren. Ací és transcrita la narració en prosa escrita per Bartomeu Blasco i Ciurana (43) i la narració en vers català d'autor desconegut (44-46), a partir de la còpia conservada a València, Biblioteca de la Universitat M-13. — J. P. E. [3746

Josep BLANCH, *Arxiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona*. Transcripció i prologació de Joaquim ICART. I i II, Tarragona, Diputació Provincial 1985, XL + 194 pp. i 224 pp.

Reproducció anastàtica de l'edició de bibliòfil realitzada a la mateixa Tarragona l'any 1951. — J. P. E. [3747-3748

Domingo CASTRO, *Fray Juan Tomás de Rocaberti, un dominico representativo de su tiempo*, dins «Estudios del Vedat», XV (1985), 55-102.

L'estudi es basa en fonts tant publicades com inèdites, assenyalades al comença-

ment, en les pp. 55-56. Sobre llur base, reconstrueix la biografia de Joan Tomàs de Rocabertí, des de Peralada, passant per Tolosa de Llenguadoc, on és ostatge i estudia, per Girona, on entra en els dominics, Tortosa, Mallorca, València, on de fet s'estabilitza fins que és elegit general de l'orde i passa a Roma (84-96), amb estades a Alcalá de Henares i Tarragona (73-74). No és estudiat, en canvi, com a arquebisbe de València. Interessen en particular les pàgines sobre els estudis a Mallorca (64-66), sobre el professorat a la Universitat de València (69-71) i les dedicades a les obres escrites, de teologia espiritual (99) i de teoria de l'autoritat papal, sobretot els tres volums *De Romani Pontificis auctoritate* (València 1691-1694), i la *Bibliotheca Maxima Pontificia* (100-101), ultra els escrits menors (99, nota 219); corregeix Quetif-Echard pel fet de no acceptar la seva paternitat del *Compendio de las grandezas y prerrogativas... de los vizcondes de Rocabertí...*, de Josep Torner (98). — J. P. E. [3749]

José MARTÍNEZ ORTIZ, *Los sucesos de Palermo y su preparación en un autor valenciano del siglo XVII*, dins «XI Congreso III», 305-319.

Presentació de l'obra inèdita d'Onofre Izquierdo, *Nobiliario valenciano*, conservat a València, Biblioteca Municipal, Fons Serrano Morales 6428. El primer capítol, dedicat a Joan de Pròixida, conté una explicació de les seves actuacions amb motiu de les Vespres Sicilianes, ací àmpliament transcrita (306-311 i fragments més breus en pàgines anteriors) i comparada amb la narració d'altres cronistes, de Bernat Desclot a Jerónimo Zurita (312-313). — J. P. E. [3750]

Jaime PASCUAL, *Literatura e imprenta en la Barcelona del siglo XVII. (El caso de Antonio Lacavalleria)*, dins «El Crotalón. Anuario de Filología Española», 2 (1985), 607-639.

L'autor dóna notícia d'haver aparegut dos aplecs amb conjuntament dinou fulletons impresos a Barcelona per Antoni Lacavalleria. Són a l'Arxiu Històric Provincial de Barcelona i a València (?), biblioteca particular d'Adolfo López (608-609). Resumits els estudis anteriors sobre plecs, es fixa en l'ús de les llengües catalana i castellana i, vistes quaranta-nou publicacions del mateix estamper, constata que el 73 % són en català i el 27 % en castellà (612) en la segona meitat del segle XVII. Analitza la temàtica dels dinou opuscles (613-620, amb transcripció d'estrofes diverses), col·loca aquesta producció, i en especial els onze plecs estampats els anys 1676-1677, en el marc de les relacions de tensió entre el Gremi de Llibreters de Barcelona i Antoni Lacavalleria, estamper que els feia competència (623-624) i recorda altres obres impreses per ell (625-627). La descripció bibliogràfica dels dinou plecs nous ocupa les pàgines 629-637 i és completada amb taula de primers versos (638) i d'autors (639). — J. P. E. [3751]

Lluís M. MONCUNILL I CIRAC, *Anàlisi de la tradició textual de El desembre congelat*, dins «Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp», 7 (1985), 63-85.

Sorgida d'autor desconegut, la nadala fou sotmesa a incessant recreació, la qual deixà un pòsit documental que en permet el seguiment. L'autor limita la seva recerca a vuit còpies d'altres tants manuscrits de la Biblioteca de Catalunya, tots del segle XVIII, i a sis versions aplegades directament de tradició oral, sense poder tenir en compte les que poden haver-hi en fulls solts. Transcrit el text dels vuit manuscrits, on hi ha versions que van de dues a deu estrofes (65-72), l'autor n'ofereix una transcripció crítica, amb aparat en el qual distingeix tres seccions: la de variants que respecten

el text, la de les que d'alguna manera el degraden i la destinada a analitzar la línia temàtica de cada estrofa i de tot el poema (72-82). Entre totes les versions ofereixen dinou estrofes, l'ordre i distribució de les quals en els diversos testimonis és objecte del quadre de la pàgina 83. El text primordial, però, només en tindria cinc, de forta coherència conceptual (85). — J. P. E. [3752]

Pau PÉREZ GARCÍA, *Apunts per a un estudi de la superstició i la fetilleria a l'Horta: segles XVII i XVIII*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 1 (1985), 121-154.

L'estudi es basa en els processos contra superstició i fetilleria i contra blasfèmia heretical realitzats durant els segles XVII i XVIII pel tribunal inquisitorial de València, ara a Madrid, AHN, *Inquisició*, lligalls 523-528. Exposats els diversos documents que normalment conserva cada procés (121-122), hom subratlla llur interès en tant que font per al coneixement d'actituds, creences i codis de comportament de la classe popular (123), ací concretament de la ciutat de València (124). Com que, si no tenia implicacions de màgia, l'activitat guardidora no era perseguida per la Inquisició, resten les activitats de recerca de tresors i de fetilleria amb invocació del maligne (124-125). Les pàgines dedicades al ritual de «desencantar tresors» ens parlen de «llibres de conjurs i arts màgiques, manuscrits i impresos» (127) i durant el segle XVII hi ha encara llibres aljamiats. Consta, fins i tot, el títol d'algun: «Enricus», *De magia nigra ad invocandos daemones*, l'omnipresent *Clavicula Salomonis* (127-128) o *Petit Albert* per comprar el qual hom es desplaçà expressament a Ginebra (130). En canvi, en les pàgines dedicades a la fetilleria d'objectiu amorós trobem només conjurs transmesos verbalment (136-142). Són transcrites en apèndix documental tretze fórmules fetilleres (alguna de les quals ho és en versió doble o triple) (149-154). — J. P. E. [3753]

Àngel BENITO DURAN, *Don Diego Muñoz y Vaquerizo, obispo de Segorbe, consejero de Felipe V*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 19-31.

Presentació del personatge, notícia de la consulta adreçada per Felip V a tots els bisbes de l'Estat Espanyol el 1715, resum de la resposta del de Segorb i transcripció (27-31). Es troba a Simancas, Archivo General, Sección II, lligall 338. La resposta té un apèndix, escrit de «motu proprio» pel bisbe, intítulat *Puntos que podrán ser convenientes para la planta de Gobierno en Cataluña...*, on propugna mesures més extremes que les aplicades pels reis de la casa de Borbó a Catalunya durant el segle XVIII. J. P. E. [3754]

Antoni LÓPEZ I QUILLES, Vicent S. OLMOS I TAMARIT, *Josep Servès: entre el Barroc i la Il·lustració*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 4 (1985), 403-423.

Personatge pertanyent al temps que anà entre els «novatores» valencians i els il·lustrats. Aplegada la documentació d'ARV, AMV, Arxiu de la Biblioteca Universitària de València i AHN de Madrid, els autors en reconstrueixen la biografia en l'orde del Carme, en la qual professà i de la qual arribà a ésser provincial de la província d'Aragó, en la integració, per oposició a la càtedra de filosofia anti-tomista, a la Universitat de València en el moment en el qual la Ciutat tornava a tenir el patronat sobre l'Estudi General, l'any 1720 (408-410), dada que permet de sospitar de la seva fidelitat al règim posterior a la Nova Planta (409-411). S'han conservat d'ell dos ser-

mons impresos a iniciativa d'altri, el d'inauguració del curs de la universitat l'any 1747, *Oración panegírica del sapientísimo evangelista san Lucas i Recíproca exaltación entre Dios Sacramento y sus devotos...*, València 1748, peces en les quals no manca la «retòrica preciosista i rebuscada» (420), però que ja no es poden col·locar en el marc de la decadència barroca, car són fortament amarats d'influència bíblica i encaminats a impregnar d'esperit cristià els diversos ambients de la vida normal (421-422).
J. P. E. [3755]

Josep M. MONTANER I MARTORELL, Josep MORA I CASTELLÀ, *La Universitat de Cervera: anàlisi d'un edifici paradigma de l'arquitectura del segle XVIII a Catalunya*, dins «Miscel·lània Cerverina», III (1985), 137-157.

El fet que l'edifici de la Universitat fos projectat per i construït sota la direcció d'enginyers militars és, per als autors, ocasió de subratllar la importància d'aquest cos en la cultura catalana del segle XVIII (matemàtiques, classicisme francès) (138-141). Les vicissituds de la construcció s'expliquen per l'evolució del gust durant el segle XVIII i també per d'altres factors com els que provocaren el plet dels anys 1745-1749, conservat a Simancas, Archivo General (146). L'anàlisi estructural i estilística de l'edifici, central en l'estudi resumit, és aliena a la temàtica de les nostres pàgines. Assenyalem, però, les reproduccions, fotogràfiques (entre 152 i 153) o no (142-145), de plànols del segle XVIII, amb fragments textuais de les respectives explicacions. — J. P. E.

[3756]

Salvador CHAPA, *Impresos a la Universitat de Cervera sense llicència de l'Audiència*, dins «Miscel·lània Cerverina», III (1985), 159-166.

Després d'haver cridat l'atenció dels fons de l'ACA, Reial Audiència, Audiència Política, per al coneixement de la vida a Catalunya durant el segle XVIII, presenta i transcriu la «carta acordada» del govern central, datada el 2 d'octubre de 1751 (165-166), per la qual coneixem que la impremta de la universitat de Cervera publicava impresos que altrament no haurien tingut la llicència preceptiva i som informats de dues de tals publicacions, una contra el corregidor de Cervera Joan Miquel Portell i l'altra contra el bisbe de Vic, Manuel Muñoz i Guil, amb motiu d'haver obert el seminari, on eren impartides assignatures que la Universitat de Cervera considerava exclusives d'ella. L'apèndix ofereix registres d'altres documents del fons esmentat relatiu a Cervera (164-165). — J. P. E.

[3757]

Francina SOLSONA I CLIMENT, Xavier SORNÍ I ESTEVA, *Un regidor de l'ajuntament de Vilafranca del Penedès, catedràtic de Medicina a Cervera (segle XVIII)*, dins «Miscel·lània Cerverina», III (1985), 167-170.

L'interessat era Josep Andolfo, el qual demanava no haver d'assistir a les sessions de l'ajuntament mentre era a Cervera dedicat a les classes i «funcions literàries». Ací és publicada la instància demanant la concessió esmentada, d'ACA, Reial Audiència, reg. 386 i assenyalats els passos posteriors d'informació, documentats en el reg. 404 de la mateixa sèrie. — J. P. E.

[3758]

Àngel MAGARZO I VAQUER, *Els collegis de la Universitat de Cervera*, dins «Miscel·lània Cerverina», III (1985), 171-182.

A Cervera, els col·legis universitaris foren només allotjaments per a estudiants. El de l'Assumpció continuava l'homònim de Lleida, destinat a nou familiars del fundador, Domènec Pons, o, en llur defecte, a naturals de Benavarrí; les dificultats econòmiques reduïrien els nou llocs a cinc (172-173). El de Sant Carles era de nova creació, destinat a deu estudiants de cada un dels vuit bisbats del principat de Catalunya; per aquesta raó, hom el qualificava «el dels vuitanta». El col·legial era nomenat pel bisbe respecte i es comprometia a observar els estatuts amb una fórmula ací transcrita (174). L'autor resumeix les prescripcions relatives a la distribució de la jornada i a l'alimentació (175-176). El de la Santa Creu era destinat als estudiants pobres, els quals en podien ésser beneficiaris a tota despesa o pel fet de rebre un pa cada tres dies. Són conegudes les constitucions de 1752 i les de 1762, ací resumides, amb particular atenció a temes d'higiene, de proveïment i de profit escolar, bo i oferint un quadre, on consten, de 1773 a 1788, beneficiaris i despeses del col·legi (178). La base documental és a Barcelona, Biblioteca de la Universitat, *Arxiu de la Universitat de Cervera*, caixes diverses. — J. P. E. [3759]

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *La llengua escrita a les institucions cerverines del segle XVIII*, dins «Miscel·lània Cerverina», III (1985), 97-136.

L'estudi es proposa de respondre a la pregunta de fins a quin punt la Nova Planta i més en particular la Universitat canvià la tradició lingüística de l'ajuntament, de la comunitat de preveres, dels notaris i de la mateixa Universitat. Recordades les disposicions oficials relatives a l'ús exclusiu del castellà en l'administració i en l'ensenyament (89-100 i 109), l'autor analitza la situació de la llengua en l'ajuntament, la constitució del qual, d'acord amb la *Nova Planta*, canvià durant l'estiu del 1717, fet manifestat per l'aparició de la primera acta del consell en castellà el 3 de febrer de 1718 (109). Després, les dues llengües alternen tant en la documentació elaborada per l'ajuntament com en l'adreçada a ell (110-124). Les cartes missives, però, són exclusivament en castellà, de 1777 a final de segle (124). La comunitat de preveres seguí emprant el català en la documentació pròpia, el castellà o el llatí en l'adreçada a les autoritats (125). La Universitat, en canvi, usava el castellà o el llatí, però de la seva impremta sortiren obres en català, algunes de les quals són conservades en l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera i la llista de les quals és oferta en aquestes pàgines (126, 133-135: quatre catecismes, divuit goigs i fulls semblants, dotze novenes i oracions, sis llibres d'ensenyament, quatre sermons, tres vides de sants i tres publicacions sobre altres matèries) amb reproducció de divuit portades i quatre pàgines d'altres tants impresos en català realitzats per la Universitat de Cervera. Hi ha, de més a més, quatre fotografies en dues làmines. — J. P. E. [3760]

Francisco ABAD, *Las ideas lingüísticas en el siglo XVIII. Don Gregorio Mayans*, dins *Symbolae Mitxelena I*, 763-772.

Maians ha entrat més en la història de la cultura, del pensament i de la literatura del segle XVIII que en la de la lingüística (763-764). Seguint Antoni Mestre, l'autor reafirma la importància de Maians en la reforma crítica del segle XVIII. Aquest, en *Orígenes de la lengua española* en reafirma l'origen a partir del llatí (767), assenyalant uns canons etimològics de transició d'unes llengües a altres com a mostra del pas del llatí al vulgar (768-769) i, quant a l'estil, proposa un ideal de claredat i decòrum expressius basats en l'estudi de la gramàtica. — J. P. E. [3761]

Felío A. VILARRUBIAS, *Nota sobre un manuscrito existente en el archivo del antiguo monasterio de Santa María de Bellpuig de les Avellanes (boy noviciado de los Hermanos Maristas). Diócesis de Seu de Urgell*, dins «Analecta Sacra Tarraconesia», 57-58 (1984-1985), 279-286.

Presentació del volum 10, núm. 2, del citat arxiu, obra de Jaume Caresmar, *Monasteriologia*, aplec de dades relatives sobretot a monestirs del bisbat de Girona, ultra set documents. Les dades, tretes de documentació possiblement desapareguda, atenyen abats de diversos monestirs. Hi són integrats una *Verdad triunfante*, escrita a Barcelona el 1723, defensant que les relíquies dels sants Asciscle i Victòria, de Còrdova, són al monestir de Breda (281) i un dictamen sobre l'exempció dels abats de la congregació cistercenca de Catalunya i Aragó (285). — J. P. E. [3762]

Josep M. BENÍTEZ I RIERA, *Historiadors i humanistes en l'epistolari inèdit (1773-1789) de Joan Antoni Mayans i Josep Vega. (El llegat del criticisme històric del Renaixement a la Il·lustració)*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 5 (1955), 221-227.

Resum de tesi de llicenciatura. Presentat (223) i transcrit (227) l'epistolari de Joan Antoni Maians, en el qual destaquen les quaranta lletres d'ell a Josep de Vega i de Sentmenat i les setze respostes d'aquest, escrites entre 1782 i 1789, i reconstruïda la biografia dels dos corresponents, l'autor estudia les lletres en tant que testimoni de l'atenció que a València i a Barcelona hom posava a informar-se sobre els autors del segle XVI ençà, amb particular atenció a Manuel Martí (224) i a Joan Lluís Vives (225). Les conclusions de l'estudi insisteixen en la vivacitat dels cercles intel·lectuals de València i de Barcelona en la segona meitat del segle XVIII, «independents de la cultura oficial i no necessàriament vinculats a cap Universitat» (226). — J. P. E.

[3763]

Rafael OLAECHEA, *Un «crítico prudente»: el ex-jesuita F. X. de Olóriz*, dins «Archivum Historicum Societatis Iesu», 53 (1984), 221-252.

Nascut a València el 1730, l'exposició relativa als seus anys d'estudis ofereix notícies sobre professors i alumnes dels col·legis de jesuïtes de Tarragona (223), València (224) i Gandia (225). Eixit de la Companyia de Jesús i fet capellà major del palau reial de València, emprengué un viatge a França el 1769 a fi d'arrodonir un projectat *Curso Anatómico de Filosofía Moral* (230), però descobrí que «les gens de lettres» o nous filòsofs constituïen una lliga conjurada a destruir altar i tron, també a Espanya, i, deixat el *Curso*, projectà una obra intitulada *La Religión y la Política en brazos de la Razón* (245), per a la qual, però, no trobà la protecció reial que pidolava (246-247). L'article es basa sobretot en la correspondència inèdita d'Olóriz amb personatges de la cort de Madrid, conservada allí, AHN, *Estado*, 2872. — J. P. E. [3764]

Josep M. CERVERA, Josep M. MARQUÈS, *Nota sobre un catecisme del s. XVIII, de S. Feliu de Guíxols*, dins «Estudis sobre temes del Baix Empordà», 4 (1985), 135-143.

En el marc de l'ensenyament del catecisme al bisbat de Girona durant el segle XVIII, a Sant Feliu de Guíxols la comunitat benedictina elaborà un *Breu compendi de tota la doctrina cristiana, la que los diumenges se llegeix al poble*, en gran part traducció de les *Instruccions générales en forme de catéchisme...*, de François-Aimé Pouget. Una

còpia es conserva a Barcelona, BC, ms. 59, ací presentada, amb indicació de les onze seccions que hi figuren (138-139). Atès que el mateix *Breu compendi...* avisa que algunes parts no han estat traduïdes de l'obra de Pouget, els autors esbrinen quines són les seccions més autòctones i arriben a la conclusió que el compilador havia d'ésser un home particularment preocupat per la moral i pel bon estat de l'Església, car en crítica amb prou claredat certs abusos (142-143). És també digna d'esment la secció destinada a explicar vocables poc coneguts (143). Com que la inquisició espanyola introduí en l'*Índice expurgatorio* de 1747 les *Instruccions...* de Pouget, sembla que el text gixolenc seria anterior (140). — J. P. E. [3765]

Estrella RIBES, Josep TRENCHS, *El manuscrito «De rebus Portacoeli» y Valdecríst: unas notas*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXI (1985), 649-667.

El volum és ara conservat a València, Biblioteca de la Facultat de Filosofia. És obra de Josep Pastor, de mitjan segle XVIII, aprofitant un *De totis* començat per Joan Baptista Civera un segle abans, copiat i completat per Joan Baptista Albacete, Bru Pavia i Joan Crisòstom Herrero. Hi són freqüents les notícies sobre Valdecríst (656). Els cinquanta paràgrafs que en contenen són transcrits en les pàgines 657-667. — J. P. E. [3766]

Francesc MARÈS, Anton del DUQUE I VERGÉS, *Historia y miracles de la sagrada imatge de nostra senyora de Núria*. Reproducció parcial en facsimil i introducció preparades per Enric MOLINÉ. Barcelona 1985, 126 pp.

Reedició parcial de l'obra publicada a Puigcerdà el 1850, acompanyada d'un estudi introductor (9-29), on es dona informació sobre els autors i l'estat dels estudis històrics sobre Núria. Cal remarcar que la primera edició, original del prevere Marès, va ser editada el 1666 a Barcelona i que la del 1765 fou preparada per Anton del Duque i Vergés, rector de Queralbs, que hi aportà canvis notables. La part reproduïda directament és una mica més de la tercera part del llibre ja citat de 1850. — J. C. R. [3767]

Vicenç M. ROSSELLÓ I VERGER, *Notes toponímiques sobre el mapa de Mallorca del canonge Despuig*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 309-315.

Després d'haver recordat les notícies relatives a l'elaboració del mapa de Mallorca publicat l'any 1785 per Antoni Despuig i Dameto, l'autor estudia ací la desaparició o supervivència de topònims en el mapa de 1960, amb el resultat que s'ha conservat el noranta per cent de les denominacions de fa dos segles. També esbrina els mecanismes de distinció en els casos de doblatges o de parcel·lació (formació d'augmentatiu o diminutiu, qualificació amb «vell» o «nou», «amunt» o «avall»), el repartiment dels «Son» i les denominacions de les disset «alqueries» i dels quaranta-sis rafals aplegats per Despuig. — J. P. E. [3768]

Enric MOLINÉ I COLL, *El cens de Floridablanca de 1787 i els eclesiàstics*, dins «XXV Assemblée», 561-562.

L'autor defensa que en el cens esmentat els «Ordenados a título de patrimonio» no són una categoria que s'ha de sumar a la dels altres eclesiàstics d'una població, ans

s'ha de distribuir entre els eclesiàstics esmentats, en el sentit que, d'entre tots, foren ordenats a títol de patrimoni els que indica aquest apartat. — J. P. E. [3769]

Antoni HERNÁNDEZ I AGELET DE SARACÍBAR, *Les conductes d'un metge de la Vall de Bobí al segle XVIII*, dins «Ilerda», XLVI (1985), 246-252.

Notícia del *Llibre de aconduïts* del dr. Sebastià Llabassa, de 1789 i descripció tant de la seva materialitat, com del contingut, el qual comença amb uns *Advertiments* generals sobre les condicions de la conducta i continua amb els comptes de cada conducta i les diverses maneres d'ésser satisfeta. Els anys documentats pel llibre corresponen als de la passa descrita per Josep Masdevall, *Relación de las epidemias... en la ciudad de Lérida, llano de Urgell y otros muchos corregimientos...*, Madrid 1786. En apèndix són transcrits els *Advertiments* inicials (251-252). — J. P. E. [3770]

[Ramon FARGUELL I CANADELL], *Un qüestionari de Francisco de Zamora (1789)*, a cura de Roser SERRA I COMA i Llorenç FERRER I ALÓS, dins «Estudis d'Història Agrària», 5 (1985), 159-207.

El qüestionari era destinat a una futura història de Catalunya i fou enviada a tots els pobles. El de Berga, conservat a Madrid, Biblioteca del Palau Reial, ms. 2468, és ací transcrit amb una breu introducció en nota, en la qual hom destaca la vitalitat pròpia de la comarca en la primera industrialització. D'entre les respostes a les cent vuitanta-tres preguntes, cal destacar les de la darrera part, les quals descriuen l'estat de les escoles (tema sobre el qual hom pot veure 172, núm. 37), els llibres de text i els berguedans professors en la universitat de Cervera (204-205). — J. P. E. [3771]

Vicente CÁRCEL ORTÍ, *Los rectores del Seminario Conciliar de Valencia (1790-1936)*, dins «Anales Valencinos», XI (1985), 111-146.

El primer rector, l'aragonès Melchor Serrano, ocupà el càrrec entre el 1790 i el 1800. Ací n'és reconstruïda la biografia i bibliografia (116). Durant el seu mandat foren publicades les *Reglas y Constituciones... para el Real Seminario... de Valencia...*, València 1792. — J. P. E. [3772]

Vito T. GÓMEZ, *Antecedentes de la bula «Inter graviores» (1804) en la Orden Dominicana*, dins «Archivum Fratrum Praedicatorum», LIV (1984), 431-463.

Assenyalem la notícia que fra Domènec Quirze Comerma, de Santa Caterina de Barcelona, el dia 9 de novembre de 1800, donava per acabat l'índex de documents relatius a setze províncies dominicanes corresponents a la «Secretaría de España», que, amb motiu de l'ocupació napoleònica, havien arribat «casi inservibles» a Barcelona. L'índex es conserva a Roma, Archivum Generalitium Ordinis Praedicatorum, XIII, 29125 (432-433). — J. P. E. [3773]

Joseph GULSOY, *El silabario de vocablos lemosines o valencianos de Manuel Joaquim Sanelo*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 159-165.

Encara que l'obra a la qual fa referència l'article pertany al s. XIX, l'autor recorda l'existència d'una carta de Sanelo datada el 1800 relativa a una obreta atribuïda a sant Vicent Ferrer (159, nota 4). — J. P. E. [3774]

Vicente LEÓN NAVARRO, *Las bibliotecas de los conventos valencianos extinguidos (1835-1836)*, dins «Anales Valencinos», XI (1985), 91-109.

La desamortització de 1835 arribà després d'anys de desordre que afectaren greument les biblioteques dels convents, abandonades per haver-ne estat foragitats llurs estadants durant la Guerra del Francès o en avalots posteriors (93-94). Els inventaris de llibres escrits amb motiu de la desamortització són molt deficients (96) i no s'han trobat tots, ni tots els trobats són complets (98). Això no obstant, els inventaris o fragments conservats permeten de reconstruir la fesomia general de les biblioteques (99), fesomia que presenta trets normals com és ara el predomini de la teologia, de la literatura espiritual i dels sermonaris, i amb d'altres de dignes d'ésser remarcats, com és ara el fet que les vides de sants responen en gran part a les exigències crítiques dels ilustrats del segle XVIII. Les pàgines darreres presenten, successivament, els autors més presents en les citades biblioteques (101-103), els valencians (103-104), els representatius de la controvèrsia del segle XVIII entre jesuïtes i autors de «doctrina sana» (105), els destinats a la predicació (105-106), els de litúrgia (106-107) i els clàssics (107). En general, els convents valencians estaven al dia en llibres de tema eclesiàstic, però eren pobres en altres temes, com és ara el polític (108). — J. P. E. [3775

Santiago RIERA I TRUÈBOLS, *Ciència i tècnica a la Il·lustració: Francesc Salvà i Campillo (1751-1828)*. Pròleg de Moisès BROGGI (Els orígens 14), Barcelona, Edicions de la Magrana 1985, 270 pp.

Les setanta primeres pàgines de l'obra són dedicades a exposar l'estat i els avenços de la ciència i en particular de la medicina durant els segles moderns i en particular el segle XVIII. La part tercera exposa la situació de les diverses institucions docents de Catalunya en la mateixa centúria, en la Universitat de Cervera, d'una banda, i en les institucions barcelonines, de l'altra (74-103), on trobem formulada una tesi subjacent a tot el llibre, la que la Il·lustració catalana fou esperonada pel desig d'acostar-se a Europa (78), desig que fou afavorit per fets inesperats com foren les investigacions de francesos per a la determinació del metre (100-102) i es manifestà en fets estridents com és ara la polèmica entre cirurgians i metges (92 i 142). La reconstrucció biogràfica de Salvà és ocasió per a recordar les possibilitats culturals de la Barcelona de l'època (biblioteques, premsa, teatre i música, 104-121), l'impuls comercial de la ciutat i l'industrial de Catalunya (122-128), la significació de les novel·les acadèmiques barcelonines, de les quals Salvà formà part igual com els seus grans amics i col·laboradors (Francesc Santpons i Roca i Antoni Martí i Franquès), amb els quals compartí empreses científiques de fort impacte popular com és ara la primera elevació de globus a Barcelona el 1784 (137-140) i també fortes polèmiques, com la ja esmentada entre metges i cirurgians o el primer intent de reunir els estudis de medicina i cirurgia l'any 1799 (147). La problemàtica sobre el possible afrancesament de Salvà (149 ss.) cau fora del nostre període. L'estudi de l'obra física i tècnica, comença amb un problema previ, el de si hi hagué o no Il·lustració a Catalunya (171), il·lustració que és definida pel racionalisme (173). La resposta és que la burgesia, a través, per exemple, de la Junta de Comerç i de les seves escoles, propugnava un racionalisme en funció de l'utilitarisme (175), però que, en canvi, en les Acadèmies la voluntat d'experimentar i de saber críticament passava per damunt el pragmatisme, com ho demostren les possibilitats, no explotades, d'aplicació de l'electricitat a la telegrafia (182-189). A partir de la pàgina 176 són resumides les principals aportacions de Salvà en el camp de l'electricitat (176-189), de la meteorologia (189-193) i sobretot en el de la medicina (194-209), amb el resultat que la seva obra fou presidida pel mètode inductiu, en el

qual només la repetició de casos permetia d'arribar a una teoria general i que es mantingué al dia (210). L'apèndix primer ofereix llista dels seus escrits dividits en físics i tècnics (213-214), mèdics (215-218) i traduccions (219). L'apèndix segon és un quadre comparatiu de les dades biogràfiques de Salvà confrontades amb les de la Història de Catalunya, la universal i la de la cultura (221-228). El terç reproduïx la *Memoria sobre la construcció de los instrumentos meteorológicos* (229-238) i les *Reflexiones sobre la construcció explicada de los Barómetros* (239-246). El volum es clou amb algunes pàgines de bibliografia (247-255) i amb l'índex onomàstic (257-265). — J. P. E. [3776]

Antoni PLADEVALL I ARUMÍ, *Noves dades per a la biografia del P. Llucià Gallissà*, dins «Ausa», XI (1985), 409-424.

Recull de notícies, entre les quals destaquen les relatives a la seva estada i activitat professoral de retòrica i poesia a la Universitat de Cervera, estada que desembocà en el càrrec de professor de filosofia al col·legi de jesuïtes de la Seu d'Urgell, on publicà les *Universae Philosophiae Institutiones...* entre l'any 1764 i 1767 (411-414). Exiliat a Itàlia, fou bibliotecari de la universitat de Ferrara, on escriví un *Piano sulla maniera de ordinare una publica libreria*, inèdit (414-416). Retornat a Vic, hauria col·laborat amb el bisbe Francesc de Veyan i Mola en la fundació de la biblioteca episcopal, extrem no confirmat pels documents. — J. P. E. [3777]

Ignasi MASCARÓ, *Les traduccions llatines d'Antoni Febrer i Cardona*, dins «Randa», 17 (1985), 65-76.

Les traduccions a les quals es refereix el títol pertanyen al segle XIX i per tant cauen fora el nostre tema. Però trobem a la pàgina 67 informació sobre les gramàtiques llatines d'Antoni Portella i Enrich editades durant el segle XVIII a Menorca. — J. P. E. [3778]

IV. ESTUDIS SOBRE ARXIUS, BIBLIOTEQUES I MUSEUS

ALCOI

Marcial-Jorge MOTA CLIMENT, *Un nuevo incunable en el Archivo Municipal de Alcoy*, dins «Cuadernos de Bibliofilia», 9 (septiembre 1982), 59-64.

El volum és un exemplar de Marc Tulli Ciceró, *De officiis*, amb comentaris de Pietro Marsi, edició de Venècia, Bonetus Locatellus 1494. — J. P. E. [3779]

ALEMANYA

Anton VON EUW, Joachim M. PLOTZEK, *Die Handschriften der Sammlung Ludwig*. Band 4. Mit einem Register von Gisela PLOTZEK-WEDERHAKE, Colònia, Schnütgen-Museum der Stadt Köln 1985, 368 pp. i 250 reproduccions fotogràfiques en làmines fora del cos del volum.

Volum darrer del catàleg ja conegut dels nostres lectors [cf. ATCA 4 (1985), 654, núms. 2377 i 2378]. El volum XIV-6 és un exemplar de Vidal de Canyelles, *In excelsis Dei Thesauris* (Vidal Maior) en versió aragonesa, copiat a Pamplona durant la primera meitat del segle XIV. L'explicació del contingut i de les característiques de la il·lustració ocupa les pàgines 63-77. Les pàgines 65, 69 i 73 contenen la reproducció fotogràfica, a colors, d'altres tantes pàgines del còdex. Per si poguéssim tenir alguna relació amb el nostre tema, afegirem que el volum XIV-7, *Actos de cort fechos en la villa de Alcañiz* i en d'altres llocs des de 1436, és recopilació aragonesa escrita entorn de 1505. La seva descripció ocupa les pàgines 78-81; la pàgina 79 ofereix reproducció a color de la primera pàgina. — J. P. E. [3780]

BARCELONA

Francina SOLSONA, *Documents de l'època del rei Pere el Gran, conservats a l'ACA, secció de la Reial Audiència (1276-1295)*, dins «XI Congreso IV», 331-333.

Notícia que l'ACA conserva la documentació de la Reial Audiència des de 1940, en la qual es troben els processos judicials medievals i moderns conduïts pel tribunal reial, la del *Consolat de comerç*, successor del Consolat de Mar, i la de l'*Audiència Política del Principat*, amb indicació dels cinc processos que corresponen al temps de Pere el Gran. — J. P. E. [3781]

Luisa d'ARIENZO, *Documenti sulla prigionia di Carlo II d'Angiò Principe di Salerno*, dins «XI Congreso II», 489-555.

L'ACA, *Cancelleria, registres* 63-78, ha proporcionat els quaranta-nou documents reials relatius a la detenció de l'esmentat personatge i dels seus germans a Catalunya (506-543). Tenen interès particular les lletres núm. 14, de 20 de juny de 1286, per la qual som informats que un escrivà de lletra rodona, Berenguer Fulic, podia acompanyar el príncep Carles, a fi d'escriure llibres i documents (514; cf. 499-500 i 552) i la núm. 17, amb els capítols per als guardes del castell de Siurana, 4 de novembre del 1286 (516-517). — J. P. E. [3782]

Teresa IRANZO MUÑO, Carlos LALIENA CORBERA, *Comunicaciones y vías de comunicación en el Bajo Aragón en la Edad Media*, dins «Teruel», núm. 71 (1984), 29-45.

Prescindint del fet que la comarca és en gran part de llengua catalana, la font més rica per a l'estudi de la xarxa caminal dels segles XIV-XV són els itineraris seguits pels reis de la corona catalano-aragonesa en els seus desplaçaments, itineraris que són coneguts gràcies a la documentació signada en les successives poblacions visitades i ara conservada dins l'ACA i en gran part ja escorcollada sota aquest aspecte en publicacions del primer terç del segle actual (41, nota 48). Els itineraris diversos reconstruïbles a base de la documentació esmentada i en relació al Baix Aragó són indicats en les pàgines 41-42. Ofereix complement d'informació sobre el viatge de València a

Saragossa per Morella el 1528 el diari de Joan de Vandenesse, traduït en castellà (44).
J. P. E. [3783]

María Luisa LEDESMA RUBIO, *Morabeti de Teruel y sus aldeas (1384-1387)* (Textos Medievales 54), Saragossa 1982, 305 pp.

Presentació, estudi i publicació de la recaptació de l'impost de monedatge a Terol i els seus pobles, conservada a Barcelona, ACA, Reial Patrimoni, reg. 2399. — J. P. E. [3784]

Giuseppe SERRI, *Il prelievo fiscale in una periferia povera: I donativi sardi in età spagnola*, dins «Annali della Facoltà di Magistero dell'Università di Cagliari», VII/I (1983), 89-130.

Estudi de les dades corresponents als donatius imposats a Sardenya durant els segles XVI i XVII. Les esmentades dades procedeixen, en part, de Barcelona, ACA, *Consell d'Aragó*, lligalls diversos, tal com hom pot veure en el text relatiu a les notes 13, 22, 32, 34, 39, 58 i 59; i, en part, del mateix arxiu, *Corts de Cancelleria* (sic), reflectides en les notes 41 i 71. — J. P. E. [3785]

De Rebus Regni Siciliae (9 settembre 1282-26 agosto 1283). Documenti inediti estratti dall'Archivio della Corona d'Aragona. Premessa di Enrico MAZZARESE FARDELLA, Palerm 1982, I, XVI i 504. - II, 505-798 i XXXII més 166 pp.

Reproducció anastàtica dels dos volums publicats l'any 1882. — J. P. E. [3786]

Biagio SAITTA, *Catania nei documenti dell'Archivio della Corona d'Aragona*, dins «Quaderni Catanesi di Studi Classici e Medievali», 4 (1984), 539-599.

Vint-i-sis documents d'ACA, *Canc., reg.*, ací transcrits (551-599), vuit dels quals relatius a Andreu Febrer (els sis primers, el vint-i-tresè i el vint-i-quatrè) i els altres a Berenguer de Bardaxí, permeten de resseguir certes vicissituds del castell Ursino de Catània, entre 1418 i 1424, pertanyents al regnat d'Alfons dit el Magnànim. — J. P. E. [3787]

Jill R. WEBSTER, *Early Carmelite Foundations in the Crown of Aragon*, dins «Carmelus. Commentarii ab Instituto Carmelitano Editi», 32 (1985), 168-186.

Presentació, resum i una transcripció d'onze documents relatius a cases carmelitanes de Catalunya (Barcelona, Lleida, Girona, Peralada, Valls i Manresa) i a la de Ciutat de Mallorca entre 1291 i 1368. Els documents són de Barcelona, ACA, *Canc., reg.* i de Girona, Arxiu Diocesà o Arxiu Històric Provincial i ocupen les pàgines 181-186. — J. P. E. [3788]

Balbino VELASCO, *Puntualizaciones sobre dos presuntos documentos carmelitas españoles*, dins «Carmelus. Commentarii ab Instituto Carmelitano Editi», 32 (1985), 187-192.

Els documents són d'ACA. L'autor estableix que la frase «fratres beate Marie, Matris Christi» de *Canc., reg.* 21, f. 88^v no es refereix a frares carmelitans, sinó a un

orde d'aquest mateix nom, fundat a Marsella a mitjan segle XIII (188-189); aquest orde tenia casa a Lleida (190). També afirma que les «moniales beate Marie de Carmelo» que compareixen el 1346 en tres documents del mateix arxiu, reg. 881 i 882, no eren de l'orde carmelità, ans havien rebut la denominació del lloc on tenien la casa, a l'actual carrer del Carme de Barcelona (192). — J. P. E. [3789]

Francisco de MOXÓ Y DE MONTOLIU, *Una familia de la alta nobleza aragonesa en la expedición de 1282: los Luna*, dins «XI Congreso III», 71-94.

La base documental per a aquesta reconstrucció és la d'ACA, *Canc., reg.*, ultra les *Cròniques* de Jaume I i de Bernat Desclot. — J. P. E. [3790]

María Isabel FALCÓN PÉREZ, *Repercusión en las ciudades y villas aragonesas de la política mediterránea de Pedro III el Grande*, dins «XI Congreso III», 101-120.

Estudi basat de forma gairebé exclusiva en la documentació d'ACA, *Canc., reg.* 39-58. — J. P. E. [3791]

Rafael CONDE Y DELGADO DE MOLINA, *Pergaminos aragoneses del fondo «Sástago» del Archivo de la Corona de Aragón. I. Pergaminos procedentes de las Ligarzas del condado de Sástago*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 51-52 (1985), 295-349.

Presentat el conjunt de sèries que constitueixen l'arxiu dels marquesos de Monistrol i comtes de Sástago, dipositat a l'ACA l'any 1973 i precisat l'objecte del present article, limitat als pergamins de la primera sèrie, la del comtat de Sástago, segueix el regest de 351 pergamins, molts dels quals fan referència a terres catalanes, tres són redactats en català (els nùms. 149, 207 i 289) i nou alternen el català i el llatí (els nùms. 113, 115, 158, 161, 165, 215 i 231). Segueix l'índex alfabètic únic de persones i llocs citats (335-346) i l'arbre genealògic de 1133 a 1640 (347-349). — J. P. E.

[3792]

Gerard FRANSEN, *Quaestiones Barcinonenses breves*, dins «Bulletin of Medieval Canon Law», 15 (1985), 31-49.

Notícia i edició del conjunt de *quaestiones* conservades dins ACA, Sant Cugat 55, datables d'entorn de 1160. L'estructura de cada una de les qüestions permet de suposar que aquestes tingueren un ús escolar. — F. S. [3793]

Àngel FÀBREGA GRAU, *Ordenación e inventario de un archivo eclesiástico: el Archivo Capitular de la S. I. Catedral de Barcelona*, dins «Archiva Ecclesiae», XXVI-XXVII (1983-1984), 79-96.

L'article narra el treball de localització, col·locació i catalogació de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, de 1965 ençà (80-83), presenta els diversos fons de l'Arxiu esmentat (83-84) i explica el treball d'inventariar els documents en pergami —uns seixanta mil— (89-92), els manuals notarials (92-93), els còdexs (93-95) i els incunables (95-96). — J. P. E. [3794]

José JANINI, *Letanias mayores del s. XI* (Barcelona, *Archivo de la Catedral*, ms. 145), dins «Revista Catalana de Teologia», X (1985), 377-382.

Breu presentació i transcripció (378-382) de la *Letania maiore*, afegida al final del *Saltiri* del volum indicat en el títol. Les invocacions del santoral s'acosten a les dues-centes cinquanta. El volum hauria estat copiat i les lletanies completades a Catalunya. J. P. E. [3795]

Jesús ALTURO I PERUCHO, *Fragment d'un epítom del Glossarium Ansileubi de la primera meitat del segle X*, dins «Faventia», 7/1 (1985), 75-86.

L'ADB, fragment 6, copiat a Catalunya, conté part del glossari esmentat. L'autor ofereix descripció codicològica (76-77), analitza paleogràficament tant majúscules com minúscules (77-78), ofereix la llista de les abreviatures i dels nexes més freqüents (78-79) i assenyalava els signes de puntuació. El text és extret del *Glossarium...* esmentat, car les seves cent trenta-una entrades corresponen a una extensió («auspice»-«beare») que, en el text complet, en té tres-centes vint-i-dues, essent de font isidoriana la major part de les suprimides (81) i de poca qualitat les variants. El text es troba en les pàgines 83-86. — J. P. E. [3796]

Manuel RIU con la col·laboració de J. PINTÓ, *Los pergaminos quemados del archivo de Santa María del Mar (segunda mitad del siglo XIV)*, dins *La sociedad*, 67-99.

Continuació dels inventaris ressenyats dins ATCA, 2 (1983), 597, núm. 1129 i 3 (1984), 439, núm. 1736. La base del treball són quaranta-set pergamins afectats pel foc del juliol de 1936, incomplets, doncs, o de difícil lectura. Són ací indicades no sols les dades materials i la data, ans també el contingut àmpliament resumit i els noms de notari i de testimonis. En dos d'aquests pergamins consta la presència del cardenal Nicolau Rossell a Barcelona el maig de 1357 (77). — J. P. E. [3797]

Inventari de manuscrits ingressats, dins «Butlletí de la Biblioteca de Catalunya», 9 (1981 [1985]), 119-140.

Llista, amb la corresponent numeració, dels volums manuscrits ingressats en la Biblioteca de Catalunya els anys 1973-1981. La numeració passa del 2246 al 2657. Assenyalem, d'entre les obres d'autors catalans anteriors al segle XIX, els mss. núms. 2256, Anton Bandineli, *Experiencias y remeys de pobres...*; 2259, *Alegres voces que los catalanes...*; 2261, Ramon Llull, *Liber de aequalitate potentiarum animae in beatitudine...*; 2269, Bartomeu Palau, *Devota representació...*; 2270, Antoni Agustín, *Tratado de armas...*; 2271, Josep Blanc, *Matelàs de tota llana*; 2292, *Establiments de Morella i Castellfort*; 297, *Flor del Saltiri*; 2301, *Levador o traslat en romanç dels censos... de Cartayllà... en Maçanet...*; 2304, *República Christiana per corretgir... los errors... de Barcelona*; 2308, *Successos de Cataluña*, 1640-1693; 2319, Jaume Ramon Vila, *De armoria*; 2362, Josep Ullastra, *Grammàtica cathalana...*; 2370, Francisco Javier de Garma y Duran, *Adarga catalana...*; 2371, Ambrosio Borsano, *Discurso general...*; 2419, tractats teològics de l'alumne Vicenç Serra; 2444, *Fórmules notariales de Joan Guàrdia*; 2254, *Ars notariae* autògrafa del mateix; Pau Pou, *Peregrinació en Terra Santa*; 2457-2458, llibres de comptes; 2459, *Scholìa in duos libros sphericos*, de Joan Terés; 2460, I. de Castells, *Declaracions reservades*; 2471, *Cathecisme cristià...*; 2472, Andreu Geli, *Llibre de notes*; 2475, *Manual de exemples vârios...*; 2485-2487, tres diaris de navegació; 2488, Pere Joan Esteve, *Llibre major... de Nostra Se-*

nyora de la Victòria...; 2507, *Forma iuramenti episcopi Urgellensis*; 2511, José Aparici, *Descripción y planta del principado de Cataluña* (cf. n. 2574); Alberto de Torné y Liori, *Miscellaneos históricos... guerra de Cataluña 1639*; Lluçà Gallissà, *Universae Philosophiae Institutiones*; Josep Vallescà, *Cursus aristotelicus*; 2543, Rafael d'Amat i de Cortada, *Viatges i descripcions*; 2546, *Fragments de manuscrits catalans*; LTTE, *Memorias o Estado de la... Iglesia Colegial de Besalú*; 2560, *Fotocòpies de documents de la família d'Ausiàs Marc*; 2561, *Tabula omnium notariorum* de Barcelona; 2562, *Tractat de Corbell*, còpia del segle XIV; 2563, *Índex de documents anteriors al s. XIX a l'Arxiu Municipal de Solsona*; 2564, *Razón de los breviarios, códices y manuscritos de la Iglesia de Roda*, d'Isàbena; 2566, *Barcelona armada con letras*; 2583, *Catálogo de los libros manuscritos e impresos que se custodian en la Iglesia Catedral de Vich*, copiat per Manuel de Bofarull i Sartorio; 2597, *Memorial al rei*, de Saragossa, València, Barcelona i Palma de Mallorca; 2599, *Receptas extretas per Joan Vila dels quaderns de fra Diego Font...*; 2603, *Recopilació sumària dels privilegis y concessions... als predecessors...* Joan Sarriera y de Gurb...; Vicente Soriano, *Acerca de la expulsión de los hijos de los moriscos*. — J. P. E. [3798]

Obres dels segles XVI-XVIII ingressades durant el 1981, dins «Butlletí de la Biblioteca de Catalunya», 9 (1981 [1985]), 144-157.

Gairebé tots els volums corresponen, per una o altra raó, al nostre tema. — J. P. E. [3799]

Antoni BORRÀS I FELIU, *Fons documental relatiu a la família Sabastida durant la seva estada a Sicília (s. XV), conservat a l'«Arxiu del Palau» de Barcelona-Sant Cugat del Vallès*, dins «XI Congreso II», 201-224.

A mitjan segle XVI arribà als Requesens l'herència i l'arxiu dels Sabastida, en el qual hi ha la documentació de Joan Sabastida, governador de la cambra de la reina de Sicília i castellà de Terminiachi per Joan II, del qual fou home de confiança. Després dels arbres genealògics de les famílies Sabastida (205) i Hostalric (206), segueix breu regest de seixanta-dos documents de tema polític i de vint-i-dos de naturalesa familiar o mercantil (215-217), amb transcripció d'un *Memorial dels fets de Catalunya i dels pactes entre els reis de la Península*, d'entorn de 1455. — J. P. E. [3800]

Josep M. MARTÍ I BONET, Pere J. FIGUEROLA I ROTGER, Isabel JOVEN I LÓPEZ, Francesc MUÑOZ I PRADAS, Jacint SASTRE I TUTUSAUS, *Els arxius històrics parroquials del Baix Llobregat*, dins «XXV Assemblea», 9-151.

L'article conté, ultra la introducció, quatre seccions. La primera és inventari dels fons de vint-i-dos arxius parroquials del Baix Llobregat. L'apartat dedicat a cada un d'aquests arxius consta d'un breu resum històric, normalment tret del *Speculum* inèdit d'Antoni Campillo, del rectorologi i d'un inventari resumit de l'arxiu parroquial, dividit en llibres sacramentals, notariais, de vida i d'administració parroquial, d'associacions, de confraries i de pergamins. Posseeixen fons anteriors al segle XVIII els arxius parroquials següents: Sant Andreu de la Barca (13-15), Sant Boi de Llobregat (16-19), Sant Climent de Llobregat (19-22), Collbató (22-23), Begues (24-26), Cervelló (26-28), Sant Feliu de Llobregat (28-30), Torrelles de Llobregat (30-32), Castellví de Rosanes (32-35), Abrera (35-37), Santa Coloma de Cervelló (41-44), Pallejà (44-45), Papiol (46-48), Corbera (48-50), Martorell (52-55), Olesa de Montserrat (55-58), Sant Just Des-

vern (58-60). Segueix una secció destinada a gràfiques dels fons anteriorment ressenyats (60-70). Ve tot seguit la transcripció de l'inventari de llibres trobats en cada parròquia i consignats en actes de visita pastoral realitzada en nom del bisbe-patriarca Francesc Çapera (70-103) durant els mesos de maig i juny de 1421. L'original es troba en l'ADB, *Visitationum* 14. Els llibres són els litúrgics normals en aquell moment. Però a Santa Eulàlia de Provençana hi havia també una *Biblia* i un *Flos sanctorum*, aquest en català (78), a Molins de Rei un *Manipulus curatorum* de Guiu de Montroquer (80) i un *Saltiri* en llatí i en català (81), a Sant Vicenç dels Horts un altre *Flos Sanctorum* en català (90). Gairebé cada parròquia tenia la pròpia *Consueta*. La darrera secció de l'article consisteix en la transcripció resumida de l'inventari de la documentació conservada en l'arxiu parroquial de Begues (104-107), de Castelldefels (108-113), de Castellví de Rosanes (113-117), Collbató (117-119), Corbera (119-127), Cornellà (127-128), d'Hospitalet de Llobregat (128-131), de Martorell (131-140), de Sant Andreu de la Barca (140-142), Sant Boi de Llobregat (142-143), de Sant Feliu de Llobregat (143-145), de Santa Coloma de Cervelló (145-148) i de Torrelles de Llobregat (148-151).
J. P. E. [3801

Marina LÓPEZ, Mercè TATJER amb la col·laboració de M.^a Carmen GARCÍA i Elena MARTÍNEZ, *Inventari dels oficis i comptadores d'hipoteques de Catalunya. 1. Arenys de Mar, Barcelona, Berga, Igualada, Manresa, Mataró, Sant Feliu de Llobregat, Terrassa, Vic, Vilafranca del Penedès*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya 1985, 300 pp.

El fons d'Arenys de Mar es troba en l'Arxiu Municipal. Els llibres 1-20, 178-180, 184-185, 188-196, 206 contenen documentació del segle XVIII. La biblioteca i arxiu de Barcelona es troben en la comptaduria d'hipoteques. Perdut el primer, els llibres 2-147 pertanyen al segle XVIII. El fons de Berga es troba en el registre de la propietat. Corresponen al segle XVIII els trenta-sis primers llibres. A Igualada també es troben en el registre de la propietat i són del segle XVIII els primers quaranta-quatre. Els de Manresa es conserven en l'Arxiu de la ciutat i no posseeix llibres anteriors al segle XIX. Els fons de Mataró són a la delegació territorial de Catalunya del Col·legi dels Registradors de la Propietat i els trenta-cinc primers volums són del segle XVIII. Els volums de Terrassa es troben en la Biblioteca-Museu Municipal «Soler i Palet» i pertanyen al segle XVIII els toms 119-133, procedents de Granollers. El de Vic es troba en el registre de la propietat i posseeix setanta-sis volums del segle XVIII. El de Vilafranca del Penedès és en el Museu del Vi i trenta-nou volums són del segle XVIII. — J. P. E.
[3802

BENASSAL

Pere E. BARREDA I EDO, *L'Arxiu Parroquial de Benassal (I)*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 10 (abril-junio 1985), 77-90.

Pere E. BARREDA I EDO, *L'Arxiu Parroquial de Benassal (II)* (Biblioteca), dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», núm. 12 (octubre-diciembre 1985), 79-89.

Després d'una breu introducció que precisa la localització de l'arxiu i la seva història, que el féu arribar íntegre a la guerra civil de 1936 i le'n féu sortir amb grans pèrdues (78), segueix la distribució en tres grans seccions de llibres parroquials pròpiament dits o «Quinque libri», llibres manuscrits de naturalesa diversa i documen-

tació escadussera. Ve a continuació la descripció més detallada de volums tant de la secció primera com de la segona (80-87) i acaba amb els inventaris de 1877 (87-88) i de 1983 (88-89).

El segon article dóna notícia de l'acondicionament definitiu de l'arxiu i de l'enriquiment de la secció segona amb set nous manuscrits, cinc dels quals són breument analitzats (79-80). Després ve la llista dels tres-cents seixanta volums de la biblioteca, entre els quals hi ha un incunable, set llibres del segle XVI, vint-i-set del XVII i cent setanta-nou del XVIII. Hi ha reproducció de quatre portades. — J. P. E.

[3803-3804]

LA BISBAL D'EMPORDÀ

Arxiu Històric de la Bisbal d'Empordà. Memòria d'Activitats. Primer any. Març 1984-març 1985, la Bisbal d'Empordà 1985 [20 pp.].

Després d'una exposició de les obres realitzades en l'edifici habilitat a arxiu comarcal, hom explica que una de les seves principals realitzacions és la d'agrupar les deixalles d'arxius públics de la comarca, alguns dels quals (els de Casavells-Matajudaida, de Corçà i sobretot el de Cruïlles), posseeixen fons anteriors al segle XIX. Figuren entre les donacions de particulars un *Llibre de comptes* del s. XVIII i notícies de fons antics en arxius familiars de la comarca. — J. P. E.

[3805]

BURRIANA

Magín ARROYAS SERRANO, *Notas sobre los fondos documentales del archivo histórico parroquial de Burriana*, dins «Estudis Castellonencs», 2 (1984-1985), 457-469.

Després d'algunes notes relatives a l'origen de l'arxiu i a la seva col·locació actual en la Casa Abadia de la ciutat, segueix la presentació de les sèries documentals: organització, 1632 ençà, Benifets i obres pies, 1585 ençà, Institucions, 1591 ençà, Quinque llibres des de 1619, Comptaduria a partir de 1562, amb mostra d'uns comptes del 1763 (464), Memòries de misses, de 1570, Rendes i propietats, 1474 ençà, Documentació judicial, que comença el 1500, Protocols notariais, el primer dels quals és de 1506, i Pergamins, no més antics de 1492. — J. P. E.

[3806]

CASTELLÓ DE LA PLANA

Joan Serafí BERNAT I MARTÍ i col·laboradors: *Fuentes documentales para el estudio demográfico-histórico de las comarcas septentrionales del País Valencià*, dins «Estudis Castellonencs», 1 (1983), 435-456.

Vicent M. ORTELLS CHABRERA, Rafael VIRUELA MARTÍNEZ, Miquel Àngel BADENES MARTÍN, Joan Serafí BERNAT I MARTÍ, *Libros parroquiales para el estudio de la demografía histórica de las comarcas meridionales de Castelló*, dins «Estudis Castellonencs», 2 (1984-1985), 589-607.

El primer article és només conegut per referència. Fa recompte dels arxius parroquials (i dels registres sacramentals que posseeixen) pertanyents a les comarques al nord de la Plana. El segon presenta els mateixos fons de les parròquies d'Almassora, Benicassim, Santa Maria de Castelló, Orpesa, Alcúdia de Veo, Betxí, Eslida, la Llosa de la Plana, Mascarell, Nules, Ribesalbes, Sant Àngel de la Vall d'Uixó, Assumpció

de la Vall d'Uixó, Vila-Real, Campos de Arenoso, Montán, Villamalur, Azuébar, Navajas, Santa María de Sogorb, San Pedro de Sogorb, Sot de Ferrer, Vall de Almonacid i Viver. Després ve l'anàlisi de les dades normals que ofereix cada tipus de partida sacramental (per exemple, les partides de baptisme solen fer constar nom, data de naixement i de baptisme del batejat, legitimitat, nom, edat, professió, lloc d'origen i lloc de residència dels pares, noms d'avis i de padrins i professió d'aquests darrers). Un mapa de distribució geogràfica de les parròquies i un gràfic de l'evolució de naixements, defuncions i matrimonis durant el segle XVIII completen la presentació. — J. P. E. [3807-3808]

CERVERA

Montserrat CANELA I GARAYOA, Montserrat GARRABOU I PERES, *Catàleg dels protocols de Cervera* (Inventaris d'Arxius Notarials de Catalunya 8), Barcelona, Fundació Noguera 1985, 348 pp.

La introducció informa de l'existència del col·legi de notaris de Cervera i de l'arxiu notarial, en aquest segle dipositat en l'Arxiu Històric Comarcal de la vila. El fons és format bàsicament per les notes dels notaris de Cervera (25-154, ultra els volums d'atribució desconeguda, 179-182). Hi ha també el fons de Tàrrega (183-219 i 241), el de Guissona (242-266 i 274), el de Bellpuig (275-289 i 295), el d'Anglesola (296-299 i 302-302), el de Guimerà (302-303), els de Sanatüja i Torà (304), el de Verdú (305-306), el d'Agramunt (310-311), el d'Arbeca (311-314), un volum de Balaguer (315), quatre de Barcelona (315) i altres volums més o menys escadussers de Bellver, Igualada, Lleida, Manresa, Oliana, Prada de Conflent, Prats de Rei, Ribes, Santa Coloma de Queralt, Tiurana, Vallfogona i Valls, ultra alguns llibres de diversos (324), de teoria o formularis notarials (325) i els del Col·legi Notarial de Cervera (325). — J. P. E. [3809]

Montserrat CANELA I GARAYOA, *Inventari de l'antic Registre d'Hipoteques de Cervera*, dins «Miscel·lània Cerverina», III (1985), 199-209.

Després de recordar i de resumir les prescripcions fundacionals dels registres d'hipoteques el 1768, l'autora explica les petites variants que presenten els llibres del districte de Cervera en comparació amb els de Tàrrega (201) i presenta la llista dels volums cerverins de 1768 a 1798 (204-205) i dels targarins de 1768 a 1800 (206-207), als quals cal afegir dos volums corresponents a la comptaduria d'Agramunt i de Balaguer i un amb inscripcions de Lleida, Berga, Vic, Manresa, la Seu d'Urgell i Igualada (207). Tots es troben en l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera. — J. P. E. [3810]

Josep DANON BRETÓS, Beatriu DANON CAMPON, *La Biblioteca de la Universitat de Cervera: els llibres de medicina*, dins «Miscel·lània Cerverina», III (1985), 183-198.

Les primeres pàgines recorden les dificultats inicials de la facultat de medicina de Cervera (cap dels professors de l'extingida de Barcelona no volgué desplaçar-s'hi) (183-185) i així s'explica que «el nivell científic de la medicina a Catalunya assolí el nivell més baix» (185), amb un inici de remuntada vers 1784; recorden també notícies sobre la biblioteca cerverina durant el segle XVIII, d'entre les quals destaquen la de la compra dels llibres del traspasat canceller Blai Rafael de Quintana i la de la integració de la biblioteca dels jesuïtes. Malgrat els trasbalsços del pas del segle XVIII al

XIX, el 1831 el catàleg imprès de la Biblioteca Universitària sumava 4.890 volums, 530 dels quals són considerats per l'autor de medicina [entre ells, la *Theologia naturalis* de Ramon de Sibiuda (190)] i només vuit havien estat publicats durant el segle XIX (191). Els autors es fixen en els principals llocs d'edició dels esmentats volums (divuit a València, tretze a Barcelona), en els autors més representats i en les característiques doctrinals que se'n dedueixen (predomini de la medicina clàssica, manca d'anatomia i de cirurgia, absència de les aportacions del primer terç del segle XIX). Les darreres pàgines ofereixen una llista de llibres de medicina venuts o destinats a ésser-ho pel fet d'ésser repetits (195-196). — J. P. E. [11

CIUTAT DE MALLORCA

Antonio MUT CALAFELL, *La documentació del Archivo del Reino de Mallorca en la época de las Vísperas Sicilianas*, dins «XI Congreso III», 427-460.

Descripció dels fons documentals datats dels anys entre 1282 i 1337, en la qual l'autor repassa una per una les diverses seccions de l'arxiu, bo i subratllant en cada una el tema propi, les peces més importants i aquelles que s'hi troben perquè s'ha escaigut. Sembla destacable la informació sobre la sèrie *Reial Patrimoni* (430-434), la llista dels notaris documentats en els temps dins els quals es limita l'article (435-437) i la informació sobre els còdexs (438-455), d'entre els quals destaca el volum del manresà Romeu des Poal, *Llibre de franqueses i privilegis del regne de Mallorca* (438-440), del qual depenen nombre d'altres volums de la mateixa sèrie. Cal indicar, finalment, la documentació sobre temes menorquins en el fons dels *Hereus d'En Jeroni Rosselló i Ribera* (457-458). — J. P. E. [3812

CIUTAT DEL VATICÀ

Tilmann SCHMIDT, *Libri rationum camerae Bonifatii Papae VIII (Archivum Secretum Vaticanum, Collect. 446 necnon Intr. et ex. 5)* (Littera Antiqua 2), Ciutat del Vaticà 1984, LXXII i 408 pp.

Dues anotacions fan referència a correus tramesos per la cúria papal a Jaume II de Catalunya-Aragó amb motiu de la seva estada a les mars de Nàpols i de Sicília lluitant contra el seu germà Frederic de Sicília (73, núm. 435 i 150, núm. 1083). — J. P. E. [3813

Javier SERRA ESTELLÉS, *Dos rótulos de Pedro IV de Aragón en el registro de Súplicas 49 del Archivo Secreto Vaticano*, dins *Le Chiavi della memoria. Miscellanea in occasione del I Centenario della Scuola Vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica a cura della Associazione degli ex-allievi* (Littera Antiqua 4), Ciutat del Vaticà 1984, 565-609.

La introducció ofereix anàlisi tant de l'estructura material com del contingut del Reg. Suppl. 49 (566-567) i després es fixa en les concessions «non obstante» (192 de 296), la majoria de les quals —cent trenta-vuit— eren pel fet de posseir altre benefici. Altre impediment era el de no complir els requisits que exigien els respectius estatuts capitulars dels bisbats dels Països Catalans (571). Els dos rótuls són (retro-) datats a Fondi, 19 i 21 de novembre de 1378. El primer conté només tres concessions, el segon, per contra, dues-centes noranta-sis, en vint-i-dues de les quals consta que el

beneficiari era estudiant. Dos noms, almenys, són coneguts: Andreu de Malla, parent de Felip de Malla (núm. 44) i Joan Ermengol, el futur bisbe de Barcelona, després d'haver estat abat de Sant Cugat del Vallès (núm. 113). Les peticions són resumides en forma de regist [han estat traduïts en castellà els noms i els cognoms dels agraciats, cosa que segurament els faria irrecognoscibles fins i tot per a ells mateixos; així, els Pedro i Jaime de Villa (núms. 55 i 82) segurament es deien Pere i Jaume çà Vila i el Francisco Olmo (núm. 142) era Francesc Om(s), Jaime del Valle es posava Jaume des Valls (núm. 147) i el mallorquí Arnaldo de Muro (núm. 246) era simplement Arnau de Mur]. — J. P. E. [3814

José María MARQUÈS [PLANAGUMÀ], *Indices del archivo de la nunciatura de Madrid. I. (1664-1753)* (Publicaciones del Instituto Español de Historia Eclesiástica. Subsidia núm. 15), Roma 1976, 164 pp.

José María MARQUÈS [PLANAGUMÀ], *Indices del archivo de la nunciatura de Madrid. II. Vols. 103-228 (1754-1803)* (Publicaciones del Instituto Español de Historia Eclesiástica. Subsidia núm. 19), Roma 1985, 156 pp.

Entre els anys 1928 i 1931, l'arxiu secret de la nunciatura, el de la documentació despatxada personalment pel nunci, fou portat a l'Arxiu Secret Vaticà. Carent, fins ara, d'índexs propis, els dos volums de Marquès facilitaran la notícia del seu contingut. Així, el v. 3 conté cartes dels bisbes d'Oriola, València, Sogorb, Lleida i Tortosa sobre subsidi eclesiàstic; també notícies sobre el setge de Barcelona de 1706 i un exemplar del fulletó anti-borbònic, *El anónimo que escribe para todos en mal moral...*, València 1706, informació sobre desavinences entre l'arquebisbe de València i el governador per raó d'expolis, el nomenament de Pedro Corbi a governador d'Elx i la sollicitud del capítol catedral de València demanant el restabliment dels furs del Regne (9-12). El v. 9 conté quantitat de documentació relativa a conflictes jurisdiccionals a Mallorca, per exemple, entre el bisbe i la Inquisició (20-21). El v. 10 conté documentació diversa: visita pastoral al convent de Valldigna (21), actuacions corsàries de mallorquins (22), provisió d'un benefici a Portopí (23) i canonge Descatllar, de Mallorca (25) o abusos del fiscal de la reial cambra, a Eivissa (25). Plet i altres afers de l'arquebisbe de València (23) i dels trinitaris de la mateixa ciutat (22); presentació del bisbe de Solsona (24) també prior de Meià (22); sobre Norbert Moner, de Bellpuig de les Avellanes (25) i sobre pretensions cerimonials dels jurats de Girona (24). Dos documents del v. 11 fan referència a València: tensió entre l'alcalde major i l'arquebisbe, per sospites polítiques el 1709 (25) i memorial de la clerecia al nunci sobre delmes per a la guerra d'Oran (28), comunicació oficial d'haver estat atorgada al rei de França la presentació de benifets al Rosselló (27). El v. 13 conté documentació beneficencial de Tortosa i d'Urgell (Andorra) (30) i sobre l'expoli del bisbe Sotomayor, de Barcelona (31). Més documentació beneficencial al v. 14: provisió del priorat de Meià i d'una canongia de Tortosa (32); i qüestió sobre l'hàbit de les monges de la Trinitat (València) (32). Trobem al v. 18 documentació de problemes del bisbe de Solsona amb un canonge, d'una banda (39), i, de l'altra, indicis de la dinastia dels Borbons, en el moment de l'entrada a Barcelona (41) i en el de l'enemistat contra gent dels Països Catalans (40, cf. 44). En el v. 19 només hi tenim l'oposició de la cúria de Barcelona als drets de capella major (41). La documentació del v. 22 és, per a nosaltres, valenciana: carmelites descalces de València (46), monestir de Valldigna i col·legi de Montsant a Xàtiva (47); un exemplar de M. de Losta, *Memorial ajustado... sobre la vacante del arzobispado de Valencia*, Madrid 1704 (46) i un de M. de Cortiada, *Pro Fiscis procuracione Baiuliae Generalis Cathaloniae et curiam ecclesiasticam... super competentia iurisdictionis* (47).

El v. 23 conté documents relatius a religiosos: entorn del fet que el virrei de València fes executar un sotsdiaca, del P. Sorribas, carmelità de Barcelona, de Jaume Vitòria, franciscà de València, sobre els convents de Sant Joan Baptista d'Alacant i de la Reial de Mallorca (49-50). En el v. 25 tornem a trobar el delme del clergat de València per a Oran (52). El v. 26 és ric en documents relatius a la Guerra de Successió: bisbe de Barcelona retingut a França, excessos de Macanaz a Xàtiva, allotjaments de tropes a Lleida, visitadors de religiosos de València, acusacions contra els canonges barcelonins Antoni i Daniel de Saiol i problemes entorn d'oficials de Dataria Romana procedents de Països Catalans (53-55). El v. 27 conté un plec de documentació sobre el pas de les monges hospitaleres d'Alguaire a Barcelona (55). El v. 29 conté lletres del nunci sobre problemes entre l'audiència de Barcelona i un sots-collector, el cerimonial de la visita del nunci al bisbe de Barcelona, capítol provincial de mínims a València (57). Saltem al v. 36, on trobem cartes de Pedro Antonio de Aragón sobre excomunicats a València, sobre Vicent Senent i sobre el bisbe de Mallorca (66); cartes d'altres sobre el plet de l'arquebisbe de València amb els dominics i sobre el bisbe auxiliar de la mateixa ciutat (67); i encara una altra sobre el dret del mateix arquebisbe a publicar un Tedeum (68); hi ha, encara, un procés contra el prior de Lledó (Girona) i documentació sobre delmes de l'orde de Montesa (69). El v. 37 conté altra documentació sobre les tensions dels jurats de Girona a tenir lloc en el presbiteri i sobre Nicolau Factor, de València (72), dos temes que tornen en el v. 38 (34). El v. 40 ens informa sobre problemes de jurisdicció del bisbe de Solsona a Sant Llorenç de Morunys (77) sobre el fet que el mateix presidís un capítol de franciscans a Vitòria (78) i sobre l'erecció d'un hospital a València (78). La documentació del v. 41 ens innova de dificultats d'un rector a València, d'entredit a Mallorca i d'una discussió a la Seu d'Urgell entorn d'un benefici (79). Tenim en el v. 72 notícies sobre la neutralitat de Catalunya abans de la Guerra de Successió (80), nova documentació sobre corsaris mallorquins i problemes jurisdiccionals entre l'arquebisbe de Tarragona, i el seu capítol o el bisbe de Vic i entre el bisbe i la reial audiència de Mallorca (81). El v. 43 conté el nomenament d'ambaixador a favor del bisbe de Solsona i documents entorn del nomenament de prior de Meià (82). Trobem en el v. 45 l'expoli de l'arquebisbe de València, la rebaixa de quindenis als prebosts de València (84) i queixa de la ciutat de Seu d'Urgell pel traspass de la cúria episcopal a Guissona (85). El v. 47 només ens ofereix un problema d'immunitat a Tàrraga (87). El 48, la causa de la Reial, de Mallorca (88). El 51, deutes de quindenis a Catalunya (91) i el v. 52, socors a passatgers oferts pel cònsul pontifici d'Alacant (92). V. 53: crida del bisbe de Barcelona a Madrid, llicència als de Lleida i de la Seu d'Urgell per a no residir, expulsió del de Tortosa i altres notícies de la sublevació de Catalunya (93). El v. 54 repeteix temes ja coneguts: monges d'Alguaire a Barcelona, qüestions de la Reial de Mallorca; i un de nou: assistència de la parròquia als fidels de Llobera (Solsona) (94-95). El v. 55 ens informa de problemes de Sant Pere de les Puelles a l'hora de pagar porcions a dos capellans (95), del dret de visita pastoral a les parròquies de l'orde de Montesa, de la residència del bisbe de la Seu d'Urgell i de l'autorització a clergues per a ésser oïdors de comptes de la Diputació del General de Catalunya; també del plet de l'arquebisbe de Tarragona contra el seu capítol (96). Trobem en el v. 57 el sumari del procés contra tres eclesiàstics partidaris de l'arxiduc Carles d'Àustria (99) i en el v. 58 l'ordre al nunci de viatjar a Barcelona, al seguici del rei el 1702-1703 (100). La Guerra de Successió sembla presidir el v. 60: oficials catalans de la Dataria romana (102), incendi de Xàtiva, empresonament del bisbe de Barcelona, de quatre capellans a Elx, constitució de vicari general a Barcelona, i a València, i vacant del bisbat de Vic (103-104); també el v. 61: caputxins empresonats a Lleida, imposició de jurament de fidelitat al rei als religiosos de Xàtiva,

causa contra el rector de Sant Mateu (Tortosa), govern de l'orde de Montesa posat en mans del Consell d'Ordes, absència de l'arquebisbe de València, refugi en aquesta ciutat de monges de Xàtiva (104-106). El v. 62 ens porta als moments posteriors a la Guerra: hom lloa el bisbe de Lleida per la seva defensa de la immunitat i l'exhorta a no cedir a l'exèrcit la catedral i el palau episcopal; la immunitat, encara, hauria estat conculcada a Morella, en la reconstrucció de Xàtiva per Macanaz i a Tortosa; hom fa gestions per al retorn del bisbe de Barcelona; també hi ha documents entorn al patronat del duc de Medinaceli sobre l'abadia de Cardona (107); les gestions a favor del bisbe de Barcelona tornen en el v. 63 (108-109), també en el v. 64; València és present amb un breu al capítol i amb el capítol dels caputxins; Menorca continua presentant problemes de convivència de religions; hi ha una llicència per a entrar al convent de clarisses de València i un avis al capítol de Tarragona a favor de l'arquebisbe (110). El v. 65 ens torna a plena Guerra de Successió: provisions de benifets a Catalunya i València per part de la Dataria Papal (110); expulsió del bisbe de Barcelona, detenció d'eclesiàstics a Elx, edicte de Macanaz a Xàtiva, allotjaments a Lleida i incautació del palau del bisbe, oficials de Dataria Papal de Països Catalans (111-112); i instruccions per a visitadors de religiosos a València (111). El volum 66 conté l'imprès d'A. Merino Malaguilla, *Discurso legal que prueba canónico el nombramiento de gobernador para su obispado en... fr. Francisco Solís, obispo de Lérida* i un informe sobre gestions davant l'arquebisbe de València (112). El v. 67 conté informació sobre excessos de les tropes de Felip V a Elx (113) i de la protesta de l'abat de Bellpuig de les Avellanes contra l'abat general premonstratenc (114). El v. 68 informa sobre nomenament de vicari general de València, sobre proposicions teològiques a favor de Felip V redactades a València (114), sobre ocupació de béns del bisbe de Barcelona i conté cartes al nunci sobre una proposta de préstec i donatiu dels bisbes de Tortosa, Oriola, Girona, Urgell, Barcelona i Lleida (115). El v. 69 conté noves cartes del bisbe de Lleida (116 i 117) i documentació múltiple entorn dels plans de reconstrucció de Xàtiva (ara San Felipe) (116). Assenyaem un plec sobre devocions particulars de les religioses de Santa Anna de València (117). El v. 70 enceta el problema del cadastre de béns eclesiàstics a Catalunya i una gestió a favor de Menorca (118). Aquests dos temes tornen en el v. 71, ultra el problema causat per religiosos de Barcelona que venien medicines i l'oposició dels caputxins al col·legi que pretenien fundar els jesuïtes (119). Nova documentació sobre el cadastre en el v. 72 i encara oposició a proveir una canongia a Besalú (Girona) i informe sobre l'estat de la catedral de Lleida (120). El v. 73 presenta documents sobre la validesa de la professió d'un religiós casat a Barcelona, un memorial de l'abat de Poblet i dues informacions sobre religiosos de València: un cistercenc de Valldigna, rector de Tavernes, i un memorial d'Esteve Torres, observant descalç (122). Els vv. 74, 75, 76 i 78 contenen documentació sobre el cadastre (124-129) i el 74 més documents d'oposició dels caputxins al col·legi de jesuïtes (125). El v. 79 té un imprès anònim: *Defensa por la jurisdicción real y renta del tabaco del reyno de Valencia...* (129) i dos comptes relatius al bisbe de Mallorca (130). V. 81: extensió del cadastre a l'orde de Malta a Catalunya (131), resolució reial contra el bisbe de Vic (133), causa del bisbe d'Urgell contra un oficial de la reial cambra, naus mallorquines refugiades a Civitavecchia, erecció de la Universitat de Cervera i un jerònim exiliat a la Murta (132). V. 83: monjos de Montserrat empresonats a Roma (135); informe dels bisbes de Barcelona, Urgell i Tortosa sobre caputxins de Catalunya, causa contra un polígam a València, procés de beatificació de fr. Bonaventura de Barcelona, causa del bisbe d'Urgell contra un oficial de la reial cambra i pensió sobre Mallorca de mons. Carles Vilana Perlas (136). V. 84: discòrdies entre caputxins de València i memorial al rei sobre les Escoles Pies de la mateixa ciutat (137) i recerca d'escrits de fra Bonaventura de

Barcelona (138). El v. 85 conté recomanació de Vicent Sassus, capellà de València (138), el v. 87 la de Fèlix Clua, canonge de Tortosa, per a una coadjutoria (140), i el v. 88 la de Nicolau d'Ametller, capellà de Barcelona (141); també gestions a favor d'Antoni Cardanyes, d'Urgell, damnificat pel tribunal del Breu, i memorial del bisbe de Barcelona (141). Les gestions a favor d'Ametller continuen en el v. 89, on també trobem el cerimonial del bisbe d'Oriola a Alacant (142). El v. 90 engloba documents sobre un crèdit d'un advocat rotal sobre els expolis de Mallorca (142), recomanació d'Antoni Esteban i de Climent Tobet, capellans de Lleida (143), noves peticions a favor del conegut Ametller (143), permís de Bernat Om, de Girona, d'ordenar-se a Roma, concessió al paborde de Menorca d'administrar la confirmació, pretensions del bisbe de Barcelona i capítol de mínims de València (143-144). El v. 92 conté peticions dels mínims de Valls, de pescadors de València i de Joan Ripoll (146). El v. 93 conté peticions del mallorquí acabat d'esmentar i dels pescadors de València; també de sor Àngela Verdugo, de Barcelona; també notícia de l'establiment de consolat pontifici a Barcelona i d'instrucció a l'arquebisbe de València sobre ordenar a títol de patrimoni (147-148, cf. 160). El v. 94 ens innova d'unes dimissòries a favor de Josep Bodi, de Burriana i de la fundació d'una congregació de sacerdots missioners, a Tarragona (149) i el v. 95 de les queixes de l'abat de Santes Creus contra el de Poblet (151). El v. 96 és particularment abundant: el capítol de Solsona demana mitges annates per a la reconstrucció de la catedral, l'arquebisbe de Tarragona informa sobre la jurisdicció dels vicaris generals de l'exèrcit, un benifet de Manlleu ha estat extingit, els cistercencs s'oposen a la decisió del bisbe de Lleida sobre confessor de monges bernades, el bisbe de Solsona a les pretensions del baró de Bellpuig, la dataria demana informació sobre Bonifaci de Ferrer, d'Urgell, rep recomanació a favor i dona benifet de Calaf a Pau Baldric, el bisbe de Vic eleva un memorial i fra Tomàs de Boixadors informa sobre el convent dominicà de València (152-154). Finalment, en el v. 100 consten els benifets que el nunci podia atorgar en els bisbats de Barcelona, Lleida, Mallorca, Solsona, Girona, Tarragona, Tortosa, Urgell, València i Vic (161).

La segona part comença amb el v. 103. Conté un memorial del col·legi de la Presentació, de València i un altre de Cristòfor Sans, també valencià (7), un dictamen sobre la jurisdicció del bisbe d'Oriola i una recomanació de Miquel Alomar, capellà de Mallorca (8). El v. 104 porta una butlla papal a favor del darrer i altra documentació sobre el capítol d'Oriola i les ordenacions a títol de patrimoni a València; un memorial del bisbe de Barcelona (8), un altre de les caputxines de la mateixa ciutat i un dels religiosos de Sant Antoni Abat de València; informe sobre el valor del ducat a València el 1572 i notícia sobre el consolat pontifici a Alacant (9). Trobem en el v. 105 concessió d'oratori privat a Josep Talens de València i una recomanació a favor de Nicolau d'Ametller i de Montaner (10); en el v. 106 un memorial de Gabriel Alomar, capellà de Mallorca, dimissòries per a Josep Carbó de València i un memorial de Joan Bta. Granell, de Burriana (11). El v. 107 ens innova de la visita del general dels dominicans al convent d'Albaida, d'immunitat lesionada a Lleida, de restitució de càtedres lullianes a Mallorca (13), de la situació religiosa de Menorca, de la visita als mínims de València, del dret d'amortització a València, de jesuïtes francesos refugiats a Espanya, amb intervenció del bisbe de Girona i d'un memorial de Miquel Alomar, capellà de Mallorca (14), el v. 109 de l'extracció d'un soldat de la catedral de Lleida (15), el v. 111 de discussions entre lullistes i de la situació religiosa a Menorca (17). Aquesta darrera segueix essent objecte d'atenció en el v. 116, ultra la detenció del correu Bandini a Barcelona, de les butlles a favor de Miquel Alomar, detingudes en el Consell Reial i de recursos contra el vicari general de València (21). El v. 117 conté memorials: de pescadors de Sant Feliu de Guíxols, sobre immunitat local a Urgell, so-

bre falses indulgències a Montserrat, sobre les monges d'Alguaire a Barcelona, sobre Francesc Guanter, abat de Sant Pere de Roda, sobre els carmelites descalços de Barcelona, sobre el capítol de Girona, sobre immunitat local a Lleida, sobre servites de Catalunya, sobre mínims de València (21-22). El v. 118 conserva cartes dels bisbes de Girona, Lleida, Mallorca, Tortosa i València; de Josepa, Vicent i Maria Robles, d'Elx, de Josep A. de Vallromanes, caputxí de Barcelona, de Francesc Pérez Baier, de l'alcalde de Benigànim, de Pere de Sant Tomàs, escolapi de Tamarit (Lleida), de Josep de Valdemoro, caputxí de València, del capítol de Tarragona, de Fèlix Serrador, trinitari d'Alzira i de fr. Nicolau Belando, d'Aiora (23-24); les cartes continuen en el v. 119: dels bisbes de Barcelona, Lleida, Sogorb i València; de Fèlix Serrador, d'Alzira, de Francesc Satorre, de Tarragona, de Gaïetana de Montaner, de Barcelona, d'Ignasi Moix, de Barcelona, de Pau Copons, de Nalec, de Pere Benzi, de Barcelona, d'Antoni Canals, degà de Manresa, de fr. Josep Baza, de València, d'Antoni Puig, trinitari de Barcelona, d'Onofre Oller, canonge de València, de Casimir de Vandellós, de Barcelona, de Josep de Santa Teresa, carmelità de Balaguer, de fr. Marià Fernández, de València, de Joan Delorta, carmelità de Tàrrrega, de Miguel de Ríos, canonge de Solsona, de fra Damià Sumalla, de Barcelona, de Josep A. Isnel, de Xàtiva i un anònim contra fr. Dionís Llavaries, de València (25-26); també en el 121: dels bisbes de Girona, Oriola, i València; de Gaïetana de Montaner, de Barcelona, de Joan de Sant Felip, caputxí de Castelló, de Josep d'Elzicorta, de Barcelona, de Manuel de Sarriera, de Barcelona, de fr. Benet Argerich, de Montserrat, de Pau Copons, capellà de Lleida, de Josep Tormo, de València, del castellà d'Emposta, de Demetri Lorés, de València i de Martí Benesat, de Vilatorra (Vic) (27-29). La documentació del v. 124 s'ocupa de la visita als mínims de València i dels escolapis de Catalunya (29-30). El v. 125 és exclusiu per a cases i renda de religiosos de Barcelona, Lleida, Mallorca, Oriola, Tarragona, Urgell i Vic (30) i el 127 de València (32). El v. 126 informa de la situació del catolicisme a Menorca i del patronat reial sobre l'orde cistercenc a València. El v. 128 és gairebé tot ell dedicat a la visita apostòlica a la província dels mínims de València i al capítol dels servites de Catalunya (33). El v. 130 conté les tesis defensades per Josep Torrebaddella a Cervera (34), visita dels mínims de València, examen de clergues a requesta de la Reial Hisenda de Barcelona i de Mallorca, tesis defensades per dos escolapis de València i censura dels elogis que els tributà el bisbe de Soissons (34-35). El v. 131 informa de l'estat eclesiàstic de la província de Tarragona i conserva correspondència del nunci amb el bisbe de Girona (35-36). Trobem en el v. 133 els jesuïtes francesos refugiats a Figueres (36). Gràcies al v. 137 assistim a l'avalot de Barcelona, al pas d'un monjo de Montserrat a Praga i coneixem el dictamen del bisbe de Barcelona sobre hospicis (40-41). Trobem en el v. 138 el nomenament d'arquebisbe de València, una pastoral del bisbe de Barcelona, uns *Puntos de disciplina eclesiàstica*, publicats a València, prohibició de la devoció de la Mare de Déu de la Llum a Lleida i decisió sobre socors a Giuseppe Barvich, d'Alacant (41-42). En el v. 139 el nomenament del bisbe Guerra a Mallorca i el consolat pontifici a València (42-43). En el v. 140, altra vegada l'avalot de Barcelona i la posició del bisbe (44), en el v. 142 la pastoral de l'arquebisbe de València sobre la supressió dels jesuïtes. El v. 145 ens informa del problema gironí entorn la jurisdicció de l'ardiaca, sede vacante; de la petició dels bisbes de Catalunya i de València de poder imprimir llurs breviaris, i de problemes valencians envers religiosos (47). El v. 146 de la recerca de Giuseppe Oberni a Barcelona i de memorials de religiosos valencians. El v. 148 conté la petició de Lluís Barceló contra els servites de Sant Marçal i el rector de Capçanes, la dispensa d'edat del penitencier d'Alacant i un memorial del general dels mercedaris sobre la repoblació de l'illa de Cabrera (49). El v. 149 informa sobre exàmens sinodals a València, sobre la pastoral del bisbe de Bar-

celona, sobre el pas d'un cistercenc a Poblet, sobre Josep Boixareu, de Barcelona, Josep Bas i Jeroni Guillén, trinitaris d'Alzira i altres religiosos valencians, de Jaume Costa i de Joan Pinell, de Barcelona (50-51). El v. 152 conté còpies de breus pontificis adreçats als diputats de la Generalitat Valenciana, al bisbe de Tortosa, a l'arquebisbe de València i al capítol de la mateixa ciutat (54). Trobem al v. 156 nova informació sobre els mínims de València (56) i en el 157 la concessió de 1745 autoritzant a menjar carn els dissabtes de Quaresma a Espanya, exceptuada la corona catalano-aragonesa (58). El v. 162 és dedicat a informació aplegada per bisbats: Girona té problemes entorn del capítol, Lleida entorn del col·legi de l'Assumpció, Oriola en la processó de Corpus a Alacant (58-59). El v. 166 conté molta informació sobre Menorca (62), el v. 167 sobre la comunitat de Sant Sever de Barcelona, sobre possible dret de presentació d'abats benedictins per part del bisbe de Vic, sobre dret de tals abats a usar ensenyes pontificals al bisbat de Barcelona i sobre afers del bisbat de València (62). El v. 168 conté la llista d'esglésies sotmeses a Sant Joan del Laterà a Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona, València, Vic i Urgell i correspondència de l'auditor de la Rota amb agents de Tortosa i de Barcelona (63). El v. 179 ofereix informació sobre l'estat de la província de Catalunya dels carmelites descalços, amb lletres dels bisbes de Barcelona, Lleida i València (71-72), afer que segueix en el v. 180 (72) i encara en el v. 182, amb correspondència entre el nunci i l'arquebisbe de València sobre estudis en els convents dels carmelites descalços (73). El v. 187 torna a informar sobre els mínims de València (75). El v. 188 s'ocupa dels jerònims als bisbats de València i Barcelona i del remei als desordres a Gandia i La Murta (76). El v. 194 és tot ell dedicat a documentació del seminari d'Oriola els anys 1790-1791 (79). El v. 195 aplega els documents relatius a la supressió de l'orde de Sant Antoni Abat, amb inventaris de Tarragona, Barcelona, Lleida, Solsona, València, Oriola i Mallorca (79-80). Tenim en el v. 196 el nomenament d'Antoni Despuig a arquebisbe de Sevilla i notícia de detenció d'eclesiàstics a València (80-81) i en el v. 197 més notícies sobre l'esmentat Despuig (81). El v. 198 conté notícies diverses: capel cardenalici per al mateix Despuig (83), obsequi de l'arquebisbe de València al papa (82), una reacció de l'arquebisbe de Tarragona, Francesc Armanyà (83) i en el v. 199 les de Josep Espiga, auditor de la Rota, confinat a Lleida (84), de la recomanació de Pau Sichar a bisbe auxiliar de Barcelona, de l'elecció cardenalícia de l'esmentat Despuig i de la integració de la Vall d'Aran al bisbat d'Urgell (85); en el v. 200 les de nomenament de bisbe de Mallorca, de l'empresonament d'eclesiàstics a València i del nomenament de Despuig a arquebisbe de Sevilla (86); trobem la renúncia a aquell arquebisbat en el següent v. 201, amb la de la seva promoció a cardinal; també les de nomenament de canonge sagristà de València, de recomanació a favor del bisbe auxiliar de Barcelona, de la benedicció de l'abadessa de Sant Pere de les Puelles i entorn d'un pluvial del bisbe de Lleida (87). El v. 208 conté documentació relativa als consulats pontificis d'Alacant i Barcelona (91). Trobem en el v. 215 un conflicte de competència entre el bisbe de Barcelona i la jurisdicció castrense, la delimitació dels bisbats d'Urgell i Carcassona, un recurs de Francesc Gramatge, de València, la petició del bisbat d'Oriola per al conegut Despuig i la suspensió de llicències ministerials a canonges de Lleida (94). El v. 217 ens informa de l'aplicació de la reial cèdula sobre govern de les cases de clergues regulars de Sant Gaietà a Barcelona i Mallorca i d'un informe sobre la qualitat de «nullius» del priorat de Meià (95). Tot el v. 223 és dedicat a la documentació de la visita apostòlica als dominicans de València (97). — J. P. E.

ESTATS UNITS D'AMÈRICA

A Catalogue of the Manuscripts and Archives of the Library of the College of Physicians of Philadelphia. Rudolf HIRSCH, editor. Assisted by Timothy L. BRATTON and Erika THIRICKMAN MILLER. With an Introduction by Witfield J. BELL Jr., Filadèlfia 1983, XX i 259 pp.

Dels nou manuscrits medievals, dos contenen còpia d'obres d'Arnau de Vilanova: el ms. 29, copiat probablement a Catalunya entorn del 1400, i el ms. 28 a Itàlia durant el segle XIV. La primera làmina és reproducció d'una pàgina del darrer. — J. P. E.

[3817

ESPANYA

Guía de los archivos y las bibliotecas de la Iglesia en España. I. *Archivos*, León 1985, 548 pp. II. *Bibliotecas - Personal*, León 1985, 376 pp.

En la introducció al primer volum, signada per Josep Maria Martí i Bonet trobem primer bibliografia relativa als diversos arxius i biblioteques de l'Església situats en la diòcesi de Barcelona (28-31), de Girona (34-35), Lleida (37), Mallorca (37), Menorca (38), Oriola-Alacant (38-39), Sogorb-Castelló (43), Tarragona (44), Tortosa (46), Urgell (46-47), València (47) i Vic (48). Segueix una presentació general dels diversos fons de cada arxiu: Barcelona (57-58), Girona (58-59), Mallorca (59), Tarragona (61), Tortosa (61), Urgell (61), i València (61-62); també dels arxius capitulars de Barcelona (62-63), Girona (65), Lleida (65-66), Mallorca (66), Sogorb-Castelló (68), Tarragona (68-69), Tortosa (69-70), Urgell (70), València (70-71); i dels arxius alhora del bisbat i de la catedral d'Eivissa, Solsona i Vic (72); trobem entre els arxius monàstics el de Montserrat (74) i entre els diversos l'arxiprestal de Morella, del col·legi del Corpus Christi de València (75) i el provincial dels franciscans de Catalunya (75). El cos del volum consisteix en una presentació individualitzada de cada arxiu, agrupats per diòcesis; els sis del bisbat de Barcelona ocupen les pàgines 136-184; els de Girona, 249-254; el d'Eivissa, 270-271; els de Lleida, 294-301; els de Mallorca 332-337; els de Menorca, 338-341; el d'Oriola (354-356); el de Sogorb (427-429); el de Solsona (446-448); els de Tarragona (455-465); els de Tortosa (483-490); els de la Seu d'Urgell (500-507); els de València (508-520); i els de Vic (524-531).

El volum segon, sense introduccions, presenta cada una de les biblioteques eclesiàstiques de Barcelona (16-27), Girona (49-50), Tarragona (133-136), Seu d'Urgell (148-150), València (151-158) i Vic (162-163). El darrer apartat conté bibliografies d'arxiviers i bibliotecaris, en concret: Josep Baucells i Reig (185-187), Antoni Borràs i Feliu (188-192), Àngel Fàbrega i Grau (193-196), Joan Florensa i Parés (196), Josep Maria Martí i Bonet (197-200), Josep Martí i Mayor (200), Fèlix Miquel i Mascort (201), Leandre Niqui i Puigvert (201), Ramon Vidal i Pinell (202), Jaume Marquès i Casanovas (236), Josep M. Marquès i Planagumà (237-239) i Gabriel Roura i Güibas (239), Antoni Duran i Gudiol (243-246); Joan Marí i Cardona (247), Francesc Abad i Larroy (258), Francesc Castellón i Cortada (258-260), Ramir Viola i González (260), Rafael Caldentey i Prohens (267), Joan Rosselló i Lliteras (267-268), Ferran Martí i Camps (269-271), Francisco Javier Sánchez Portas (275-276), Pere Saborit i Badenes (310), Antoni Bach i Riu (317), Agustí Altisent Altisent (319-323), Salvador Ramon Vinyes (323-325), Manuel Milián i Boix (329-337), Benigne Marquès i Sala (340), Vicent Castell i Maïques (341-345), Ramon Robres i Lluch (345-349), Josep M. Gasol i Almendros (351-353), Miquel Gros i Pujol (353-354). — J. P. E.

[3818-3819

José P. BURGUÉS, *El fondo «Gil de Jaz» del Archivo Histórico Escolapio de Salamanca*, dins «Analecta Calasanciana», XXVII (1985), 335-419.

Aquest fons manuscrit consta de trenta-un volums (342-343), pertanyents a la biblioteca d'Isidoro Gil de Jaz (1696-1765), navarrès de família de Sos del Rey Católico, població en la qual fundà un col·legi escolapi, al qual llegà la seva biblioteca, els fons de la qual passaren l'any 1962 a Salamanca. Toquen la nostra temàtica els documents que segueixen: Decisió del Consell de Castella sobre delimitació de jurisdiccions entre Audiència de Mallorca i tribunal d'Inquisició, 1763 (345, 8); el capítol de València insisteix que la ciutat pagui als censalistes, sense desviar aquests diners a d'altres finalitats, 1709 (345, 11); acció del capítol d'Oriola contra el seu degà, penat per la Inquisició de València, 1737 (345, 13); dictamen sobre si la visita pastoral a Museros pertany al gran mestre de l'orde de Santiago o a l'arquebisbe de València, 1753 (346, 17); butlla de Pau V erigint la congregació cistercenca de la corona catalano-aragonesa, 1616 (348, 17); dictamen sobre contribució dels eclesiàstics de València a favor del rei, 1702 (?) (349, 20); dictamen sobre si Sant Francesc de València pot tenir curs o tres mestres de Filosofia, 1760 (352, 16; cf. 369, 13; 370, 16-18); controvèrsia entorn del desig d'elevar la col·legiata de Xàtiva a catedral (355-356, 1-11; cf. 386, 11); censures canòniques del vicari general de Barcelona contra Sant Pere de les Puelles, 1756 (357, 14); plet entre la corona i l'arquebisbe de València sobre augment dels delmes, 1763 (364, 3-4); Miguel de la Ripa data a Barcelona el seu dictamen sobre contribució única, 1746 (367, 9); Tomàs de Boixadors, sobre el pla d'estudis de la universitat de Salamanca, 1763 (370, 19); memorial de la Reial Acadèmia d'Agricultura de Lleida a Carles III, 1765 (383, 1); dictamen de l'Audiència de Catalunya a favor de l'Acadèmia d'Agricultura de Lleida, 1764 (383, 6); permís de residència a Figueres a tres jesuïtes expulsats de França, 1764 (387, 16); profecies sobre reis d'Espanya, atribuïdes a l'abat de Poblet, Saç, de 1133, copiades entorn de 1730 (389, 14); Gregori Maians i Ciscar, judici de l'obra de Francisco Xavier Manuel de Huerta y Vega, *España primitiva...*, 1639 (?) (389, 18); Nicolás Romero de Amaya, informe sobre el plet del capítol de Tortosa contra el prior major i les dignitats entorn de porcions, 1742 (394, 9); memorial sobre l'observança de les constitucions de corts (1422) en nomenament de canceller i vicecanceller de la corona catalano-aragonesa, 1640 (?) (396, 23); carta del bisbe de Barcelona sobre certa conducta escandalosa, 1750 (397, 5); la ciutat de València demana perdó al rei Felip V en ocasió del naixement del príncep, sense data (404, 17); Francesc de Pedrós, botifler, monjo de Poblet, demana premi a Felip V i és nomenat abat de Sant Pere de Rodes (404, 20); diari de campanya de Felip V a Catalunya, 26 II-27 V 1706 (405, 23); Felip V comunica el naixement del príncep a la ciutat de València, 1707 (405, 28-29); el Regne de València demana perdó a Felip V (405, 30); perdó de contribucions especials a València i a Mallorca, 1760 (406, 41); dret dels mercedaris a practicar la redempció en la corona catalano-aragonesa, c. 1730 (407, 1); Gregori Maians i Ciscar, notícies per a Blas Jover, fiscal de la reial cambra, 1737 (409, 10); *Papel que escribió un ciudadano de Gerona (dominada por franceses) a la excelentísima ciudad de Barcelona mig traduït del català*, Girona 1695 (414, 31); Simeó de Guinda, bisbe de la Seu d'Urgell, *Pastoral a favor de Felip V*, 1719 (417, 4); Jeroni de Valls, ardiaca de Terrantona, en defensa de drets davant el bisbe de Barbastro, 1703 (419, 15); carta de Benet XIV a l'arquebisbe de València sobre dejunis, 1741 (419, 18). — J. P. E.

[3820]

Darío BALEA MÉNDEZ, *Catálogo de incunables de la Biblioteca del Seminario Diocesano de Mondoñedo*, dins «Estudios Mindonienses», 1 (1985), 327-359.

Entre els vint-i-sis volums incunables, hi ha un exemplar (mancat del plec inicial) de sant Bonaventura, *Meditationes de vita et passione D.N. Ihesu Christi*, estampat a Montserrat, Luschner 1499 (336, amb reproducció del colofó) i un de Miquel Albert, *Reportorium perutile de pravitate haereticorum et apostatarum*, de València 1494 (344, amb fotografia del colofó). — J. P. E. [3821

FRANÇA

Catalogues Régionaux des Incunables des Bibliothèques Publiques de France. Volume IV. *Bibliothèques de la Région Basse Normandie*, par Alain GIRARD, Burdeus 1984, 216 pp.

El present volum presenta exemplars impresos d'obres d'Antoni Andreu (núm. 14), d'Arnau de Vilanova (núm. 32), de Sant Vicent Ferrer (190), de Guiu de Montroquer (núms. 225-228), un *Regimen sanitatis*, atribuït a Arnau de Vilanova (núm. 383) i en l'annex, Ramon Llull (núm. 23). — J. P. E. [3822

Jacques Guy BOUGEROL, *Les manuscrits franciscains de la Bibliothèque de Troyes* (Spicilegium Bonaventurianum XXIII), Grottaferrata, Institutum Franciscanum Historicum 1982, 20 i 398 pp.

Trobem en el ms. 951 dos sermons parisencs de Ferrer [de Catalunya] (96); en el ms. 1462 una còpia, datada a Barcelona el 1412, de Ramon Llull, *Compendium artis demonstrativae* (177-178); i en el ms. 1965 una *Summa de casibus abbreviata* de sant Ramon de Penyafort (282). — J. P. E. [3823

Micheline de BELLEFROID, *La bibliothèque humaniste de Sélestat. Visite des bibliophiles belges. Mai 85*, dins «Le Livre et l'estampe», XXXI (1985), 127-153.

Entre els exemplars més importants de la biblioteca figura el de l'edició príncep de Ramon Llull, *Contemplationum libri II*, París 1505, amb un *Epigramma ad lectorem* de Beatus Rhenanus, amb ex-libris autògraf del mateix (148). — J. P. E. [3824

GIRONA

Carlos CID, *La miniatura de la apertura del quinto sello en el Beato de Girona. Estudio comparativo de la serie de los códices*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXVII (1984 [1985]), 37-58 i cinc folis de làmines.

Datat el 975, de procedència lleonesa, el *Beatus* és a Girona, Museu de la Catedral, des de segles. L'autor comença (l'estudi ha de continuar) d'estudiar monogràficament la miniatura del mapa i la de l'aparició de Déu en el núvol en el conjunt dels vint-i-sis còdexs, en els quals s'ha conservat l'obra amb les seves il·lustracions, entre els quals es troben el de Torí, copiat a Catalunya, el de la catedral de la Seu d'Urgell i el procedent de Poblet, ara a la biblioteca privada del rei d'Espanya, ultra un fragment d'un altre, també a Girona (52-53). L'estudi es col·loca en el seguici d'altres del mateix autor (38, nota 2) i hauria de desembocar en un de més general i ambiciós (38). El present estudia primer orígens i significat de l'escena plasmada en l'esmentada miniatura i es fixa després en els aspectes arqueològic, artístic i iconogràfic dels elements

que la constitueixen (39). L'autor recorda que Beat de Liébana s'inspirà en el comentari a l'Apocalipsi d'Apringius de Beja (Portugal), l'únic exemplar del qual, ara a Copenhague, Universitat, fou copiat a Barcelona l'any 1042 (40). Per això, l'autor copia tant el text de l'Apocalipsi com els dels comentaris d'Apringius (40-41) i de Beat de Liébana (43-47), en tant que base per a l'estudi de la miniatura corresponent. La miniatura de Girona constituïria la font d'on haurien rebut quatre altres manuscrits, entre els quals es troba el de Torí (16), els quals constituïrien un grup dins la família uniforme denominada II i subdividida en II^a i II^b. Segueix l'anàlisi de l'esmentada miniatura en els diversos còdexs. El de la Seu d'Urgell és col·locat en la família II^a (37-39), els de Girona i Torí ja ens són coneguts; llur anàlisi ocupa les pàgines 41-46. Entre les pàgines 44 i 45 hi ha nou làmines de reproduccions fotogràfiques. — J. P. E. [3825

Josep M. MARQUÈS, *Arxiu Diocesà de Girona. Balanç i perspectiva*. Presentació de Joan CARRERES, Girona 1985, 36 pp.

L'opuscle comença amb una exposició dels moviments de fons de l'arxiu procedents del dipòsit d'arxius parroquials en el diocesa de Girona, on destaca la notícia de la troballa del fragment inferior del privilegi atorgat l'any 879 pel rei Odó a Wifred i als seus germans Sindila i Imbolat (7); segueix la descripció dels treballs d'ordenació de les sèries de la Pia Almoina, Causes Pies i Sant Feliu de Girona (7-8) i d'altres realitzats en d'altres sèries del mateix arxiu. A partir de la pàgina 13 són reproduïdes les memòries d'activitats dels anys 1980, 1981, 1982, 1984 i 1985. Hi ha al final vuit documents relatius a moviment de volums retornats a llurs arxius originaris i al projecte d'edició del *Cartoral de Carlemany*. — J. P. E. [3826

Joan BABURÉS I NOGUER, *Els incunables de la biblioteca del Seminari de Girona, Catàleg*, Girona 1985, 42 pp.

Recull artificial, procedent de biblioteques eclesiàstiques diverses, format per tretze volums, a la descripció tècnica dels quals va unida, en cada cas, la reproducció fotogràfica almenys d'una pàgina. Cap d'ells no fou imprès en terres catalanes. — J. P. E. [3827

Joan BABURÉS I NOGUER, *Incunables a la biblioteca del Seminari*, dins «Revista de Girona», XXXI (1985), 135-137.

Visió de conjunt de la història i dels fons més importants de l'actual biblioteca (uns seixanta mil volums), entre els quals destaquen més de dos-cents seixanta manuscrits i tretze incunables i cinc-cents volums editats el segle XVI. Els incunables tenen procedències diverses. Les il·lustracions reproduïxen altres tantes pàgines de Giovanni Pico della Mirandola, *Commentationes*, i de Gabriel Biel, *Sacri canonis missae expositio*. — J. P. E. [3828

IGUALADA

Arxiu Municipal d'Igualada. Visita comentada [Igualada 1985], 34 pp.

Tal com diu el títol, el present quadern és un ajut o guia per a una visita il·lustrativa entorn de la història de la ciutat. Però les pàgines inicials informen dels fons

més importants de l'Arxiu Històric Municipal, com són els llibres d'*Actes del consell* amb documentació des de 1339, el *Llibre de privilegis*, copiat durant el segle XVI, les *Cartes reials*, el *Llibre del cadastre* i la secció de pergamins (8-11). El quadern és il·lustrat amb diverses reproduccions de pergamins o de pàgines de llibres. — J. P. E.
[3829]

ITALIA

Francesco BARBERI, *Gli Elzevier e l'Italia*, dins «Accademie e Biblioteche d'Italia», LIII (1985), 279-289.

Figuren entre aquelles edicions la de Pietro Sarpi (Antonio Beccadelli), *Speculum boni principis Alphonsus rex Aragoniae...*, Amsterdam, Ludwig Elzevier 1646 (288) i, atribuïda però no autèntica, la de Tommaso Tomasi, *La vita di Cesare Borgia...*, 1671, també en edició francesa del mateix any (295). — J. P. E.
[3830]

Vinci VERGINELLI, *Bibliotheca Hermetica. Catalogo alquanto ragionato della raccolta Verginelli-Rota di antichi testi ermetici*, Florència, Nardini editore 1986, 384 pp.

Figuren en la col·lecció les següents edicions: Pseudo Arnau de Vilanova, *Chymische Schriften*, Frankfurt i Hamburg, Georg Wolff 1683 (45-47); *Artis auriferae*, recull d'obres atribuïdes a autors diversos (Pseudo Llull, *Ultimum Testamentum*; *Flos florum ad regem Aragonum*; Pseudo-Arnau de Vilanova, *Epistola super Alchimiam ad regem Neapolitanum*), Basilea, Conradus Waldkirch 1610 (50-52); Guglielmo Gratarola, *Verae Alchemiae Artis Metallicae* conté cinc opuscles atribuïts a Arnau de Vilanova i tres a Ramon Llull, Basilea 1561 (159-160); Raimundus Lullus, *De secretis naturae*, etc., *Mercuriorum liber, Secreta secretorum, Opera*, Estrasburg, Llàtzer Zentzer 1609; Pseudo-Llull, *La clavicule, Codicillus, Praecursor introductoriae*, en edicions diverses (200-204); Jean Jacques Manget, *Bibliotheca Alchemica curiosa*, Ginebra 1702, conté del Pseudo-Arnau de Vilanova, *Testamentum, Thesaurus thesaurorum, Epistola super alchemiam, Speculum alchemiae, Carmen, Quaestiones tam essentiales quam accidentales, Semita Semitae, Testamentum* i setze d'atribuïdes a Ramon Llull (217-223); *Theatrum Chemicum*, d'Estrasburg, Llàtzer Zentzer 1613 conté sis tractats atribuïts a Arnau de Vilanova i tres a Ramon Llull (314-321). — J. P. E.
[3831]

Walter CAPEZZALI, Mario PETTI, *Catalogo degli incunabuli delle biblioteche abruzzesi*, L'Aquila 1982, 130 pp. i 80 reproduccions fotogràfiques.

Pertanyen a autors nostres els núms. 5-6, obra d'Antoni Andreu. El 75, Johannes Canonicus. El 115, Petrus Garsias. El 128, Guido de Monteroquerio. I els 257-260, Vincentius Ferrarii, amb reproducció d'una pàgina en la làmina 79 (edició de Lió 1499). — J. P. E.
[3832]

Lorenzo PALIOTTO, *Le cinquecentine nella Biblioteca del Seminario di Ferrara*, dins «Analecta Pomposiana», X (1985), 169-291.

Hi ha un exemplar de Nicolau Eimeric, *Directorium Inquisitorum*, edició de Francisco Peña, Roma 1585, seguit d'un d'Andreu Ejea, professor en l'Estudi de València, *Pactorum liber unus*, Lió 1542 (223); i un de Benet Perera, *Commentariorum in Daniele libri sexdecim*, Roma 1587 (251). — J. P. E.
[3833]

Anna BATTAGLIA, LUCIO D'AMORE, *Gli incunaboli della biblioteca del monumento nazionale di Montevergine*, dins «Accademie e Biblioteche d'Italia», LIII (1985), 224-241.

Dins un volum de Joan Duns Escot i d'altres, trobem Antoni Andreu, *Quaestiones in sex principia Gilberti Porretani*, edició de Venècia, Simone da Lovere 1500 (232) i dos volums de la terna de *Sermones* de sant Vicent Ferrer (*Pars aestivalis* i *De sanctis*), també de Venècia, Jacopo Penzio 1496 (240-241). — J. P. E. [3834]

Giovanna CANTONI ALZATI, *La Biblioteca di S. Giustina di Padova. Libri e cultura presso i benedettini padovani in età umanistica* (Medioevo e Umanesimo 48), Pàdua 1982, XII i 286 pp.

El volum núm. 15 és una còpia de sant Ramon de Penyafort, *Summa* glossada (41). El 64, *Summa casuum*, del mateix (50). 76, un altre exemplar (52). 407, Ramon Llull, *Liber super psalmum 'Quicumque vult'* (106). 408, Ramon Llull, *Liber de cognitione Dei* (106). 411, Ramon Llull, *Compendium artis demonstrativae* (106). 418, Ramon Llull, *Arbor scientiae* (107). 419, Ramon Llull, *Ars mixtiva philosophiae et theologiae* (107). 420, Ramon Llull, *Ars generalis ultima* (107). 421, Ramon Llull, *Ars inventiva veritatis* (107). 423, Ramon Llull, *Liber apostrophe* (108). 527, Ramon Llull, *De levitate et ponderositate elementorum* (119). 923, Antoni Andreu, *In Metaphysicam Aristotelis* (151). El ms. 443 de la Biblioteca Universitaria de Pàdua conté de Garsias de Cisneros, *Directorium horarum canonicarum* (214). El ms. 1209, Guiu de Montroquer, *Manipulus curatorum* (226). Ms. 1236, Arnau de Vilanova, *Epistola de sanguine humano* (227). Ms. 1358, *Vita di don Rodrigo Borgia* (229). Un dels incunables de Santa Giustina és ara a Montserrat, *Pungilingua*, Florència 1494 (241). — J. P. E. [3835]

P. CHERUBINI, A. MODIGLIANI, D. SINISI, O. VERDI, *Un libro di multe per la pulizia delle strade sotto Paolo II (21 luglio-12 ottobre 1467)*, dins «Archivio della Società Romana di Storia Patria», 107 (1984), 51-274.

El volum es conserva a Roma, Archivio di Stato, Archivio della Presidenza delle strade, 2 (73). Figuren entre els multats un «Pietro spagniolo alias catalano» (111) i dos «miser Martino catalano», que semblen diversos (145) o almenys per dues cases diverses. — J. P. E. [3836]

Benignus MILLET, *The Archives of St. Isidore's College, Rome*, dins «Archivium Hibernicum. Irish Historical Records», XL (1985), 1-13.

Breu presentació, també dels volums manuscrits (9), entre els quals hi ha esment dels vint-i-un volums i del miler de documents lullians, romasos en l'esmentat col·legi en morir Joan Riera, superior des de 1627. — J. P. E. [3837]

Fonti ecclesiastiche per lo studio della popolazione. Inventario dei registri parrocchiali di sette diocesi della Sardegna Centro-Meridionale a cura di B. ANATRA e G. PUGGIONI con la collaborazione di A. M. GATTI e G. SERRI, Roma, Comitato Italiano per lo studio della popolazione 1983, 800 pp.

Els set bisbats són els d'Ales i Torralba, l'Alguer, Bosa, Càller, Iglésias, Nuoro, Ogliastra i Oristà. Hom assenyala els llibres sacramentals conservats en cada parròquia i la llengua en la qual són escrits. Els autors fan constar en la introducció que fins a

començaments del segle XVII la llengua emprada és la catalana (48) i que a partir d'aquella primera meitat hi ha barreja de català i castellà, amb punts de notable persistència del català com és ara en les parròquies de la ciutat de Càller (37). [A l'hora de l'inventari detallat, el volum no precisa el límit de pervivència del català, ans engloba les dues llengües sota la denominació de «spagnolo»]. — J. P. E. [3838]

Documenti relativi all'epoca del Vespro. Tratti dai manoscritti di Domenico SCHIAVO della Biblioteca Comunale di Palermo, a cura di Iris MIRAZITA. Presentazione di Francesco GIUNTA, Città di Palermo 1983, XVI i 262 pp.

Presentada la persona i l'obra de Domenico Schiavo, recopilador i editor de la segona meitat del segle XVIII, entre les obres del qual es troba una recopilació diplomàtica en deu volums, conservats a Palerm, Biblioteca comunale QqG 1-10, ací són transcrits els documents, encara inèdits, dels quatre primers o resumits els altres, amb indicació de l'edició. Tenen particular importància els copiats en l'Archivio Angioino de Nàpols i ara desapareguts. És abundant la documentació que ens afecta en el volum primer, on trobem *Carmina contra Petrum regem Aragonum et Siciliae* (33-34), les cartes de Carles I d'Anjou al rei Pere (34-35), les del papa Martí IV sobre l'empresonament dels prínceps Anjou (40; cf. 44), privilegis atorgats als catalans de Sicília (42-43), testament d'Alfons II (43), actes de pau i subsegüents (50-51 i 53-55), amb la confirmació dels privilegis atorgats als catalans en el regne de Nàpols (59-60). Assenyalen en els altres volums, un document del futur rei Robert de Nàpols, el qual n'inclou un altre de Jaume II (112-114), ambaixada del mateix a Frederic III, on són esmentats diversos nobles catalans (120-123) i la confirmació de Lluís de Sicília, el 1345, a l'elecció de cònsols catalans de diverses ciutats de l'illa (175-176). — J. P. E. [3839]

ORIOLA

Javier SÁNCHEZ PORTAS, *Archivos parroquiales de Orihuela (el Salvador, Santa Justa y Santiago)* (Arxius Valencians 1), València, Direcció General de Cultura 1985, 376 pp.

Tesi doctoral de l'autor. Les tres parròquies i llurs arxius són les més antigues d'Oriola i la primera esdevingué catedral el 1564 (25). Després d'una primera idea global sobre els fons de cada arxiu (25-28), ve una presentació de cada una de les sèries de les quals consta cada una de les sis seccions contemplades: documentació sacramental (baptismes, confirmacions, matrimonis, amb nombroses subsèries), govern i acció pastoral, administració de béns i de rendes, documentació aliena a la o les parròquies, impresos i manuscrits (29-40). A partir d'ací comença l'inventari de fons de cada arxiu parroquial: El Salvador (41-57), santes Justa i Rufina (59-157) i Santiago (159-288). Remarquem l'existència d'obres literàries manuscrites en el segon, en general sermons, alguns dels quals pertanyen al segle XVIII. La llengua emprada en els documents notariais i en els llibres sacramentals és el català fins al segle XVII (30). El llibre es clou amb tres pàgines de bibliografia (289-291), trenta set làmines de reproduccions fotogràfiques (295-331) i amb taules onomàstica (335-350), toponímica (351-353) i dels pergamins, el més antic dels quals és de 1427 (356-365). — J. P. E. [3840]

POLÒNIA

Catalogus Manuscriptorum Codicum Medii Aevi latinorum signa 180-260 comprehedens compositus a Constantino Cl. JAZDZEWSKI, Wratislàvia 1982, 546 pp.

El ms. 211 conté una còpia d'Alfred Gonter, *In primum et secundum libros Sententiarum* explicat a Barcelona l'any 1322 (151-153). El ms. 237 una d'Antoni Andreu, *De tribus principiis naturalibus* (222). — J. P. E. [3841

Catalogus codicum manu Scriptorum Medii Aevi latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur. Vol. III numeros continens inde a 445 usque ad 563.

Composuerunt Maria KOWALCZYK et alii, Wratislàvia 1984, XVIII i 508 pp.

El ms. 471, conté l'*Ars praedicandi populo* de Francesc Eiximenis. El ms. 482 té una còpia de Poggio Bracciolini, *Litterae ad Alphonsum regem* (90). Trobem en el ms. 519 la *Recommendatio doctorandi Fantini Danduli* i en el ms. 554 la *Passio sancti Vincentii martyris*. — J. P. E. [3842

SABADELL

Josefina MOLINERO, *Catàleg de l'Arxiu Notarial de Sabadell*. Preàmbul d'Andreu CASTELLS (Inventari d'Arxius Notarials de Catalunya 6), Barcelona 1984, 60 pp.

La introducció explica l'evolució d'Arrahona-Sabadell a partir de l'època dels francs en què era sotmès a senyories diverses, amb el consegüent alou dels tres senyors, situació solucionada pel fet que els Rosseta aconseguiren d'ésser notaris dels tres senyors, fins que en la segona meitat del segle XIV la vila obtingué de passar al patrimoni reial i, per tant, els drets de l'escrivania, fins que a començaments del segle XVIII manà de concentrar la documentació notarial a la casa de la vila. Els fons notarials s'afincaren definitivament a Sabadell en ésser constituït cap de partit judicial el 1883. La introducció s'acaba amb la llista dels protocols perduts. El cos de l'inventari disposa cronològicament els volums de cada un dels notaris, de 1400 a 1861 (21-46). Les pàgines 46-68 ofereixen la llista de protocols destinats a actes de forasters a partir de 1791, les 49-50, els volums sabadellencs que es troben en l'arxiu de Terrassa, i les 50-52 els volums d'altres escrivanies (Barcelona, Esparreguera, Sant Cugat del Vallès) conservats a Sabadell. Al final hi ha la llista de sis volums de formularis, dels segles XIV al XVIII. El volum s'acaba amb dos índexs: de notaries recents (53-54) i alfabètic de tots els notaris ressenyats (55-58). — J. P. E. [3843

LA SEU D'URGELL

Albert VIVES, *El Beatus de la Seu d'Urgell: descripció temàtica i artística de les miniatures*, dins «Urgellia», 6 (1983 [1985]), 453-500.

Després d'unes pàgines inicials dedicades a l'obra de Beat de Liébana i a les còpies de la mateixa (453-459), l'autor s'ocupa del de la Seu d'Urgell, de procedència desconeguda, encara que sembla de la Rioja, escrit a darreries del s. X. El 1147 ja era a la Seu d'Urgell. Resumeix l'estudi de Pere Pujol i Tubau, assenyala una transposició de folis i la manca de cinc que contenen miniatures (461-462), reproduïx l'esquema general del llibre (462-463), agrupa les noranta-una il·lustracions en tres temes (463) i les analitza una per una, amb particular atenció als textos que hi són reproduïts.

Remarquem les dedicades al *Mapa mundi* (467), al lliurament del llibre (479) i al llibre de l'*Evangelí* etern (484). La secció de làmines del volum conté la reproducció a color de dotze pàgines il·lustrades del còdex. — J. P. E. [3844

SOGORB

Francisco M. GIMENO BLAY, Pedro SABORIT BADENES, *Catálogo de los formularios notariales del archivo de la catedral de Segorbe*, dins «Estudis Castellonencs», 2 (1984-1985), 471-492.

Presentació dels set volums (dos dels quals, el cinquè i el sisè, tenen dues parts) agrupats en la secció VI de l'arxiu esmentat, lligall 476 (474-475) i enumeració de les mostres de documents que cada un conté, mitjançant la còpia de l'epígraf. Van dels segles XV al XVII. La segona meitat del volum sisè, de Josep Jacint Garcia, conté mostres en llatí i en català. — J. P. E. [3845

SOLSONA

Antoni BACH I RIU, *L'Arxiu Diocesà de Solsona i altres arxius de la zona del Cardener*, dins «Cardener», 2 (1985), 237-248.

Presentació i indicació de les diverses sèries de l'Arxiu Diocesà de Solsona (239-245), del Museu de Sant Llorenç de Morunys (246) i dels arxius de Cardona, dels quals només resta el parroquial i el municipal, amb notícies sobre el dels ducs (246-247). — J. P. E. [3846

Ramon PLANES I ALBETS, *Catàleg dels protocols notarians dels arxius de Solsona* (Inventaris d'Arxius Notarians de Catalunya 7), Barcelona, Fundació Noguera 1985, 232 pp.

L'autor aplega en la introducció notícies sobre l'ofici notarial a Solsona i sobre les vicissituds, àdhuc molt recents, per les quals ha passat l'arxiu de protocols i els seus volums, ultra les guerres. El cos del volum és format per la presentació dels protocols, ordenats seguint la disposició alfabètica de les localitats a les quals pertanyen i en cada localitat de forma cronològica. En trobem de més o menys desaparejats de l'Aguda, Almenar, Balaguer, Barcelona, Berga, Bergús, Besalú, Calaf, Calella, Cambrils, Camprodon, Cardona, Casserres, Castellbò, Cervera, Granollers, Gualter, Guissona, Lleida, el Mojal, Oliana, Organyà, Palafolls, Pineda, la Pobla de Lillet, Ponts, la Portella, els Prats de Rei, Puigcerdà, Sanaüja, Sant Llorenç de Morunys, Santpedor, Serrabona, Serrateix, Solsona (71-159), Tàrraga, Terrassa, Torà, Tordera, la Vall de Ribes, Vilafranca del Penedès i Vilassar, ultra un bloc de procedents de localitat desconeguda (181-186). El tercer annex és l'inventari dels protocols notarians de Solsona el darrer dia de 1902 (191-208). Els índexs topogràfic i alfabètic de notaris clouen el volum. — J. P. E. [3847

SUECA

Bartomeu RIBELLES, *Examen histórico-crítico del señorío, jurisdicción y derecho a reducirse a la Real Corona de la insigne villa de Sueca*. Reproducció del manuscrit de

1814 amb una notícia de l'autor i l'obra per Antoni FURIÓ, Sueca 1983, I, 48 i 410 pp.; II, 28 i 502 pp.; III, 4 i 140 pp.

Reproducció facsímil dels dos volums conservats a Sueca, Arxiu Municipal. Encara que elaborats en ple segle XIX, els materials arxivístics que extracten o copien pertanyen tots al temps posterior a la conquesta de València. Són dividits en quatre parts: Sueca sota l'orde de Sant Joan de l'Hospital; Sueca sota l'orde de Montesa; jurisdicció de la vila de Sueca; dret a incorporar-se a la corona reial. El tercer volum de la present reproducció conté un *Extracto cronológico de los privilegios, escrituras, testimonios, procesos y otros documentos escritos en pergamino y en papel sellado y común, existentes en el archivo de la villa de Sueca en el año 1814.* — J. P. E.

[3848-3849-3850

TORTOSA

Michel ZINK, *La prédication en langues vernaculaires*, dins *Le Moyen Âge et la Bible* sous la direction de Pierre RICHÉ, Guy LOBRICHON (Bible de tous les temps 4), París, Beauchesne 1984, 489-516.

El ms. de Tortosa, Catedral 106, amb la sèrie llatina d'homilies de Gregori el Gran i amb els vint-i-dos sermons de temps i de sants en occità seria la prova que certs reculls de sermons de mostra anirien destinats tant als clergues com al públic seglar (498-499). A la pàgina 515, l'autor dedica algunes línies [no massa exactes, tot i ésser tòpiques] a sant Vicent Ferrer. — J. P. E.

[3851

Jesús MASSIP I FONOLLOSA, *Les Constitucions de Catalunya de l'Arxiu de la Ciutat de Tortosa*, dins «Revista de Llengua i Dret», núm. 4 (novembre de 1984), 125-134.

Presentació de dos volums manuscrits, catalogats ara en la secció XVIII.2 de l'Arxiu de la Ciutat de Tortosa, anteriorment només identificats com a «Códice B» i «Códice C». El primer és un nou exemplar de la versió catalana de les *Constitucions de Catalunya* en la compilació de 1413, datable d'abans de 1456, del qual són exposats ací tant alguns elements codicològics (127) com les rúbriques de cada un dels onze llibres (128-134). El segon és també una compilació no sistematitzada de *Constitucions de Catalunya*, realitzada en temps de Jaume II (1291-1327), les rúbriques de la qual són ací transcrits (126-127), després d'algunes notícies codicològiques sobre el volum (125). — J. P. E.

[3852

VALÈNCIA

Javier SERRA ESTELLÉS, *La «Constitutio Siciliana» del 1285. Il documento originale dell'Archivio del Regno de Valencia*, dins «XI Congresso IV», 287-314.

L'ARV, Fons en dipòsit, Pergamins, lligall 1, posseeix un original del privilegi amb el qual Honori IV formulava els principis del govern dels Anjou en el regne i en la illa de Sicília. Ací és analitzat (288-291) sota l'aspecte diplomàtic i transcrit (292-307), amb el complement de vuit reproduccions fotogràfiques. — J. P. E.

[3853

Leopoldo QUEROL, *Sobre el código valenciano de Juan Tinctoris*, dins «Cuadernos de Bibliofilia», 9 (septiembre 1982), 65-80.

El volum, ara a València, Biblioteca Universitària [sense indicació de número], la portada del qual és reproduïda a la pàgina 67, és ocasió de parlar de l'obra d'aquell místic flamenc. — J. P. E. [3854]

VIC

M. S. GROS I PUJOL, *Notes de l'Arxiu Ripollès referents als terratrèmols del segle XV*, dins «Butlletí del Centre d'Estudis del Ripollès», 9 (desembre de 1985), 20-23.

Publicació de catorze notícies d'un inventari referit als terratrèmols de la primera meitat del segle XV que assolaren la Garrotxa i el Ripollès, procedent d'un volum de l'Arxiu Capitular de Vic (Ms. Can. Ripoll, fol núm. 3), que comprèn d'altres notícies de documents i manuscrits ripollesos, enviades per fra Roc d'Olzinelles al canonge vigatà Jaume Ripoll i Vilamajor. — J. C. R. [3855]

VINALESA

M.^a Milagros CARCEL ORTÍ, *Catálogo-regesta de los pergaminos del Archivo Parroquial de Vinalesa (Valencia)*, dins «Saitibi», XXXV (1985), 39-58.

Presentada la població de Vinalesa, desmembrada de Foios el 1472, segueix la notícia de l'arxiu parroquial, amb esquema de la seva organització actual (41-43). La primera secció és formada per cinquanta-nou pergamins, ací analitzats amb particular atenció a llurs aspectes paleogràfics i diplomàtics, amb transcripció de mostres de les subscripcions dels notaris (44-45). Segueix un quadre sinòptic dels documents (45-46) i llur regest (47-58). — J. P. E. [3856]